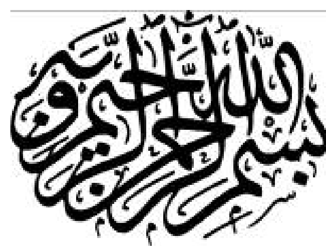

دیوان اشعار ترکی

رضا صرّاف تبریزی

مقدمه، تصحیح و تحشیه:
دکتر حسین محمدزاده صدیق

انتشارات ندای شمس
۱۳۸۸

تبریز: خ. شریعتی جنوبی، روبروی مغازه‌های سنگی. صندوق پستی: ۴۵۶۴ – ۵۱۳۸۵

تلفن: ۰۹۳۵۸۷۲۳۵۲۴– ۵۵۶۵۴۰۵ nedaye_shams_ publication@yahoo.com

دیوان اشعار ترکی رضا صرّاف تبریزی

مقدمه، تصحیح و تحشیه: دکتر حسین محمدزاده‌ی صدیق

شمارگان: ۱۰۰۰/ سال نشر: ۱۳۸۸/ محل نشر: تبریز/ نوبت چاپ: اول/

شابک: ۸– ۵۴– ۲۶۸۸– ۹۶۴– ۹۷۸ ISBN: 978-964-2688-54-8

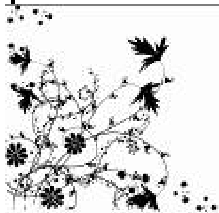
هر شهرده بیر عاشق مشهور جهان اولموش،

بو مملکتین ایمدی صرّافدی مشهوری.

***

ایتمز آدیم عالمده، یقینیمدی، من اؤلسم،

ذوق اهلی بو اشعاریمی ضرب المثل ائیلر.

مقدمه‌ی فارسی

رضا صراف تبریزی (۱۲۷۱ـ ۱۳۲۵ هـ.)، سراینده‌ی غزل‌های آبدار و ناب و نوحه‌های روان و سوزناک، در گیر و دار و کشاکش مشروطه، در عهد مظفرالدین شاه قاجار در تبریز زندگی می‌کرد و در سن ۵۴ سالگی، در سال صدور فرمان مشروطیت وفات کرد.

او در میان شاعران آذربایجانی در عصر خود، به عذوبت طبع، روانی سخن و سادگی بیان معروف بود و و هم‌روزگارانش به وی به دیده‌ی احترام می‌نگریستند. گرچه صراف غزل‌گویی و نوحه‌سرایی پیشه داشت، به سرودن اشعار سیاسی و اجتماعی نیز دست می‌زد و در امور خیریه و عام‌المنفعه نیز پیشگام و پیشتاز بود.

دیوان غزلیات و مراثی وی بارها در تبریز، تهران، باکو و استانبول چاپ شده است و در کشور ما، از پرفروش‌ترین دیوان‌های ترکی به شمار می‌رود. چند سال پیش نیز در تبریز کنگره‌ای در سطح بین‌المللی در تبیین اندیشه‌های وی و شناخت میراث ادبی بازمانده از او برگزار شد و دیوان اشعارش (گرچه بدون تصحیح عالمانه) همراه مقالات و گفتارهای چندی درباره‌ی او انتشار یافت.

در مجموعه‌ی حاضر تلاش کرده‌ایم با استفاده از چاپ سنگی دیوان وی که یک سال پس از فوتش در تبریز انتشار یافته است، و نیز با بهره‌جویی از مجموعه‌ها و جنگ‌های ادبی، بخشی از دیوان اشعار ترکی او را ـ ضمن ارج نهادن به زحمات محققان صراف‌پژوه ـ همراه شرح احوال و افکار وی و آوردن آرا و نظرات آنان پیرامون شخصیت و آثارش انتشار دهیم و نارسایی‌های چاپ کنگره را اصلاح کنیم. امیدوارم این اقدام، طلیعه‌ی فتح باب نوینی در شناخت بیشتر صراف و گستره‌ی شعر دوران مشروطیت تلقی گردد.

در این کتاب ما توانستیم ۳ قصیده، ۹۳ غزل، ۱ ترجیع‌بند، ۲ مربع، ۲ مخمس، ۱ مرثیه، ۱ تازیانه، ۱ مستزاد و ۱ رباعی گردآوریم و همگی را به ترتیب و بر اساس نظام الفبایی قوافی، تنظیم کنیم. در آماده‌سازی این دیوان برای چاپ، حروف‌نگاری و نمونه‌خوانی آن را سرکار خانم منیژه شیرمحمدی و صفحه آرایی را آقای سید احسان شکرخدایی به عهده گرفتند و آقای حمید علیخانی مدیر محترم انتشارات ندای شمس، انتشار آن را در شکل و قالبی دلپذیر پذیرفتند و مرا ممنون خود ساختند.

دکتر حسین محمدزاده صدیق

فهرست

جدول آسان‌خوانی متون ترکی ... ۱۶
جدول اختصارات ... ۱۷
بیرینجی بؤلۆم. اؤن سؤز ... ۱۹
۱. سندلر و قیدلر ... ۲۰
۱ ـ ۱. اسرار تبریزی ... ۲۱
۲ ـ ۱. محمدعلی صفوت ... ۲۲
۳ ـ ۱. سید احمدکسروی ... ۲۳
۴ ـ ۱. اوان زگال ... ۲۳
۵ ـ ۱. مهدی مجتهدی ... ۲۳
۶ ـ ۱. میرزا ابراهیم‌اف ... ۲۴
۲. گؤرۆشلر و نظرلر ... ۲۶
۱ـ ۲. ناآرام طبع صاحبی ... ۲۶
۲- ۲. سلام صلواتلی شاعر ... ۲۷
۳- ۲. مُدرک شاعر ... ۲۸
۴- ۲. پاک دویغولار شاعری ... ۲۹
۵- ۲. دؤغما دیلینه مسلط شاعر ... ۳۰
۶- ۲. ماهر اؤزگۆنچۆ ... ۳۲
۷- ۲. سئوگی شاعری ... ۳۵
۸- ۲. آزاده‌لیک جارچیسی ... ۳۷
۹- ۲. عنعنوی صورتلر شاعری ... ۳۸
۱۰ ـ ۲. آرایه‌پرداز هنرمند ... ۳۹
۱۱ ـ ۲. لطیف نوحه‌لر یازان ... ۴۰
۱۲ ـ ۲. عاشق محجوب ... ۴۱
۱۳ ـ ۲. ساده دیله مالک ... ۴۳
۳. تبریزلی صرافین چاغی و چاغداشلاری ... ۴۴
۱ ـ ۳. سیدعظیم شیروانی ... ۴۴
۲ ـ ۳. تبریزلی مضطر ... ۴۶

۳ ـ ۳. ماراغالی شکوهی ۴۸
۴ ـ ۳. تبریزلی راجی ۴۹
۵ ـ ۳. حکیم هیده‌جی ۵۲
۶ ـ ۳. سرابلې میرزا کاظم قاضی ۵۴
۷ ـ ۳. خویلو سیدرضا صابر ۵۶
۸ ـ ۳. اردبیللی عیسی ضیایی ۵۸
۹ ـ ۳. اردبیللی میرزا شفیع ناظم ۶۰
۱۰ ـ ۳. اورمیه‌لی مایل افشار ۶۲
۱۱ ـ ۳. ایره‌وانلې حکیم لعلی ۶۳
۱۲ ـ ۳. ماراغالې دخیل ۶۵
۱۳ ـ ۳. تبریزلی دلریش ۶۶
۱۴ ـ ۳. تبریزلی دلسوز ۶۶
۱۵ ـ ۳. سرابلې عاجز ۶۸
۱۶ ـ ۳. نخجوانلې ملامحمد ۶۹
۱۷ ـ ۳. دربندلی قمری ۶۹
۱۸ ـ ۳. تبریزلی فانی ۶۹
۴. تبریزلی صرافېن یاشایېشې و شخصیتی ۷۱
۱ ـ ۴. دؤغوم و اؤلؤم ایلی ۷۱
۲ ـ ۴. دؤغوم یئری ۷۱
۳ ـ ۴. اوشاقلېغې و گنجلیگی ۷۲
۴ ـ ۴. صرافېن شؤهرتی و شغلی ۷۲
۵ ـ ۴. آتاسې ۷۳
۶ ـ ۴. صرافېن قېزې ۷۳
۷ ـ ۴. اوشاقلارې ۷۴
۸ ـ ۴. قارداشلارې ۷۴
۹ ـ ۴. غزللری‌نین اؤخونماسې ۷۴
۱۰ ـ ۴. خیر ایشلر ۷۴
۱۱ ـ ۴. مشروطه‌دن دفاع ۷۵
۱۲ ـ ۴. مخلص شیعه ۷۵
۱۳ ـ ۴. بیلیگی ۷۶
۱۴ ـ ۴. موسیقی ۷۶
۱۵ ـ ۴. عرفانی مضمونلار ۷۶
۱۶ ـ ۴. تبریزلی صراف و شیرازلې حافظ ۷۷

۱۷ ـ ۴. صائبانه شیوه ۷۷
۱۸ ـ ۴. صرافın ایشلتدیگی عروض اؤلچۆلری ۷۸
۵. تبریزلی صراف حاققındا یازılan شعرلر ۷۹
۱ـ ۵. محمدعلی صفوت ۷۹
۲ـ ۵. حاج محمدآقا نخجوانی ۷۹
۳ ـ ۵. تبریزلی میرزا طاهرزاده نقاش ۷۹
۴ـ ۵. تبریزلی سالک ۸۰
۵ ـ ۵. عسکر شاهی اردبیلی ۸۱
۶ ـ ۵. محمد رنجی تبریزی ۸۱
۷ ـ ۵. تبریزلی مجید صباغ (یالقız) ۸۲
۶. تبریزلی صراف حاققındا نشر اؤلان کتابلار ۸۳
۱ ـ ۶. نورسل اؤزنسل ۸۳
۲ ـ ۶. مجموعه‌ی مقالات ۸۳
۳ ـ ۶. ارمغان آذربایجان ۸۵
۴ ـ ۶. میرعلی منافی ۸۵
۵ ـ ۶. اؤزبه‌گی نادراف ۸۵
۷. تبریزلی صراف و شاعیرلریمیز ۸۶
۱ـ ۷. صراف و فضولی ۸۶
۲ ـ ۷. صراف و تبریزلی قوسی ۸۷
۳ ـ ۷. صراف و شوری ۸۸
۴ـ ۷. صراف و علی آقا واحد ۸۹
۵ ـ ۷. صراف و ساغری ۹۱
۶ ـ ۷. صراف و محمد حسین شهریار ۹۲
۸. تبریزلی صرافın اثرلری ۹۳
۱ ـ ۸. قصیده‌لر ۹۳
۲ ـ ۸. غزللر ۹۳
۳ ـ ۸. مرثیه ۹۳
۴ ـ ۸. مسدس ترجیع‌بند ۹۴
۵ ـ ۸. مستزاد ۹۴
۶ ـ ۸. دؤردلؤک (= مربع) ۹۴
۷ ـ ۸. ترجیع‌بند ۹۴
۸ ـ ۸. تازیانه ۹۵

۹ ـ ۸. روباعی ۹۵
۱۰ ـ ۸. نوحه‌لر ۹۵
۹. ادبی بزه‌کلر ۹۶
۱ـ ۹. سس آهنگی بزه‌گی ۹۶
۲ـ ۹. قرآن و حدیث تلمیح‌لری ۹۷
۳ ـ ۹. قافیه ۱۰۲
۱۰. تبریزلی صرافېن شعر دیوانېنېن چاپلارې ۱۰۳
۱ ـ ۱۰. ایلک چاپ ۱۰۳
۲ ـ ۱۰. میرزا جعفر تبریزی چاپی ۱۰۳
۳ ـ ۱۰. ۱۳۱۳ ش. (تبریز) ۱۰۵
۴ ـ ۱۰. فردوسی کتابخاناسې نشرلری ۱۰۵
۵ ـ ۱۰. ۱۳۲۴ ش. عبدالکریم اۏغلو حسن هریسی چاپی ۱۰۵
۶ ـ ۱۰. جواد بن محمد علی چاپی ۱۰۵
۷ ـ ۱۰. مصطفوی چاپی (۱۳۳۴ ش.) تهران ۱۰۵
۸ ـ ۱۰. کنگره چاپی (۱۳۸۳) ۱۰۶
۹ ـ ۱۰. بیزیم نشریمیز ۱۱۱
ایکینجی بؤلۆم. دیوانېن متنی ۱۱۳
۱. قصیده‌لر ۱۱۴
ای شهریارِ مملکتِ اولیا، علی(ع)! ۱۱۴
ای جمالې مظهر آیات کبرا، یا علی(ع)! ۱۱۷
ائتدیم حسین(ع) مزارېنې چۏخ ایللر آرزو، ۱۲۱
۲. غزللر ۱۲۳
ساخلایېب ساقی بلورین جامی سیمین ساقدا، ۱۲۳
ای شانه، بو گیسوی پریشانه دۏلاشما، ۱۲۵
صُبح اۏلانجان یاتمادېم، یاندېم رقیبین حالېنا، ۱۲۶
ز بس کی آتش آهېم یانېب شراره‌لنیب، ۱۲۷
اۏ سر زۆلفۆوه مشّاطه پری شانه وېرار، ۱۲۸
چشمِ سیهِ یار، دل پیر ایلن اۏینار، ۱۲۹
قارا گۏزۏنده گۏزه‌ل، قصد جان علامتی وار، ۱۳۰
خلق ایچره وصل مجلسی‌نین گرچی آدې وار، ۱۳۲
پریشان خاطیریم بیر طرّه‌ی پُر پیچ [و] تاب ایستر، ۱۳۳
تیر غمزه‌ن قانېما باتماز، دئدیم ـ یاندان کئچر، ۱۳۴

وئریب سررشته اهل عشقه بیر سررشته دار آخر، ۱۳۵
آلیب ایمانیمی ای نازنینیم! نازنین گؤزلر، ۱۳۶
پریشان ائیله‌ین احوالیمی آشفته گیسودور، ۱۳۷
ای دل! دئمه دلدارا دهانین سرِ مودور، ۱۳۸
صبادان گؤل اؤزؤنده سؤنبؤل زؤلفؤن اسەر تیترەر، ۱۳۹
بو باغ ای باغبان! گؤلزارِ کویِ یارا چوخ بنزەر، ۱۴۰
نقاش نقش قامت سروین روان چکەر، ۱۴۱
پریوشلر همیشه رسمدیر عشّاقه ناز ائیلەر، ۱۴۲
اگرچی رسمدی گؤل عندلیبه ناز ائیلەر، ۱۴۳
هئی گوشه‌ی چشمیلن او شهلا گؤز، ال ائیلەر. ۱۴۴
دئیه‌ردیم قامت سروین، قیامتدن علامتدیر، ۱۴۵
جمعیّت دل زؤلفده چوخ عزّت ایلن‌دیر، ۱۴۷
هر کیم خیال زؤلفله زنجیره بسته‌دیر، ۱۴۸
تؤکؤب عذارا بو مه‌پاره زؤلفِ قاره گلیر، ۱۴۹
او تارِ طرّه کیم جمعیّتِ عُمر درازیمدیر، ۱۵۰
اگرچی ناز غمزه اوْل بتِ طنّازه لازیمدیر، ۱۵۱
بی‌جا دگیل چمنده گؤزؤم بؤلبؤل آختاریر، ۱۵۲
گؤز مردمی ز بس اؤزه اشک روان سالیر، ۱۵۳
معشوقه‌ده چؤن عشوه و ناز اوْلماسا اوْلماز، ۱۵۴
تَعَالَی‌الله نه عارضدیر بئله حؤسن و جمال اوْلماز، ۱۵۵
بیر رمز ایله یاریم ائدر اهل دله قاش گؤز، ۱۵۶
گل بیرجه وئر بو بستر غمده سسیمه سس، ۱۵۷
شاد اوْل رقیب امر ائله وورسونلا طبل [و] کوس، ۱۵۸
بو عشقه پرده چکمه‌گه چوخ ائیله‌دیم تلاش، ۱۵۹
من جرعه‌نوشِ بزم بلا، سن پیاله‌نوش، ۱۶۰
آلیب قراریمی اوْل نازنین عشوه‌فروش، ۱۶۱
اسیر ائدیب منی بیر نکته‌بینِ دوراندیش، ۱۶۲
ناز ایلن یاریم گئته عزم گؤلؤستان ائیله‌میش، ۱۶۳
باش وئردی بناگوشده چؤن سبزه‌ی تر خط، ۱۶۵
یاریم چیخادیب خط چؤن ائدیب شام [و] سحر مشق، ۱۶۶
منی سئودای زؤلفؤن ائیله‌ییب آشفته، مجنون تک، ۱۶۷
صبا! سالما اؤزه گل طرّه‌ی جانانه‌دن ال چک، ۱۶۸
الدن آلیب قراریمی بیر دلبر قشنگ، ۱۶۹

بسدیر هلاک عاشیقا ابروی تیر چنگ،.. ۱۷۰
بیر عؤمردؤر سالیبدي منی آه [و] زاره دل،... ۱۷۱
چؤن وئردی دل اؤ دلبر نامهربانه دل،.. ۱۷۳
خیال دانه‌ی خالینلا دؤلدو خانه‌ی دل،.. ۱۷۴
فصل بهاری ایستمه‌رم بؤلبؤل اؤلماسام،.. ۱۷۵
بدن بورجوندا چؤن منزل دوتوب ماه شب افروزوم،... ۱۷۶
گؤزؤم یاشین کؤنؤل قانیله مرجان ائتمه‌ییم نئیلیم،.. ۱۷۷
من آختاردیم، آراشدیم، بیر نگار نازنین تاپدیم،.. ۱۷۹
سمند نازه گل باش وئرمه، ای من باشیوا قوربان!... ۱۸۰
هاني بیر اهل درد آگاه اؤلا راز نهانیمدان،... ۱۸۱
نه بیر یالقوز منم سن آفت صبر و قراریمسان،.. ۱۸۳
شیرین سو منه زهردی سن‌سیز ماتان اؤغلان،.. ۱۸۴
هرچند درد عشقه دؤشن چؤخدو هیجردن،... ۱۸۵
دگیلسن باخبر، ای نازنین یاریم! اگر مندن،.. ۱۸۶
اله بیر تار مو سالمیش دل دیوانه زؤلفؤندن،.. ۱۸۸
گؤستریر خال سیاهین طایر ایمانه، دن،... ۱۸۹
بو آب [و] رنگ ایله جانا، مگر گؤلِ ترسن،.. ۱۹۱
منیم ای مُغبچه، سن کعبه و دیر و کنشتیمسن،... ۱۹۲
ای تؤرک خطا دیده! مگر لعبت چین‌سن؟.. ۱۹۳
ای پیمبرزاده! آیا سن مسیحاسان نه‌سن؟.. ۱۹۴
یاریم اگر دانیشسا لب نیم خند ایلن،.. ۱۹۵
تؤکرم ز بس اؤزه گؤز یاشین، گئجه گؤندؤز آه و فغان ایلن،... ۱۹۶
خدنگ نازیله کؤنلؤم قوشون شکار ائله‌دین،... ۱۹۷
ای جوان، پیر اؤلاسان یاخشي منی پیر ائله‌دین.. ۱۹۸
بلای عشقه دوتوم ای کؤنؤل! دوام ائله‌دین،... ۱۹۹
اؤلوب از بس اوخ آتماق رسیمنه، جانا! بلد قاشین،.. ۲۰۰
نه یالقیز قدّیمی خم قیلمیش آخر خم به خم زؤلفؤن،.. ۲۰۲
باشدان چیخیب، ایستیب دورا قارشي گؤزه، زؤلفؤن،.. ۲۰۳
خیال چشم مست یاریلن دل مئی‌پرست اؤلدو،... ۲۰۴
من ترک شراب لب یار ائیله‌دیم اؤلدو،.. ۲۰۵
وئردیم شکنج زؤلف پریشانه کؤنلؤمؤ،.. ۲۰۶
دیلیم یانسین اگر دلدن دئیه‌م گل ترک ناز ائیله،... ۲۰۷
حقیقتده اگر عاشیقدي سوزِ شمعه، پروانه،.. ۲۰۸

پروانه تک بو مُلکده یوخ آشیان منه، ۲۰۹
سرلوح حۆسندن خطین ائندی لب اۆستۆنه، ۲۱۱
طایرِ دل قۏندو زۆلفِ عنبرافشان اۆستۆنه، ۲۱۲
ای بالا! ای قوزو! ای شوخ ممه! قوربان گۆزۆنه، ۲۱۳
اۏز اختیارېمې من وئرمیشم نگار الینه، ۲۱۴
سالېب خیال خطین رَخنه دین عیسییه، ۲۱۵
قسم اۏ کعبه‌ی رووییندە، طاق ابرویه، ۲۱۶
هر کیمسه بلا ناوَکینی جانه یئتیردی، ۲۱۷
قدیمی پیوسته قاشېن اگَدی چوگان ائیله‌دی، ۲۱۸
گۆزۆم یاشې یودو تۆپراقدان خس و خاری، ۲۱۹
بیر ساغر ایلن ساقی! مست ائیله بو مخموری، ۲۲۰
نۏلو بیر دقیقه بو حالیلن، گۆزه سئیل اشک روانیمی، ۲۲۱
ائدیبدیر خم، قاشېن فیکری، خمیده طاق ایمانی، ۲۲۲
قېلسا آزاد اۏ سر زۆلفِ دل‌آویز منی، ۲۲۴
قېلدې سنین مفارقتین باغرې قان منی، ۲۲۵
شرار شمع آهېمدان منیم، پروانه‌لر یاندې، ۲۲۶
نۏلوردو مجلیسیمیز بیر دقیقه خلوت اۏلایدې، ۲۲۷
۳. ترجیع‌بند ۲۲۸
منی چرخ فلک آواره قېلدې خانمانېمدان، ۲۲۸
۴. مربعلر ۲۳۱
قبر پاکین یا حسین! مدّتدی وار ایستر کۆنۆل، ۲۳۱
گۆزلریم سنسیز تۆکر قان یاش، علی خۏش گلمیسن! ۲۳۴
۵. مخمسلر ۲۳۶
دئمیشم بیر گۆنۆم اۏلسون سنه، ای میرزه جواد! ۲۳۶
بو نه‌دیر؟ نه عدلدیر، هر لحظه مین بیداد اۏلور؟ ۲۳۷
۶. مرثیه ۲۳۸
قۏیدون منی رباب عجب خورد و خوابدان، ۲۳۸
۷. تازیانه ۲۴۰
مدّتدی کی ایرانېن ایشی اۏددور، آلاودور، ۲۴۰
۸. مستزاد ۲۴۱
ای ملّت اسلام! اۏیان وقت سحردی، ۲۴۱
۹. رباعی ۲۴۳

چۆن سالدیٖ منی گۆزدن او گۆل چهره پری‌زاد، ۲۴۳
اۆچۆنجۆ بۆلۆم. علاوه‌لر ۲۴۵
۱. ادبی بزه‌کلر ۲۴۶
۲. آدلار و جدوللر ۲۵۹
۱-۲. آیه‌لر و عربجه عباره‌لر ۲۵۹
۲- ۲. شخص آدلاریٖ ۲۶۱
۳- ۲. حیوان و قوشلار آدلاریٖ ۲۶۳
۴- ۲. یئر آدلاریٖ ۲۶۴
۵- ۲. بیتگی و گۆل آدلاریٖ ۲۶۵
۶- ۲. موسیقی اصطلاحلاریٖ ۲۶۶
۷- ۲. فلسفی و عرفانی اصطلاحلار ۲۶۷
۸- ۲. داشلار ۲۶۹
۹- ۲. قبیله‌لر و طایفالار ۲۷۰
۱۰- ۲. کتاب آدلاریٖ ۲۷۱
۳. لغت- معنی ۲۷۲
۴. قایناقلار ۲۷۵
۵. کشف الابیات ۲۷۷
۶. وثیقه‌لر ۲۹۴

جدول آسان‌خوانی متون ترکی

برای آسان‌خوانی متون ترکی، برخی تغییرات در نگارش کلمات ترکی و کلمات دخیل عربی و فارسی در این کتاب اعمال کردیم که در جدول‌های زیر نشان می‌دهیم:

۱. جدول واک‌نگاری

نشانه‌های‌واکه‌های‌ترکی	مثال	معادل حروف لاتین	
آ ، ـا	آلماق (گرفتن)	A , a	almaq
اَ ، ـَه، ه	ال (دست)	Ə, ə	əl
ای، ـیـ ،ی	ایلان (مار)	İ, i	ilan
ایٛ، ـیٛـ ، یٛ	قیٛزیٛل (طلا)	I, ı	qızıl
اوٚ، ـوٚ، وٚ	سوٚل (چپ)	O, o	sol
اؤ، ـؤ، ؤ	سؤز (سخن)	Ö, ö	söz
او، ـو، و	اولدوز (ستاره)	U, u	ulduz
اۆ، ـۆ، ۆ	دۆزمک (چیدن)	Ü, ü	düzmək
ائـ ، ـئـ ، ۀ	یئل (باد)	E, e	yel

۲. جدول آواک‌نگاری

نشانه‌های‌آواک‌های ترکی	مثال	معادل حروف لاتین	
ب/ بـ/ ـبـ / ـب	بوز (یخ)	B, b	buz
پ/ پـ / ـپـ/ ـپ	اؤپمک (بوسیدن)	P, p	öpmək
ت/ تـ/ ـتـ/ ـت	توٚی (جشن)	T, t	toy
ث/ ثـ/ ـثـ/ ـث	ثریا	S, s	Sürəyya
ج/ جـ/ ـجـ/ ـج	جان	C, c	can
چ/ چـ/ ـچـ/ ـچ	چاخماق (آتش زنه)	Ç, ç	çaxmaq
ح/ حـ/ ـحـ/ ـح	حوّا	H, h	Həvva
خ/ خـ/ ـخـ/ ـخ	خالیق	X, x	xaliq
د/ ـد	داش (سنگ)	D, d	daş
ذ/ ـذ	ذؤوق	Z, z	zövq
ر/ ـر	بیر (یک)	R, r	bir
ز/ ـز	زیغ (گِل)	Z, z	ziğ
ژ / ـژ	ژاله	J, j	jalə
س/ سـ/ ـسـ/ ـس	سرین (خنک)	S, s	sərin

ش/ شـ/ ـشـ/ ـش	شهید	Ş, ş	şəhid
ص/ صـ/ ـصـ/ ـص	صیدق	S, s	sidq
ض/ ضـ/ ـضـ/ ـض	ضلالت	Z, z	zəlalət
ط/ ـط	طور سینا	T, t	Tur-e Sina
ظ/ ـظ	ظلّ	Z, z	zill
ع/ عـ/ ـعـ/ ـع	جعفر	`	Cə`fər
غ/ غـ/ ـغـ/ ـغ	باغ	Ğ, ğ	bağ
ف/ فـ/ ـفـ/ ـف	فنا	F, f	fəna
ق/ قـ/ ـقـ/ ـق	قاش (ابرو)	Q, q	qaş
ک/ کـ/ ـکـ/ ـک	کسمک (بریدن)	K, k	kəsmək
گ/ گـ/ ـگـ/ ـگ	گزمک (گشتن)	G, g	gəzmək
گي/ گيـ/ ـگيـ/ ـگي	دیله‌گیم (آرزویم)	**Y, y**	diləyim
ل/ لـ/ ـلـ/ ـل	لاله	L, l	lalə
م/ مـ/ ـمـ/ ـم	میسکین	M, m	miskin
ن/ نـ/ ـنـ/ ـن	اینجه (ظریف)	N, n	incə
و/ ـو	واخت (وقت)	V, v	vaxt
ه/ هـ/ ـهـ/ ـه	هیلال	H, h	hilal
ی/ یـ/ ـیـ/ ـی	یابان (دشت)	Y,y	yaban

جدول اختصارات

/	به ـ با	(ع)	علیه‌السلام
()	هر جۆره ایضاح اۆچۆن	[عر. جـ]	جمع عربی
۱-۱/۱	بیت اول از قصیده‌ی اول	فضولی	ارجاع به دیوان ترکی فضولی
(اِ.)	اسم	فضولی فا	ارجاع به دیوان فارسی فضولی
(اِمصـ)	اسم مصدر	(فعـ. مر.)	فعل مرکب
[تر.]	ترکی	(مجـ.)	مجازی
(تر. اضـ)	ترکیب اضافی	(مصـ. مر.)	مصدر مرکب
(تر. وصـ)	ترکیب وصفی	[معر. از یو.]	معرب از یونان
(جمـ. شر.)	جمله‌ی شرطی	[معر.]	معرب
ش.	شمسی	نسیمی	ارجاع به دیوان نسیمی
ص.	صفحه	هـ	هجری
صص.	صفحه‌لر	هیده‌جی	ارجاع به دیوان هیده‌جی
(ص)	صلی‌الله	واقف	ارجاع به دیوان واقف
(صـ)	صفت	[یو.]	یونان

بیرینجی بۆلوم:

اۆن سۆز

۱. سندلر و قیدلر

حاج رضا صراف حاققېندا، اؤز عصرینده و اوندان سونرا یازېلان تذکره‌لرده، بعضی یازېلارا راست گلیریک. بو زمینه‌ده کئچن عصرده‌کی عمومی قایناقلار یازانلار آراسېندان، شیخ آقا بزرگ تهرانی،[1] محمدعلی صفوت تبریزی،[2] محمدعلی تربیت،[3] خان بابا مشار،[4] علی اصغر مجتهدی،[5] عزیز دولت‌آبادی،[6] محمد دیهیم[7] و باشقالارېنې آد آپارماق اولار. بونلارېن چوخو و بونلاردان سونرا گله‌ن شرح‌حال یازانلار، صراف حاققېندا وئردیکلری معلوماتی بیری ـ بیریندن آلېب تکرار ائتمیشلر.

بئله یاشایېش بیلیم کتابلارېنېن سونونجوسو، ۱۳۴۸ ـ نجی ایلده نشر اولان *اثر آفرینان* کتابېدېر کی یوخارېداکې کتابلاردا وئریلن بوتون معلوماتی ۶ ـ ۵ سطرده خلاصه ائدیب یازېر:

«ـ صراف تبریزی، حاج رضا (وف. ۱۳۲۵ هـ.)، شاعر، متخلص به صراف، در آغاز به تجارت و سپس به صرافی و در اواخر عمر به بُنکداری اشتغال داشت. وی از دانشوران آذربایجان و مقیم تبریز بود و در همان جا درگذشت. «انجمن ادبی لنکرانی» غالب اوقات در خانه‌ی او تشکیل می‌شد. صراف «دیوان» شعری داشت که

---

[1] شیخ آقا بزرگ تهرانی، **الذریعه**، ج۹، ص ۶۰۶.

[2] صفوت، محمدعلی. **داستان دوستان**، صراف ماده‌سی.

[3] تربیت، محمدعلی. **دانشمندان آذربایجان**، تهران، ۱۳۱۴، ص۲۳.

[4] خان بابا مشار، **فهرست مؤلفین کتب چاپی**، ج۳، ص ۱۷۴.

[5] مجتهدی، مهدی. **رجال آذربایجان در عصر مشروطیت**، ج۶ ، ص ۱۰۴.

[6] دولت‌آبادی، عزیز. **سخنوران آذربایجان**، ص ۴۸۵.

[7] دیهیم، محمد. **تذکره‌ی شعرای آذربایجان**، ج۳، ص۴۷۹.

پس از وفاتش، پسرانش آن را به طبع رسانیدند. او، در غزل ماهر بود. اثـر دیگـر وی «تهذیب الاخلاق» است.»[1]

بیزیم عصریمیزده ایسه، اونون یاشاییشي، یارادیجیلیغي و دۆشـۆنجه‌لـری ایلـه علاقـه‌دار تدقیقاتلار آپاریلمیشدیر. ۱۳۸۳ ـ نجۆ ایلده ده اونون اؤلۆمۆنۆن یۆزۆنجـۆ ایلـدؤنۆمۆ مناسـبتی ایله تبریزده بیر توپلانتي[2] قورولدو. همین توپلانتي دا اشتراک ائـدنلر، موضـوع ایلـه ایلگیلـی مقاله‌لر و شعرلر یازدیلار.[3] بعضی نشریه‌لرده صراف اۆچۆن اؤزل سایيلار نشر ائتدیلر.[4] آشاغیدا الیمیزده اؤلان یازیلار آراسیندان، یئنی‌لیگی اؤلان بعضی پارچالاري نقل ائده‌رک، بو زمینه ده یازي یازانلاري خیر دوعا ایله یاد ائدیریک:

۱ ـ ۱. اسرار تبریزی

صراف ایله بیر عصرده یاشایان و اونون هم یئرلیسی اؤلان اسرار علیشاه تبریـزی، اونـون آدینی یازدیغي *حدیقةالشعرا* و *بهجةالـشعرا* آدلـي تـذکره‌لرینـه سالمیـشدیر. بـو ایکـی کتـاب حله‌لیک نشر اؤلمامیشدیر. او، صراف حاققیندا دئییر:

«ـ از سخن‌سرایان شهر تبریز، اسم مبارکش آقا رضا صرّاف مشهور به مُـشگر در دم بازار امیر دکان صرافی دارد. مولانا از جمله‌ی «بی‌کیفان حسینیه» شمرده می‌شود. مخفی نماند «بی‌کیفان دسته‌ی حسینیه» کسانی هستند که در زمـان دسـته‌بنـدی و سینه‌زن گویی چنان که قرار است: [۱.] اول بیدق و درفش که علامت مصیبت است از پیش می‌رود. [۲.] فرقه‌ی دوم زنجیرزنان، [۳.] فرقه‌ی سیم دسته‌ی «بـی‌کیفـان» است که به گردن سیه انداخته، سر به دوش افکنده، پیشاپیش سینه‌زن‌ها مـی‌رود هـر جا نوحه‌خوانی و رامشگری دسته به عهده‌ی آن‌هاست. مولانـا هـم داخـل سلـسله‌ی آن‌هاست. چنان که خودش می‌فرماید،

---

[1] نصیری، محمدرضا(زیر نظر). **اثر آفرینان**، زندگینامه‌ی نام‌آوران فرهنگی ایران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، تهران، ۱۳۸۴، ج ۴، ص۴۰.

[2] **توپلانتی:** کنگره، همایش.

[3] **صراف سخن** (مجموعه‌ی مقالات همایش بزرگداشت یکصدمین سال وفات حاج رضا صراف تبریـزی)، حـوزه‌ی هنـری سـازمان تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی، تبریز، ۱۳۸۳.

[4] **مجله‌ی ارمغان آذربایجان**، سال سوم، ش ۶۰ ، ۱۶ آذر ۱۳۸۳.

شعر:

آغلایانمادې اؤلنده یا حسین خواهر سنه،

غم یئمه اوخشار بوگون جمله بو مُشگرلر سنه.

مجملاً در ربط سخن‌گویی بی‌مثل، در قواعد غزل‌سرایی بی‌عدیل، هر شب و روز در خانه‌ی یکی از همسران و هم‌زبانان خودش انجمن می‌کردند. در علم رسمیه مثل ایهام یا قوافی یا غیر از این‌ها گفتگو می‌کردند. آن بزرگوار دایم گوی تفوّق و رجحان با چوگان معرفت از میان می‌برد.

شعر:

وصف آن شکری که کلکش داد،

در زمین چون نبات مشهور است.

... مجملاً از آن بزرگوار اشعار آبدار [و] قصایدات دُرربار در صفحه‌ی روزگار بسیار است. لهذا به یک غزل غرّا اکتفا خواهد شد.»[۱]

۲ ـ ۱. محمدعلی صفوت

«ـ در زمان ما کمتر کسی از دانشوران در هشیاری و تیزی ذهن مانند صراف بوده[اند]. شادروان رضا صراف مردی بود بسیار خیررسان و بی‌آزار و عاشق پیشه و میهن‌دوست.

انجمن ادبی «لنکرانی» بیشتر اوقات در منزل صراف تشکیل می‌یافت. آن مرحوم از غایت علاقه بر دانش و ادب، برادر خود مرحوم میرزا جعفر معروف به صراف را از کسب و کار بازاری منع کرد و به تحصیلات علمی واداشت، تا آن که برای اکمال فضل و دانش به عراق عرب روانه‌اش کرد. میرزا جعفر در نجف از محضر شیخ هادی تهرانی قدس‌سره *استفاده‌ی بسزا نموده، از علمای روشنفکر و دقیق ایران گردید. نگارنده تفسیر آیه‌ی نور شیخ مذکور را پیش میرزا جعفر خوانده و فواید بسیار برده [است].*

---

[1] تبریزی، اسرار. **بهجةالشعرا**، نسخه‌ی خطی کتابخانه‌ی مرکزی تبریز.

بالجمله «حاج رضا صراف» از کارمندان انجمن صفا و مستفیدان نزدیک محضر مرحوم لنکرانی بود. دیوان اشعار صراف برای شناساندن مقام ذوقی و ادبی و لطافت عواطف روحی او ناطق فصیحی می‌باشد.»

۳ ـ ۱. سید احمد کسروی

«ـ اسمش حاج رضا است و از خاندانی ثروتمند که در تبریز به کار صرافی اشتغال داشتند، برخاسته است. وی در همین چند ساله‌ی اخیر درگذشت. معروفیت عمده‌ی صراف در غزل است و غزل‌هایش به زبان خاص و عام افتاده است و مردم کوچه و بازار، اغلب اشعار وی را زمزمه می‌کنند. برادر صراف، از علمای معروف تبریز بود و « میرزا جعفر» نام داشت که از شاگردان مرحوم شیخ هادی تهرانی و ساکن نجف بود و در همان جا درگذشت.[۱]»

۴ ـ ۱. اوان زگال

«ـ صراف از مریدان سید عبدالعظیم شیروانی بود که از مدرنیست‌های مسلمان محسوب می‌شد، در حدی پایین‌تر از فضولی قرار دارد و از آن جا که سبکی ساده و عامه فهم دارد، آثارش مورد پسند و اقبال توده‌ی مردم قرار گرفته است. دیوان او، حاوی ۲۵۰۰ بیت شعر است. بخش عمده‌ی این اشعار به ترکی است... مضمون غالب آثار صراف عاشقانه است و مراثیِ مردم پسندی نیز دارد.[۲]»

۵ ـ ۱. مهدی مجتهدی

«ـ صراف در صنعت غزل ماهر بود. غزلیات ترکی او شیرین‌تر، لطیف‌تر و عاشقانه‌تر از غزلیات میرزا علی اکبر صابر شیروانی و استاد او سید عظیم شیروانی است، اما به پایه‌ی غزل‌های فضولی بغدادی نمی‌رسد. چون این غزل‌ها در زبان

[1] کسروی، احمد. **زبان ترکی در ایران**(اللغة الترکیة فی ایران)، ترجمه: احمد امیرفرهنگی/ پرفسور دکتر محمدعلی شهابی، به کوشش رضا همراز تبریزی، تبریز، ۱۳۸۴، ص ۵۴.

[2] همان، ص ۳۰.

مصطلح تبریز سروده شده است، بیشتر از اشعار فضولی بغدادی زبانزد مردم آذربایجان است، در مجالس انس، هر خواننده از آن غزل‌ها یاد می‌کند. مضامین بکـر اشـعار او، شخص را به یاد شاه‌بیت‌های صائب تبریزی می‌انـدازد. وی گـاهی در بیـان مطالـب مربوط به عشق، چنان به سادگی و لطافت شعر گفته است که می‌توان بعضی غزلیات ترکی او را هم‌ردیف بهترین اشعار عـشقی الـسنه‌ی مختلفـه دانـست و او را سـعدی ترکی‌سرا نامید.»[1]

۶ ـ ۱. میرزا ابراهیم‌اف

۱۹۸۳ ـ نجـۆ ایلـده میـرزا ابـراهیم‌اف دۏرد جیلـدلیک «جنـوبی آذربایجـان ادبیـاتی آنتولوگیاسی» کتابی‌نین ایکینجی جیلدینـه یـازدیغی مقدمـه‌ده رضـا صـراف حاقئنـدا بحـث ائتمیشدیر. او، اؤز مقدمه‌سینی صرافین مشهور مستزادی ایله باشلامیشدیر. او دئییر:

«ـ ۱۹ نجو عصر جنوب آذربایجان پوئزیاسی‌نین گؤرکملی نماینده‌سی رضا صراف مهارتلی سؤز اوستادلیغی، ذۏوقونون اینجه‌لیگی، سؤزۆن گؤزه‌للیگی، لطـافتین درینـدن دویماسی، سـیرلرینه بلـدچیلیگی ایلـه سـئچیلر. محبتـی گؤیـدن یئـره یئنـدیرمیش، گؤزه‌للریمیزی حرارتله، مهارتله تصویر ائتمیشدیر:

قارا گؤزۆنده، گؤزه‌ل، قصدِ جان علامتی وار،
بو جان اونوندو، قوی آلسین، منه نه حاجتی وار؟
زبان حال ایله حالیمدان ائتمیشم حالی،
چوخ اهل حالدی یاریم، غریبه حالتی وار.

بیرجه «حال» کلمه‌سی‌نین نئچه دفعه نئچه معنادا ایشلتمه‌سـیندن هلـه صـرافین سؤز سِحرکاری اولدوغونو دئمک اولماز. لاکین بئله حاللار اونون اثرلرینده تـصادفی و نادر حادثه دگیلدیر:

اۆزۆم سویون اۆزۆم سویوندان اۆترۆ سو کیمی تؤکدۆم،
خجالتدن سویا دۆندۆم، مئی و میخانه‌لر یاندی.

---

[1] مجتهدی، مهدی. **رجال آذربایجان در عصر مشروطیت**،ج ۶ ، ص۱۰۸.

صراف اونا گؤره سؤزلردن و ایفاده‌لردن بئله مهارتله استفاده ائدیر، اوخوجو اۆره‌گینه تأثیر گؤستره بیلیر کی اوندا درین فیکیر وار، حسّیاتی گؤزه‌ل و جوْشغوندور. محض بو سببدن سؤزلری میرواری کیمی بیر ـ بیری‌نین آردینجا دۆزه بیلیر:

بو سینیق سینه‌مه ووردون نه گؤزه‌ل سنگِ جفا،
ائوین آباد اوْلا، ویرانه‌نی تعمیر ائله‌دین.»

۲. گؤرۆشلر و نظرلر

۱ـ ۲. ناآرام طبع صاحبی

«ـ صراف نیکنام تاجر، اقتدارلی بیر شاعیر اۏلدوقـدا، خیرخـواه و نیـک‌بـین بیـر شخصیت ایدی. حتی قیطلیق زامانی کـی مـستبدلر یـوللاری باغلاییـب تبریزلیلـری آجلیغا چکمیشدیلر، صراف بیر نئچه شخصیتلرله بیرگه، آرپـا ـ بوغـدانی آغیـر قیمتـه آلیب، اوجوز و چوخ واختلار مۆفته، یوخسوللار اختیارینا قویوردو.

مـشروطه انقلابـی تـزه باشـلاناندا، صـراف‌دا آزادلیـق سـئوه‌نلـر و حریـت‌پرسـتلر جرگه‌سینده داخیل اوْلوب، بو یوْلدا مادی و معنوی یاردیملاردان قیزیرقانماییردی. حتی ائوینـده برپـا اوْلا ن ادبـی انجمـن، بـو لحظـه‌لـرده سیاسـی و اجتمـاعی انجمنـه چئوریلمیشدی. صراف طنزی و انتقادی شعر یازماغادا رغبت گؤستریردی.

اؤنجه صراف مشروطه قیامینا تحسین و نیک‌بین نظرله باخیردی. استبداد هیکلین زوالدا حس ائدیردی. ۱۳۲۴هـ. ـ ده مشروطه فرمانی صادر اوْلاندان سوْنرا یئنه‌ده بیـر عده دون ده‌گیشن مستبدلر و ملت قانین سوران عنصرلر، ایش باشینا گلدیلر. بو ایـش صرافین اۆره‌گینه داغ چکدی. اۆره‌گی بو یوْلدا تؤکۆلن پاک قانلار و قهرمان جـوانلارا یاندی. ناآرام طبعی جوْشدو، قلمی بو سایاق جولا ن ائتدی:

بو نه‌دیر؟ عدلدیر، هر لحظه مین بیداد اوْلور؟
بو نئجه مشروطه‌دیر؟ گئتدیکجه استبداد اوْلور؟[1]

صرافین غزللری، عمومیتله صمیمی، محتوالی و آخیجـی‌دیـر، و بعـضی شـعرلری عراقی و هندی سبکی‌نین اوْرتاسی دئییلین «آذربایجان سبکی»‌نی ذهنده تداعی ائدیر:

---

[1] همین کتاب، ۵/۲.

بو امید ایله منیم نخله‌ی عُمرۆم قورودو،
چکه آغوشونا بیر گۆلبن نوخیز منی.[۱]

صرافین غزللرینده طنز و ملاحت کؤلگه سالیب و اونو خلق ادبیاتینا دوغرو چکیر. طنزلری چۆخ ملایم و اۆره‌ک اوخشایان‌دیر. سؤز چوخ اوزانـا چکمه‌سین دئیه، بـو زمین‌ده شاهد گتیرمکدن چکینیرم.»[۲]

۲- ۲. سلام صلواتلې شاعر

«ـ تۆرک ادبیاتیندا بیر ده‌یه‌رلی اۆزۆک قاشې کیمی پارلایـان رحمتلـی تبریزلـی صرافین آدې و شعرلری بیر چۆخ ادبیاتچیلارین تانیشې و سیرداشې اۆلموشـدور و بیـر سیرا بؤیۆک یازیچې و شاعیرلر، صرافلا کئچمیشده اۆلان اولو شـاعیرلریمیزی قیـاس ائتمیشلر، شعرلرین آچیقلامیشلار، یاشاییشین یازمیشلار و ... امـا بیـر بئلـه ایـشله‌ره باخمایاراق، اونون ادبی یاشاییشې‌نین بیر چۆخ حیصه‌سی هله‌لیک قارانلیق‌دیر.

بۆتۆن یازیچې و تذکره‌چیلر صرافین آدینا یئتیـشرکن، اونـو سـلام صـلواتلا یـاد ائتمیش و ذؤوقون تحسین ائتمیـشلر. آرایـب آختـاردیغیمیز یـازیچیلاردان هـئچ بیـر یازیچې بو شاعیر حاقفیندا حؤرمت‌سیزلیک ائتمه‌میش و یئری گلمیشکن اونو تعریـف، تمجید ائتمیشلر.

دئمک صرافین شعر سبکی منجه اۆزۆنه عاید بیر سـبک و یـا یئنـی بیـر فورمـادا دئسک، تبریز سبکی‌دیر. دۆزدۆر کی او شعرلرینده فضولی و نباتی‌دن آرتیق تأثیرله‌نیر، اما صرافین دیلی ائله‌دیر کی، اونو بیر شاعیرله قیاس ائتمـک چـوخ چتینـدیر. آنجـاق اۆلسا ـ اۆلماسا اونون شعرلرین اۆز هم‌یئرلی و هم‌شهرلی‌سی سایېلان راجی ایله قیاس ائتمک بیر حده کیمی مۆمکۆندۆر. اودا یالنیز غزللرینده.

[۱] همین کتاب، ۲/۹۰.
[۲] **صراف سخن**، ص ۳۸ ـ ۳۵ (یحیی شیدا).

صراف طبعین هر ایکی دیلده ایستر فارسجا ایسترسه آنا دیلینده سېنامېش و بو سېناقدان یاخشي و باش اوجا چېخمېشدېر. اونون تۆرکۆ ـ فارسی شعرلرینده بدیع‌لیک و آخېجېلېق هر زاددان اوّل اؤزه‌ل بیر یئر توتور.»[1]

۳- ۲. مُدرک شاعر

«حاج رضا صرافېن یارادېجېلېق یولو» آدلي تئز یازان اؤزبیگ نادراف، ۲۰۰۴ ـ نجۆ ایلده اؤز علمی ایشیندن مدافعه ائتمیشدیر. او، اؤز یارادېجېلېغېندا صرافېن بدیعی ارثینی ایکی یئره بؤلۆر: ۱ـ دنیوی شعرلر ۲ ـ دینی ـ فلسفی شعرلر.

او، صرافی اصلینده لیریک شاعیر تانېیېر و دئییر کی:«ـ صراف، فضولی عنعنه[2]لریندن مهارتله و اؤزۆنه خاص شکیلده بهره‌لنن، لاکین تقلیدچیلیک یولوندان اوزاق اؤلان شاعیردیر.» و نتیجه آلېر کی:«ـ صراف، موضوعوندان آسېلي اؤلمایاراق، هر هانسي بیر غزل ایله اؤخوجوسونو حیرت‌لندریمه‌گی باجاران بیر صنعتکاردېر.»

او، همین اثری‌نین نشر ائتدیگی خلاصه‌سینده دئییر:

«ـ کلاسیک پوئزیا[3]مېزدا، خصوصی ایله لیریک[4] نوعون ژانري[5] اؤلان غزللرده بیر قایدا اؤلاراق عشق معنوی اضطرابلا، عاشق اؤبرازی[6] ایسه محنت و عذابلارلا وحدت ده وئریلیر. بو جهت صرافېن غزللری اۆچۆن ده مقبول حساب ائدیله بیلر.

معلوم اؤلدوغو کیمی، عشق غزل ژانري‌نېن باشلېجا موضوعودور و عاشیقانه موتیولر[7] غزل ادبیاتېندا اهمّیتلی یئر توتور.

ژانرېن طلبلرینه اویغون اؤلاراق صرافېن دا غزللرینده باشلېجا موضوع محبت و عشقدیر. لاکن بو او دئمک دگیل کی، شاعیر غزللرینده اجتماعی موتیولره

---

[1] **ارمغان آذربایجان،** سال سوم، شماره‌ی ۶۰، ۱۶ آذر ۱۳۸۳، صص ۴۶ و ۴۹ (رضا همراز تبریزی).

[2] **عنعنه:** سنت و آداب و رسوم.

[3] **پوئزیا:** شعر.

[4] **لیریک:** تغزلی، غنایی.

[5] **ژانر:** نوع، گونه.

[6] **اؤبراز:** تمثال، صورت.

[7] **مؤتیو:** موضوع.

توخونمامیش، یا خود جمعیّتین و انسانلارین طالعی ایله باغلی عموم بشری و ملّی مسأله‌لردن یان کئچمیشدیر.

حیاتین دا بللی اولدوغو کیمی، صراف عُمرۆ بویو خلق ایچه‌ریسینده جماعت آراسیندا اولموش، بۆتۆن سعی و باجاریغینی علم، تحصیل کسب ائتمه‌گه، خیرخواه‌لیغا، بو گۆن کی آنلامدا گۆتۆرسک، خیرّیه‌چیلیگه صرف ائتمیشدیر. بئله اولان حالدا بو مُدرک شاعیرین خلق حیاتی‌نین آجی و آغریلاری، اضطرابلاری ایله سسله‌شن شعرلر یازماماسی مۆمکۆن سایبلا بیلمز.

غزللرینه صفحه‌لنمیش اجتماعی مضمونلو فیکیرلر ایله یاناشی، شاعیرین صرف اجتماعی مضمون و ماهیت کسب ائدن شعرلری ده واردیر کی اونلاردا یاشادیغی ایللرین بو و یا دیگر جهتلری، عین زاماندا اجتماعی حادثه‌لر باره‌ده دویغو و دۆشۆنجه‌لری اؤز عکسینی تاپمیشدیر.

قید ائدک کی صرافین لیریکاسیندا زمانه‌سی‌نین آب ـ هواسی و اجتماعی ـ سیاسی حادثه‌لری ده بو و یا دیگر درجه‌ده عکسینی تاپا بیلمیشدی. بو جهتدن شاعیرین «دور، وقت سحردیر» شعری چوخ خاراکتر[1] لی‌دیر. حجم‌جه چوخ دا بؤیۆک اولمایان و لیریکاسیندا خصوصی یئری اولان بو شعر یازیلان کیمی خلق آراسیندا ائله یاییلمیش، اجتماعی فیکره ائله تأثیر ائتمیشدیر کی اونو تبریزده انگلیس کنسول خاناسی‌نین قاباغیندا گئنیش کۆتله‌نین نمایش زمانی اوخوموشدولار». مستزاد فورماسیندا قلمه آلینمیش شعرین بو ژانریندا یازیلماسی تصادفی حال دگیل.»[2]

۴- ۲. پاک دویغولار شاعری

«ـ صرافین دیوانیندا اجتماعی مضمون داشییان بیر غزلی اولمادیغینی ادعا ائدنلرین نظرینه شاعیرین ائله بو بیرجه بیتی‌نی ده چاتدیرماق کفایت ائدر:

صراف نقد شعر داخی خرجه گئتمیری،
مین بیتدن مقدم اولوب ایندی بیر فلوس.

[1] **خاراکتر:** شخصیت، کاراکتر.
[2] **صراف سخن**، ص ۱۳۸و ۱۳۹ (اؤز بیگ نادر).

بئله حساب ائدیرم کی بو بیتده کئچن عصرین بیرینجی یاریسیندا اؤلکه‌ده یاردیمجی انسانلارین امه‌گینه، شعره، صنعته، غزله لایقجه قیمت وئریلمه‌دیگی، کسگین تنقید اولونور و ائله بونون اؤزۆده همین غزلین جدّی اجتماعی مضمون داشیدیغینا چوخ قیمتلی بیر ثبوتدور.

عمومیتله هر هانسی بیر شاعیرین اؤزۆده آرتیق دۆنیاسینی دگیشمیش صنعتکارین اثرلری قارشی‌سیندا، اجتماعی طلبلر قویماق، اونو یازدیقلارینا گؤره قیمتلندیرمه‌ییب، یازمادیقلارینا اساساً اتّهام ائتمک، بؤیۆک معنوی عدالتسیزلیکدیر. بئله‌لیکله‌ده، صراف بیر سؤز اوستادی کیمی هانسی کیفیتلره مالیک‌دیر؟ اونون شعرینده‌کی اؤزۆنه مخصوص دستخطی‌نین بارز علامتلری هانسی‌لاردیر؟

صرّافین، صنعت اونون یارادیجیلیق یولونو بیر جۆمله ایله افاده ائتمک سئچیمی قارشی‌سیندا قالسایدیم، اعتراف ائدردیم کی او هر شئیدن اوّل پاک دویغولار، ظریف فیکرلر، سئوگی و محبّت شاعیری‌دیر.

صرّافین ارثی‌نی تکرار ـ تکرار دقتله نظردن کئچیردیکجه اؤره‌کدن اینانیرسان کی اونون اثرلری فولکلور[1] دان، کلاسیک آذربایجان و یاخین شرق پوئزیاسی‌نین قایناقلاریندان خصوصاً فضولی چشمه‌سی‌نین دیریلیک سویوندان ایچمیش او بؤیۆک قلب شاعیری‌نین تۆرکجه دیوانی ایسه همیشه بو تبریز ائولادی‌نین گؤز قاباغیندا اولموشدور.»[2]

۵- ۲. دۆغما دیلینه مسلط شاعر

«ـ صرافین غزللرینده تصویر اولونان عاشیق هیجرانا متانتله دؤزمه‌گی باجاران، سئوگی‌سی یولوندا حیاتیندان بئله کئچمه‌گه حاضیر اولان فداکار بیر انسان‌دیر. اونون معنوی دۆنیاسیندا عشق حاکیملیک ائدیر. اودور کی اؤته‌ری، کئچیمجی دۆنیا عاشیق فیکرینی مشغول ائتمیر. آرزوسو وصاله قوووشماق اولان بو انسانین گؤزلری حیاتین،

[1] **فۆلکلور:** شفاهی ادبیات.

[2] همان، ص ۵۲ (بکیر نبی‌اف).

خلقتین گؤزەللیکلرینی آختارېر. اوجا خالقېن انسانلار اۆچۆن یاراتدېغې بـو عالمـده هـر شیئین متناسبلیک اۆستۆنده خلق اولوندوغونو گؤرۆر. وصال ـ هیجـران، نـشئه ـ غـم شاعیرین یارادېجېلېغېندا بیری دیگرینی تماملایان و اکثر مقاملاردا قوشا ترنّم اولونـان حسّلردیر. شاعیر محبت عالمی‌نین بیر اینجلنجه دگیل، فـضیلت، کامـل‌لیـک مقـامی اۆلدوغونو و انسانی داخلاً تمیزله‌دیگینی الوان بدیعی بویـالارلا ر تـصویر ائـدیر. اونـون استفاده ائتـدیگی تـصویر واسـطه‌لـری ده موضـوعاً اویغـون اولاراق بؤیـۆک مهارتلـه سئچیلمیشدیر.

معلومدور کی کلاسیک ادبیاتـدا مجنـون، فرهـاد، وامـق، صـنعان آدلارې فـداکار عاشېقلار کیمی دئمک اولار کی اکثر شاعیرلرین یارادېجېلېغېندا وصف اولونموشـدور. بعـضی‌لـری اؤزلرینــی اونـلارا بنـزەتمـیش، بونـونلادا محبـت عالمینـده فـداکارلېقلا چالېشمېشلار. لاکن صـراف بؤیـۆک سـلفی فـضولی کیمـی فرهـاددان، مجنونـدان، صنعاندان داها صادق بیر عاشېق اولدوغونو مختلف بیتلرینده بئله افاده ائتمیشدیر:

فرهاد آدېنې دفتر عشّاقدا یازمېن،
وار شؤهرتی عالمده، ولی صنعت ایلن‌دیر.
مجنونه دئیین:«ـ اۆلما دد و دام ایله مأنوس،
انسان آدې انساندا انسیّت ایلن‌دیر.
بیر دایره‌ی عشقده صنعانی بگه‌ندیم،
صد حئیف، اونون عشقی‌ده بیر عورت ایلن‌دیر.

دیل صرّافېن الینده گۆجلۆ بیر سلاحدېر. اثرلریندن گؤرۆنۆر کی او، دوغما دیلینــین بۆتۆن اینجه‌لیکلرینه مسلّطدیر. سؤزۆ یاخـشې معنـادا اوینـادا بیلمـک، سـؤزدن سـؤز چېخارماق، سؤزۆ بیر نئچه معنا ایله عین زاماندا یۆکله‌یه بیلمک، صراف یارادېجېلېغېنـا خاصّ اولان علامتلردن‌دیر.

آشاغېداکې بیئتلره بو جهت‌دن نظر سالماق کفایتدیر:
نقاش نقش قامت سروین روان چکه‌ر،
اما یئته‌ر دوداغېوا چکدیکجه جان چکه‌ر.

بئیتین بیرینجی مصراعینda «چکمک» فعلی رسم ائتمک معناسیندادیرسا، ایکینجی بیئتده اؤلمک، جان وئرمک آنلامیندادیر.

گؤز حلقه‌سینده گؤردۆ خدنگین، دئدی:«ـ کؤنۆل،
قانلینی، قان آیاغینا آخرده قان چکه‌ر.»

بو بئیتده «چکمک» سؤزۆ «توتماق» معناسینی، آشاغیداکی بئیتده ایسه «وورماق» معناسینی بیلدیریر:

خنجر چکه‌ر دئییلله گؤزۆن گؤز امیری تک،
گؤز یولدا قالمیشام، گؤره‌سن بس هاچان چکه‌ر.»[1]

۶- ۲. ماهر اؤزگۆنچۆ

«اگر بیز شعری، عقل دریاسی‌نین مرواریدی، شاعیری ایسه همین مرواریدی تاپان ماهیر اؤزگۆنجۆ کیمی قبول ائتسک بو جهتدن حاجی رضا صراف اؤز دؤورۆنده غزل شاعیرلری ایچریسینده بیرینجی یئر قازانا بیلر. باشقا غزل شاعیرلرینده اولدوغو کیمی عشق، محبت، شراب و ساقی صراف غزللری‌نین‌ده باش لیریک صورتلری و موضوعودور. انسان محبتی، عاشیق و معشوق مناسبتلری، بونونلا علاقه‌دار مئیدانا گله‌ن سئوینج و اضطرابلار شاعیرین غزللرینده چوخ مهارتله قلمه آلینمیشدیر. او پروانه کیمی عشق اهلی‌نین اودا یانماسینی چوخ طبیعی بیر حال حساب ائدیر، غزللریندن بیرینده پروانه سؤزۆنۆ جناس ایشله‌ده‌رک یازیر:

حقیقتده اگر عاشیقدیر سوز شمعه پروانه،
قویون یانسین، بو یاناقلیقدا اهل عشقه پروا نه؟

یا خود باشقا بیر غزلینده دئییر:

گؤزۆم یاشین، کؤنۆل قانیله الوان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟

[1] **صراف سخن**، ص ۵۹ ـ ۵۷ (حافظ آبی‌اف).

بو آغ دُرّی شبیه لعل و مرجان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟
قورولموش نئی کیمی هر بند بندیمدن چیخار ناله،
اسیر درد عشقم آه و افغان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟

صراف معشوقونون داش اۆره‌کلی اولماسینی و بو داش اۆره‌کدن اونون حیات چشمه‌سی‌نین آخدیغینی، اؤز سئوگی‌سی‌نین اونا آزاجیق قایغی، لۆطف و مرحمت گؤسترمه‌سی قارشیسیندا بۆتۆن وارلیغینی فدا ائتمه‌گه حاضیر اولدوغونو یۆکسک بدیعی لوحه‌ده تصویر ائتمیشدیر کی، بئله نادر اینجی‌یه غزل ادبیاتیندا چوخ آز تصادف ائتمک اولار:

بلورین سینه‌ی صاف ایچره وار بیر داش کیمی قلبین،
حیاتیم چشمه‌سی، باغرینداسنگین داشیوا قوربان.
اگر صرّافه بیر خشخاش قدرینجه اولا لۆطفۆن،
کفایتدیر هامی نقدیم او بیر خشخاشیوا قوربان.

صراف اؤز غزللرینده معشوقوندان آیری دۆشۆب عُمرۆ بویو اونون آردینجا گئتدیگیندن اوندان هئچ بیر نیشان تاپمادیغیندان شکایتلنه‌رک یازیر:

هانی بیر اهل درد، آگاه اولا راز نهانیمدان،
وئره دوغرو نیشان معشوق بی‌نام [و] نیشانیمدان؟
دل و دلبردن اؤترۆ اهل دل آردینجا چوخ دۆشدۆم،
نه بیر دلدن سوراغ آلدیم، نه یار دلستانیمدان.

یاخشی دئییبلر کی:« اصل شعر اودور کی اۆره‌کدن قالخا.» بو دوداقدا و فیکری سؤزۆن اصل معناسیندا صراف یارادیجیلیغینا عاید ائتمک اولار:

نقاش سرو قامتی سروین روان چکه‌ر،
اما یئته‌ر دوداغینا چکدیکجه جان چکه‌ر.

صرافین عشقی حقیقی انسانی عشقدیر. او، اؤز غزللرینده محبت صحراسی‌نین صاف و تمیز عاشقی اؤلماغی تبلیغ ائدیر. صراف فضولی داوامچیسی کیمی دیوانه آدلاندیریلدیغیندان قورخمور. مجنون لیلی‌نین عشقینده چؤللره دؤشمؤشسه، اودا شهرده عشق روسواسی اؤلدوغونو اظهار ائدیر:

من محبت چؤلؤنؤن عاشیق سرگشته‌سی‌یم،
نؤلا دیوانه بیله مردم تبریز منی.

صراف عشق و محبت یولوندا روسوا اؤلماغی اؤزؤنه اساس آمال و آرزو کیمی حساب ائدیر. اؤز معشوقی ایله همسر، هم‌درد اؤلدوغو گؤنلری بؤتؤن چتین‌لیک محرومیتلره باخمایاراق اؤزؤنؤن ان خوش گؤنلری حساب ائدیر:

خوشا! جانانیلن هم‌درد و هم‌راز اؤلدوغوم گؤنلر،
سر کویوندا ایتلرلن هم‌آواز اؤلدوغوم گؤنلر.
الیمده، تار زؤلفؤ قصّه‌پرداز اؤلدوغوم گؤنلر،
کؤنؤلده، نار عشقی سوزیلن ساز اؤلدوغوم گؤنلر.

صرافین غزللرینده عشق اجتماعی مضمونا مالیکدیر. او، اؤز لیلی‌سینی ائله بیر حؤسن و جمال صاحبی کیمی تصویر ائدیر کی، اونون حؤسنؤنؤن شعاعیندان مجنونلا بؤتؤن عاشیقلار فایدالانیر. بونا گؤره‌ده صراف مجنونون چؤللره دؤشؤب یوردسوز، یوواسیز قالماسینی اؤز عشقی قارشیسیندا ساده بیر حادثه حساب ائدره‌ک یازیر:

شرار شمع آهیمدان منیم، پروانه‌لر یاندی،
اؤزؤم یاندیم، کؤل اؤلدوم، سهلدیر، بیگانه‌لر یاندی.
دئیین مجنونا بیل بی‌خانمان اؤلماقلیغین قدرین،
شعاع حؤسن لیلادان سراسر خانه‌لر یاندی.

باشقا بیر غزلینده صراف آهی‌نین اودونو سما جیسملریله علاقه‌لندیرن بیر غزلده تصادف ائتمه‌دیگیمیز بیر شکلیده تصویر ائدیر:

ز بس کی آتش آهیم یانیب شراره‌له‌نیب،
یئتیبدی چرخه، اودور، چرخ اۆزۆ ستاره‌له‌نیب.»[1]

۷- ۲. سئوگی شاعری

«ـ صراف یاراتدیغی غزلـده، مختلـف اجتمـاعی مـسئله‌لـره دولاشـیر و غزللـرین آراسیندا ایهام و ایشاره ایله اؤلکه‌نین فنا حالیندا یاشاماسینا و مملکتین نظامی پوزولوب و باشسیز قالماسینا ایشاره ائدیر:

ائدیبدیر باغریمی قان لبلرین، قوی بیر ایچیم قانین،
بو باشسیز مملکتده، قانیما قان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟

صراف جامعه‌ده علمه، صنعته، شعره اهمیت وئریلمه‌دیگینی و پولـون حـاکیم بیـر رول ایفا ائتمه‌سینی آچیق و آیدین گؤرۆر. او، اؤزۆنه خطاباً بو باره‌ده بئله سؤیله‌ییر:

صراف، نقد شعری داخی خرجه گئتمیری،
مین بئیتدن مقدم اولوب ایندی بیر فلوس.

صراف سؤیله‌دیگـی غزللـرده، یئـری گلدیکجـه، زاهیـدنمالاری افـشاء ائـدیر. او، گؤستریر کی، بونلارین ائتدیکلری عبادت بیر معامله‌یه بنزه‌ییـر. اونـلار، تانریـدان بـو عبادتلر قارشیسیندا محشرده مین ـ مین حوری طلب ائدیرلر:

تسبیح کیمی زاهید اورادا مقیددیر،
ایستر آلا محشرده، هر وردینه بیر حوری.

صراف توتدوغو و گئتدیگی یولدا ثابت قدمدیر. او، حقیقی بیر عشق دالینجا گئدیر و بو یولدا قاباغیندا دوران مانعلره و یا خود دالینجا دئییلن افترالارا اصلا اهمیت وئرمیر. او، بو خصوصدا بئله سؤیله‌ییر:

---

[1] **ارمغان آذربایجان**، ص۵۴ (حسین جدی تبریزی).

بانگ نوشانوش کیم میخانه سمتیندن گلیر،
اهل زهدون وئرمیرم بیهوده قیل و قالینا.

صراف دئییر هر کیم منیم باره‌مده هر جۆره فیکر ائدیر قوی ائتسین. منیم هئچ بیر فرقه‌یه تعلّقوم یوْخدور. آنجاق بو مدعیلر بؤیۆک بیر یالان اویدورورلار:

بیلمز نه‌دیر کؤنۆلده‌کی منظور و مطلبیم،
هر فرقه ظنِّ بدلن ائدر بیر گمان منه.
نه جبری‌یم، نه صوفی، نه قشری، نه وحدتی،
ای مدّعی! اوتان دئمه فاحش یالان منه.

صراف اؤز دوزلـو یاراتـدیغی بـدیعی غزللرینـده، خلـق یـارادیجیلیغین‌دان مهارتلـه استفاده ائدیب:

عئیبیم آچیلدی، ایندی کی اولدوم گۆنۆ قارا،
دور گل قوجاقلاشاق قارادان اؤزگه یوْخدو رنگ.

و یا خود:

کؤنۆل بسدیر، گؤزه‌لدن ال گؤتۆر گؤز، هرزه‌گرد اولما،
سنی هر یئرده خرمن گؤردۆم، اوردا خوشه‌چین تاپدیم.

صراف، عشقه، سئوگی‌یه بؤیۆک اهمیت وئریر و حیاتین اوندا قانیر. صـرافا گـؤره، عؤمۆر، یالنیز سئوگی ده اؤزۆنه معنا و اعتبار تاپیر. او، سئوگیسیز یاشاییشی اعتبارسیز و عزتسیز یاشاماق حساب ائدیر.

غلط سؤزدور دئیه هر کیمسه عُمره اعتبار اولماز،
منیم عُمرۆم، گؤزۆم‌سن، عزتیم‌سن، اعتباریمسان.
ایکی دۆنیایا وئرمه‌م بیر سرِ مویون سنین آخر،

قارا گؤزلۆ، گۆن اۆزلۆ، دادلې، دوزلو بیر نگاربمسان.»[1]

۸- ۲. آزادەلیک جارچېسې

«ـ صراف خیریه ایشلرینده دائماً قاباقجېل و خلق ایچینده حؤرمتلی بیر شخصیت صاحبی ایدی. همیشه جماعتله اۏلوب، ائل ایله یاشاییب، ائل غمیندن غملی، ائل شادلېغېندان سئوینیب، تأسف کی صرافېن حیاتې تبریزلیلرین غم و فلاکتلی دؤورۆنه دۆشۆب اهالې‌نېن چۏخو الی قۏینوندا ایشسیزلیکله یۏخسوللوق بیر یئرده، ظۆلم و استبدادېن آغزېندان اۏد یاغېر:

رقیبی قۏیمارام عالمده راحت اگلنسین،
اۏ قدر آه و فغان ائیله‌رم کی زاره گلیر.

مشروطه حرکاتې‌نېن اساس یۆکۆ آذربایجانېن شرفلی ضیالېلارې چیگنینده ایدی. اۏ جۆمله‌دن شرفلی شاعیرلر چۏخو خلقی مبارزه‌یه چاغېرېر، بو مهم و اۏنملی ایشده چۏخلارې قلملرینی مستقیم تۆفنگله ده‌گیشیرلر. بیر سیراسې دا حق و آزاده‌لیک جارچېسې اۏلور. بو حق حقیقته دایانان مبارزه‌دن بیر آن بئله چکینمه‌ییر. صراف دا بو یۏلدا خلقی ایللرین یوخوسوندان اۏیاتماغا چالېشېر. اۆزۆ میرزه علی اکبر صابرله معاصر اۏلدوغو حالداکی البته اۏ زامان هله هوپ‌هوپ‌نامه چاپ اۏلمامېشدې و خلق ایچینده یایېلمامېشدې. اما یئنه‌ده بو حرکته صابرانه بیر حرکت دئسک ده صراف قاباقجېل اۏلا بیلر. چۆنکۆ میرزه علی اکبر صابر ۱۸۶۲ ده دۏغولوب اما صراف ۱۸۵۰ ـ نجۆ ایلده دۏغولوب. الیمیزده اۏلان هوپ‌هوپ‌نامه بئش ایل ایچینده یعنی ۱۹۰۶ دان ۱۹۱۱ قده‌ر یازېلېب. بئله‌لیکله صراف طنزده هم صابردن هم‌ده شبسترلی معجزدن اۆنجه یازېب. اما هر اۆچ شاعیریمیز هر هانسې‌نېن اۆزۆنه خاص پارلاق یئری وار. بیزه بللی اۏلان بودور کی صرافېن هم طنزی، هم نوحه و مرثیه‌سی، هم قصیده و غزللری چۏخ گۆزه‌ل معنالار داشېیان آیدېن و پارلاقدېر و بو دۆرد سبکده یازېلمېش صراف شعرلری

[1] **صراف سخن**، صص ۱۵۹ ـ ۱۵۷ (عزیز محسنی).

هم اؤز زامانیندا یازیب - یارادان شاعیرلره، هـم ده اؤزوْنـدن سـوْنرا گلـه‌ن شـاعیرلره مثبت، گؤزه‌ل و یاخشي تأثیر قویوب.»[1]

۹- ۲. عنعنوی صورتلر شاعری

«ـ صرافین شعرلرینده توتوملو، معنالي افاده‌لی عنعنـوی صـورتلره بـاغلي اولـوب، اسلام دینی تاریخینده مشهور حادثه‌لری یادا سالا ن، امام علی بن ابی طالبین حیاتي و شخصیتینی یۆکسلدن مقاملاري دا اؤزه چیخاریر.

شاعیر، امام علی (ع) قُدرتینی صنعت میدانینا گتیـره‌رک اؤزوْنـه بـاغلانمیش امیـد قاپیسي آچماق اوْچوْن اوْندان امداد ایسته‌ییر:

درِ امّید اوْلوب صرافا هر بیر سمتدن بسته،
علی (ع) تک فاتح خیبر، الیلن فتح باب ایستر.

سئوگیلی‌سینی بشر اولادي مثالیندا عمومیلشدیرن شاعیر اونو یۆکـسلتمک اوْچـوْن عنعنوی صورتلردن استفاده ائدیر و معلوم بدیعی افاده واسـطه‌لرینــی اوْنـون وارلیغـین عالی نمونه‌سی مقامیندا گؤروْر.

صرافین غزللرینده بدیعی سؤزوْن مهم قاینـاغي، شـعر امکـانلاري گئنـیش اولا ن دوْغما دیلی‌نین زنگین افاده‌لری و بؤیۆک شعر عنعنه‌لرینه مالیک زنگین ادبیـاتلاردیر. بونونلا یاناشي مسلمان خلقلری‌نین ادبیاتیندا مشاهیده ائدیلن قرآنین آیه و افـاده‌لرینـه بدیعی اشاره‌لرده اؤزوْنه یئر تاپیر.

شاعیرین غزل یارادیجیلیغیندا عنعنه‌دن گله‌ن کلاسیک شـعره مخـصوص بـدیعی افاده واسطه‌لریندن یئرلی ـ یئرینده و یارادیجي شکیلده استفاده ائدیلمیشدیر.

اوْنون شعرلرینده ایشلتدیگی تجنـیس، جنـاس، تـشبیه، تکریـر بوللوغـو هـر بیـر بئیتده‌کی بیتگین مضمونا خصوصی بیر رونق وئرمکله شعرّیتی گؤزه‌للشدیریر.

صرافین غزللرینه عنعنه ایله معاصـرلیک بیرلـشمیش، دؤروْن سـجّیه‌سـینی وئـرن بعضی جیزگی‌لر نظمه داخل ائدیلمیشدیر. کلاسیک غزل یارادیجیلیغیندا معـشوقه‌نـین

[1] همان، صص ۱۵۱ و ۱۵۲ (حسین مجیدزاده ساوالان).

ظاهیری تصویرینده عرب الفباسی‌نین حرفلرینه بنزه‌تمه‌یه چوخ تصادف ائدیلیر. صرافدا دا بونو گؤرمک چتین دگیل. مثلاً:

الف‌دیر کیپریگین، ها حلقه چشمین، لام کج زۆلفۆن،
بیله اللّه، بیر الله اۆچۆن، لازیمدیر مدّ قاشین.

یا خود:

شیرینلیک عبارتدی سنین شهد لبیندن،
یوخ، یوخ، سن او شکّرده اولان نقطه‌لی شین‌سن.

شاعیر غزلده یاشادیغی دؤورۆن گئرچک حیاتی ایله سسله‌شن اوغورلو مقاملار یارادا بیلمیشدیر. بو باخیمدان بئیت داخلینده عین معنا وئرن آذربایجان، عرب و فارس سؤزلری‌نین ایشله‌دیلمه‌سینده مؤلفین اوغورلاری چوخدور. بونو بیر سیرا نمونه‌لرده گؤرمک اولار:

آلیب کؤنلۆم آپاردی گؤزلرین، ای گؤزلریم نورو،
شکار شیر ائدر آهوی چشمین عین جادودور.»[1]

۱۰ ـ ۲. آرایه‌پرداز هنرمند

«ـ بهره‌مندی حاج رضا صراف تبریزی از آرایش‌های سخن هنرمندانه است و به طور استادانه از فنون بیان و مخصوصا بدیع استفاده کرده است که حسن تعلیل‌های بی‌نظیر و واج‌آرایی‌های گوش‌نواز و هزل و مطایبه‌های فرح‌بخش و مراعات نظیرهای مرتب و تلمیحات بجا در اشعارش بر آن ادعا صحه می‌گذارد.

در بررسی دیوان صراف به آرایه‌های ادبی زیادی از قبیل: تشبیه، استعاره، مجاز، براعت مطلع، براعت مقطع، براعت استهلال، اسلوب معادله، عقد، مذهب کلامی، تجاهل العارف، تمثیل، ارسال المثل، طباق و مقابله، عکس، رجوع، مراجعه، لف و نشر، هزل و مطایبه، حس آمیزی، تنسیق الصفات، تشخیص، تلمیح، ایهام، تتابع اضافات،

[1] همان، صص ۱۴۶ ـ ۱۴۳ (امام وئردی حمیداف).

مبالغه، ترادفات لفظی، حسن تعلیل، واج‌آرایی و تشابهات برخورد می‌کنیم که به طـور استادانه مستفاد گشته‌اند. اگرچه مواردی نیز از قبیل موازنه، ردالعجزالی الصدر، تضمین و اقتباس به ندرت دیده می‌شوند.»[1]

۱۱ ـ ۲. لطیف نوحه‌لر یازان

«ـ حاج رضا صرافین نوحه و مرثیه شعرلری، قصیده‌لری، غزللری و ترجیع‌بنـدی کیمی محسنات لفظی و معنوی و آیري شعر صنعلری‌نین بـزه‌کلریلـه بـزه‌کلـه‌نیـب و یاتیملي زبان حاللار سلسبیل آسا سرچشمه طبعینه چنلی چؤلله‌ره آخیـب و چاغلایـان چایلار وجودا گتیریب، قانلي لاله‌لر بیتیریب، و ترنّم‌لری سبب اوْلوب حضرت حـسینین عزا مجلسلرین رونق‌لندیریب بو زبان‌حـاللاري ائلـه لطافتیلـه، مهارتیلـه یازیـب اصـل موضوع یاراشیغین و حقیقتین ساخلاشـدیریبدیر. اونـلاردان بیـری‌سـی شـام غریبـان نوحه‌سی‌دیر کی حضرت زهرا(س) دیلینجه بالاسـي مظلـوم حـسینه یازیـب، بیـر هنـر نیشان وئریب کی مرور زمانیله کهنلمه‌ییب و کهنله‌مییه‌جکدیر. اوْ زبانحال بئله‌دیر:

ای نور عینیم، منزل مبارک!
بی‌کس حسینمی، منزل مبارک!

تۆرک و فارس ادبیات ساحه‌سینده شاعیرلریمیزین اکثری سـیر و سـلوک عرفانـدا قرار تاپیبدیلار. بونلارین بیر عده‌سی حدود شرعدن آیـاق کنـارا قویمایبـب معنویتـده شراب طهور شرابینا کی شرعی اصطلاحی علم‌الیقین‌دیـر، قـانع اوْلـوب ربـانی عـارف آدلانیبدیلار.

صرافین عرفان عالمینده سیر و سلوک ائتمه‌سی نه حددیر؟ آثاری حاکی‌دیر کی بو شاعیر ربانی عارف‌دیر، اؤزۆن و سؤزۆن انحرافلاردان چـوْخ قورویوبـدور. ایـسته‌سـک شاعیرلردن بو عارف شاعیرین مشرب حیثیندن قرینه‌سینده قرار وئرک تقریبا خاقانی‌ده و تبریزلی قوسی ده، نظامی گنجوی ده و نوحه و مرثیه یازان شاعیرله‌رده الیمیـز بنـد

---

[1] همان، ص ۸۸ (داود رضایی).

اۏلا بیلر. بو سببه صرافین غزللری‌نین مقایسه‌سی وحدت وجودی شاعیرلرین آثاریله قیاس مع‌الفارق‌دیر.

بو سؤز منیم اؤز سؤزۆمدۆر تۆرک و فارس ادبیاتینـدا وحـدت وجـودا معتقـد اۏلا ن شاعیرلرین آثاری حذف اۏلسا یئرینده بیرزاد قالماز. غزلـی اعـلا درجـه‌ده قـرار وئـرن وحدت وجودی شاعیرلرده، عین حالدا صراف وحدت وجـودی مـسلک دگیـل. عـارف ربانی اۏلدوقدا غزللرینده گؤجلۆ هۆنر نیشان وئریبدیر کی لطافتلری و جذابیتلری لباس معرفتیله ملبس اۏلدوقدا وحدت وجودی شاعیرلرین آثاریندان دالی قالا ن دگیل.»[1]

۱۲ ـ ۲. عاشق محجوب

«... حاج رضا صراف تبریزی هم جزء یکی از این انسان‌های عاشق است کـه بـا عشق همین موهبت الهی مانند شاعران دیگر، راز و نیازها و نجواهای عاشقانه‌ی خود را شروع می‌کند. از سوز فراق، درد هجران، از فراز و نشیب راه عشق و مخاطرات آن، شیرینی و تلخی، وصل و هجران و در کل از احساسات درونی خویش و شوق وصـال یار سخن می‌راند و در تمامی این‌ها روی سـخن بـا معـشوقه‌ی خـویش «خیـالی یـا حقیقی» دارد و بهترین لحظه‌ی عمر خـود را همانـا هـم‌صـحبتی و همـدم بـودن بـا معشوق می‌داند:

خوشا! جانانیلن مشغول صحبت اۏلدوغوم ساعت،
اگر عُمرۆمده بیر ساعت حساب اۏلسا اۏ ساعتدیر.

و چنان محو عشق‌بازی با دلداده‌ی خویش است که هیچ ابایی از این که مردم او را دیوانه لقب بدهند، ندارد. چرا که در قاموس عاشقان، جنون و از خود بی‌خود شـدن حرف اول را می‌زند:

من محبت چؤلۆنۆن عاشق سرگشته‌سی‌یم،
بیلسه دیوانه نۏلور مردم تبریز منی.

[1] همان، صص ۱۰۵ و ۱۰۷ (موسی هریسی‌نژاد).

و حتی در جایی خطاب به معشوق زمینی‌اش، که کبـوتر دل او را چـون صـیادی شکار کرده، سوز درد و هجر را با دل و جانش آشنا و دردهای پنهانش را برملا ساخته است، فنون شعری و قدرت شاعری خویش را از معـشوق مـی‌دانـد و بـا او، بـا زبـان تشکرآمیزی سخن می‌گوید و این همان جمله‌ی معروف «شعر زبان عشق اسـت.» را بیان و آمیختگی هنر با عشق را نشان می‌دهد:

خدنگ نازیله کؤنلۆم قوشون شکار ائله‌دین،
کؤنۆلده گیزلین اوْلا ن سیرری آشکار ائله‌دین.

البته عشقی که صراف از آن سخن می‌گوید و آن را می‌ستاید، عشقی پـاک و بـه دور از هر گونه آلودگی است، اگر خلوت با معشوق را می‌خواهد. به شرطی که حجـب و حیا هم آنجا باشد:

نۏلوردو مجلیسیمیز بیر دقیقه خلوت اوْلا یدیٖ،
دئییب دانیٖشماغا جانان ایلن فراغت اوْلا یدیٖ.

اوْنون جمالیٖدیٖر عشق اهلینه ائدر جیلوه،
وگرنه شاهی نئجه دستگیر ائدر درویش.
جمال بیردیر اگر گؤزده اوْلمویا پرده،
باخار گؤره‌ر هامیٖ یئرده نگاری پیشاپیش.

بنابراین وی در طی طریق عشق، با تمام سختی‌ها و مخاطراتی که در راه عـشق است، به جایی می‌رسدکه می‌گوید:

هر کیمده عشق اوْلا ائده‌جک جیلوه حۆسن دوست،
عشقین همیشه حۆسنیله بیر اتحادیٖ وار.

و این‌چنین دل عاشق جلوه‌گاه جمال حضرت دوست و چشم او، خدای‌بین می‌شود و برای رسیدن به این مرحله، عاشق واقعی هم‌چنان که دیده‌ی سر را به بد دیدن نیالوده است، دیده‌ی دل را هم باید باز کند:

بصیرت اهلی گؤره‌ر یاری اؤزگه ایلن،
بو گؤز اونو گؤره بیلمز نه قدر ائده تفتیش.»[1]

۱۳ ـ ۲. ساده دیله مالک

«ـ حاج رضا صراف تبریزی اؤزۆنۆن ساده دیلده و سون درجه غم ـ حزن ایله افاده ائتدیگی مرثیه و نوحه‌لری ایله نه اینکی تبریزده حتی ایران آذربایجانین باشا باشیندا و اوجقار اؤلکه‌لرده او جۆمله‌دن داغستاندا آدې دیللر ازبری اولموشدور. سینه‌زنلری و نوحه‌لری چوخ آز بیر مدت عرضینده خلق طرفیندن ازبرلنمیش و سینه به سینه مختلف یئرلره داشینمیشدیر. صراف بلکه بیرینجی شاعیرلردن‌دیر کی، نوحه ادبیاتینې مرکب و غلیظ افاده‌لردن اوزاقلاشدیرمیشدیر. اونون مشهور اولماسې و خلق طرفیندن خوش قارشیلانماغې دا محض دیلی‌نین ساده‌لیگی و نوحه‌لری‌نین مضمونجا یاراللې و کؤیره‌لدیجی عبارت و افاده‌لرله دۆلو اولدوغوندان ایره‌لی گلیر.

دوغرودان دا اگر صرافین دیلی‌نین ساده‌لیگینی خلق دیلینه داها یاخینلیغینې خلق طرفیندن رغبتله قارشیلانیب ازبرلنمه‌سینی و بونونلا مرثیه ادبیاتیندا گئنیش و درین تأثیر بوراخدیغینې نظره آلاراق ادعا ائتسک کی، صراف مرثیه ادبیاتیمیزدا دا یئنی بیر مرحله‌نین یارانماسینا سبب اولدو، هئچده غلو ائتمه‌میشیک.

بیز اونون هر هانسې بیر سینه‌زنینی گؤتۆرسک گؤره‌ریک کی، حقیقتاً فورما، مضمون و آهنگ باخیمدان بیر یئنی‌لیگه صاحبدیر.»[2]

[1] همان، صص ۱۸۱ و ۱۸۲ (عبدالحسین لاله).
[2] همان، ص ۶۸ (رسول اسماعیل‌زاده).

۳. تبریزلی صرافین چاغی و چاغداشلاری

حاج رضا صراف تبریزی‌نین چاغی، یعنی هیجری ۱۳ ـ نجۆ عصر، تبریز محیطی سیاسی و ادبی قالخینما ایله دۏلو ایدی. تبریز بیر پارچا ادبی جانلانمایا چئوریلمیشدی. خصوصی ایلـه بازار محیطینده، علمیه حوزه‌لرینه یاخین اۏلماسی اۏچـۆن، چۏخلـو ادیـب و شـاعیرلر ظهـور ائدیردی. باشقا طرفدن ده داش باسماسی چاپ اصـولونون تبریـزده عمومیلـشمه‌سـی سـبب اۏلموشدو شاعیرلرین دیوانلاری دالبادال نشر ائدیلسین. تبریزین هر محله و هر کۆچـه‌سـینده بیر ادبی محفل و شعر انجمنی تشکیل تاپیردی، مختلف نشریه‌لر منتشر اۏلوردو، و هـر گـۆن هر یئرده سیاسی ـ ادبی بحثلر گئدیردی. همین دۇورۆ یاخشی تانیماق اۆچۆن، تبریـزده و یـا تبریزدن کنـاردا اۏ دۇورۆده فعـال اۏلان بعـضی غـزل و نوحـه یـازان شـاعیرلرین آدلارینـی چکیریک.

۱ ـ ۳. سیدعظیم شیروانی

حاج رضا صراف اۆچۆن غیر مستقیم اوستاد حساب اۏلونان سیدعظیم شیروانی هـ. ۱۲۵۱ ـ نجی ایلده دۆنیایا گؤز آچمیش و صرافین اۏلۆمۆندن ۲۰ ایل قاباق یعنی هـ. ۱۳۰۵ ـ نجـی ایلده شهید اۏلموشدور. صراف تبریزی، سید عظیمدن تأثیر آلان اوستاد شاعیر حساب اۏلونور. آشاغیدا صرافین غزللری ایله سسلنن ایکی غزلی گتیریریک:

اۏل اۆزۆ خورشید کیم عاشیقلرین جانانیدیر،
گۆن تکی روشندی کیم، بو خسته جیسمین جانیدیر.
ظۆلمت زۆلفۆنده پنهان لعلینه مئیل ائتدی کیم،
اۏل دهان تنگ، خیضرین چشمه‌ی حیوانیدیر.
سیرریمی عالم بیلیر، ای دل! نه پنهان ائیله‌ییم،

آشیکارا دل آلان اۆل خنده‌ی پنهانیدیر.
ای طبیب! ال چک علاجیمدان، منه ائتمه علاج،
خاک کوی دوست، کۆر اۆلموش گؤزۆم درمانیدیر.
نام معشوقه نه حاجت ظاهیر ائتمک، ای کؤنۆل!
ائل بیلیر، عالم بیلیر گۆل‌روخلارین سولطانیدیر.
سینه‌ده پیکانیوا قیلدیم جیگر قانین غیدا،
جانا مینّتدیر کی بو جانانیمین مهمانیدیر.
نامه گلدی یاردان، ایستر جسددن جانیمی،
بؤیله ساندیم کیم حقین گؤیدن گله‌ن فرمانیدیر.
اۆلما یارین سیّدا جؤر و جفاسیندان ملول،
عاشیقه جؤر و جفاسی دلبرین احسانیدیر.[1]
***

سانماکی چشمدن اۆزۆمه اشکِ تر گلیر،
بو چشمه خشک اولوب، داخی خون جیگر گلیر.
ای مؤجِ اشک! آخما، داخی توتما یۆللارین،
بیر رهگذار وئر، اۆ بوتِ سیمبر گلیر.
گه یاد زۆلفۆن ائیله‌ییرم، گاه کاکیلین،
بیر فیکر ائتمیشم، دله فیکرِ دگر گلیر.
کسمه اومید وصلدن ایامِ هیجرده،
ای دل! بو شام کیم گئده‌ر، آخر سحر گلیر.
گر موژده‌ی وصالی گله، یۆخدو فائده،
جانیم چیخار فرحدن، اگر بیر خبر گلیر.
دۆنیایا گلمه‌ییر نه سبب بیر وفالی یار،
باعیث نه‌دیر کی بیری- بیریندن بتر گلیر؟

[1] قایناق: شیروانی، عظیم بن محمد. **دیوان اشعار ترکی سید عظیم شیروانی**، تدوین: حسین محمدزاده صدیق، تبریز، ندای شمس، ۱۳۸۵. ص۲۸۹.

سیّد، گئده‌ر دئدیم سر کویوندان، ای پری!
گؤلدؤ کی کؤنلؤ منده‌دیر آنېن، گئده‌ر، گلیر![1]

۲ ـ ۳. تبریزلی مضطر

میر یحیی مضطر تبریزی‌نین «گؤلزار باهار» آدلې کتابې رضا صرافېن کتابې ایله بیر زاماندا، ۱۳۲۵ هـ. ایلینده تبریزده نشر اؤلموشدور. مضطرین لقبی «ادیب العلما» ایدی. اؤ، بو کتابې، بیر درسلیک کیمی یازمېشدېر و کتابېن حاشیه‌لرینده شعرلرینی نشر ائتمیشدیر. مضطرین شعرلری ایله صرافېن شعرلری آراسېندا درین بیر اؤخشارلېق واردېر:

نه حؤسندؤر کی مَلکده بئله جمال اؤلماز،
نه طلعتی کی بئله طلعتِ هلال اؤلماز.
هلال چرخده ائیله‌ر زوال، وجهی نه‌دیر،
کی بو هلالِ وجاهتده هئچ زوال اؤلماز؟
لقایتینه خطادېر دئسه‌م صنوبر من،
چمنده سروده هرگز بو اعتدال اؤلماز.
لبین لعابېنې بیمار عشقه وئر دادسېن،
داوادې، چشمه‌ی کوثر بئله داوا اؤلماز.
توتوب کنارېنې اغیار، نئیله‌ییم؟ صد حئیف،
کی باخماغا اؤزؤنه عاشیقه مجال اؤلماز.
دوروبدور فوج کیمی دسته ـ دسته عشاقېن،
بو پادشاهِ جهاندا بئله جمال اؤلماز.
علی‌الدّوام سرِ کویون ائتمیشم منزل،
گشاده عارضیمه بیر درِ وصال اؤلماز.
بو مستی سرزنشِ غیر یاندېرېر بالله،
وگرنه آیرېلېغېن باعثِ ملال اؤلماز.
یؤخومدو سیم و زریم باشېنا نثار ائله‌ییم،

[1] همان، ص۲۹۳.

بو نقدِ جان کیمی لایِق سنه نوال اؤلماز.
بو نظمِ دلکش، مضطر! اگر باخا شعرا،
دئییلله جۆمله‌سی:«ـ احسن، بئله مقال اؤلماز!»
***

سالیِبدیِ فورقتین ای شوخ! کوهسارا منی،
نئجه فراقدیِ جانا! گتیردی زارا منی.
رقیبلر سؤزۆنه اویدون، ای ستم‌پرور!
کی قویمادیِلا گؤزۆن تا گؤره دوباره منی.
نه قدر سعی ائله‌دیم وصله یئتمز هرگز الیم،
یازیِب قضا قلمی لوحه بختی قارا منی.
اگر خطا ائله‌دیم راهِ عشقده جانا!
بویورگیلن چکه‌لر زۆلفۆن ایله دارا منی.
یارالایِب کؤنۆلۆ اوخ کیمی او موژگانیِن،
کی قورخورام، صنما! اؤلدۆره بو یارا منی.
قیِلیِم نه چارا؟ کیمه عرضِ حال ائدیم یاران،
یوخ ایندی چۆن یئتیره بیر نفر او یارا منی.
قانادیِ باغلیِ قوشام اوولایِب منی صیاد،
گمان کی پیشکش ائتسین او شهریارا منی.
سبب نه‌دیر کی بئله مضطرا، جهان ایچره،
زمانه قویدو دا حسرت او گۆل‌عذارا منی؟

۳ ـ ۳. ماراغالی شکوهی

هـ. ۱۲۴۵ ـ نجی ایلده دؤنیایا گله‌ن حاج میرزا مهدی شکوهی مراغه‌ای، ۱۰ ایل صرافین وفاتیندان قاباق، یعنی ۱۳۱۵ هــ. ایلینـده ماراغـا[1]دا وفـات ائتمیـشدیر. اونـون ۵۰ بئیتلیـک «صرافیّه» عنوانلی مثنویسی واردیر. بو مثنوی بئله باشلاییر:

شکوهی دئییر چؤن قضادان منیم،
مراغه اؤلوب عاقبت مسکنیم.
اؤلوب قسمتیم شیوه‌ی تاجری،
ایشین اوّلی، عُمرؤمؤن آخری.
دئدیم من:«ـ اگر نیّت صاف ایلن،
ائدم داد و ستاد صراف ایلن.
اؤلور مایه‌ی اعتباریم منیم،
دؤشر رونقه کار و باریم منیم...

بعضی تـدقیقاتچیلار بـو مثنـوی‌نـین حـاج رضـا صـراف تبریـزی‌یـه خطـاب یازیلـدیغی ادعاسیندادیرلار.

شکوهی اصلینده طنز شاعیریدیر ولاکین غزللری صرافین غزللری ایله بیرگـه سـسله‌نیـر. اونون کلیاتی تبریزده، صراف ساغ ایکن (۱۳۲۱ هـ.)چاپ اولموشدور.

مجلیسده یئنه ساقیِ گؤل‌رنگلر اوینار،
شور ایله مغنّی‌لر اوخور، جنگی‌لر اوینار.
مهوشلر ائدیر خنده، پری‌چهره‌لر عشوه،
ناز ایله گؤزه‌للر دولانار، شنگیلر اوینار.
مطرب سسینه سس وئری گه تار، گهی چنگ،
گه نای چکه‌ر ناله، نه خوش‌هنگلر اوینار.
قورتولدو قفسدن سئوینیر مرغِ دل و جان،

[1] **ماراغا:** مراغه.

وصله یئتیشیب عاشیقِ دلتنگلر اوینار.
زۆلفۆن گۆلِ روییندہ گلەر رقصه هوادان،
گویا کی دۆشۆب جنّته برزنگیلر اوینار.
خشم ایله منه بئیله باخار، نرگسِ مستین،
قان تۆکمه‌گه یئردن دئیه‌سن جنگیلر اوینار.
پئیمانه‌یه باخدیقجا گلەر رقصه **شکوهی**،
قلیانی گۆره‌نده نئجه کیم بنگیلر اوینار.
***

اۆلدۆم، نه دئییم؟ دردیمی بیر یارا دئیه‌ن یوخ،
نئیلیم کی بو بیچاره‌یه بیر چارا دئیه‌ن یوخ.
اول زۆلفۆ پریشاندیر ائدن کۆنلۆمۆ ویران،
آل شانه اله زۆلفۆنۆ بیر دارا، دئیه‌ن یوخ.
عاشیق دیلینی اۆزگه نه آنلار، بیر اۆزۆم تک،
یۆز مین دیل ایله یالوارا ـ یالوارا دئیه‌ن یوخ.
«نه بئیله چکیبسن اۆزه اول زۆلفِ سیاهی؟
گل وئرمه‌گیلن جنّتی کفارا» دئیه‌ن یوخ.
زۆلفۆن یئله وئرمه کی وئره‌ر عُمرۆمۆ بادا،
«چوخ وئرمه هوا بئیله خطاکارا»، دئیه‌ن یوخ.
بی‌چاره **شکوهی**! سنی اۆلدۆردۆ بو ظالیم،
صد آه بو کیفیتی سردارا دئیه‌ن یوخ.

۴ ـ ۳. تبریزلی راجی

حاج رضا صرافین هم‌شهری‌سی حاج میرزا ابوالحسن راجی تبریزی، او، گـنج ایکـن هـ. ۱۲۹۳ ـ نجۆ ایلده مکه‌دن قاییدارکن، دریادا غرق اولوب اولموشدور.

راجـی، هــ. ۱۳ ـ نجـۆ عـصرین شـاعیرلری صـراف، شـکوهی و لعلـی کیمـی آدلـېم شاعیرلریندن سایېلېر. اونـون شـعرلری، صـرافېن غزللـری کیمـی اوینـاق لهجـه‌لـی، روان و آخېجې‌دېر.

صراف، راجې‌نېن بعضی شعرلریندن استقبال ائتمـیش، اونـا نظیـره یـازمېش و یـا جـواب وئرمیشدیر. میثال اۆچۆن راجی دئییر:

همیشه خانه‌ی امید قالماز راجی! سربسته،
اولور بیر گۆن کی فتح ایله یدالله فتح باب ائیله‌ر.

صراف ایسه یازېر:
درِ امّید اولوب صرافه هر بیر سمتدن بسته،
علی تک فاتح خیبر الیله فتح باب ایستر.

آشاغېدا راجې‌نېن صراف شعری ایله سسله‌نن اۆچ غزلینی گتیریریک:
کؤنلۆم خیالِ عارضِ جانان ایلن دولوب،
بی‌روح قالبیم گئنه بیر جان ایلن دولوب.
بس کی ووروبدو سینه‌مه مژگان یاراسې یار،
بو ساده سرزمین گۆلِ خندان ایلن دولوب.
خوبانِ شهر جمع اولوب اغیار ائوینده، گؤر،
زندانِ مصر یوسف کنعان ایلن دولوب.
بو ناله‌ی حزینیم اونا ائیله‌مز اثر،
چۆن گوشو، اوجِ ناله‌ی هیجران ایلن دولوب.
کامېمجا ساقی باده‌نی دولدورمایېب هنوز،
بزمِ رقیب بوش یئره بؤهتان ایلن دولوب.
دورماز سېنېق سبودا، دئییرلر سو، بس نئچۆن،
ای ساقی! بو شکسته کؤنۆل قان ایلن دولوب.
سینه‌مده یارې گؤرجک، او بی‌دین رقیب دئدی:

«ـ قلبی بو راجی‌نین گئجه ایمان ایلن دؤلوب.»

***

یئخدیلار عاشیقلارین قلبی کیمی میخانه‌نی،

بی‌وفالار عهدی تک سیندیردیلار پیمانه‌نی.

لعلِ جانان تک نظرلردن اوزاق اؤلدو شراب،

چشمِ دلبر تک خومارا سالدیلار مستانه‌نی.

رند و شیخ و سالک و زاهد قاریشمیش بیر بیره،

چشمِ حق‌بین یوخ، سئچه نامرد ایله مردانه‌نی.

دؤشدؤ رونقدن گؤلؤستانِ وفا، زاغ و زغن،

بؤلبؤلِ شئیدا یئرینده باشلاییب افسانه‌نی.

آتشِ شؤوقِ محبت یاندیراردي عاقبت،

شمع‌لر ناحق یئره یاندیردیلار پروانه‌نی.

اؤلدوم همرنگِ جماعت، عشقِ خال و زؤلف ایله،

رشته‌ی زنّارا دؤزدؤم سبحه‌ی صددانه‌نی.

ای دل، ال چک یوخ بنی‌نوعِ بشرده اعتبار،

مسکن ائت، بایغو صفت هر گوشه‌ی ویرانه‌نی.

کوته ائیلین قصّه‌ی زؤلفؤ، ای اربابِ عقول!

راحت اگله‌شسین قویون زنجیرده دیوانه‌نی.

راجی، گؤردؤم ترکِ جاندیر اقتضای اتحاد،

بزمِ وصلِ خاصه قویمازلار گیره بیگانه‌نی.

***

ساقی، نه اؤلوبدور، منی بیر یاده گتیرمز؟

کؤنلؤم توتولوبدور، منه بیر باده گتیرمز.

رحمه گله‌ر آخر گتیره‌ر ساقی مئی ناب،

گؤل فصلیدی، صد حئیف بو اثناده گتیرمز.

زاهید تاپا گر طاقِ قاشىن سجده‌سین ای شوخ،
محرابِ عبادتلره سجّاده گتیرمز!
ناقصلره تکلیف ائله‌میش عشق رومزون،
ابجد دگی هر طفلی بو ارشاده گتیرمز.
محبوس ائله زۆلفۆنده کۆنۆل مرغونو یۏخسا،
دیوانه‌ی غم تابىنى قلاّده گتیرمز.
هرچند دئدین، راجی، دهٔ بو بئیتی مکرر،
ساقی، نه اۏلوبدور، منی بیر یاده گتیرمز.

۵ ـ ۳. حکیم هیده‌جی

حکیم ملامحمد هیده‌جی (۱۲۷۰ ـ ۱۳۴۶ هـ.) حاج رضا صراف ایله بیر عصرده یاشامىشدىر. آذربایجان تاریخینه، اۏ هم شاعیر و همده بیر فیلسوف کیمی داخیل اۏلور. هیده‌جی ایله صرافىن ادبیات ساحه‌سینده اۏلان اۏرتاق نقطه‌سی، هر ایکی شاعیرین روان شیوه‌ده و دانىشىق شیوه‌میزه یاخىن بیر دیلده شعر یازمالارىدىر.[1] هیده‌جی‌نین آشاغىداکى ایکی غزلی، صرافىن غزللری ایله سسله‌نیر:

بو گۆن اذیت یار و مذمّت اغیار،
خدا بیلیر کی منی عُمردن ائدیب بی‌زار.
منه بو عقل اذیت ائدیر، دور، ای ساقی!
گتیر پیاله، آپار عقلی، جانىمى قورتار.
بنای عُمرۆمۆ بیر جام ایلن ائله ویران.
دۆگۆل بو عُمر مگر مایه‌ی غم و آزار؟
قىتىب نئجه دۏوه‌نین چگیینی یۏک آلتىندا؟
سىخار، سىخىب منی بو روزگار ناهنجار.

---

[1] هیده‌جی، حکیم ملامحمد. **دیوان اشعار ترکی**، مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق. زنجان: پینار، ۱۳۸۷. ص ۶۷.

گؤل اؤزؤن ائشیگه آتدي پرده‌دن، ای وای!
ائویم ییخیلدي کی بوندان سورا ایشیمدیر زار.
هاني او کس کی منیم حالیما یانا اؤره‌گی؟
هارا گئدیم، کیمه اؤز دردیمی ائدیم اظهار؟
منه مذمّت ائده‌رلر کی سن امه یارامان،
بو دوغرودور، من اؤزؤم بو سؤزه واریم اقرار.
سؤگؤد آغاجینا ائتمک گره‌ک بو ایرادی،
اودا منیم کیمی گلمز امه، گتیرمز بار.
دیییرله لاف محبت ووران بلایا دؤزه‌ر،
یالان دئمزله، منیم حق سؤزه یوخوم انکار.
دؤزه‌ن بلایا منم هیده‌جی! اگر گتیره‌م ـ
بیانا حالیمي، آغلار منه در و دیوار.
***

صنم!سنین اؤزؤنؤ اوخشادیم اگر آیه،
جفا اولور سنه، یوخ آی اؤچؤن بئله پایه.
جفا چوخ ائتمه مگر سالماغا بلایا منی،
سنی دوغوبدور آنان، پرورش وئریب دایه.
او گؤن کی بیر گؤرؤشه دینیمی سنه ساتدیم،
بو گؤنده بیر اؤپؤشه جاني قویموشام مایه.
من اوّل کسم کی همیشه وفا یولوندا منیم،
ده‌گر آیاغیما داش، باشیما گله‌ر قایه.
دؤزه‌ن بلایا منم، هیده‌جی! منیملن غم،
گزه‌ر همیشه، نئجه شخصیلن گزه‌ر سایه.
گلیر خوشو منه بیر پاره‌نین، بودور جهتی
کی باغلامام اؤزؤمه هیچ وقت پیرایه.

۶ ـ ۳. سرابلۑ میرزا کاظم قاضی

هیجری ۱۳ ـ نجۆ عصرین اوْرتالارېندا دۆنیایا گلەن میرزا کاظم قاضی سرابۑنېن اصلی سراب شهرینه تابع اوْلان «آلان بیر آغوش» ناحیەسیندندیر. او، صرافېن یاشادېغۑ ایللرده اوشاق ادبیاتۑ ایله مشغول اوْلوردو و بیر نئچه درسلیک کتابۑ دا نشر ائتمیشدیر. صرافېن وفاتېندان ۱۵ ایل قاباق یعنی ۱۳۱۰ هـ . ایلینده دۆنیایا گؤز یوممو‌شدور. اوْنون شعرلری ساده، روان و اوْیناقدېر:

آی آفرین گۆل اوْغلوم،
گۆل اوْغلوم، بۆلبۆل اوْغلوم!
درسین اوْخ، روانلا،
سوْنرا دانېش، گۆل اوْغلوم!
***
گئدیردیم هاردا گؤردۆم،
گویا دیواردا گؤردۆم.
ائوده سېچان چوْخ ایدی،
پیشیک ائوده یوْخ ایدی.
سېچان چېخدۑ دیوارا،
عینینده خاکی خارا.
بیردن پیشیگه گؤردۆ،
دؤندۆ، باخدۑ، قورودو.
سېچانلار آت چاپېردۑ،
پیشیک دوروب باخېردۑ.
تۆلکۆ گیریبدیر باغا،
هانۑ بس باغبان آغا؟
تۆلکۆ یئدی اۆزۆمۆ،
ائشیتمەدن سؤزۆمۆ.
پېسپېسا سۆرمه چکدی،

چارقاتېن اگری بۆکدی.
تۆسباغانېن یۆلداشې،
بیشیردی یارما آشې.
یارمانې دانه ـ دانه،
چېخارتدېلار میدانه.
قوزولار مله‌شدیلر،
تۆرپاغا بله‌شدیلر.
قوزو منی گۆره‌نده،
یئردن چیچک دره‌نده.
اینک بالا دۆغاردېر،
پری اینک ساغاردېر.
اینه‌گی بالاسې وار،
باشېندا آلاسې وار.
***
اۆغلوم، اۆغلوم، ناز اۆغلوم،
درسیندن قالماز اۆغلوم.
بۆلبۆل کیمی درس اۆخو،
ایستر چۆخ یا آز، اۆغلوم.
قلمین آل الینه،
بیر یاخشې زاد یاز، اۆغلوم.
اۆغلوم گئدیر مکتبه،
اۆخور چاتار مطلبه.
درسین اۆخور، روانلار،
نه اۆخویوبدور آنلار.
داش اۆسته چیچک قازار،
مشقینی گۆیچک یازار.

منیم اوْغلوم جاندې جان،
درسلرین اوْخور روان.
گؤمؤشدندی داواتې،
قلمی وار بئش ـ آلتې.
قلمدانې، شکیللی،
قلمی خاللې، موللې.
دفتری وار تر ـ تمیز،
کتابې اوْندان عزیز.
کاغېذلارې رنگ به رنگ،
اوْغلوم، گتیر یاز گؤره‌ک.

۷ ـ ۳. خویلو سیدرضا صابر

سیدرضا امیرزاده صابر ۱۲۶۲ هـ. ایلینده خوی شهرینده دؤنیایا گلمیشدیر. همین شهرده بؤیا ـ باشا چاتېب و تحصیل آلمېشدېر. گنج یاشلارېندان شاعیرلیگه باشلامېش و اوْتوز یاشېنا چاتار چاتماز ایره‌وان شهرینه کؤچمؤش و «اکینجی» نشریه‌سی ایله امکداشلېق ائتمیشدیر. اوْ، همین شهرده و ۱۳۲۲ هـ. ایلینده وفات ائتمیشدیر. اوْنون اؤلؤم ایلی‌نین ماده تاریخی «شاعر شیرین مقال»دیر و همین ماده تاریخ مزار داشېندادا یازېلمېشدېر.[۱]

فریدون بیگ کؤچرلی، اوْنو «خیلی خوش صحبت و ظریف بیر شاعر» آدلاندېرېر.

اوْنون شعر دیلی صراف کیمی اوْیناق و طبیعی‌دیر و صراف کیمی دؤورؤنـؤن اجتماعی و سیاسی مسأله‌لری ایله علاقه‌دار شعرلری واردېر. اوْ جؤمله‌دن «اکینجی» نشریه‌سی‌نین مدیری «حسن بیگ زردابی» اۆچۆن یادېغې منظوم مکتبولارېنې آد آپارماق اوْلار. بو مکتوبلارېن بیرینده دئییر:

مرحبا! ای حسن بیگ عاقېل،
علمِ حکمتده قابل و کامیل.
بافهیم اوْلماغېندا سؤز یوْخدور،

[1] منافی، میرعلی. **جنوب آذربایجان ادبیاتې آنتولوگیاسې**، علمی نشریاتې، باکی، ۱۹۸۱، ص ۲۰۳.

اۇلدو معلوم، غیرتین چۏخدور.
اهلی قفقازې ائتمیسن خوشنود،
سن اۇزۆن اۇلدون اهلِ نامسعود.
سنه هر کیمسه توتسا بیر ایراد،
کۏردو باطنده بیلمه‌ییب ارشاد.
بیزه هر نوعی سؤز دئسن، حقدیر،
کیمسه تکذیب قېلسا، ناحقدیر.
حددن آرتېق چکیب اذیت‌لر،
خالقا آرتېرمېسان حمیّت‌لر.
بیز ائشیتدیک:«اهالیِ شیروان،
اوشقۏلا ائیله‌ییبدیلر سامان.»
شۆکر قېلدېق خدایِ منّانه،
وئردی توفیق اهلِ شیروانه.
شیعه و سنی جمع اۇلوبلا تمام،
ائیله‌ییبلر بو خئیر ایشه اقدام.
آفرینلر بو قومِ علامه،
یاخشې رونق وئریرلر اسلامه.
گرچی بیزلر اۏ شهردن دوردوق،
لیک، مسلم دئییرله مسروروق.
وار بیزیم افتخارېمېز شب و روز،
غیرت اسلامدان ائدیبدی بروز.
اهلِ اسلام باکمال اۇلسون،
هامې ایشلرده اهلِ حال اۇلسون.
بو مثلدیر کی:« بید بر وئرمز،
شوره‌زار اۇلسا یئر، ثمر وئرمز.»
شعرانېن امیر و سولطانې،

معرفت تختی‌نین سلیمانې.
حاجی سیّد عظیم، عارف حق،
علم و زهدونده یۏخدو سۆز، مطلق.
جۆمله علم و فنونه ماهیردیر.
اۏزۆ فاضل، غریبه شاعیردیر.

۸ ـ ۳. اردبیللی عیسی ضیایی

عیسی ضیایی، اردبیل شهرینده صرّافېن ایشی ایله مشغول اۏلان حاج محمدرحیم آقـانېن ائوینده دۆنیایا گلدی. اردبیل شهرینده تحصیل آلدې و ۲۸ یاشېندا ایکن ۱۸۷۸ ـ نجـی ایلـده لنکران شهرینه کۆچمۆشدۆر. او، یازدېغې «تذکره‌ی ضیایی» کتابېندا، نادرشاه افشار دۆورۆندن اۏز زامانېنا دک یاشایان آذربایجان شاعیرلری حاققېنـدا معلومـات وئریـر. او، محمـدعلی شـاه قاجار دۆورۆندن سۏنرا وفـات ائتمیـشدیر. اۏنـون شـعرلری تمامیلـه رضـا صـرّافېن شـعرلری کیمی‌دیر، شعرلرینده دیل ساده، لهجه اۏیناق و طبیعی‌دیر:

قۏیوبدور باشا اۏ سروِ سهی کلاه اگری،
قاش اگری، زۆلفِ سیه اگری و نگاه اگری.
من ائیله‌دیم قاشا عاشېقلار ایچره سجده، ولی،
گۏرۆلمه‌میشدی جهان ایچره قبله‌گاه اگری.
شکنجِ سعی ایله اۏلمادې بخت، طالع راست،
چېخېبدې چۆنکۆ بو خلقتدن اۏل گیاه اگری.
دادېزدېرېر منه ظاهرِ اجل کراهت‌سیز،
گلنده غمزه‌ن اۏخو خواه راست، خواه اگری.
گۏنۆم قارادېر و کۆنلۆم شکسته، قدّیم خم،
نه قدر واردېر اۏل طرّه‌ی سیاه اگری.
اۏ سرو قامته یۏخ، حئیف، استقامتِ خوب،
کی واردېر عاشېق ایلن گاه راست، گاه اگری.
غرض، زیان تک آخېردا گۏرمه‌دی منزل،

فضای عشقده هر کس کی، گئتدی راه اگری.
***

دلبرا! شهدِ لبین کیم هر دم ائیله‌ر آرزو،
مفلسِ بی‌عاری گؤر جام‌جم ائیله‌ر آرزو.
مئیل عشق ائیله‌ر، بلی، دیوانه، یاران، بو عجب،
طیفلِ شیری‌خوار جنگِ رستم ائیله‌ر آرزو.
جان دیلر لعلِ لبیندن قالبِ افسرده‌میز،
مرده‌ی صدساله عیسی‌دن دم ائیله‌ر آرزو.
آرزوی گوی رویون روز و شب ائیله‌ر کؤنؤل،
اوندان آرتېقراق کی، مفلس درهم ائیله‌ر آرزو.
سینه‌ده تیرِ غمین، پئیکانِ اندوهون، کؤنؤل،
گرچی محکمدیر، بئله مستحکم ائیله‌ر آرزو.
من خمِ ابروی جانان، لیک، خیضر آبِ حیات،
زاهدِ بی‌چاره محرابِ خم ائیله‌ر آرزو.
هر کیمین بازارِ عشقیندن، ضیایی بیگ، دؤشؤب،
عشرتِ عالمدن انجامېن غم ائیله‌ر آرزو.
***

هر آنې گؤرسم، فرحدن عرشه افغانېم چېخار،
گؤرمه‌سم هم محنتِ هیجران ایلن جانېم چېخار.
ایکی گؤن بیر گؤنده گؤرمؤش خلق اؤلور حیران، اگر،
منزلیندن بی‌نقاب اؤل ماهِ تابانېم چېخار.
قؤنچا باغرېن رشکدن هر لحظه قان آلمېش دیلر،
گؤلشنه ناز ایله اؤل سروِ خورامانېم چېخار.
اشک ایله قېلدېم نثار اینجیمی، اما بیلمه‌دیم،
نه زامان صُبح وصاله شامِ هیجرانېم چېخار.
گئتدی مجنون، عشق مئیدانېن منه تسلیم ائدیب،

تا کیمه یئتسین منیم اوْل گوْن کی، فرمانیم چیخار.
بیلمه‌ییب دردیمی، قانیم ال توْکه‌ر ناحق هنوز،
وای اوْ گوْن کیم، دیشره دیلدن رازِ پنهانیم چیخار.
ای ضیایی! بیر نظر گر غیر ایلن گؤرسم آنی،
رشکدن جانیم، حسددن چشمِ گریانیم چیخار.
***

چوْخ کیمسه‌لردن ایسته‌ردی بو بینوا، مدد!
چوْخ کیمسه ائیله‌سین من ایله آشنا، مدد!
عشقینده بختیمی گؤر، اوْ غایتده قاره‌دیر،
کیم گؤرسه، جؤورؤنؤ منه، ائیله‌ر سنه مدد!
چک بیر کناره جانیمی دریای عشقدن،
کشتی‌لرینی بحره سالان ناخدا، مدد!
امید ساحلینه کؤنؤل، جانا یئتمیشم،
اینجیتمه ائیله غرق منی، ائیله یا مدد!
عشقین بو ناتوانه توانا وئریر، بلی،
اوْل نوع ایلن کی کوْرلارا ائیله‌ر عصا مدد!
بهبودوموزا چکمه مشقت فزون طبیب،
بو درد، عشق دردیدیر، ائتمز داوا مدد!
تحریکِ زؤلفؤ قیلدی، ضیایی گؤنؤم قارا،
وه کیم، کؤنؤل جنونونا ائیله صبا مدد!

۹ ـ ۳. اردبیللی میرزا شفیع ناظم

رضا صراف ایله بیر زاماندا یاشایان میـرزا شـفیع نـاظم اردبیلـی، صـراف سـایاغی غزللـر صاحبی‌دیر. معلم‌لیک ایشی ایله مشغول اوْلان ناظم، هیجری ۱۳ ـ نجـوْ عـصرین ایکینجـی یاریسیندا اردبیلده یاشامیش و اوْرادا وفات ائتمیشدیر. ضیایی اردبیلی اوْنون بیر نئچه شـعرینی

اؤز «تذکره»سینده نقل ائتمیشدیر. بو شعرلردن وئردیگیمیز نمونه‌لر تمامیلـه صـراف سـایاغی غزللردیر:

مؤذن اؤیره‌نیب «قد قامة»ی اوّل سرو قامتدن،
اوْدور عاشیقلارا ائیله‌ر بیان هر گۆن قیامتدن.
سنه منکیر اوْلان زاهد، قاشین تصویرینی گؤرمۆش،
اوْدور کیم چکمز ال مسجیدده محرابِ عبادتدن.
سلامت اهلِ دردیندن قاچار چۆن لذتی بیلمز،
سنین دردینی چکمک‌لیک منه خوْشدور سلامتدن.
متاعِ دردینی جان نقدینه وئرسن خریدارم،
دوْلانیب باشینا خوف ائتمرم هرگز ملامتدن.
گؤروْب رخساریني شمشاد، پای‌بندِ خاک اوْلموش،
خجالتدن گؤتۆرمز بیر قدم جایِ اقامتدن.
ز بس کی قامتِ سروین سالیبدیر قلبیمه ریشه،
قوْجالسام، ای گؤزه‌ل! دۆشمز مزاجیم استقامتدن.
ال اۆزمه دامنِ دلداردان دۆنیادا ای ناظم!
نه لازیم ال ـ اله وئرمک قیامتدن، ندامتدن.
***

یاریـن ایگیـنی من آلیرام نوبهاردان،
هر سۆنبۆلۆ خیالا سالیر زۆلفِ یاردان.
قوْیموش گؤره‌نده بۆلبۆلۆ باش گۆل آیاغینا،
بی‌اختیار من گئدیرم اختیاردان.
هر گوشه و کناردا همدم رفیقلر،
دوْیمازلار عیش و نوش ایله بوس و کناردان.
من بینوا و بختی قارا یاردان جدا،
دیوانه‌وار ائیله‌مه افغان کناردان.
لال ائتدی روزگار منی ائتمه‌رم خیال،

عشق اهلی‌نین صداسی کسیلمز مزاردان.
ائتمیش منی شکار بیر آهوی شیردل،
صیادی کیمی گؤرؤب کی رم ائتسین شکاردان؟
ناظم، وصالی ایسته‌ین هیجرانه صبر ائده‌ر،
گلچین گره‌کدی انجیمییه زخمِ خاردان.
***
عاشیقِ ثابت‌قدم عالمده گر پروانه‌دیر،
نارِ هیجرانه یانان پروانه‌دن مردانه‌دیر.
زاهد ایستر خلقی ائتسین پخته پندِ خامیله،
دامِ تزویری الینده سبحه‌ی صددانه‌دیر.
عاقلان مجنون قویوبلار آدیمی، بی‌جا دگیل،
مهرِ لیلی جان کیمی جیسمیمده صاحب‌خانه‌دیر.
تشنه‌سن ای دل! لبِ جانانه، اما قورخورام،
چشمه‌ی آبی اونون درک ائیله، جانِ جانه‌دیر.
آشینا بادِ صبانی ائتمه‌رم اسراریما،
یار آراسیندا اولان اسرارا او بیگانه‌دیر.
مهرِ مهرویان دلِ آبادیمی ویران ائدیب،
مسکنی گنجین، دئییرلر گوشه‌ی ویرانه‌دیر.
ناظم! هر کیم منیم تک عاشیقِ لیلا اولوب،
آدینا عاقیل دئمه، دیوانه‌دن دیوانه‌دیر.

۱۰ ـ ۳. اورمیه‌لی مایل افشار

هیجری ۱۳ ـ نجؤ عصرین ایکینجی یاریسیندا ۸۷ یاشیندا تهراندا وفات ائدن میرزا حسن مایل افشار اورموی، اورمیه شهرینده دؤنیایا گلمیشدیر. اونون «ملک‌الشعرا» لقبی وار ایمیش. قاجار دؤلتی صاحب منصبلریندن اولان مایل افشار، اوزون مدت بندرلنگه‌ده خدمت ائتمیش و

تهراندا دۆنیایا گۆز یومموشدور. اۏنون غزللـری فـضولی مکتبینـه بـاغلې و صـرافېن دیلـی و شیوه‌سی ایله بیرگه سسله‌نیر:

بی‌وفا دیلبر گرفتارِ وفا ائیله‌ر منی،
دهرده روسوایِ خلق، اۏل بی‌وفا ائیله‌ر منی.
هانسې معشوق ائیله‌ییبدیر بؤیله بیداد، عاشیقه،
کیم اۏ ظالېم غرقه‌یه بحرِ بلا ائیله‌ر منی؟
حلقه ـ حلقه، خم‌به‌خم، چین ـ چین اۏ زۆلفِ مشکبار،
گاه باغلار، گاه توتار، گاهی رها ائیله‌ر منی.
دم‌به‌دم گاه جان آلېر، گاه جان وئریر هر غمزه‌سی،
هر نگاهی مین بلایا مبتلا ائیله‌ر منی.
چشمِ مستی خنجرِ مژگان ایله قانېم تؤکه‌ر،
لعلِ بوسی طالبِ عین‌الشفا ائیله‌ر منی.
لوحِ رخسارېن چکیب نقاشِ قُدرت صدق ایله،
بیر تجلاّ ایله گۆر محوِ لقا ائیله‌ر منی.
شوره گلمیش مایلِ بی‌چاره هر دمده دئییر:
«ـ اۏز حبیبیم مایلِ شور و نوا ائیله‌ر منی.»

۱۱ ـ ۳. ایره‌وانلې حکیم لعلی

شمس‌الحکما میرزا علی خان لعلی ایره‌وانی، هـ. ۱۲۵۲ ـ نجی ایلـده ایـره‌وان شـهرینده مسلمان عائله‌ده دۆنیایا گلمیش و ۲۰ یاشـېندا تبریـزه کؤچمـۆش و بـورادا یئرلشمیـشدیر. اۏ، میرزا ابوالحسن حکیم باشی یانېندا طب اؤیره‌نمیش و بیر نئچه ایل استانبول شهرینه گئتمیش و تحصیلینه داوام ائتدیکدن سۏنرا، یئنه تبریزه قایېتمېش و «دیک باشې» محلّه‌سینده مطـبّ آچمېشدېر.

لعلی، صراف ایله بیر ایلده (۱۳۲۵ هــ.) وفـات ائتمیـشدیر. اۏنـون هـم غزللـری، همـده نوحه‌لری صراف کیمی دیللر ازبـری‌دیـر. اۏنـون آشـاغېداکې نوحـه‌سـی بیـزیم زامـانېمېزدادا مشهوردور:

عمه جان! گل ائیله چاره، شورش قیامت اوْلدو،
دوْلدو خیمه‌گاها لشکر، وقت قتل و غارت اوْلدو.

اوْنون غزللری ایله تبریزلی صرافین غزللری آراسیندا بنـزه‌رلیکلـر واردیـر. میثـال اوْچـوْن صرافین آشاغیداکی:
سرلوح حوْسندن خطین ائندی لب اوْستوْنه،
دیباچه ختم اوْلوبدو، کئچیر مطلب اوْستوْنه.

مطلعلی غزلی ایله لعلی‌نین:
خالیندان اوچدو مرغِ خیالیم لب اوْستوْنه،
قسمت چکیب گتیردی نه خوش مشرب اوْستوْنه.

مطلعلی غزلی آراسیندا بنزه‌رلیک، واردیر. ایره‌والنلی لعلی غزللریندن نمونه‌لر:
آغلادیم بسکی فراقیندان نفسدن دوْشدوْم،
ناله چکدیم اوْ قده‌ر، آخیری سسدن دوْشدوْم.
ایسته‌دیم وصله یئتیب جانیمی غمدن قورتارام،
منی غافل، دئمه دریایا ارس‌دن دوْشدوْم.
گؤرمه‌دیم بیر نفس آزاد اؤزوْموْ عالمده،
گؤردوْگوْن بو قفسه اؤزگه قفسدن دوْشدوْم.
عُمر سن‌سیز اوْ قده‌ر کئچدی قفس کُنجونده،
سوْلدو حوْسنوْن چمنی، من ده هوسدن دوْشدوْم.
من ایدیم گوْلشنِ حوْسنوْنده‌کی شئیدا بوْلبوْل،
بس کی فریاد ائله‌دیم پاک نفسدن دوْشدوْم.
***
بوْینوما کاکیلین، ای شوخ! کمند ائیله‌میسن،
بیر اوزون فیکره منیم باشیمی بند ائیله‌میسن.

سایه‌ی مرحمتین باشېما دۆشمز، نه ثمر!
کی سهی قدّینی بیر سروِ بلند ائیله‌میسن.
بیر نفس لعلِ لبین ذیکری دیلیمدن دۆشمز،
منی طوطی کیمی تریاکیِ قند ائیله‌میسن.
گۆیه ده چېخسا، مقابل دورا بیلمز قاشېنا،
بیر هلالی کی اۆنو نعلِ سمند ائیله‌میسن.
آفتِ چشمدن ای مغبچه! تشویش ائتمه،
کۆنلۆمۆ مجمرِ حۆسنۆنده سپند ائیله‌میسن.
بو گۆز و قاشېنا قوربان اۆلوم، ای مه‌پارا!
منی بو قاش و گۆزۆندن گِله‌مند ائیله‌میسن.
هامې حیران دۆلانېر دایره‌ی زۆلفۆنده،
نئچه دیوانه بو زنجیرده بند ائیله‌میسن.
اۆزۆنه نذر دئییبسن منی قوربان ائده‌سن،
منه زیبنده‌دی سن هر نه پسند ائیله‌میسن.
جۆمله عاشېقلارېن آزاد گزه‌ر عالمده،
بیرجه لعلینی گرفتارِ کمند ائیله‌میسن.

۱۲ ـ ۳. ماراغالې دخیل

ملامحمدحسین دخیل مراغه‌ای، صراف زامانېندا محرّم‌لیک گۆنلرینـده ماراغـادان تبریـزه گلیب حسن پادشاه مسجیدینده منبره گئده‌رمیش. اۆنون نوحه‌لری صرافېن نوحه‌لـری کیمـی دیلدن دیله دۆلانېر، ایندی ده اۆز اهمّیتینی ساخلامېشدېر. بو اوستاد شـاعیرین شـعرلری هـم ساده همده شعر صنایعی ایله دۆلودور.

اۆیله مست جام عشقم بیلمز صهبا نه‌دیر،
آب کوثر هاردادېر، یا ساغر مینا نه‌دیر؟
بزم وحدت، شمر ساقی، زخم ساغر، قان شراب،
بانگ نونشانوشدور، فریاد و واویلا نه‌دیر؟

زینبیم یاددان چیخیب، بیلمم سکینه‌م هاردادیر،
جلوه‌گاه عشقده دۆنیا و مافیها نه‌دیر؟
اؤز اؤزۆمۆ من فراموش ائتمیشم هئچ بیلمزم،
ریزه ـ ریزه دۆغرانان صدپاره بو اعضا نه‌دیر؟
عاشیق مجروحه یئر بستردی، گۆن نورو لحاف،
سندس خلدبرین یا سایه‌ی طوبا نه‌دیر؟
باش وئرن من، باش کسه‌ن سن، قیل و قال ائتمک نئچۆن،
بیر نفر مظلومو اؤلدۆرمک‌ده بو غوغا نه‌دیر؟
ایندی یئل طوفان ائدر، توز تورپاغی ائیله‌ر کفن،
یار کویوندا شهیده خلعت دیبا نه‌دیر؟

۱۳ ـ ۳. تبریزلی دلریش

مشهدی علی اصغر دلریش تبریزی، بحث ائتدیگیمز چاغدا یاشایان مشهور نوحه شاعیرلریندن سایلیر. اوْدا صراف کیمی تبریزین بازاریندا کسب صاحبی ایدی. اؤز زامانیندا بیر عزادارلیق دسته‌سی تأسیس ائتمیشدیر. بو دسته، حلـه‌ده تبریزده «دلریش» آدی ایله محرّملیکده بازارا چیخار و جانسوز نوحه‌لر اویارلار. آشاغیداکی معروف نوحه، اوْنا عائددیر:

حُسینه یئرلر آغلار، گؤیلر آغلار،
نبیّ مصطفی پیغمبر آغلار.

۱۴ ـ ۳. تبریزلی دلسوز

محمدامین دلسوز تبریزی، صراف و باشقا شاعیرلر طرفیندن «اوستاد» آدلانیردی. اوْنون غزللری و نوحه‌لری، صرافین اثرلری کیمی ساده و روان شیوه‌ده یازیلمیشدیر. تبریزده یاشاییب و بورادا تحصیل آلان دلسوزون صراف ایله حشر و نشری وار ایمیش. اوْنون اجتماعی ـ سیاسی شعرلری ده واردیر.

مایلم روزِ ازلدن بیر حبیبین قاشینا،
وئرمه‌دی فرصت رقیبلر، تا دۆلانیم باشینا.

قاش و گؤز، مژگان و غمزه، زۆلف و سۆنبۆل، خط و خال،
اۏلا یۆز مین جان فدا بو دلبرین نقاشینا.
ال اۆزۆب مندن، گئدیب اغیار ایلن الفت توتار،
رحم ائتمز بی‌مروّت، عاشیقین گؤز یاشینا.
ای صبا! اۏل بی‌مروّت یارا مندن عرض قیل،
اۏلماسین راضی آلا اغیار اۏنو آغوشینا.
من فقیره عشقی اۏل شوخِ جوان عئیب ائتمه‌سین،
بیر نئچه گۆندن سۏرا بالله گله‌ر اۆز باشینا.
ایستیری عاشیق اگر عالمده روسوا اۏلماسین،
تؤکمه‌سین اۏل مهوش زۆلفۆنۆ چین ـ چین دوشونا.
نئیله‌میشدی بینوا دلسوز اۏنا بو دهرده،
آخیریندا ظۆلم الیله زهر قاتدی آشینا.
***

عزیزیم، عشق عالمده یقین بیل کیم، نهان اۏلماز،
غلط سؤزدۆر دئیه‌رلر:«ـ عاشیقین عشقی عیان اۏلماز.»
گؤرۆب معشوقه‌سین عاشیق، قاچار رنگی، دیزی تیتره‌ر،
بِعینه صورتِ دیوار اۏلار، جیسمینده جان اۏلماز.
گئده‌ر صبر و قراری عاشیقین، معشوقه‌سین گؤرجک،
داخی کؤنلۆنده اۏل دم ذرّه‌جه تاب و توان اۏلماز.
چۏخ اۏلما حۆسنۆنه مغرور، بیل بو عاشیقین قدرین،
سنه هرگز جهاندا عاشیقین تک جانفشان اۏلماز.
دئدی لیلایا مجنون بیر گئجه:«ـ کئی شوخِ بی‌همتا!
اۏلا عالم سنه عاشیق، منیم تک مهربان اۏلماز.»
گۆلۆ مشهور ائدن عالمده بۆلبۆلدۆر، یقین ائیله،
کی عاشیق اۏلماسا، معشوقه‌دن نام و نیشان اۏلماز.

چک ال جؤور و جفادان، عاشیقِ دلسوزونا رحم ائت،
اگر خلقون ده حؤسنؤن تک اؤلا، بالله یامان اؤلماز.

۱۵ ـ ۳. سرابلی عاجز

محمد خلیفه عاجز سرابی، هـ. ۱۳ ـ نجؤ عصرین ایکینجی یارىسىندا ۷۲ یاشىندا ایکن دؤنیایا گؤز یومموش و وفات ائتمیشدیر. یاشایىشى حاققىندا آز معلوماتىمىز اؤلان سرابلی عاجز، زمانه‌سی‌نین گؤجلؤ شاعیرلریندن اؤلموش و صرافىن یارادىجىلىغىنا تأثیر بوراخمىشدىر. آشاغىداکی نمونه‌لر، بو ادعایا ثبوت اؤلا بیلر:

نه یاخشی لاله قىزارمىش بنفشه‌زارىندا،
نه طؤرفه سؤنبؤل آچىلمىش او گؤل عذارىندا.
نئده‌ر شرابِ طهوری امه‌ن دوداغىندان،
نئده‌ر بهشتِ برینی یاتان کنارىندا؟
نه راه و رسمدیر ای گؤل! بو بؤلبؤلِ بی‌دل،
چکیب خزانىنی، بیر گزمه‌سین باهارىندا؟
همیشه ناله و افغان، مدام گؤز یاشی،
نه گؤرمؤسن مگر ای دل! بو آه و زارىندا؟
عجب کی یانمادی، **عاجز**، بو خرگهِ گردون،
اثر کی یوخدو بو آهِ شراربارىندا.

***

آل شانه دستینه، صنما! دارا تئللرین،
کؤنلؤم کیمی داغىت یئنه رخسارا تئللرین.
توتموش گؤنؤن قاباغىنی زؤلفؤن، کنارا چک،
ائتمیش عجب قارا گؤنؤمؤ قارا تئللرین.
بیمارِ عشق، خسته و رنجورم، ای طبیب!
ائتمز منه‌دن بو دردیمه بیر چارا تئللرین؟!
آخىردا آشکار اؤلوب، سیررِ عشقه باخ،

یوسف کیمی سالىب منی بازارا تئللرین.
بۆلبۆل کیمی نوایه گلیب، ائیله‌رم خروش،
ائتمیش اسیر هر گۆلۆ بیر خارا تئللرین.
اۏد توتدو پرلریم بو زامان، ماهِ گۆل‌عذار!
سالمىش منی نه نوع ایله، گؤر نارا تئللرین.
بیلمم سبب نه‌دیر گئنه، ای یارِ مهربان!
منصور تک چکیب منی اۏل دارا تئللرین.

۱۶ ـ ۳. نخجوانلى ملامحمد

۶۶ یاشىندا مقدس نجف شهرینده هـ . ۱۳۳۴ ـ نجی ایلده وفات ائدن ملامحمد نخجوانی، آدلىم نوحه شاعیرلریمیزدندیر. اۏنون *سحاب الدّموع* آدلى نوحه کتابى صرافىن اؤلۆمۆندن ۱۰ ایل قاباق تبریزده چاپ اۏلموشودور. اۏنون *مظاهرالانوارفی‌عقایدالاخیار* آدلى باشقا بیر نوحه کتابى‌دا واردىر.

۱۷ ـ ۳. دربندلی قمری

هـ. ۱۲۳۵ـ نجی ایلده دربند شهرینده دۆنیایا گلن و ۱۳۰۹ ـ نجۆ ایلده وفات ائدن ابراهیم اۏغلو میرزا محمدتقی قمری‌نین کنزالمصائب اثری تۆرکجه‌میزه باغىشلانان ان دۏلغون و سلیس نوحه کتابلارىندان بیریسی‌دیر. اۏنو نوحه یازان حاج رضا صراف اۆزه‌رینده چۏخ تأثیری اۏلموشودور.

«قمری» نین *عقل و عشق* آدلى مثنوی‌سی و *کنزالمعارف* آدلى باشقا نوحه کتابى واردىر. اۏنون نوحه‌لری سوزناک و چۏخ مشهور نوحه‌لردیرلر.

۱۸ ـ ۳. تبریزلی فانی

حاج رضا صراف ایله بیر ایلده (۱۳۲۵ هـ.) دۆنیایا گؤز یومان میرزا صادق فانی تبریزی ده اۏنون کیمی فضولی و سید عظیم غزل مکتبینه باغلى شاعیرلردن سایىلىر. اۏ، عُمرۆنۆن سۏن ایللرینی گنجه شهرینده معلم‌لیک ایشی ایله سۏنا چاتدىرمىشدىر. تبریزلی فانی‌نین اؤز

هم‌شهری‌سی صراف ایله حشر و نشری وار ایمیش. تبریزلی ملا اسدالله اوْغلو اوْلان فانی‌نین خمسه‌ی *ادبیه* آدلې بئش جیلدلیک درسلیگی ده واردېر.

۴. تبریزلی صرافین یاشاییشی و شخصیتی

۱ ـ ۴. دۆغوم و اۆلۆم ایلی

الده اوْلان قایناقلاردا دئییلیر کـی صـراف ۱۷ ربیـع‌الاول ۱۳۲۵ هــ. (۱۲۸۶/۲/۱۰ ش.) گۆنۆنده وفات ائتمیشدیر. اوْ، عُمرۆنۆن سوْنلارینْدا آسم خسته‌لیگینه دوچار اوْلموشـدور. اوْنـون اۆلۆم تاریخی ایله علاقه‌دار، بیر نئچه ماده تاریخ ده یازیلمیـشدیر. ۵۴ ایـل یاشـایان صـرافین دۆغوم تاریخی ۱۲۷۱ هـ. اوْلمالیدیر.

۲ ـ ۴. دۆغوم یئری

رضا صراف تبریزده دۆغولموشدور. اوْنون بو شهرین هانسی محله‌سـینده دۆغولماسـی دا، بیـر سـیرا تـدقیق موضـوعو اوْلموشـدور. تربیـت، اوْنـون «ورجـی» محلـه‌سـینده و صـفوت «مقصودیه» محله‌سینده دۆغولماسینی اؤنه سۆرۆرلر.

بعضی تدقیقاتچیلار، صرافین آشاغیداکی شعرلرینه استناد ائده‌رک، اوْنـون «ویجویـه» ده دۆغولماسینی ادعا ائدیرلر.[1] اوْنلارین دیلیجه دئسک، صراف اؤز دۆغوم یئرینه، بیر غزلینده بئله اشاره ائدیر:

دئدیم صرافه:«ـ کیمدیر سئودیگین محبوبه؟» عرض ائتدی:
«ـ آدی هم اسم احمد، مسکن و مأواسی «ویجو»دور.»

(۲/۱۳)

و باشقا بیر یئرده دئییر:
آتاردی یوسفی الدن دوتاردی دامنیوی،

---
[1] همراز، رضا. سؤز مُلکونون صرافلاریندان. **ارمغان آذربایجان،** ش ۶۰ ، ص ۴۶.

اگر دؤشه‌یدی زؤلیخا گذاری ویجویه.

(۲/۸۳)

بو اشاره‌لردن، بئله چیخیر کی صراف تبریزین ویجویه (=ورجی) محله‌سینده یاشـایان بیـر شخصه باغلی ایمیش. صراف دیوانینی مکرر چاپ ائدن تبریز فردوسی کتابخانه‌سـی مـدیری آقای سیروس قمری اونون «راستا کؤچه» محله‌سینده بیـر تـاجر عائلـه‌ده آنـادان اؤلماسـینی سؤیلر.[۱]

۳ ـ ۴. اوشاقلیغی و گنجلیگی

رضا صراف آتاسینی ۱۲ یاشیندا ایکن الدن وئرمیشدیر. اونون توصـیه‌سـی ایلـه تبریـزده تحصیلینه داوام ائدن صراف، زمانه‌نین علملرینه صـاحب چیخمیـشدیر، دینـی و ادبـی بیلیگـه مسلط اؤلموشدور.

۴ ـ ۴. صرافین شؤهرتی و شغلی

«صراف» سؤزجؤگؤ عربجه صیغه‌ی مبالغـه‌دیـر و تؤرکجـه‌میـزده آشـاغیداکی معنـالاردا ایشله‌نیر:

۱. اصل سکّه‌نی قلب سکّه‌دن آییرا بیلن و تشخیص وئرن آدام.[۲]

۲. خالصی ناخالصدن آییرا بیلن و ایشلره آگاه اؤلان آدام.[۳] میثال: فلان کس چوْخ صراف آدامدیر.

۳. پول ایله مشغول اؤلان آدام.

---

[1] **صراف سخن**، ص هفت.

[2] فضولی دئییر:

خوش اول کی قیلیب رهبر صدقین اخلاص،
خلوتگه قُربا اؤلا اخلاص ایله خاص.
صرافِ وفا بوته‌ی تأدیبه سالیب،
هر غشَدن ائده مس وجودونو خلاص. (فضولی/۳۰.)

[3] نسیمی:

صراف بدر قُدرتم، یاقوت کان وحدتم،
شیمدی بو گؤن نسیمی‌یم خاک ایله یکسان اؤلموشام. (نسیمی/ ۳۲۸)

تبریزلی رضا صراف اؤزۆنه بو کلمه‌نی تخلص سئچمه‌سی‌نین علّتینه بیر نئچه یئرده اشاره ائتمیشدیر. او جۆمله‌دن دئییر:

دئدیم جانانه:«ـ منظورون عیار قلبی بیلمکدیر،

گلیب **صرّاف** ـه شاگرد اوْل آیاق چکمه دۆکانېمدان».

(۲/۵۳)

بئله نظره گلیر رضا صراف، آتاسې اؤلدۆکدن سوْنرا، اوْندان قالان تجارت‌خانـادا صـرافلېق ایشینه داوام ائتمیشدیر:

وار امیدیم سالا **صرّاف** اله بیر سرمایه،

سکّه‌ی عشقی ز بس نقد دل [و] جانه وېرار.

(۲/۵)

۵ ـ ۴. آتاسې

صرافېن آتاسې‌نېن آدې محمد ایدی. حاج محمـد «راسـتا» کۆچـه محلـه‌سـینده، حـصار دربندینده ساکن ایدی. اوْنون «حاج سید حسین» تیمچه‌سـینده تجـارت خاناسـې وار ایـدی. اوْغلو رضا ۱۲ یاشېندا ایدی کی دۆنیادان کؤچمۆشدۆر.

۶ ـ ۴. صرافېن قېزې

صرافېن «رباب» آدلې قېزې وارمېش. اوْ، بئش یاشېندا و ۱۳۰۵ هــ. ایلینـده اؤلمـۆش و اوْنو چوْخ متأثر ائتمیشدیر. آشاغېداکې مطلعلی مرثیه‌نی، اوْ قېزې اۆچۆن یازمېشدېر:

قوْیدون منی رباب عجب خورد و خوابدان،

سالدېن کنارا محفلِ چنگ و ربابدان.

(۶/۱)

شعرین سوْنوندا دئییر:

تاریخ ایسته‌دیم سنه صرافدان، دئدی:

«قدر **رضا**» مشخص اوْلور بو حسابدان.

۷ ـ ۴. اوشاقلارې

رضا صرافېن، محمد و علی اصغر آدلې ایکی اوشاغې اۏلموشدور. کیچیک اوْغلـو «علـی اصغر صرافی» ده، شعر یازارمېش.

۸ ـ ۴. قارداشلارې

رضا صرافېن محمد، جعفر، عبدالعلی و عبدالعظیم آدلې قارداشلارې وار ایدی. اۏ، آتاسـې اؤلدؤکدن سوْنرا، عائله‌نین خرجینه کفیل اۏلور و آتاسې‌نېن تجارت ایشینه داوام ائده‌رک، علم و ادب تحصیلینه ده داوام ائدیر. اؤز قارداشلارې، اۏ جؤمله‌دن جعفری ده علم تحصیلینی تکمیل ائتمه اۆچۆن نجف شهرینه گؤنده‌ریر. میرزا جعفر سوْنرالار ایرانېن محقق عالیملریندن بیریسی اۏلور و ۱۸ ایل تحصیلدن سوْنرا، هجری ۱۳۲۳ ـ نجۆ ایلده تبریزه قایېدېر.

۹ ـ ۴. غزللری‌نین اوْخونماسې

صرافېن بیر چوْخ غزللری موسیقی‌چیلر طرفینـدن بـسته‌لـه‌نیـب و اوْخونموشـدور. میثـال اۆچۆن:

خدنگ نازیله کؤنلۆم قوشون شکار ائله‌دین،
کؤنۆلده گیزلین اوْلان سیرری آشکار ائله‌دین.

(۲/۶۶)

۱۰ ـ ۴. خیر ایشلر

حاج رضا صراف اؤز زمانه‌سینده اجتماعی خیر ایشلرده ده اشتراک ائدیردی. اۏ جؤملـه‌دن: هـ. ۱۳۱۶ ـنجی قېتلېق ایلینده صراف «اعانه ملی» آدې ایله تبریزده بیر یاردېم کومیسیاسې تشکیل ائتمیشدیر. ها بئله تبریزده چاپ اوْلان «انجمن» روزنامه‌سی‌نـین ۲۵ ذیحجـه ۱۳۲۴ هـ. گۆنۆ ۴۱ ـنجی نۆمره‌سینده بیر اطلاعیه‌ده دئییلیر کی حاج رضا صراف نوبار محلـه‌سـینده مدرسه تأسیس ائتمه ایشینه مالې یاردېم ائتمیشدیر.

۱۱ ـ ۴. مشروطه‌دن دفاع

تبریزلی صراف یالنیز ادبی محفیللرده یوخ، بلکه سیاسی میدانلاردادا فعالیت گؤستردی. او، تبریزلیلرین تایسیز مبارزه و ساواشلاری زامانی، مشروطه مجاهیدلرینه هر جؤره مادی و معنوی یاردیم ائدیردی و ائوینده قورولان ادبی انجمنی ده سیاسی و اجتماعی توپلانتیا چئویریردی. الیمیزده اؤلان ایکی بئشلیک (مخمّس) و بیر مستزاد و بیر تازیانه‌سی اونون بیر حقیقی مشروطه‌خواه و آزادلیق سئون شاعیر اؤلدوغونو ثبوت ائدیر. او، مشروطه‌دن سونرا، مشروطه انقلابینی آزدیرماغا چالیشانلاری طنزی تازیانه‌لر ایله هجو ائدیر و دئییر:

بو نه‌دیر؟ نه عدلدیر، هر لحظه مین بیداد اؤلور؟

بو نئجه مشروطه‌دیر؟ گئتدیکجه استبداد اؤلور؟

۱۲ ـ ۴. مخلص شیعه

صراف آزاده شاعیردیر. بو آزاده‌لیک، اونون مخلص شیعه اؤلماسیندان ناشیدیر. او، یاشاییشی بؤیونجا کیمسه‌نی مدح ائتمه‌میشدیر. مدحی، داها دؤغروسو منقبه‌لری یالنیز حضرت علی ابن ابیطالب (ع) و شیعه امام‌لاری اؤچؤندؤر. امام علی (ع) نی او قدەر سئویرکی گاهی غلوّ ائدیر و دئییر:

ذات پاکیندیر مرکّب‌دن مبرّا، یا علی (ع)!

(۱/۲)

و بیز بیلیریک مرکّب‌دن مبرّا اؤلماق یالنیز حضرت حقّه مخصوصدور. و یا بو کی دئییر:

ائیله مؤمکؤنسن کی واجبدیر وجودون عالمه،

ای وجودو علت غاییٍّ اشیاء، یا علی (ع)!

(۱/۲)

و بیز بیلیریک کی بو توصیف مولامیز حضرت علی (ع) اؤچؤن یوخ، بلکه رسول اکرم وصفینده‌دیر و بو بویوروقدان گلیر کی:

لَولاکَ لَما خَلَقْتُ افلاک.

همین اخلاص سبب اؤلموشدور کی صراف ان یاخیجی و جان یاندیریجی نوحه‌لر یازسین. اونون بو ساحه‌ده یازدیغی هر بیر جمله اؤره‌گیندن قوپور و اؤره‌کلره تأثیر ائدیر.

۱۳ ـ ۴. بیلیگی

صرافین شعرلری گؤستریر کـی او سـنتی ادبیـاتین مختلیـف قوللاریندان خبـردار اؤلان بیلگین بیر شاعیردیر. خصوصیله اسلام تاریخینده چوٌخ دریـن بیلیـک صـاحبی اؤلان صـراف کَهْف الوَرَی، کَشْفُ الغطَا، آیه‌ی بَلّغ، إنّمَا، هَلْ أتیَ و اونـلار بئلـه تعبیـر و اصـطلاح شـعرلرینده ایشله‌دیر و بلکه یؤزلر تاریخی حادثه‌لر، فلسفی مفهوملار، انبیاء تاریخی و اسطوره‌وی واقعه‌لره تلمیحلری واردیر. اؤزه‌للیکله قید ائتمک لازیمدیر کی صراف کربلا حادثه‌سـیله تـام جزئیـاتی ایله تانیشدیر و بو ماجرالاری اینجه‌لیکلری ایله توصیف ائدیر.

۱۴ ـ ۴. موسیقی

رضـا صـراف موسـیقی مقـاملاری ایلـه تـانیش بیـر شـاعیردیر. شـعرلرینده موسـیقی اصطلاحلاری و بعضی مقاملارین آدلاری سیرالانمیشدیر:

مخالف رغمینه، بزم طربده مطرب مجلس،

بیر اؤزگه شور ایلن باشلار نوا، افشای راز ایئلر.

(۲/۱۸)

۱۵ ـ ۴. عرفانی مضمونلار

صراف گرچی عارف شاعیر دگیلدیر، آنجاق عرفان وادیسیندن خبرسیزده اؤلمامیشدیر. یئر ـ یئر عارفانه اصطلاحلار و مضمونلار ایشلتمیشدیر. مثال اؤچوٌن عرفان عالمینده هئچ قیل و قالا احتیاج اؤلماما اصلینی بیر یئرده بئله بیان ائدیر:

کلام عشقده صغرا و کبرا احتیاج اؤلماز،

اؤنا برهان همین حوٌسن رخ دلبر کفایتدیر.

(۲/۲۱)

و یا توحیده و ذات حقین کائناتی یاراتما اراده‌سینه بئله اشاره ائدیر:

چوٌن گؤردوٌ الف طالب کثرتدی، بس ائتدی،

زو مختلف اشکال ایله تشکیلِ صور خط.

(۲/۳۹)

و یا همین غزلده بیر باشقا بئتده آللاهین لطف و عنایتینی بئله بیر دیل ایله بیان ائدیر:

بو صفحه‌ده اۏلمازدې نه شیرازه نه ترتیب،
مجموعه‌ی حۆسنۆ اۏزه سالمازدې اگر خط.

(۲/۳۹)

۱۶ ـ ۴. تبریزلی صراف و شیرازلې حافظ

تۆرکجه غزل یازان شاعیرلر، عمومیتله شیرازلې حافظی بگه‌نمیشلر، اۏنون شعرلرینه نظیره‌لر یازمېشلار، شعرلرینی تۆرکجه‌میزه چئویرمیشلر و اۏندان بیر چۏخ استقباللار ائتمیشلر. بؤیۆک سؤز اوستادلارېمېز اۏلان نسیمی، فضولی و نباتی‌نین اثرلرینده شیرازلې حافظین ایزی ـ توزو گؤرۆنمکده‌دیر. بودا شاید اۏنا گؤره‌دیر کی شیرازلې حافظ تۆرک‌سئوه‌ر و تۆرک‌سیتا بیر شاعیر اۏلموشدور و شعرلرینده تۆرکلری ده هر زامان تعریف ائتمیشدیر.

تبریزلی صرافېن‌دا شعرلرینی درین اۏخویاندا، اۏنون حافظ ایله یاخېندان تانېش اۏلماسې و گاهدان دا شعرلریندن الهام آلماسې حس ائدیلیر. مثال اۆچۆن:

یۏخ باغباندا شرم و حیا، هئچ اوتانمېرې،
قدین یانېندا صحبت سرو روان سالېر.

بئیتینی اۏخویارکن، ایستر ایسته‌مز حافظین بو بئیتی یادا دۆشۆر:
بنفشه طره‌ی مفتول خود گره می‌زد،
صبا حکایت زلف تو در میان انداخت.

۱۷ ـ ۴. صائبانه شیوه

صرافېن شعر شیوه‌سی حاققېندا نه دئمک اۏلار؟ اۏ، تۆرکجه یازان هانسې شاعیری تعقیب ائدیر؟ فضولی و قوسی کیمی شاعیرلردن تأثیر آلماسېنا باخمایاراق، صرافېن شعر دۆنیامېزدا اؤز دست خطی و شیوه‌سی واردېر. بعضاً بئله نظره گیلر کی اۏ، نوایی، فضولی و صائب اۆچلۆگۆندن تؤره‌ین تۆرکۆ شیوه‌ده شعر یازېر. آشاغېداکې بئیتلر، تمامیله صائبانه‌دیرلر:

گؤتۆر مرهم طبیبیم، دوتما زخم سینه سوراخېن،
بو دارالملک عشقه بیر آچېق دروازه لازېمدېر.

بورادا بؤیۆک بیر تشبیه واردیر. هـم ده ایکـی:۱. عینـی تـصویر «سـینه‌ده ایجـاد اؤلان دلیـک» ۲. ذهنـی تـصویر یعنـی «عـشق شـهرینه دروازا» بیـری ـ بیـری‌نـین قارشیـسیندا دورموشلار.

هابئله آشاغیداکي بئیت صائب شیوه‌سی‌نین ان گؤزه‌ل نمونه‌سی اؤلا بیلر:

چیخیب ترتیبدن، اؤراق اؤلوب مجموعه‌ی جسمیم،

محبت رشته‌سیندن جلدیمه شیرازه لازیمدیر.

۱۸ ـ ۴. صرافین ایشلتدیگی عروض اؤلچۆلری

تبریزلی صراف عروض قایدالارینا مسلط بیر شاعیر ایدی، ایـستر دیوانینـدا و ایتـسرسه‌ده نوحه‌لر مجموعه‌سینده آذربایجان عروضونا مخصوص اؤلان بحرلر و وزنلردن یارارلانمیـشدیر. آشاغیدا اؤنون نشر ائتدیگیمیز شعر دیوانیندا ایشلتدیگی بحرلر و وزنلرین جدولینی وئریریک:

بحرین آدي	ایشلتدیگی وزنلر	سای
رمـل	مثمن محذوف مثمن اخرب مثمن مخبون محذوف	۱۲ 1 5
هـزج	مثمن اخرب مکفوف محذوف مثمن سالم	17 30
کـامل	مثمن سالم	2
مجتث	مثمن مخبون محذوف (اصلم) مثمن مخبون	15 1
مضارع	مثمن اخرب مکفوف محذوف مثمن اخرب محذوف	۲۱ ۱

۵. تبریزلی صراف حاقق‌یندا یازیلان شعرلر

حاج رضا صرافین شخصیتی و اونون اؤلؤمؤ حاققیندا بیر نئچه شاعیر اؤز تـأثّراتینی دیلـه گتیرمیشدیلر و شعر نمونه‌لری یاراتمیشلار. بورادا همین شعرلردن اؤرنکلـر گتیـره‌رک، اونـون شعرلرینه یازیلان بعضی تضمین‌لر و نظیره‌لردن ده نمونه‌لر ذکر ائدیریک:

۱ـ ۵. محمدعلی صفوت

غَابَ النَّجْمُ وَرَمَانَا بولَهُ،
إنَّ حُزْنِی دَائمٌ مَا دُمْتُ لَه.
فَسْئَلَتْ الطَّبْعِ عَنْ رِحْلَته:
قَالَ فِی تاریخِها «یَغْفِرلَهُ».

۲ـ ۵. حاج محمدآقا نخجوانی

فخرالشعرا، نخبه‌ی صراف سخن، مُرد،
با رحلت خود قلب احبّا همه بسترد.
صد حیف که آن شاعر دانا و سخنور،
ابکار معانی همه در سینه‌ی خود برد.
در رحلتش این جمله چه خوش گفت ادیبی،
تاریخ وفاتش شده:«صراف سخن مُرد.»

۳ ـ ۵. تبریزلی میرزا طاهرزاده نقاش

صراف خود برفتی و زنده است نام تو،

خلدبرین و جنّت رضوان مقام تو.
... گرچه نوشته شد به مرکب چنین کتاب،
باید به آب زرّ نوشتن کلام تو.
تاریخ رحلتش تو ز نقاش کن سؤال:
حاجی رضا به فکر برآرد مرام تو.

۴ـ ۵. تبریزلی سالک

افسوس وفاسیزدی بو دؤوران غم افزود،
هئچ کیمسه‌نی قویماز اؤلا آفاقدا خشنود.
عشاق اؤزؤنه عیشی حرام ائتسه سزادیر،
ایّام طرب کؤچدؤ، نه‌دیر زمزمه‌ی رود؟
ساقی! منه پیمانه گتیرمه داخی بسدیر،
مشکل کی بو پیمانه وئره دردیم اؤچؤن سود.
سرگرم ائله‌ییب ساقی محنت منی غمدن،
صهبای اَلستدن، کی اؤدور باده‌ی معهود.
از بس کی کؤنؤل فرقت جانانه چکیب آه،
دل صفحه‌سی یکباره اؤلوب مجمره‌ی عود.
نار غم هیجرانیله اؤدلاننام اؤره‌کدن،
اؤز حال پریشانیم اؤلور شاهد مشهود.
بیر گوهر نایابدی عاشقلره جانان،
صد حیف کی الدن گئدیب اؤل طالع مسعود.
اهل دل اؤچؤن کشف ائله ای دل! نه‌دی دردین،
بو هئیت افسوسدن آیا نه‌دی مقصود؟
بیلدیم غم افکاردی چؤن رسم ادب وار،
عشق اهلی‌نین آثاری گره‌ک اؤلمویا مفقود.
تاریخ وفات رضا صرافی سؤروشسان،

اۏن یئددی عین اوّلیدی لیله‌ی مولود.
سال مین اۆچۆز ییرمی بئش اۆستۆنده او مرحوم،
عُقبایا قدم قۏیدو، تاپیب رحمت موعود.
سالکِ ائله تعداددا قیرخ یئددینی موضوع،
اۏز اسم شریفی اۏلو بو مادّه‌ده معدود.

۵ ـ ۵. عسکر شاهی اردبیلی

خیالیم توز کیمی قالخیب هوایا آفتاب ایستر،
فروغ عارض سولطان عشقی بی‌نقاب ایستر.
اۏلوبدو زیر و رو نالان وجودوم انقلاب ایستر،
پریشان خاطریم بیر طرّه‌ی پر پیچ و تاب ایستر،
عجب دیوانه‌دیر اۏز قدّینه بند طناب ایستر.

اۏلوب بیر عُمردۆر هیجریله آهیم آهه پیوسته،
ولی بیر ذرّه تأثیر ائیله‌میر اول دلبر مسته.
کئچیبدیر انتظار اندازه‌دن شاهی اۏلوب خسته،
در امید اۏلوب صرافه هر بیر سمتدن بسته،
علی تک فاتح خیبر الیلن فتح باب ایستر.

۶ ـ ۵. محمد رنجی تبریزی

غمینده لاله‌لر تک کۆنلۆمۆ قان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟
گئجه گۆندۆز سنین هیجرینده افغان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟
اۆره‌ک قانین گۆزۆمدن سیل دامان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟
گۆزۆم یاشین کۆنۆل قانیله مرجان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟
بو آق درّی شبیه لعل جانان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟

سنین لعل لبیندن هر گئجه میخانه‌ده مستم،

کمند زۆلف مشکین فامیوه ایللردی پابستم.
مگر کیمدیر دئسین رنجی کی من قارون کیمی پستم،
بو بازار محبت ایچره «صراف» تهیدستم،
یتیم دُرَ اشکی زیب دکان ائتمه‌ییم، نئیله‌یم؟

۷ ـ ۵. تبریزلی مجید صباغ (یالقیز)

ای جان! حذر ائت گئتمه اۏ جانانه دۆلاشما،
بیچاره، ساغیِن آتش سوزانه دۆلاشما!
یان دور کی چکه‌ر کامه و ثعبانه دۆلاشما،
ای شانه اۏ گیسوی پریشانه دۆلاشما،
جان رشته‌سی وار اۏردا، چکیل یانه دۆلاشما.

یالقیز جان آتیب سن ده اۏ جانانه یئتیشدین،
اۏ زۆلف پریشانه اۏلوب شانه یئتیشدین.
صبّاغ کیمی مرغ غزل‌خوانه یئتیشدین،
صراف ائله کیم چاک گریبانه یئتیشدین،
یاز قاش ایله گۆزدن داخی بوستانه دۆلاشما.

۶. تبریزلی صراف حاققېندا نشر اؤلان کتابلار

۱ ـ ۶. نورسل اؤزنسل[1]

۱۹۷۰ ـ نجی ایلده، صرافېن تۆرکجه دیوانې ۱۹۰ صحیفه‌ده بیر مأذونیت تئزی کیمی لاتین الفباسې ایله نورسل اؤزنسل طرفیندن ایشلنمیش و قبول اؤلونموشدور. بو تئز استانبول اۆنیورسیته‌سی، ادبیات فاکولته‌سی، تۆرک دیلی و ادبیاتې بؤلۆمۆ، اسکی تۆرک فیلولوژیسی شعبه‌سینده، مرحوم پرفسور دکتر محرم ارگین رهبرلیگی ایله باشا چاتمېشدېر.

۲ ـ ۶. مجموعه‌ی مقالات[2]

۱۳۸۳ ـ نجۆ ایلده تبریزده، تبریزلی صرافېن اؤلۆمۆنۆن یۆز ایللیگی مناسبتی ایله قورولان تۆپلانتېدا اؤخونان مقاله‌لر، «حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی» طرفیندن نشر اؤلموشدور. بو مجموعه‌یه ایگیرمی‌دن چۆخ علمی مقاله سالېنمېشدېر. کتابدا گئدن مقاله‌لر تۆرکجه و فارسجادېرلار. همین مقاله‌لر و شعرلردن بعضی پارچالارې «گؤرۆشلر و نظرلر» بؤلۆمۆنده نقل ائتدیک.

بو کتاب تبریزلی صراف شرفینه نشر اؤلان ایلک علمی مجموعه حساب اؤلور. کتابا اؤن سؤز یازان «حوزه‌ی هنری» مدیری و تۆپلانتې رئیسی دئییر:

---

[1] Nursel Özensel. **TEBRİZLİ RİZA SARRAFIN ĞAZELLERİ**, Yonetmen:Istanbul Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakultesi, Türl Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Filolojisi Kürsü Başkanı prof. Dr, Muharrem Ergin, Ist., 1970. (Meznniyet Tezi).

[2] **صراف سخن** (مجموعه‌ی مقالات همایش بزرگداشت یکصدمین سال وفات حاج رضا صراف تبریزی)، حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی، تبریز، ۱۳۸۳.

«ـ امسال بر حسب سال قمری، صد سال تمام از وفات این شاعر فرزانه می‌گذرد. حوزه‌ی هنری آذربایجان شرقی همایش بزرگداشت وی را در تبریز و باکو برگزار می‌کند و هدف از این همایش، یادکرد نام و خاطره و بازخوانی و تجدید چاپ و تکثیر آثار و اندیشه‌ی این بزرگ مرد شعر و ادب شیعی است.

از همه‌ی نویسندگان، شعرا و صراف شناسان فرهیخته‌ی ایران، جمهوری آذربایجان و جمهوری خود مختار نخجوان که به فراخوان دبیرخانه‌ی همایش صراف پاسخ داده و با ارسال اشعار و مقالات خویش در پیرامون زندگی، شخصیت، شعر و هنر صراف ما را در برگزاری هر چه باشکوه‌تر این همایش یاری و به آن معنای علمی دادند، صمیمانه تشکر می‌نمایم. کتاب حاضر (صراف سخن) ارمغان این بزرگواران اهل قلم، فرهنگ و ادب است که از نظر خوانندگان گرامی می‌گذرد. البته مقالات بیانگر دیدگاه نویسندگان محترم است. گاهی دیدگاه‌ها مشترک و خیلی نزدیک به هم می‌نماید. این هم حائز اهمیت است زیرا نشان می‌دهد که بسیاری از صاحب‌نظران صراف‌شناس، حقایق تاریخی و ادبی را هم‌سان می‌نگرند.» [۱]

همین کتابا باشقا بیر اوْن سؤز یازان «اسلامی تبلیغات تشکیلاتی هنری حوزه رئیسی» دئییر:

«ـ از دوران ائمه اطهار (ع) شاعران محب اهل بیت(ع) از هر نژادی به زبان قومی و ملی خود در بلاد مختلف اسلامی همواره در طول تاریخ به دفاع از حقانیت آل محمد(ع) پرداخته‌اند.

مرحوم حاج رضا صراف تبریزی نیز یکی از این ستارگان تابناک سپهر پرفروغ ادبیات عاشورایی است که اشعارش در گستره‌ی جغرافیای زبان آذری دنیا زمزمه می‌شود و نزد دوستداران اهل بیت (ع) مقام و منزلت والایی دارد. همایش بزرگداشت یکصدمین سال وفات این شاعر آل علی (ع) در تبریز و باکو از طرف حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی فرصت مغتنمی است که نسل ادب‌دوست امروز ما با یکی از بزرگان ادب و هنر شیعی یک قرن پیش آشنا شوند.» [۲]

---

[1] همان، ص۸.

[2] همان، ص ۱۲.

مقاله‌لر مجموعه‌سی مرحوم محمدعلی صفوتین تبریزلی صراف حاققېندا داستان دوستان کتابېندا یازدېغې مطلب ایله باشلایېر. ۲۶۰ صحیفه‌ده نشر اوْلان بو مجموعه‌یه تۆرکجه و یا فارسجا یازېلان مقاله‌لر و شعرلر سالېنمېشدېر.

۳ ـ ۶. ارمغان آذربایجان

نقده شهرینده نشر اوْلان «ارمغان آذربایجان» هفته‌لیگی ۱۶ آبان ۱۳۸۳ تاریخلی ۶۰ ـ نجی سایېنې، تبریزلی صرافېن اؤزل سایېسې کیمی اوْلاراق نشر ائتمیشدیر. بورادا آشاغېداکې مقاله‌لر درج اوْلونموشدور:

۱. یحیی شیدا: آذربایجان افتخار یارادان سیمالارېندان.

۲. حسین جدی تبریزی: گؤرکملی غزل شاعری، صراف.

۳. عزیز محسنی: حاج رضا صراف تبریزی.

۴. رضا همراز: سؤز مُلکونون صرافلارېندان.

۵. مصطفی قلیزاده: شاعری پرشور، عاشقی شیفته (فارسجادېر).

۴ ـ ۶. میرعلی منافی

مرحوم میرعلی منافی خسرو شاهی ۱۹۸۱ ـ نجی ایلده باکی شهرینده، میرزه ابراهیم اوْفون رهبرلیگی ایله نشر ائتدیگی اۆچ جیلدلیک «جنوبی آذربایجان ادبیاتې آنتولوگیاسی» کتابېنېن بیرینجی جیلدی‌نین ۱۸۲ ـ ۱۶۱ نجی صحیفه‌لری آراسېنا صرافېن قېرخا یاخېن غزلینی سالمېش و اوْنون حاققېندادا بحث ائتمیشدیر.

۵ ـ ۶. اؤزبه‌گی نادراف

۲۰۰۴ ـ نجۆ ایلده باکی شهرینده «حاج رضا صرافېن یارادېجېلېق» یوْلو عنوانلې بیتیرمه تئزی، اؤزبی نادراف طرفیندن مدافیعه ائدیلمیشدیر. بو بیتیرمه تئزینده تبریزلی صرافېن شخصیتی و ادبی ـ بدیعی یارادېجېلېغې تحلیل ائدیلمیشدیر.

۷. تبریزلی صراف و شاعیرلریمیز

۱ـ ۷. صراف و فضولی

مولانا حکیم ملامحمد فضولی (۹۰۰ ـ ۹۶۳ هـ.) یـالنیز آذربایجـان ادبیـاتی یـوخ، بلکـه بۆتۆن عمومی تۆرک، فارس و عرب دیللی ادبیاتلارین ان تأثیر ائدیجی و گؤرکملی شـاعیری و اسلام دۆنیاسی‌نین متفکر و فلسفه‌چیسی و بشریت تاریخی‌نین اعجوبـه شخـصیتی کیمـی تانینمیشدیر.

فضولی‌دن سونرا ظهور ائدن شاعیرلر آراسیندان کیمسه اؤزۆنـۆ اونـون تأثیرینـدن قورتـارا بیلمه‌میشدیر. حله ایندی ده غزل یازان هر شاعیر چالیشیر کی اؤزۆنۆ فضولی‌نین شاگیردلیک پایه‌سینه چاتدیرا بیلسین.

اینجه‌له‌دیگیمیز هـ. ۱۳ ـ نجۆ عصر تبریز شاعیرلریندن هر کس ده فضولی و سونرا سـید عظیم شیروانینی اؤزلرینه سرمشق و اوستاد توتوردولار. اونلارین آراسیندا، حـاج رضـا صـراف تبریزی ده، اؤزۆنه مخصوص شیوه و اوسلوب صاحبی اولماسینا باخمایاراق، فضولی‌دن ایلهـام آلیر و اونون غزللرینه نظیره یازماق ایله اؤیۆنۆردۆ. آشاغیدا بعضی نمونه‌لره باخالیم:

فـ.: دگیل بیهوده گر یاغسا فلکدن باشیما داشلار،

بناسین تیشه‌ی آهیملا ویران ائتدیگیمدندیر.[1]

(ص۱۸۸)

صـ.: زمانه آیریلیق طرحین آرایا سالسا قوی سالسین،

بیر آه ایله بیناسین ائیله‌مک زیر و زبر مندن.

(۲/۵۷)

---

[1] فضولی بیاتلی، محمد بن سلیمان. **دیوان اشعار ترکی،** تصحیح، تدوین و مقدمه: دکتر حسین محمـدزاده صـدیق، تبریـز: اختـر، ۱۳۸۴.

فـ.: ایکی گؤزدن روان ائتمیش سرشکیم قامتین شؤوقۆ،
عصای معجزی گؤر کیم ایکی بؤلمؤش بو دریانې.

(ص۲۴۸)

صـ.: گؤزۆم یاشې آخار قدّین گؤرنده رود نیل آسا،
دئیه‌رسن حضرت موسی عصاسې یاردې دریانې.

(۲/۳۴)

فـ.: کوهکن کند ائیله‌میش مین تیشه‌نی بیر داغ ایلن،
من قۆپارېب سالمېشام مین داغې بیر دېرناق ایلن.

(ص۲۲۱)

صـ.: عاقبت شیرین غمین صرافی فرهاد ائیله‌میش،
سینه داغېندان سالېر مین داغې بیر دېرناقدا.

(۲/۱)

فـ.: یئتر ای فلک بو جفا، یئتیر من زارا سرو روانېمې،
مهِ طلعتیله منوّر ائت، دل و دیده‌ی نگرانېمې.

(ص۲۴۴)

صـ.: نۆلو بیر دقیقه بو حالیلن، گؤره سئیل اشک روانیمی،
ره انتظاردان اۆل پری، کسه دیده‌ی نگرانیمی؟

(۲/۸۸)

فـ.: پریشان خلق عالم زار و افغان ائتدیگییمدندیر،
پریشان اۆلدوغوم خلقی پریشان ائتدیگییمدندیر.

(ص۱۸۸)

صـ.: پریشان ائیله‌ین احوالېمې آشفته گیسودور،
قېلان خم قدّیمی محراب تک پیوسته، ابرودور.

(۲/۱۳)

۲ ـ ۷. صراف و تبریزلی قوسی

قوسی تبریزی، آذربایجان غزل تاریخینده ان آدلېم آدلاردان بیریسی سایېلېر. اۆنون غـزل یازان شاعیرلرده، بلکه‌ده فضولی قدەر تأثیری اۆلموشدور. بئله نظره گلیر کی تبریزلی صـراف،

اوٗنون دیوانېن اوٗخویور و اؤزۆنه ایلهام قایناغې ائدیرمیش. تدقیقاتچېلار، صراف طرفیندن قوسی‌نین بعضی غزللرینه یازېلان نظیره‌لری گؤسترمیشلر. اوٗ جۆمله‌دن:

قـ.: فراقېندان سنین، ای نو گۆل! افغان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
اؤزۆم تک عندلیبین باغرېنې قان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟[1]

صـ.: گؤزۆم یاشېن کؤنۆل قانیله مرجان ائتمه‌ییم نئیلیم،
بو آق دُرّی شبیه لعل جانان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟

(۲/۵۰)

۳ ـ ۷. صراف و شوری

میرزا عبدالحسین شوری بخشایشی ۱۳۱۶ هـ. ایلینده وفات ائدن، خانېم پروین اعتصامی‌نین آنا طرفیندن بؤیۆک دده‌سی حساب اوٗلونور. اوٗ، طبعی روان، بیلگین و مهارتلی شاعیر سایېلېردې. صراف دیوانې‌نېن فارسجا بؤلۆمۆنۆن بیر یئرینده اوٗندان بئله یاد ائدیر:

ساغر محنت مگو که دردسر آرد،
مستی این باده نشئه‌ی دگر آرد.
شاهدی آرم کنون ز گفته‌ی شوری،
آن که ز دریای معرفت گهر آرد.
کام وجودم ز زندگی همه زهر است،
مرگ مگر ساغری پر از شکر آرد.
در غم صراف زاده مردم چشمم،
از صدف دیده دُر به در آرد.

عبدالحسین شوری‌نین دیوانېندان الده اوٗلان یگانه الیازمادا ایسه، صراف ایله علاقه‌دار بعضی شعرلری‌ده واردېر.[2] شوری بخشایشی‌نین شعرلریندن نمونه:

کؤنۆل دگیل کی منیم وار، بو سنگِ صمّادېر،

---

[1] قوسی تبریزی، علیجان. **دیوان قوسی**، سهمانلیان سیده حمیده رئیس‌زاده، ناشر مصحح، تهران، ۱۳۷۶، ص ۲۶۰، (غزل ۳۳۰).
[2] همراز، رضا. سؤز مُلکونون صرافلارېندان، **ارمغان آذربایجان**، ش ۶۰ ، ص ۴۶.

کؤنۆل دگیل کی منیم واردېر، بو دریادېر.
اگر نه داشدې، بو قان اۆلموشون بلاسې نه‌دیر؟
بو قدر تیر جفایا، نئچین مهیّادېر؟
اگر نه بحردی، بو داشا دؤنمۆشه نه گلیب،
بو قدر قان اودورام داشماییر نه سئودادېر؟
کؤنۆل دگیل بو، جفا سهمی‌نین نشانه‌سیدیر،
کؤنۆل دگیل بو، خیول بلایا مأوادېر.[1]

۴ـ ۷. صراف و علی آقا واحد

آقای رضا همراز تبریزی مرحوم دکتر محمدتقی زهتابی‌نین چاپ اۆلمامېش خاطیره‌لر کتابېندان، اۆنون دیلیندن رضا صراف حاقېندا بیر قئیدینی گتیریر. بو قئیدی عیناً بورادا نقل ائدیریک:

«ـ حاج رضا صراف مشروطه اینقلابېنا حاضېرلېق دؤورۆ و اۆنون اوّللرینده ان قُدرتلی شاعیرلردن و عمومیتله ادبیاتېمېزېن ماهیر غزل یازانلارېندان بیری‌دیر. ایستر صراف، ایسترسه مشروطه دؤورۆنۆن باشقا شاعیرلری‌نین اثرلری شمالدا چاپ ائدیلمه‌دیگی و ادبیات تاریخینده اؤیره‌نیلمه‌دیگیندن، باکیدا اۆلدوغوم زامانلار، هامې‌نېن، حتی ادبی دایره‌لرین بئله، اۆنلارېن باره‌سینده معلوماتلارې چوْخ آز ایدی. بو ایشین سببی اۆلا ن استالین استبدادی، ثانیاً اۆ شاعیرلرین نوحه یازماسې و غزللری‌نین عمومیتله اجتماعی مضمون جهتدن ضعیف اۆلماسې ایدی. لاکن اۆنلاردا صنعت گۆجلۆ ایدی. بو شاعیرلرین اثرلری ایستر اۆنلارېن گؤزه‌ل غزللری، ایسترسه نوحه و مرثیه‌لری خاطیرینه بۆتۆن آذربایجان کندلرینده بئله تاپېلار. من صرافېن، راجی‌نېن، لعلی‌نین، دخیلین، قمری‌نین... اثرلرینی کرکوک، توزخورماتو، مندلی، داقوق، آلتېن کؤپرۆ، تلعفر و سایره آذری‌نشین عراق شهرلری، قصبه و کندلرینده گؤردۆم. بو اثرلر قدیم دؤوردن شمالی آذربایجانېن دئمک اۆلا ر بۆتۆن کندلرینده

---

[1] **شوری دیوانې‌نېن الیازماسې**، تبریز مرکزی کتابخاناسې، ش۱۱۳۰/۳۶۶۱ ص ۲۷۹ (نقل اۆلدو ارمغان آذربایجان، همان، ص۴۶، آقای رضا همرازېن مقاله‌سیندن)

اؤلموش و خلق طرفیندن سئویله‌رک اوخونموشدور. باکی دارالفنوندا ایشله‌دیگیم ایللر قدیم فارس، تـۆرک و حتـی بعـضی عـرب کتـابلاریني کنـدلردن تاپـاردیم. تـاریخ طبری‌نین ترجمه‌سی‌نین بیر نئچه جیلدینی قوبا منطقه‌سی کندلریندن تاپمیشدیم. بیر گۆن همین یؤل ایله حاجی رضا صرّافین دیوانین تاپیب آلدیم. مـن صـرافین آدینــي ائشیتمیشدیم‌سه‌ده یارادیجیلیغي ایله تانیش دگیلدیم. بو دیوانی الده ائدیب اوخودوقدا، شعریت باخیمیندان برک خوْشوما گلـدی و واحـدی اونـونلا تـانیش ائتمـه‌گـی آرزو ائده‌رک، اونا تلفن ائـدیب قـرار قویـاراق ائوینـه گئتـدیم. صـرافین حیـاتي، دۆورۆ و یارادیجیلیغیدان قیسسا دانیشاندان سونرا، اونون بیر نئچـه غزلینــی اوخـودوم. واحـد، شعری اوخویارکن، قایداسي اۆزره اوتوردوغو کیمی، صندلده اللرینی دیزلرینه قویـوب باشیني آشاغي سالاراق، تام دقتله دینله‌ییر و هر بیـر غـزلین اوخونماسـي بیتدیکـده، «چوخ قُدرتلیدیر، فضولی یانه‌دیر، مثلسیزدیر.» کیمی سـؤزلرله اونـو تعریـف ائـدیب، باشقا غزلی اوخومـاغي خـواهیش ائـدیردی. بیـر سـاعاتا قـدر صـرافین غزللرینـدن اوخویاندان سونرا، واحد یـورولا ن کیمـی ایـدی. یئرینـدن دوروب چـای دۆزه‌لتمـک اۆچۆن مطبخه گئده ـ گئده:

«ـ میرزه محمدتقی، بو صراف چوخ اوستاد شاعیر ایمیش، نه اۆچۆن بیزیمکیلـر ایندی‌یه قده‌ر اونو تانیمامیشلار، اثرلرینی چاپ ائتدیریب خلقه معرفلیک ائتمه‌میـشلر؟ شعرلرین قافیه، وزن، ردیف و صنعتی قیامتدیر.

ـ اوستاد واحد، بونلار مشروطه دۆورۆنۆن بیر نئچه قُدرتلی شاعیرلری ایدیلر کی، بیری بیرینـدن گۆجلـۆ و اوسـتاد ایـدیلر و هـئچ بیـری ده بـو تایـدا تانینمامیـشلار. گۆرۆندۆگۆ کیمی، اونا گؤره کی اوّلاً مرثیه یازمیشلار، ایکینجیـسی اونـا گـؤره کــی، انقلابدان یازمیشلار. دوْغرودان‌دا اونلاردا اجتمـاعی فیکیـر چـوخ ضـعیفدیر، آنجـاق مشروطه انقلابي باشلاناندان سونرا، اجتماعی مضمونلو شعرلر یازمیشلار.

ـ حئییفدیر. گره‌ک اونلاري اؤیره‌نمک و تانیتماق.

چایي ایچندن سوْنرا صرافین مشهور مسدسینی اوخودوم. شعرین:

دئیین جانانه:«ـ ای خورشید مه‌رخساریوه بنده!

کؤنۆل جمعیتی چۆن ذرّه نوروندان پراکنده.

فراقین طاقت و صبر و تحمل قویماییب منده،
علیلم، دردمندم، دردیمین درمانی وار سنده.

بیتلرینی اوخودوقدا، واحدین گؤزلری دؤلدو و هئچ نـه دئمـه‌دن دوروب اوتـاغی گزدی. شعرین اوخوماسینا دوام ائتدیم:
گؤرۆم مندن سۏرا شمع روخون پروانه‌سیز قالسین،
ایراق گؤزدن، گؤزۆن بی‌سورمه، زۆلفۆن شانه‌سیز قالسین.

بیتیله باشلانان نسبتاً بدبینانه حصه‌لرینی ده، باشا چاتدیردیم. واحد فیکـره دالا ن حالدا، دئدی:
ـ میرزه محمدتقی، شعریّتی، صنعتی و هۆنرینـه سـؤز اوْلا بیلمـز. امـا محبوبـو، سئوگیلینی قارغیمازلا ر.» [1]

۵ ـ ۷. صراف و ساغری

زین العابدین ساغری (۱۲۰۶ ـ ۱۲۷۱ هـ.) صرّافدان داها اؤنجه یاشایان غزل شـاعیردیر. اونون آشاغیداکی:

ای شانه! اوتان طرّه‌ی افشانیما دگمه،
جانیم چیخار، اوْل زۆلف پریشانیما دگیمه.

مطلعلی غزلینه جواب اوْلاراق، صراف دئییر:
ای شانه! بو گیسوی پریشانه دوْلاشما،
جان رشته‌سی وار اوردا، چکیل یانه، دوْلاشما!

[1] **مجله‌ی ارمغان آذربایجان**، سال سوم، شماره‌ی ۶۰ ، ص۴۷.

۶ ـ ۷. صراف و محمد حسین شهریار

محمدحسین شهریار، رضا صرافی اؤزۆنـه سرمـشق ائتمـیش و اونـون گـؤزه‌ل غزللرینـی استقبال و یا ترجمه ائتمیشدیر. میثال اۆچۆن:

صـ.: سرلوح حۆسندن خطین ائندی لب اۆستۆنه،
دیباچه ختم اؤلوبدو، کئچیر مطلب اۆستۆنه.

شـ.: کلک خط تو، نقش بناگوش زد به لب،
دیباچه چون تمام شود، مطلب اوفتد.[1]

صـ.: غبغب دگیل، حباب معلّقدی، محو اؤلور،
دۆشه خیال سایه‌سی بو غبغب اۆستۆنه.

شـ.: غبغب نه، چون حباب معلق شود تبه،
گر سایه‌ی خیال بر آن غبغب اوفتد.

صـ.: بو شعر نغزده صرّاف، طۆرفه جاذبه وار،
غزل دئیه ـ دئیه وحشی غزالیِ رام ائله‌دین.

شـ.: شهریارا! غزلم خوانده غزال وحشی،
بد نشد، با غزلی، صید غزالی کردیم.

[1] **دیوان شهریار**، انتشارات زرین، ۱۳۷۱، ج.۱، ص۱۵۳.

۸. تبریزلی صرافېن اثرلری

تبریزلی رضا صرافېن الیمیزده هـ. ۱۳۲۵ ایلینده نشر اؤلان بیر دیوانېندان علاوه، حله‌لیک *بهجة‌الشعرا* تذکره‌سینده نقل اؤلونان بیر غزلی و *رجال آذربایجان* کتابېندا گتیریلن بیر مربـع و بیر تازیانه‌سیندن خبریمیز واردېر.

بونلاردان علاوه یئنه ده ۱۳۲۵ هـ. ایلینده تبریـزده داش باسماسـې اصـولیله نـشر اؤلان حاج محمد صراف تبریزی‌یه عائد اؤلان ۲۳ صحیفه‌لیک «*تهذیب‌الاخلاق*» شـعر توپلوسـونو اؤنا منسوب ائدنلرده اؤلموشلار. آشاغېدا اؤنون اثرلرینی قېسساجا معرفی ائدیریک.

۱ ـ ۸. قصیده‌لر

رضا صرافېن قصیده‌لری آراسېندان حله‌لیک اؤچ قصیده توپلایا بیلدیک. بو قـصیده‌لـرین ایکیسی مضارع و بیری رمل بحرینده‌دیر.

۲ ـ ۸. غزللر

صرافېن غزللری عمومیت‌له عشق و عاشیقلیک ترنّم ائدن شـعرلردیر. اؤ، اصـلینده غـزل شاعیریدیر. او اؤز دؤورۆنده غزله یئنی‌لیک گتیرمیشدیر. کتابا صرافېن حله‌لیـک معلـوم اؤلان ۹۳ غزلینی سالمېشېق.

۳ ـ ۸. مرثیه

صرافېن قېزې روبابېن کیچیک یاشلارېندا اؤلۆمۆ، اؤنو سارسېتمېشدېر. بو مرثیـه‌ده او بیـر آتا کیم اؤز درد و غمینی دیله گتیرمک ایله برابر، فلسفی دۆشۆنجه‌لـره‌ده یـول وئریـر. اؤلـۆم

حاققینده و آتا ـ آنالارین چکدیکلری عذابلار ایله علاقه‌دار، فیکیرلرینی سؤیله‌ییر و نهایت هـر زادي ایلاهی مشیت و قادر متعال ایسته‌گینه باغلاییر و دئییر:

نئیله‌ییم ازل گۆنۆنده سنی مرحمت قیلان،
ایندی آلیب آپاردي جهانِ خرابدان.

۴ ـ ۸. مسدس ترجیع‌بند

صرافین دیوانیندا بیر مسدس ترجیع‌بند واردیر. بو ترجیع‌بند:
منی چرخ فلک آواره قیلدي خان و مانیمدان.

مصراعی ایله باشلاییر و اجتماعی شیکایت مضمونو داشیییر.

بو ترجیع‌بند ۹ بندده‌دیر و هـر بیـر بنـدین اؤزۆنـه مخـصوص حـال و هواسـي واردیـر و عمومیتله اوندان غربت دردی و وطن حسرتی قۆخوسو دویولور.

۵ ـ ۸. مستزاد

صرافدان بیزیم الیمیزه چاتان بیر مـستزادي واردیـر. اونـون بـو مـستزادي ایلـک دفعـه، «آذربایجان» مجموعه‌سـی‌نـین ۲ ـ نجـی سـاییندا «بیـر چتـین خـواهش» آدي ایلـه نـشر اولموشدور. مستزادین باشلیغیندا بئله یازیلمیشدیر:

«ـ تبریز اهلی‌نین انگلیس کنسولخاناسینا پناه آپاردیغي زامان.»

۶ ـ ۸. دؤردلۆک (= مربع)

تبریزلی صرافین بیر سیاسی مضمونلو دؤوردلۆگۆنۆ، «ملا عمـو» نـشریه‌سـینه مـدیونوق. همین دؤردلۆگۆ، مهدی مجتهدی اؤز کتابیندا بیر «تازیانه» یانیندا نقل ائتمیشدیر.

۷ ـ ۸. ترجیع‌بند

شاعیردن الیمیزده بیر ترجیع‌بند واردیر. هزج بحرینده یازیلان بو ترجیع‌بند، اؤز نوعوندا ان گؤزه‌ل شعر نمونه‌لریندن حساب اولونور.

۸ ـ ۸. تازیانه

مشروطه دؤورۆنده تازیانه یازماغې طنز یازان شاعیرلریمیز رواج وئردیلر. میرزا علـی اکبـر صابر و میرزا علی معجز شبستری ان آدلېم تازیانه یـازانلاردان سـایېلېرلار. صـرافېن بـورادا وئردیگییمیز تازیانه‌سی ایلک دفعه «ملا عمو» نشریه‌سینده چاپ اؤلموشدور.

۹ ـ ۸. روباعی

صرافدان حله‌لیک بیر رباعی الده ائده بیلدیک.

۱۰ ـ ۸. نوحه‌لر

صرافېن نوحه‌لری چۏخ معروف، لطیف و سوزناک نوحه‌لر سایېلېر. ان شاءالله بیر مـستقل جیلدده نشرینه غیرت گؤستره‌جه‌ییک.

۹. ادبی بزه‌کلر

صراف تبریزی، آذربایجان شعرینه بیر چۆخ ادبی بزه‌کلری گتیرن اوستاد شاعیردیر. او، هیده‌جی کیمی[1] بعضاً بیر بئیت ایچینده بیر نئچه ادبی بزه‌ک یئرلشدیریر. میثال اۆچۆن آشاغېداکې بئیته نظر سالالېم:

الیمدن صبر و هوش و تاب و طاقت هر نه وار، آلدې،
بیرین خطّین، بیرین خالېن، بیرین زۆلفۆن، بیرین گۆزلر.

بورادا، آشاغېداکې بزه‌کلر ایشلنمیشدیر:

۱. مراعات نظیر (خط، خال، زۆلف، گۆز و...)
۲. لف و نشر مرتب (صبر، خط، هوش، خال، زۆلف، تاب و ...)
۳. سس آهنگی بزه‌گی (/خ/ سسی، / ز/ سسی).
۴. جانلې سایما (خط، خال، زۆلف و گۆزلر جانلېلار کیمی بیر ایش گۆرمه‌لری).
۵. تکریر.
۶. مترادف گتیرمه.
۷. ادبی بزه‌کلری بیری ـ بیری ایله ادغام ائتمه.

۱ـ ۹. سس آهنگی بزه‌گی

صراف سس آهنگی بزه‌گی (واج‌آرایی) مسأله‌سینه چۆخ اهمیت وئریر و شعرده مهارت ایله بو بزه‌کدن استفاده ائدیر:

[1] هیده‌جی دیوانېنېن ادبی بزه‌کلر اۆچۆن باخ: هیده‌جی، محمد. **دیوان اشعار ترکی حکیم ملامحمد هیده‌جی**، مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق. زنجان، پینار، ۱۳۸۷.

کناردان باخارام، گل منی کنارېوا آل،
بو خلقدن منی عالمده سن کنار ائله‌دین. (/ک/ سسی).
***

دئیه‌ردیم قامت سروین قیامتدن علامتدیر،
بئله بیلمزمی‌دیم قامت دگیل، مطلق قیامتدیر.(/ ق/ سسی).
***

باش ایستیرسن بو باش، گل آل، بو امر خیری سال باشدان،
گؤرۆم باش گئتسه آخر ال چکه‌ر بو دردسر مندن؟(/ ب/ سسی).
***

ساخلاییب ساقی بلورین جامی سیمین ساقدا،
گؤستریر آیات کبرا، انفس [و] آفاقدا. (/ س/ سسی).
***

صرّاف صفا اهلی اۆلوب صاف ائله قلبین،
ای بیر ـ بیرینه قلب ایله صافی قاتان اوغلان. (/ ص/ سسی).

۲ـ ۹. قرآن و حدیث تلمیح‌لری

تبریزلی صرافېن دیوانېندا و ها بئله نوحه‌لرینده قرآن آیه‌لرینه و حدیثلره اشاره ائدن بۆللوجا تلمیح‌لره راست گلیریک. همین اشاره‌لردن بعضی نمونه‌لر ذکر ائدیریک:[۱]

ـ وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا. (شمس/۱)
سنسن منیرِ مشعلِ والشَّمْسِ وَ الضُحَی،
سنسن امیرِ مسندِ عزّ و علا، علی(ع)!

ـ إِنَّا فَتَحْنَا لَکَ فَتْحًا مُّبِینًا. (فتح/۱)
سن بو مخلوقاتا باب علمی مفتوح ائیله‌دین،

[1] بورادا سېرالادیغېمېز تلمیح‌لرین چۆخو بیزدن قاباق استخراج ائتمیشلر. باخ: **صراف سخن**، صص ۱۱۳ ـ ۱۱۰.

شاهیدیمدیر سوره‌ی إنَّا فَتَحْنَا،یا علی(ع)!

ـ فَمَنْ یَکْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَیُؤْمِن بِاللّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَکَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىَ. (بقره/ ۲۶۵)
عُرْوَةُالوُثْقَی‌یه معنا، تاجدار إنَّمَا،
قفل گنج هَلْ أتَی، مصداق طه، یا علی(ع)!

ـ وَهَلْ أتَاکَ حَدِیثُ مُوسَی. (طه/ ۹)
عُرْوَةُالوُثْقَی‌یه معنا، تاجدار إنَّمَا،
قفل گنج هَلْ أتَی، مصداق طه، یا علی(ع)!

ـ وَلِلّهِ الأَسْمَاء الْحُسْنَى. (اعراف/۱۸۰)
سن صفیّ اللاها وئردین زنگ محنتدن صفا،
اسم پاکیندیر سنین أسْمَاء حُسْنَی، یا علی(ع)!

ـ وَیُنَجِّی اللَّهُ الَّذِینَ اتَّقَوا بِمَفَازَتِهِمْ . (زمر/ ۶۱)
فُلک محنتدن تاپیب نوح نَجِّی اللهُ نجات،
اوندا کیم ائتدی سر کویوندا مأوا، یا علی(ع)!

ـ فَإنَّ اللهَ خَلَقَ آدَمَ عَلی صُورَتِه.
آئیینه‌ده اؤز عکسینه یاریم اولوب عاشیق،
صورتگره باخ، گلدیگی تصویر ایلن اوینار.

ـ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانشَقَّ الْقَمَرُ. (قمر/۱)
گؤتدۆ وانشق القمر ثبتین قضا بیر دفتره،
ساخلاییب گؤستردی بیر ـ بیر عترت پیغمبره.

عاقبت بو شیوه سرمشق اؤلدو اؤغلان اکبره،
مشق عشق آلدې باشېندان یا امیرالمومنین.

ـ وَمَا أَرْسَلْنَاکَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِینَ. (انبیاء/۱۰۷)
آغلاېین ای امتان خاص ختم المرسلین،
ائیله‌ییب رحلت بو گؤنده رَحْمَةً لِّلْعَالَمِینَ.

ـ ... یَا لَیْتَنِی کُنتُ تُرَابًا. (نباء/۴۰)
چؤن تراب تیره اؤلدو خوابگاه بوتراب،
عرشدن گلدی ندا یَا لَیْتَنِی کُنتُ تُرَابً.

ـ هُوَ الَّذِیَ أَنزَلَ عَلَیْکَ الْکِتَابَ مِنْهُ آیَاتٌ مُّحْکَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْکِتَابِ. (آل عمران/۷)
کشور ایمانیده نصب ائیله‌دی بیرق یئره،
حق دیلیلی ائتدی امر اللهی جاری حق یئره.
بیلمه‌ییب حقین اؤنو اؤلدؤردؤلر ناحق یئره،
اؤلدو قانلېن مترجم معنی أُمُّ الْکِتَابِ.
***
عالم علم سلونی معنی أُمُّ الْکِتَابِ،
واقف اسرار سر لیل اسراء یا علی.

ـ اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ کَمِشْکَاةٍ...، (نور/ ۳۵)
لوح حؤسنؤنده یازېلمېش آیه‌ی الله نور،
صورتینده کلمه‌ی مشکوته معنا یا علی.

ـ وَفَدَیْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِیمٍ. (صافات/ ۱۰۷)
عشقدن آلمېشدې چۆن اوّل بلا سرمایه‌سین،
پایه پایه سئیر ائدیب اۆردان محبت پایه‌سین.
قان ایلن شرح ائتدی تفصیلاً فَدَیْنَاآیه‌سین،
صورتیندن اۆلدو ظاهر معنی ذبح عظیم.

ـ یَا أَیُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَیْکَ مِن رَّبِّکَ. (مائده/ ۶۷)
شأنینده گلدی آیه‌ی بَلِّغْ پیمبره،
وصفینده نازل اۆلدو سنین إِنَّمَا علی.

ـ وَلِلّهِ الأَسْمَاءُ الْحُسْنَی فَأَدْعَوهُ بِهَا.(اعراف/۱۸۰)
سن صفی اللهه وئردین زنگ محنتدن صفا،
اسم پاکیندیر سنین أَسْمَاءِ الحُسْنَی یا علی.

ـ فَلَمَّا رَأَیْنَهُ أَکْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَیْدِیَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّهِ مَا هَـذَا بَـشَرًا إِنْ هَـذَا إِلاَّ مَلَـکٌ کَرِیمٌ. (یوسف/ ۳۱)
دۆلدوروب آفاقه حۆسنۆن صوت مَا هَـذَا بَشَر،
حۆسن یوسف ذرّه‌دیر حۆسنۆن یانېندا یا علی.

ـ یَومُ لایَنْفَع مَال و لابنون إلاّ مَنْ أتَی الله بِقَلْبٍ سَلیم.
گۆردۆ وار غم ازدحامې درد و محنت کثرتی،
باشېنا جمع ائتدی یئتمیش بیر نفر جمعیتی.
اۆنلارا گۆستردی بیر بیر کثرت ایچره وحدتی،

اؤلدولار عین موحد تاپدېلار قلب سلیم.

ـ أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا. (کهف/ ۹)
اؤلدولار آگه جفای شمر بی‌ناموسیدن،
شمع سؤنسه ال گؤتؤرمز پرده‌ی فانوسیدن.
باش وئریب، جانېن قاچېردېب ظؤلم دقیانوسیدن،
استراحتلن یاتېب کهفینده اصْحَاب رَقیم.

ـ هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ. (ص/ ۵۳)
لشکر جرم و معاصی بیرق آچمېش رنگ رنگ،
پهلوان نفس ائدیبدیر عرصه‌نی صرافه تنگ.
چوخ سعادتدیر وېرا اگر دامن مولایه چنگ،
چؤن امیرالمؤمنین‌دیر شافع یَوْمِ الْحِسَابِ.

ـ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَن تَرَانِي. (اعراف/ ۱۴۳)
چؤن جلوه‌گاه عشقیدی موسی کیمی کؤنؤل،
أَرِنی دئییب تجلی حق ائیله‌ر آرزو.
***
ذره ذره دؤلدوروب از بس وجودون نور حق،
کربلا دشتین ائدیب شور حسینی طور حق.
قېلدې بیر صورتله ذاتېندان تجلا نور حق،
لَن تَرَانِی عقده‌سین حل ائتدی موسای کلیم.

۳ ـ ۹. قافیه

صراف هر زامان تقلیدچی‌لیکدن اوزاقدا دورموشـدور. او، شـعرلرینده یئنـی‌لیـک و ابتکـار خرجه وئرن شاعیردیر. حتی قافیه سئچمکده‌ده، بو یئنی‌لیگـی گؤسـتریر. «ب» قافیـه‌سـینده وئردیگیمیز:

ز بس کی آتش آهیم یانیب شراره‌له‌نیب،
یئتیبدی چرخه، اوْدور چرخ اوْزۆ ستاره‌له‌نیب.

غزلینده گتیردیگی قاره‌له‌نیب، اداره‌له‌نیب، آشکاره‌له‌نیب و یاره‌له‌نیب کیمی قافیه‌لر، اوندان قاباقکی غزل یازان شاعیرلرین شعرلرینده گؤرۆنمه‌میشدیر.

۱۰. تبریزلی صرافین شعر دیوانی‌نین چاپلاری

۱ ـ ۱۰. ایلک چاپ

تبریزلی رضا صرافین دیوانی ایلک دفعه ۱۳۲۳ هـ. ایلینـده ۱۹۰ صـحیفه‌ده یـازیلمیش و اؤلؤمؤندن بیر ایل سؤنرا «سالک» طرفیندن بیر مرثیه‌ده اونا اکلنه‌رک داش باسما اصولو ایلـه تبریزده چاپ اولموشدور. ایلیمیزده اوْلان بو نسخه‌نین باشیندا یازیر:

«دیوان صراف سلمه‌الله»

و ۸۵ نجی صحیفه‌ده یازیر:

« تمام شد غزلیات ترکی و فارسی مولانا صراف سنه ۱۳۲۳.»

و کتابین ان سؤن صحیفه‌سینده یازیر:

«تمام شد غزلیات و نواحی جناب صراف سلمه الله تعالی سنه هزار و سیـصد و بیـست و یک هجری من هجرة النبویة صلی الله علیه و آله ـ بیدالاقل.»

بو نشرین خبری تبریزده چاپ اوْلان «انجمن» گؤنده‌لیگی‌نـین ۲۹ رمـضان و ۲ شـوال تاریخلی سایلاریندا (۱۰ و ۱۱ـ نجؤ شماره‌ده) «اعلان» شکلینده نشر اوْلموشدور:

«دیوان مراثی و غزلیات ترکی مرحوم حاجی رضای صراف علیـه الرحمـۀ کـه مـستغنی از توصیف و بیان است به خط خوب در کاغذ مرغوب به تازگی از طبع درآمـده دم سـراج بـازار روبروی تیمچه‌ی حاجی صفرعلی در دکان کربلایی زین‌العابدین صراف از قرار جلـدی چهـار قران به فروش می‌رسد. طالبین بدانجا رجوع فرمایند.»

۲ ـ ۱۰. میرزا جعفر تبریزی چاپی

تبریزلی صرافین شعر دیوانی سؤنرا یئنه بیر دفعه ده تبریـزده نـشر اوْلموشـدور. بـو نـشر اوْچؤن، صرافین قارداشی مرحوم میرزا جعفر تبریزی یازدیغی اؤن سؤزده دئییر:

«ـ بر دانشمندان و ارباب فهم و ذکاء، روشن و مبرهن است که اصحاب معارف و کمالات اگر چه به شمایل انسانی و خصایص جسمانی با مردمان یکسان‌اند، اما به فضایل نفسانی و تشریفات روحانی دیگر کسان‌اند. هادی راه سعادت و مرشد طریق هدایت، نکته‌سنج عالم معانی و خوشه‌چین بوستان کامرانی‌اند. لاجرم این جمع همه، شمع محافل ممکنات و ضیاء بخش مجالس موجودات آمدند. خاصه حاوی فضائل کمال و جامع محامد سعادات، سالک مسالک حقیقت و ناهج مناهج طریقت، صاحب قریحه‌ی صافیه و دارای مراتب عالیه، غوّاص بحار دقایق و صراف نقود حقایق، کاشف رموز حکمت و ناشر فضل و معرفت، محب خاندان عصمت و عاشق اهل بیت طهارت، زائر سمیّه الامام ابن الامام ثامن‌الائمه و عاکف بیت الله الحرام اَعنی جناب فردوس مکان، خلد آشیان حاج رضا متخلص به «صراف» نَوِّر الله مضجعه، که این ارجوزه‌ی شریفه و وجیزه‌ی نَفسیه‌ی مُنیفه که به منزله‌ی قطره است از دریا، از سوانح خاطر خیریه مظاهر او بوده که به جهت کثرت رغبات طالبین و به ملاحظه‌ی آن که لم یَمُت مَن اَخلَفَ اثراً جمیلا و ذِکراً حَسَناً به زیور طبع آراسته گردید.

چو گوهر پاک دارد مردم پاک،
کی آلوده شود در دامن خاک.
گِل سرشور از این معنی که پاک است،
به سر بر می‌کنندش گرچه خاک است.

و چون نهال قامتش به کمال رسید و مکیال قسمتش مالامال گشت، در شب میمون مولود حضرت ختمی مآب (ص) هفدهم شهر ربیع‌الاول از هجرت نبویه هزار و سیصد و بیست و پنج سال گذشته، مرغ روحش این جهان فانی را ترک گفته، در فردوس اعلی آشیان گرفت و داغ حسرت بر دل احباء و دوستان خودش گذاشت.

چنان زهر فراقی ریخته بر ساغر جانم،
که مرگ از تلخی آن گرد جان من نمی‌گردد.

و مدت زندگانی‌اش در این عالم فانی پنجاه و چهار سال کشید.

اَللّهُمَّ اصْعِدْ رُوحَهُ إلَیْک وَ اسْکِنْهُ فِی جَنَّتِکَ فِی جَوَارِ مَوالیه عَلَیْهِمُ السَّلامُ وَ ارْحَمْه وَ إیّانَا وَ جَمیعَ الْمُؤمِنینَ بِرَحْمَتِکَ یَا أرْحَمَ الرّاحِمینَ.»

۳ ـ ۱۰. ۱۳۱۳ ش. (تبریز)

بو ایلده بیر داها تبریزده صراف دیوانی داش باسما اصولو ایله نشر اؤلموشدور.

۴ ـ ۱۰. فردوسی کتابخاناسې نشرلری

تبریزلی رضا صرافېن دیوانی ۱۳۱۷ ش. ایلینده مرحوم حاج حسن قمری همتی ایله، تبریزده رحمتلی حسن مصطفوی مقدمه‌سی ایله داش باسما اصولی اساسېندا نشر ائدیلدی. بو نشرین قاباقکې چاپلار ایله فرقی یوٚخدور. همین چاپ، فردوسی کتابخاناسې طرفیندن هر نئچه ایلدن بیر افست طریقی ایله نشر ائدیلیردی.

مرحوم حاج حسن قمری‌نین خلف اوٚغلو آقای سیروس قمری ۱۳۶۱ ش. ایلینده، مرحوم میرزا علی نقاش افضل و مرحوم سلماسی طرفیندن گؤزه‌ل خط و تذهیبلر ایله سوسلنمیش صراف دیوانېنې بیر داها ۱۳۶۱ ش. ایلینده چاپ ائتدی.

فردوسی کتابخاناسې طرفیندن بیر ده ۱۳۸۳ ش. ایلینده صرافېن اؤلۆمۆنۆن ۱۰۰ــ نجۆ ایلدؤنۆمۆ مناسبتی ایله حاضېرلانان «دیوان صراف تبریزی» نشر اوٚلدو.

۵ ـ ۱۰. ۱۳۲۴ ش. عبدالکریم اوٚغلو حسن هریسی چاپی

۱۳۲۴ ش. ایلینده تبریزلی رضا صرافېن غزللریندن نمونه‌لر درس کتابلارېنا سالېندې و حسن هریسی خطی ایله بیر داها نشر ائدیلدی.

۶ ـ ۱۰. جواد بن محمد علی چاپی

همین دیوان بیر داها ۱۳۳۱ هـ. ایلینده تبریزلی محمدعلی اوٚغلو جواد همتی ایله نشر اوٚلموشدور.

۷ ـ ۱۰. مصطفوی چاپی (۱۳۳۴ ش.) تهران

فردوسی کتابخاناسې‌نېن ۱۳۱۷ ش. ایلینده تبریزده نشر ائتدیگی نسخه، بیر داها تهراندا چاپ اوٚلوندو.

۸ ـ ۱۰. کنگره چاپی (۱۳۸۳)

تبریزده ۱۳۸۳ ـ نجۆ ایلده «همایش بزرگداشت یکصدمین سال وفات حـاج رضـا صـراف تبریزی» کنگره‌سی رئیسی طرفیندن تصحیح و نشر اوْلونان بو چـاپ اؤزه‌رینـه علمـی ایـش گؤرۆلمه ادعاسې وارسادا، دیـوانی غیـر علمـی شـکیلده ترتیـب ائـدن مـصحح، عـصریمیزده شاعیرلریمیزین دیوانلارېنې نشر ائتمه‌گه غیرت گؤسترنلری عمومی اوْلاراق هـده‌لـه‌ییـر، اؤزۆ ایسه هئچ بیر متن شناسلېق اصولونا رعایت ائتمه‌دن، دیوانېن چاپېنا اقدام ائدیر.

آشاغېدا مصحح طرفیندن بعضی یئرسیز تصرفلر و اصل نسخه‌ده اوْلان کلمه‌لـری معلـوم ائتمه‌دن ده‌گیشمه‌لر و تصحیح ایشینده اوْلان یانلېشلارې ذکر ائتمه‌ده یـارار گـؤرۆرم. بـورادا وئردیگیمیز صحیفه سایلارې کنگره چاپېنا اشاره‌دیر.

۱. صراف الینه یئتمه‌دی بیر گوهر وصلین،

عُمرۆن شبحِ هیجر ایله پایانا یئتیردی. (ص۸۷)[1]

بئیتینده یئرسیز تصرف ایله« شبحِ هیجر» ترکیبینی ده‌گیشمیش «شب هیجـران» ضـبط ائتمیشدیر.

۲. دام بلایا سالدې اوْ بیر دانه کؤنلۆمۆ. (ص ۸۸)

بئیتینده «بیردانه»نی «پروانه» ائتمیشدیر و همین غزلـده «بنـزه‌ری» سـؤزجۆگۆنۆ، فعـل سایمېش و «بنزیری» فوْرماسېندا ضبط ائتمیشدیر.

۳. صراف آه [و] ناله‌سی، بیگانه طعنه‌سی. (ص ۸۸)

بئتینی:

صرافېن آه و ناله‌سی، بیگانه طعنه‌سی.

شکلینده گتیرمیشدیر.

۴. هابئله ۱۳۲۵ هـ. ایل داش باسماسېندا آشاغېداکې شکیلده گله‌ن:

صراف عشق کافریدیر، چوْخ تعجبم. (ص ۸۳)

بئیتینده «چوْخ تعجبم» جۆمله‌سینی تمامیله حذف ائتمیش و اوْنون یئرینه «بولمورم ندن» گتیرمیشدیر.

---

[1] کنگره نشری‌نین صحیفه سایلارېنې گؤستریر.

کنگره نشری بئله تحریفلر ایله دۆلودور. اۏ، حتی اضافه ائتدیگی بۆتۆن عطف واولاریـنی، اۏز تصرّفی اۏلدوغونو گؤسترمەدن متنه داخیل ائتمیشدیر. حال بو کی کلاسیک متنی تصحیح ائتمه ادعاسینْدا اۏلان هر کس، آرتیردیغی سؤز و یا حرفی، اۏخوجویا مشخص ائتمەلیدیر.

۵. قاسم الارزاق سنسن، خوان جودوندان سنین،
قوم اسرائیله گلدی منّ و سَلْوی یا علی (ع). (ص۱۰۴)

بئیتینده «قاسم الارزاق» عبارەسینی «قاسم الرزّاق» یازمیشدیر.

۶. اۏزۆ بیر مورِ حقیر و دفتری پای ملخ،
چۏخ سعادتدیر اگر مقبول اۏلونسا، یا علی (ع)! (ص۱۰۵)

بئیتینده «حقیر» کلمەسینی «محقّر» اۏخوموشدور.

۷. خوشا جانان ایلن مشغولِ صحبت اۏلدوغوم ساعت،
اگر عُمرۆمده بیر ساعت حساب اۏلسا، اۏ ساعتدیر. (ص۲۱)

بئیتینده «اۏلدوغوم ساعت» ترکیبینی «اۏلدۆگۆم ساعت» یازمیشدیر.

۸. شکفته لبلرین جان گۆلشنینده غنچەی تردیر،
کشیده قامتین باغ وفادا سرو نازیمدیر. (ص۲۴)

بئیتینده «شکفته» کلمەسینه «شکسته» اۏخوموشدور.

۹. بیر اگری قاش اۏیناتماغا وئردیم گؤزه مین جان،
بونلان بئله ائیلر گئنه مندن گیله قاش گؤز.

بئیتینده «اۏیناتماغا» ترکیبینی، هانـسی بیـر لهجـەیـه تـابع ائـدرک «اۏینتمگـه» ضـبط ائتمیشدیر. (ص۳۰)

۱۰. بیداد هیجردن قاپیوا دادا گلمیشم،
یئت بیرجه دادیما منیم، ای شوخ دادرس!

بئتینده «یئت» فعلینی، «ائت» یازمیشدیر. (ص۳۳)

۱۱. نی! نی! غلط ائتدیم، نه سمندردی، نه ریحان،
ابراهیم آزردی، اوْد اوْستوْنده گزەر خط.

بئیتینده باشلیغی بئله تحریف ائتمیشدیر:
ظنّی غلط ائتدیم... (ص۴۰)

۱۲. بو سئیل سرشکیمله، نمیم خارجه چیخماز،
خشک ائتمه‌گه گؤز یاشین ائدیب دامن تر، مشق.

«نمیم» ترکیبینی «منیم» یازمیشدیر. (ص۴۱)

۱۳. دقت‌سیزلیک نتیجه‌سینده «ساخلیپاجاقسان» ترکیبینی «ساحیله چکسن» یازمیشدیر. (ص۴۶)

۱۴. آشاغیداکی بئیتده:
منِ بی‌چارەیه ائیلر مذمت زاهد بی‌دین،
گؤرەنده کُفر زوْلفوْن، ترک ایمان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟

اؤز فهم و سلیقه‌سینی اعمال ائدەرک، «بیچارەیه» ترکیبینی «بی‌جا یئره» ائتمیشدیر. حال بو کی عارفلر آراسیندا «زلف» معناسی «مطلق کفر»دور، و بونا گؤره شاعیر اؤزوْنوْ «بیچاره» حساب ائدیر. (ص۵۰)

۱۵. دئمه ای باغبان سرو قد جانانه بی‌حاصل،
تُرنج غبغبه باخ، آسلانیب سرو روانیمدان.

بئیتینده «بی‌حاصل» ترکیبی یئرینه «بی‌حالدی» یازمیشدیر. (ص ۶۱)

۱۶. یئنه ده دقت‌سیزلیک نتیجه‌سینده:
تار زوْلفوْن حسرتیندن بئیله اینجه‌لدیم گؤزەل،
کئچەرم هر گوْنده یوْز مین یوْل شکاف شانەدن.

بئیتینده «کئچه‌رم» فعلینی «کئچمه‌رم» یازمېشدېر. (ص۵۵)

۱۷. کوثر لب لعلیندی، بؤیون نخله‌ی طوبی،
سؤز یوخ، اؤزۆن آراسته بیر خلد برین‌سن.

بئیتینده «لعلیندی» عیباره‌سینی «لعلینده» ضبط ائتمیشدیر. (ص۷۱)

۱۸. معنانېِ باشا دۆشمه‌مک سببی ایله:
سن جانېمې آل، من ده آلېم بوسه لبیندن،
بو شرط ایلن ای شوخ! بیرین بنده، بیرین سن!

بئیتین ایکینجی مصراعېنې معناسېز حالا سالمېشدېر:
بو شرطیلن ای شوخِ برین، بنده برینسن. (ص۷۱)

همین بئیتدن سونرا گلن بئیته «سن» سؤزۆنۆ آرتېرمېشدېر، لاکین آرتېرماغېنې مشخص ائتمه‌میشدیر:
برهم‌زن جمعیت دل‌های پریشان،
پیرایه‌ده [سن] انجمن اهل یقین‌سن. (ص۷۱)

یئنه‌ده همین غزلده «ائیله‌میسن» فعلینی «ائیلمه، سن» شکلینده یازمېش و شعری معناسېز حالا گتیمیشدیر. (ص۷۱)
گؤز گوشه‌سینی ائیله‌میسن اۆزده گؤز آلتې،
ای خال خیالیلن عجب گوشه‌نشین‌سن! (ص۷۱)
۱۹. دلبرا بو قدّ موزن و لب میگون ایلن،
آفت دین و دل و عقل شکیباسان، نه‌سن؟

بئیتینی ایلک مصراعېنې بئله یازمېشدېر:
دلبرا، بو قد موزونون، لب میگونیلن. (ص۵۷)

۲۰. گؤرۆب فوج موژه‌ن یأجوج تک خونریز و سرکشدیر:

مصراعىندا «خونریز» سؤزۆنۆ جمله‌ده مفعول‌به حسابلامىش و «... خـونریزه سرکـشدیر» یازمىشدىر. (ص۵۹)

۲۱. «دیر» یاردىمچى فعلینـی همـین غـزلین ۷ـ نجـی بئیتینـده «دوز» اۆخوموشـدور. (ص۶۰)

۲۲. یئنه همین غزلین ۸ ـ نجی بئیتینده «منم» عباره‌سینی «منیم» یـازمىش و معنـانى قارىشدىرمىشدىر.

۲۳. علیل اۆلوبدو دئییرلر وجود یار مگر،
ائدیب وجودونا تأثیر چشم بیماری.

بئیتینده «وجودونا» عباره‌سینی «وجودوما» یازمىش و معنانى قارىشدىرمىشدىر. (ص۹۲)

۲۴. گؤزۆن یاشى آخار قدین گؤرنده، رود نیل آسا،
دئیه‌رسن حضرت موسی عصاسى یاردى دریانى.

بئتینده «گؤزۆن» ترکیبینـی «گـؤزۆم» یازمىـشدىر و بئلـه ظـن ائتمیـشدیر کـی شـاعیر عمومیتله گؤزدن یوخ، بلکه اۆز گؤزۆندن دانىشىر! (ص۸۹)

۲۶. پیکانلارىن یئریندن آخار چشمه ـ چشمه قان:
مصراعىندا «یئریندن» ترکیبینی «یئرینده» یازمىشدىر. (ص۹۳)

کنگره نشرینده گئدن تصرف و تحریفلر، بوندان داها چوْخدور. اساس عیب بورادادىر کـی تصحیح ادعاسىندا اوْلان کنگره رئیسی، اۆز تصرف‌لرینـی صـرافىن دیلینـدن جـاری اوْلـدوغو کیمی گؤستریر و تحریفلری گیزله‌دیر.

تصحیح ادعاسىندا اوْلان، یالنىز:
نوْلوردو مجلیسیمیز بیر دقیقه خلوت اوْلایدى،
دئییب دانىشماغا جانان ایلن فراغت اوْلایدى.

مطلعی ایله باشلایان غزلی تصحیح ائتمیش و اتک یازى‌دا بئله بیر افاضه قىلمىشدىر:

«صرافىن بو غزلينده، شعرين عروض وزنـی پوزولـوب. بیرینجـی مـصراعلار بیـر وزنـده، ایکینجی مصراعلار ایـسه باشـقا بیـر وزنـده دئییلمـیش‌دیـر. بـو سـهو، شـاعیرلره و ادیبلـره آیدىندىر(!)»

و بیزه آیدىندىر کی تصحیح ادعاسىندا اوْلان سهو ائدیر. چوْنکـوْ شـاعیر بـورادا «مجتـث مثمن بحری»نین هر ایکی مخبون و محذوف وزنلریندن استفاده ائتمیشدیر و سـؤز نظامىنـدا اینجه‌لیک یاراتماق اوْچوْن قـصد اوْلاراق بـو ایـشی گؤرموْشـدوْر و «اختیـارات شـاعری»دن بهره‌لنمیشدیر. بئله کی اوْخوجو، تقطیع ائتمه‌ییجه بو قصددن خبرسیز قالىر و سؤز آخىمـىٖ و آهنگیندن لذت آپارىر.

تصحیح ادعاسىندا اوْلانىن هده‌لمه‌لرینه و ایشه اعتناسىزلىغىنا باخمایاراق آشاغىداکىٖ کیمی چوْخ ده‌گه‌رلی سؤزلری ده واردىر:

«... و [اهل فکر و فرهنگ] بدانند که ارزش تحقیق در زندگی و شعر هر کدام از شاعران بزرگ اهل بیت (ع) در زبـان [ترکـی] آذری، کمتـر از ارزش تحقیـق در احـوال و آثـار مـثلاً فردوسی، حافظ یا شهریار نیست. چرا که این امر، خدمتی است علمی، دینی، تاریخی و ادبـی به زبان، ادبیات و فرهنگ اصیل آذربایجان و مردم غیور و فرهنگ‌پرور آن.»[1]

۹ ـ ۱۰. بیزیم نشریمیز

بیز بورادا تبریزلـی رضـا صـراف دیـوانىٖ‌نـىن ایلـک چـاپىنىٖ نظمـه سـالدىق و بعـضی قایناقلاردان باشقا شعرلرینی‌ده توْپلایاراق، نشر ائتمه‌گه چالىشدىق. همین نشرده اوْلان شعرلر آراسىندان، یالنىز «دیوان» تعریفینه سـىغان شـعرلری آشـاغىداکىٖ بؤلگـوْلره توْپلادىـق و هـر بؤلگوْنوْ قافیه اساسىندا الفبایی سیستم ایله منظّم ائتدیک:

۱. قصیده‌لر، ۲. غزللر، ۳. ترجیـع‌بنـد، ۴. مربـع، ۵. مخمـس، ۶. مرثیـه، ۷. تازیانـه، ۸. رباعی.

شعرلری یوخارىداکىٖ بؤلگوْلر اساسىندا قوردوقدان سوْنرا آشاغىداکىٖ ایشلری گؤردوْک:

۱. توْرکجه سؤزجوْکلرین املالارىنىٖ دیلین آهنگ قانونونا اویغونلاشدىردىق ولاکن عربجه و فارسجا کلمه‌لرین املالارىنىٖ امکان داخلینده اوْلدوغو کیمی قورودوق.

۲. آیه‌لر و عربجه عباره‌لری حرکه‌لندیردیک.

[1] **صراف سخن**، ص ۲۲۴.

۳. بۆتۆن نشرلرده گئدن سهولری، باشا دۆشدۆگۆمۆز قده‌ر اصلاح ائتدیک.
۴. آرتیرپلماسینې لازم گؤردۆگۆمۆز هر بیر حرف و یا کلمه‌نی [] اشاره‌سی ایچینه آلدیق.
۵. مصراعلارین هامیسینې نقطه‌لمه اشاره‌لری ایله آیدینلاشدیردیق.
۶. هر شعرین بحرینی و هر بحرین اؤلچۆسۆنۆ تعیین ائدیب، عروض خطی ایله یازدیق.
۷. کتابین سونونا آیه‌لر، حدیثلر، عربجه عباره‌لر جدولی آرتیردیق.
۸. بعضی چتین لغتلری معنا ائتدیک.
۹. کتاب، یئر، حیوان، بیتکی و سایره آدلار فهرستینی استخراج ائتدیک.
۱۰. دیواندا ایشله‌نن ادبی بزه‌کلردن بیر چوْخ نمونه توْپلادیق.
۱۱. شعرلری راحت تاپماق اۆچۆن «کشف الابیات» بؤلۆمۆ اکله‌دیک.
۱۲. صرافین حاققیندا یازیلان سؤزلر، شعرلر و گؤرۆشلری بیر یئره توْپلادیق، اوْنون چاغی و چاغداشلارې و یاشاییشې حاققیندا معلومات وئردیک.
۱۳. بیز بو نشرده شعر نوعلارینې بیر یئرده توْپلادیق و بیتلری اشاره‌لندیردیک. مثال اۆچۆن ۶/ ۸– ۲ اشاره‌تی یعنی: دیوانین ۲ـنجی قیسمینده اوْلان ۸ ـنجی غزلین ۶ ـنجی بیتی.

حاج رضا صراف اۆچۆن اوْلان معنوی اولادلیق بورجوموزو تامیله ادا ائتمیش دگیلیک. بو اثرین بئله گؤزه‌ل و نفیس شکیلده یارانماسیندا «مؤسسه‌ی دانش سهند و سبلان» مجموعه‌سینده ایشله‌ین خانم منیژه شیرمحمدی هدفلی و بیلگیلی حروف ییغما ایشینده، آقای سید احسان شکرخدایی صفحه‌لرین شکیللی اوْلماسې و نظم تاپماسې اۆچۆن و «ندای شمس» نشریاتې‌نین خوش ذؤوق مدیری آقای حمید علیخانی، کتابی تمیز و لیجیملی نشر ائتمه ایشینده صمیم قلبدن خدمت گؤسترمیشلر. بیز هامیمیز زحمتلریمیزین اجرینی رحمتلی رضا صرافین روحونا نثار ائدیریک.

دکتر ح.م. صدیق
تهران ـ تبریز
مرداد ۱۳۸۸

ایکینچی بؤلوم:

دیوانین متنی

- ۱ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— · —   · — — ·   · — · —   · — —

ای شهریارِ مملکتِ اولیا، علی(ع)!
وی شهسوارِ معرکه‌ی اوصیا، علی(ع)!
ای مصدرِ جلالِ خداوندِ ذوالجلال،
وی مظهرِ جمالِ جمیلِ خدا، علی(ع)!
ای ذاتِ پاکی، علّتِ غاییِ کاینات،
وی پاکْ ذاتی، آیینه‌ی حق‌نما، علی(ع)!
ای منبع کرامت و دریای علم و حلم،
وی معدن سخاوت و بحر عطا، علی(ع)!
۵ ای دُرّ دۆرجِ عزّ و شرف، شاه لو کُشف،
وی ماهِ برج مهر [و] وفا و سخا، علی(ع)!
ای گۆلشنِ حقیقته بیر طۆرفه باغبان،
وی محفلِ هدایته نور هُدا، علی(ع)!
نایب مناب محکمه‌ی شرع مصطفی (ص)،
قایم مقام مصطبه‌ی اصطفا، علی(ع)!
ای خانه زاد خانه‌ی حق، وی شهِ بحق،

ای خاص محرم حرم کبریا، علی(ع)!
ای پادشاه مُلک قضا، کشور قدر،
وی دادخواه روز جزا، مرتضی علی(ع)!
۱۰ حَبْلُ‌المَتین، امام مبین، پیشوای دین،
صندل‌نشین بارگه اتقیا، علی(ع)!
ای عاکفانِ گوشه‌ی توحیده میزبان،
وی طائفان کعبه‌ی وصله صفا، علی(ع)!
ای ساکنان عالم لاهوته مقتدا،
وی سالکان کوی حقه رهنما، علی(ع)!
ای گوهرِ ولایته بیر پربها صدف،
وی اختر امامته نور بها، علی(ع)!
امرینده‌دیر زمان و مکان امر کُنْفَکَان،
حؤکمؤنده‌دیر سنین همه‌ی ماسوا، علی(ع)!
۱۵ سنلن اوجالدې بیدق دین محمّدی (ص)،
ای صاحبِ شریعته صاحب لوا، علی(ع)!
اسلامېن ائتدی کج قېلېجېن، راست قدّینی،
اؤلسون اؤ ضربِ شستیوه روحوم فدا علی(ع)!
ای ناخدایِ کشتیِ دریای لامَکَانْ،
وی ابتدای خلقتی بی‌انتها، علی(ع)!
بَدْرُالدُّجَا، ولیِ خدا، شاه لافَتَی،
کَهْفُ الوَری، شهنشه مشکل‌گشا، علی(ع)!
سنسن وصیّ ختم رُسل، نفس عقل کلّ،
سنسن ولی خالق ارض و سما، علی(ع)!
۲۰ سنسن منیرِ مشعلِ والشَّمْسِ وَ الضُحَی،
سنسن امیرِ مسندِ عزّ و علا، علی(ع)!

سنسن کلیدِ قفلِ درِ گنجِ معرفت،
سنسن امیدِ ملجاءِ شاه و گدا، علی(ع)!
شأنینده گلدی آیه‌ی بَلّغْ پیمبره،
وصفینده نازل اوْلدو سنین اِنَّمَا، علی(ع)!
سنسن حبیبِ حضرتِ معبوده جانشین،
سنسن طبیبِ دردِ دلِ بی‌دوا علی(ع)!
من عین حق دئمه‌م، دئیه‌رم عین حقّسن،
مشرکدی عین حق دئیه هر کیم سنا، علی(ع)!
۲۵ بی‌شک و شبهه خلقت ارواح انس و جان،
اوْلموش سنین وجودووه وابسته، یا علی(ع)!
اوْلدون محبت اهلینه مصباح کُنْتُ کنْزِ،
ائتدین حقیقت اهلینه کَشْفُ غِطَاء، علی(ع)!
صرّاف نقدِ عُمرۆن ائدیب صرف معصیت،
از بس گؤرۆب متاعیِنی چوْخ کم‌بها، علی(ع)!
روی سیاهیله زر ناقص عیار تک،
امیدواردیر سنه، یا مرتضی علی(ع)!

- ۲ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)
— ∪ — — — ∪ — — — ∪ — — — ∪ —

ای جمالی مظهر آیات کبرا، یا علی(ع)!
وی جلالیندان جلال حق هویدا، یا علی(ع)!
فیض جودوندن وجود ماسوا موجود اؤلوب،
ای وجود ماسوایا، فیض عظما، یا علی(ع)!
نور حق آئینه‌ی ذاتیندا اؤلموش جیلوه‌گر،
ای صفات آللاها مرآت تجلاّ، یا علی(ع)!
لوح حؤسنؤنده یازیلمیش آیه‌ی اللهُ نُورٌ،
صورتینده کلمه‌ی مِشْکَوۀ معنا، یا علی(ع)!

۵ سن بو مخلوقاتا باب علمی مفتوح ائیله‌دین،
شاهیدیمدیر سوره‌ی إنَّا فَتَحْنَا، یا علی(ع)!
الف قدین خلقه لاء نفی اثبات ائیله‌دی،
کلمه‌ی توحیده سنسن اَلفِ إلاّ، یا علی(ع)!
من نئجه وصف ائیله‌ییم، خالق سنه مدّاح اؤلوب،
دؤلدوروب قرآنی اوصافین سراپا، یا علی(ع)!
کمّ و کیف ذاتیوی درک ائتمز اوهام و عقول،
ذات پاکیندیر مرکّب‌دن مبرّا، یا علی(ع)!
گر دئسه‌م ممکن سنه، من تک بشر ممکن دگیل،
ور دئسه‌م واجب اؤلور کُفروم هویدا، یا علی(ع)!

۱۰ ائیله ممکن سن کی واجبدیر وجودون عالمه،
ای وجودو علّت غاییِّ اشیا، یا علی(ع)!
نار قهریندن، اؤلور نار جهنّم شعله‌ور،
نور مهریندن، دؤلوب فردوس اعلا، یا علی(ع)!
پرتوِ نورِ جمالِ بی‌مثالیندان سنین،

مقتبسدیر آفتاب عالم‌آرا، یا علی(ع)!
ای وَلیَّ الله أعْظَمْ! عالم و آدم سنه ـ
بنده‌دیر، سنسن بو مخلوقاتا مولا، یا علی(ع)!
خواجه‌ی قنبر، امیرالمؤمنین، یعسوب دین،
فاتح خیبر، شه دۆنیا و عقبا، یا علی(ع)!
۱۵ ای کَلامَ الله نَاطِقْ، وی کلید کُنْتُ کنْز،
آشکار اۆلموش سنیله گنج اخفا، یا علی(ع)!
باب شُبَّیر و شُبَر، ابن عمِ خَیْرُ البَشَر،
صاحب محراب و منبر، زوج زهرا (س)، یا علی(ع)!
ای دُرِ بحر شرف، شاهنشه مُلکِ نجف،
سرّ حق سندن اۆلوب عالمده پیدا، یا علی(ع)!
پادشاه کَوْن [و] امکان، جیسم مخلوقاتا جان،
سَرور مردان، امیر مُلک بطحا، یا علی(ع)!
قُدرت الله، حُجَّةَ الله، جانشین مصطفی(ص)،
آیه‌ی رحمت، وَلیِّ حَیِّ یکتا، یا علی(ع)!
۲۰ عالِمِ علم سَلُونی، معنی أُمُّ الکتَاب،
واقف اسرار و سرّ لَیْلِ أسْرَا، یا علی(ع)!
عُرْوَةُالوُثْقَی‌یه معنا، تاجدار إنَّمَا،
قفل گنج هَلْ أتَی، مصداق طه، یا علی(ع)!
ای شه والا مکان، پیوسته ائیله‌ر آروز،
درگهین اسفل، مقامین عرش اعلی، یا علی(ع)!
آب اۆلور آتش سر کویون هواسیندان سنین،
خاک پایینده‌ر عجب گوگرد حمرا، یا علی(ع)!
آستان درگه پاکین چراغان ائتمه‌گه،
مشعل خورشید اله آلمیش مسیحا، یا علی(ع)!

۲۵ سن صفیّ اللاها وئردین زنگ محنتدن صفا،
اسم پاکیندیر سنین أسْمَاء حُسْنَی، یا علی[ع]!
نار نمرودو ائدیب لۆطفۆن خلیله گۆلستان،
پور آزر گؤرمه‌ییب آذردن اوْندا، یا علی[ع]!
فُلک محنتدن تاپیب نوح نَجِّی اللهُ نجات،
اوْندا کیم ائتدی سر کویوندا مأوا، یا علی[ع]!
سن ذبیح اللاها مشق عشقی تعلیم ائیله‌دین،
وئرمه‌میش باشین، آلیب تاج فَدَیْنَا، یا علی[ع]!
حضرت موسییا مولا! سن تجلاّ ائیله‌دین،
نور حۆسنۆندن سنین محو اوْلدو موسی، یا علی[ع]!
۳۰ اوْلماسایدی حضرت عیسی ایله همدم دمین،
هاردا روح الله ائدردی مُرده احیا، یا علی[ع]!
قَاسِمُ الأرْزَاق سنسن، خوان جودوندان سنین،
قوم اسرائیله گلدی مَنّ و سَلوا، یا علی[ع]!
مهر رویون ائتدی موسی‌دان ید بیضا عیان،
ائیله‌دی فرعونی قهرین غرق دریا، یا علی[ع]!
میزبان اوْلدون حبیب آللاها سن معراجدا،
دگیلم منکر ائدم حاشا و کلاّ، یا علی[ع]!
نازنین آدین سلیمان ائیله‌دی نقش نگین،
اوْلدو جنّ و اُنسه هر فرمانی مجرا، یا علی[ع]!
۳۵ بیْتُ الأحزَان ایچره سن یعقوبه اوْلدون هم‌نفس،
محنت هیجره ائدیب صبر و شکیبا، یا علی[ع]!
دوْلدوروب آفاقا حۆسنۆن صوت مَا هَذَا البَشَر،
حۆسن یوسف ذرّه‌دیر حۆسنۆن یانیندا، یا علی[ع]!
ای جمال الله! جمالین اوْلسا ظاهیر پرده‌دن،

پرده‌ی عصمتده قالماز بیر زۆلیخا، یا علی(ع)!
هر گؤزه‌ل معشوقه، بیر عاشیق بیابانگرد ائدیب،
سن منی، فرهادیِ شیرین، قیسی لیلا، یا علی(ع)!
عرصه‌ی محشرده **صرّاف**ین یئتیش فریادینا،
چۆن سئون مدحین ائدیر املا و انشا، یا علی(ع)!
۴۰ مطلب و منظورو شاها، التفاتیندیر سنین،
یوْخ یقین کؤنلۆنده بیر اؤزگه تمنّا، یا علی(ع)!
فیکر و ذیکری روز و شبده، وردِ «یا محبوب!» اوْلوب،
کیمدی سندن اؤزگه محبوب دل‌آرا، یا علی(ع)؟
اؤزۆ بیر مور محقیر و دفتری پای ملخ،
چوْخ سعادتدیر اگر مقبول اوْلونسا یا علی(ع)!

- ۳ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— . — . — — . . — . — . — —

ائتدیم حسین[ع] مزارېنې چوْخ ایللر آرزو،
الحَمْدِلله اوْلدو میسّر هر آرزو.

پروانه تک فراق اوْدونا یاندې مرغ دل،
ایندی وصال بزمی‌دیر، ائیله‌ر پر آرزو.

بو تربت حسینه نئجه مشکِ تر دئییم؟
ائیله‌ر بو عطری عنبر مشک تر آرزو.

بیلدی بو آستاندا عین حیات وار،
ائتدی مجاور اوْلماقې اسکندر آرزو.

۵ چۆن جیلوه‌گاه عشقده موسی کیمی کؤنۆل،
أرْنی دئییب، تجلّی حق ائیله‌ر آرزو.

بو سرزمین ماریه رشک بهشتدیر،
ائتمز فراته تشنه اوْلان، کوثر آرزو.

روح الامین بو بقعه‌ی عرش آستاندا،
فرش ائتمه‌گه همیشه ائدر شهپر آرزو.

قوربان گتیرمه‌گه بو مِنای محبته،
پیوسته اؤز جوانېن ائدر هاجر آرزو.

قوْیسون اؤزۆن شبیه پیمبر آیاغېنا،
هر کیم ائدر زیارت پیغمبر آرزو.

۱۰ قان آغلایېن بو مرقد شش گوشه صاحبی،
ائیلیب قورو دوْداغیله چشم تر آرزو.

چۆن مست جام عشقدی، صحرای عشقده،
باشېن وئریب، ائدردی تن بی‌سر آرزو.

ال چکدی مُلک و مالدان، اهل و عیالدان،
جانان یؤلوندا ائتمه‌دی سیم و زر آرزو.
کئچدی علیِّ اصغر(ع) شیرین زباندان،
گؤردۆ بلا خدنگین ائدر اصغر آرزو.
تیر بلا گلنده قېلېب سینه‌سین سپر،
تیغ جفا دگه‌نده ائدیب خنجر آرزو.
۱۵ زینب گؤرۆب جنازه‌سینی یئرده بی‌کفن،
ائتدی اۆ نعشه چکمه‌گه بیر معجر آرزو.
زنجیره شمر باغلادې گؤردۆ سکینه‌نی،
ائیله‌ر کمند زۆلف علی اکبر(ع) آرزو.
من ده بو آستاندا گؤز یاشې ایسته‌رم،
صرّاف اؤلان همیشه ائدر گوهر آرزو.

۲. غزللر

- ۱ -

بـحر رمـل مـثـمن مـحذوف (فـا علاتـن فـا علاتـن فـا علاتـن فـا عـلـن)

ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ

ساخلایېب ساقی بلورین جامی سیمین ساقدا،
گؤستریر آیات کبرا، انفس [و] آفاقدا.
من کیمی تریاکیِ عشق اۏلسا هر عاشق بیلیر،
یۏخدو معجون لبین کیفیّتی تریاقدا.
گؤزلرین هر گۏنده یۏز مین آدم اوغلون اۏلدۏرۏر،
آفرین چۏخ یاخشې قابیلدیر قېلېج وېرماقدا.
آشیان اۏلموش خیال خالیوه خاکی بدن،
مور اگر بیر دانه تاپسا، گیزله‌دیر توپراقدا.
۵ ایچمه‌سه پیکانِ غمزه‌ن قانېمې، یانماز کؤنۏل،
داشدان اۏد چېخماز اگر سو اۏلماسا چاخماقدا.
پنجه‌ی مژگانه پابند اۏلسا کؤنلۏم عئیبی یۏخ،
قۏیدو بیر سوزن مسیحی دؤردۏمۏنجۏ طاقدا.
مستحقّم گل منی بیر بوسه ایلن شاد قېل،
نازنینیم، لذّت روحانی وار انفاقدا.
بیلمیرم آیا بشرسن، یا ملک‌سن، یا پری،
قالمېشام حیران [و] عاجز قُدرتِ خلاّقدا.

عاقبت شیرین غمین **صرّاف**ی فرهاد ائیله‌ییب،
سینه داغېندان سالېر مین داغې بیر دېرناقدا.

- ۲ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

ـ ـ . . ـ ـ . . ـ ـ . . ـ ـ

ای شانه، بو گیسوی پریشانه دۆلاشما،
جان رشته‌سی وار اۆردا، چکیل یانه دۆلاشما!
ای زۆلفِ سیه، دایره‌ی خالدا دورما،
کافر بالاسې، نقطه‌ی ایمانه دۆلاشما!
ای خال، خیالِ لبِ جانانه‌دن ال چک،
هندوبچه، سرچشمه‌ی حیوانه دۆلاشما!
ای قۆنچه‌ی نشکفته‌ی لعلِ لبِ جانان،
انصاف ائله سن‌ده خط ریحانه دۆلاشما!
۵ ای خط، دئمه وار سرخط آزادی الیمده،
باشېن کسیلیر، سیب زنخدانه دۆلاشما!
ای سیب زنخ! ایستییه‌سن یئتمه‌سین آسیب،
آرام اۆتو چۆن گو، خم چوگانه دۆلاشما!
گیرم یاناسان شمع تک ای گردنی بُلّور!
چۆخ سرکش اۆلوب چاک گریبانه دۆلاشما!
صرّاف ایله کیم چاک گریبانه یئتیشدین،
یاز قاشېلا گۆزدن داخې بۆستانه دۆلاشما!
ای ناوک مژگان، حذر ائت سینه‌مه دگمه،
ای سینه، ساقېن ناوک مژگانه دۆلاشما!
۱۰ اۆیناتما قاش، ای تۆرک خطا دیده و بدمست!
ال وورما، کسه‌ر، خنجر برّانه دۆلاشما!
گل شعله‌ی شمع دل سوزانېمې گۆر یان،
پروانه کیمی شمع شبستانه دۆلاشما!

- ۳ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)
— ∪ — — | — ∪ — — | — ∪ — — | — ∪ —

صُبح اوْلانجان یاتمادیم، یاندیم رقیبین حالینا،
کسسک آغلار گؤر نه عالمدیر داشین احوالینا.
درد عشقین بؤیله بو عالمده دشوار اوْلدوغون،
بیلمه‌دیم، اویدوم رقیب خیره‌سر افعالینا.
بانگِ نوشانوش کیم میخانه سمتیندن گلیر،
اهل زهدوْن وئرمه‌رم بیهوده قیل و قالینا.
ای مصوّر! صورت جانانی چکسن پرده چک،
رشکدن اؤللم اؤزوْ گر باخسا اؤز تمثالینا.
۵ عمروْم اسکیلدیکجن آرتار گوْن به گوْن ضعف تنیم،
زوْلف تک پیچیده‌یم از بس خیال خالینا.
زوْلفِ جانان مهر و مَهلن همسر و هم‌دوش اوْلوب،
بو قارا بختین تماشا ائیله‌یین اقبالینا.
یوْخسا گر جیسمیمده جان اوْلموش حساب ائتمین منی،
گؤردوْ پیکانین گلیر، جان چیخدی استقبالینا.
ال گؤتوْرمم تار زوْلفوْندن کی بیر نازک تئلی،
پای‌بند اوْلموش کوْنوْل شاهین زرین بالینا.
گؤزلریندن غافل اوْلمون، وار ایشین دنباله‌سی،
بیر باخیشدا یوْز مین آهونو سالیب دنبالینا.
۱۰ جیفه‌ی دوْنیایا پابند اوْلما گر **صرّاف**سان،
کیمیای عشقی تاپ، آلدانما دوْنیا مالینا.

- ۴ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

. — . — . . — — . — . — — —

ز بس کی آتش آهیم یانیب شراره‌لنیب،
یئتیبدی چرخه، اوْدور چرخ اؤزۆ ستاره‌لنیب.
رقیب کور اوْلو هر گؤزده اوْلمویا نقطه،
سنین گؤزۆنده‌کی نقطه یقین‌دی قاره‌لنیب.
خرابه کؤنلۆم اوْلوب عشقِ یار ایله معمور،
یئتیب مدیر الینه مُلکِ دل اداره‌لنیب.
نئجه عبث یئره اؤز دردیمه چکیم پرده؟
تمام خلق بیلیب گؤن تک آشکاره‌لنیب.
۵ دئدیم نگارا:«ـ گل آل جانیم احتیاط ائتمه!»،
بو امر خیره نئچه دفعه استخاره‌لنیب.
دئدی:«ـ کناره چکیل خلقدن، کناریما گل»،
چکیلمیشم، گئنه مندن قاچیب کناره‌لنیب.
دهانین ایسته‌دی کلک قضا چکه موهوم،
چکنده گؤلدۆ اوْ موهوم نقطه پاره‌لنیب.
خدنگ غمزه ایله زخمداریدی **صرّاف**،
علاوه ایمدی اؤره‌کدن دئییلله یاره‌لنیب.

- ۵ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

— • — — — • — — — • — — — • —

اۏ سر زۆلفۆوه مشّاطه پری شانه وېرار،
چۆخ ستمگردی پریشانې پریشانه وېرار.
گؤرۆرم قتلیمه آماده‌دی جلاّدْ گؤزۆن،
تۆرک بدمست تک ال خنجر برّانه وېرار.
حلقه‌ی زۆلفِ گره‌گیرده باغلاندې کؤنۆل،
اؤز اؤزۆن گؤر نئجه زنجیره بو دیوانه وېرار.
لوحِ رخساریوی دوتموش اۏ خطاکار خطین،
قۏیما بیگانه الین سیب زنخدانه وېرار.
۵ آلمېسان یانېوا گؤردۆم گئجه رؤیادا، منی،
اؤزۆم اؤز بختیمی بیللم، بو یوخو یانه وېرار.
لبلرین فیکری منه قوتِ دل اۏلسا نه عجب،
طعنه یاقوتْ لبین لعلِ بدخشانه وېرار.
شیخ صنعان کیمی هر کیمسه سنی گؤردۆ دئدی:
«ـ عاقبت رخنه بو ترسابچه ایمانه وېرار!».
ناوک غمزه‌ن ایچر قانېمې، ای قاشې کمان!
چشم مستین کیمی مخموردو، پیمانه وېرار.
یانارام آتش هیجرانېوا باک ائیلمه‌رم،
شعله‌ی شمعه اؤزۆن رسمدیر پروانه وېرار.
۱۰ زاهدین کُفرۆنه عشقیم وئری فتوای صریح،
کافر عشقه باخېن، طعنه مسلمانه وېرار!
وار امیدیم سالا **صرّاف** اله بیر سرمایه،
سکّه‌ی عشقی ز بس نقد دل [و] جانه وېرار.

- ۶ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — . . — — . . — — . . — —

چشمِ سیهِ یار، دل پیر ایلن اوْینار،
آهوی خطا دیده‌یه باخ، شیر ایلن اوْینار!
سالمیش اوْزه تک خالینی یاندیرسین حریفی،
لیلاج دغل‌بازدی، تدبیر ایلن اوْینار.
آیینه‌ده اؤز عکسینه یاریم اوْلوب عاشیق،
صورتگره باخ چکدیگی تصویر ایلن اوْینار.
صبریم کسیلیر، عُمر آزالیر، محنتیم آرتار،
فوج مژه تا غمزه، پی پیر ایلن اوْینار.
۵ روحوم اوچار از بس کی سیزیلدار دلِ زاریم،
مطرب کیمی دستگاهِ بم و زیر ایلن اوْینار.
اوْیناتماغا یوْخ زوْلفوْن اگر، اوْلما مکدّر،
دیوانه اوْلان حلقه‌ی زنجیر ایلن اوْینار.
مستانه گؤزوْن اوْینادا قاش، ائتمه ملامت،
مئیخانه‌ده هر کیم قالا، شمشیر ایلن اوْینار.
تؤک خنجر ناز ایله قیزیل قانیمی، دورما،
صیّاد هاچان دوتدوغو نخجیر ایلن اوْینار؟
چوْخ ائیلمه پیچ و خم و دستاریله بازی،
قوْرخام دئیه‌لر:«ـ فتنه‌دی تزویر ایلن اوْینار!»
۱۰ اوْینار تب عشق ایله وجودوم گئجه ـ گوْندوْز،
صرّافدي گویا غم اکسیر ایلن اوْینار.

- ۷ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

ـ ـ ـ • ـ • ـ ـ • • ـ • ـ •

قارا گؤزۆنده گؤزەل، قصد جان علامتی وار،
بو جان اۇنوندو قۆی آلسېن، منه نه منّتی وار؟!
گؤزۆن گؤز ائیله‌دی جان آلماغا، قاشېن آلدې،
بو امر خیرده قاش و گؤزۆن شراکتی وار.
بو درد هیجر ایلن اؤلمک اگرچی خۆشدو منه،
باشېم دیزینده وئرم جان، بیر اؤزگه لذّتی وار.
نه قدەر اۆخ آتا مژگانلارېن دوتار سینه‌م،
سنین اۆخونلا منیم سینه‌مین رفاقتی وار.
۵ اۆ خنجرین، بو باشېم؛ کس، آپار، منی قورتار،
چکنمیرم، بدنه باشېمېن اذیّتی وار.
شکنج زۆلفۆوۆ گؤرجک، دئدی نجوم اهلی:
«ـ بو آی باشېندا عجب فتنه‌لر قیامتی وار!»
گتیر قدملریوه باش و جان ائدیم شاباش،
گؤرۆم بو جان سنه قوربان اۆلا، لیاقتی وار.
ملامت ائتمه منی مدّعی! اوتان تارېدان،
بو عشق، عشق مجازی دگیل، حقیقتی وار.
منیم بو عشقیمه بنزەر نئجه سنین عشقین؟
ظهوری منده ائدیب جیلوه، سنده صحتّی وار؟!
۱۰ منیم نگارېمې عاشق گؤزۆنده گؤرمه‌میسن،
همین بو قدر ائشیدیبسن:«ـ گؤزەلدی، شۆهرتی وار!»
زبان‌حال ایله حالېمدان ائتمیشم حالی،
چۆخ اهل حالدې یارېم، غریبه حالتی وار.

نه قدر من اوْنو چوْخ ایسته‌رم اوْره‌ک دوْلوسو،
اوْنون منه بیره یوْز مین ائله محبّتی وار.
ریاض حوْسنده سیرِ گوْله اوْلوب قانع،
ریاضت اهلیدی **صرّاف**، چوْخ قناعتی وار.

- ۸ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— — ‧ ‧ — ‧ — ‧ ‧ — — — ‧ ‧ — ‧ —

خلق ایچره وصل مجلسی‌نین گرچی آدێ وار،
امّا فراق عالمی‌نین اؤزگه دادێ وار.
هر کیم اگر سئوال ائده بو سؤز فسانه‌دیر،
وئررم جواب اگر سؤزۆمه اعتمادێ وار.
روز وصال یاردا وار بیم هیجر، لیک،
چۆن صُبحِ وصل آیرېلېغېن بامدادێ وار.
چۆن هیجره یار طالب اۆلور، وصله اهل عشق،
واضحدی یار سئودیگی‌نین آیرێ دادێ وار.
۵ هر کیمده عشق اۆلا ائده‌جک جیلوه، حۆسن دوست،
عشقین همیشه حۆسنله بیر اتّحادێ وار.
پیوسته بار غم چکه‌رم، چکمه‌رم نفس،
بیر عُمردۆر بو کش‌مکشین امتدادێ وار.
من دردِ عشقی گیزله‌ده بیلمم بو شهرده،
سئیلِ سرشک چشمِ تریم تک منادی وار.
مندن اۆزۆن دۆلاندېرێ گر ایستیه‌م باخام،
اۆز کۆلگه‌مین ده یۆخسا من ایلن عنادی وار.
آنلار بیاض حۆسن رخ یاردا نه وار،
هر کیمسه درس عشقده آز ـ چۆخ سوادی وار.
مجنون کیمی گره‌ک دۆشه صحرایا رسمدیر،
هر عاشیقین کی دلبر لیلا نژادی وار.
۱۰ معشوقه جانېن ایسته‌سه وئر، معتبردی چۆخ،
صرّاف، نقد عشق ایله داد و ستادێ وار.

- ۹ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

. — — — . — — — . — — — . — — —

پریشان خاطیریم بیر طرّه‌ی پُر پیچ [و] تاب ایستر،
عجب دیوانه‌دیر اؤز قیدینه بند [و] طناب ایستر!
گؤلؤستانِ وجودوم شبنم غم‌لن تاپار رونق،
نئجه کیم ابر رحمت باریشین اهل عذاب ایستر.
خیال وصلیله بیر لحظه شاد اؤلدوم، خطا قیلدیم،
دبیرِ درد و غم ایمدی گلیب سندن حساب ایستر.
محبت اهلی محنت لذّتین راحت بیلیر، جانا!
همیشه آرزوی هیجر ائدر، نی خورد [و] خواب ایستر.
۵ جنون عشق اؤلان گؤندن سؤروشماز کیمسه احوالیم،
بلی دیوانه‌دن عاقل همیشه اجتناب ایستر.
سوسامیش قتلیمه پیکان غم، ایستر ایچه قانیم،
سانارسان کیم خمارآلوده‌دیر، جام شراب ایستر.
اؤلور بزم محبتده شراب وصل ایلن سرخوش،
اؤ کس کیم سیخ محنتده کؤنؤل مُرغون کباب ایستر.
ییخیلمیش کؤنلؤمه رحم ائیله ظالیم، ائیله‌مه ویران،
کیم اؤز معموره‌سین سن بی‌مروّت تک خراب ایستر؟
درِ امّید اؤلوب **صرّاف** ـه هر بیر سمتدن بسته،
علی تک فاتح خیبر الیلن فتح باب ایستر.

- ۱۰ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)
— ∪ — — | — ∪ — — | — ∪ — — | — ∪ —

تیر غمزه‌ن قانېما باتماز۔ دئدیم ۔ یاندان کئچر،
بیلمه‌دیم چۆخ تشنه‌دیر قان ایچمه‌گه جاندان کئچر.
قاشلارېن سرکرده‌دیر گویا دوتوب عریان قېلېج،
کیپریگین سربازا بنزه‌ر، صف چکیب ساندان کئچر.
قصّه‌ی شهد لبین شیریندیر از بس، کئچمه‌رم،
ای شَکرلب، هاردا طوطی شکّرستاندان کئچر.
اۏد دوتوب یاندې، کباب اۏلدو، تۆکندی خونِ‌دل،
هر کۆنۆل چۆن سېخ مژگاندان کئچر، قاندان کئچر.
۵ جمعدن خارجده بیر دیوانه‌دیر بی‌سلسله،
هر اۏ کس کیم حلقه‌ی زۆلف پریشاندان کئچر.
لبلرین وصفین قویوب اوصاف کوثردن دئیه‌ر،
گۆر نئجه حیواندې زاهد، آب حیواندان کئچر.
نقد جانه بیرجه بوسه وئرسن آللام نقد به نقد،
فرصتی فوت ائتمه‌رم، کیم جنسِ ارزاندان کئچر؟!
بی‌خبردیر حقّدن صنعانې تکفیر ائیله‌ین،
گۆرسه هر کیم کفر زۆلفۆن اَلْحَقْ ایماندان کئچر.
چاه کنعاندا اگرچی ماه کنعان اینجیدی،
ایمدی آیا گۆرسه، بو چاه زنخداندان کئچر؟
۱۰ خاک پایېن لذّتین درک ائتسه هر مور ضعیف،
تاج جمشیدی قویار، تخت سلیماندان کئچر.
مردم چشمه دئدیم:«۔ گل کئچ بو سیم اشکدن»،
سۆیله‌دی:«۔ **صرّاف** اۏلان، گنج فراواندان کئچر!».

- ۱۱ -

بـحر هزج مـثمن سالـم (مفـاعیلـن مفـاعیلـن مفـاعیلـن مفـاعیلـن)

ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ .

وئریب سررشته اهل عشقه بیر سررشته دار آخر،
کؤنۆلده نار عشق اوّل‌دیر الده، زۆلف یار آخر.
امید عقل [و] هوش و دین و دانش ائتمه‌یین مندن،
قمار عشقه من وئردیم الیمده هر نه وار آخر.
خیال ائتدیم کؤنۆل جمعیّتی زۆلف سیه‌دندیر،
اونو دوتدوم بئله اۏلدوم پریشان روزگار آخر.
منیم صبریم ائوین ییخدین، داغیتدین، تار [و] مار ائتدین،
گؤرۆم ییخسین ائوین مشّاطه! بیر پروردگار آخر.
۵ اۏتورموشدم یول اۏسته منتظر، یاریم گلیب کئچدی،
کئچیب بیر عمر، قالمیش یولدا چشم انتظار آخر.
عنان اختیاري بیر گۆن‌اۆزلۆ یارا تاپشیردیم،
اونو ائتدیم کؤنۆل مُلکونده کلّی اختیار آخر.
سالیر گیره خطی عشق اهلینی، زۆلفۆ چکیر دارا،
نۆلور منده اۏلایدي بیرجه تاب گیر و دار آخر.
بو قان اۏلموش کؤنۆل پیکانلارین قانلي دئییب دوتدو،
بئله‌دیر قانلینې هر یئرده اۏلسا قان دوتار آخر.
تؤکنده قانیمې شمشیر تیز ناز ایلن، ای کاش!
اۏلایدي دیل دئیه‌یدیم:«ـ اللرین وار ای نگار آخر!»
۱۰ اۆ گۆندن کیم اۏلوب قسمت ریاضت خانه عالمده،
یئتیب دکّان **صرّافی** منه، منصوره دار آخر.

- ۱۲ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — . — — — . — — — . — — — .

آلیب ایمانیمې ای نازنینیم! نازنین گؤزلر،
چیخار ایماء ایلن یؤلدان، نه یؤل آنلار نه دین گؤزلر!
بودور فیکریم آلاندا جانیمې اوْغرو نگاهیلن،
دیلیمده نطق اوْلایدې بیر دئیه‌یدیم:«ـ آفرین گؤزلر!».
اگر مین گؤز اوْلا عاشیق، گؤره‌ر معشوقو بیر گؤزده،
سنین وحشی گؤزۆن امّا ائدر بیر گؤزده مین گؤزلر!
یوْخ اؤزگه‌یلن سر و کاریم، یقین بیل عین مقصودوم،
همین قدّدیر، همین قامت، همین قاشدیر، همین گؤزلر.

۵ اگر دۆز عاشق ایلن اوْلمویا رفتارې یوْخ عئیبی،
اوْلوب کج یوْل گئده‌ن مژگان ایلن بس هم‌نشین گؤزلر.
گؤزۆندن درسِ سِحر آلمیش سنین هاروت سِحر آئین،
دئییلسه ـ وار یئری ـ بو گؤزلره:«سحر آفرین گؤزلر!»
گؤزۆندن غافل اوْلما، ای گؤزۆم! گؤر بیر نه عالمدیر،
دوتوب تیر و کمان الده، ائدیب خالین کمین گؤزلر.
الیمده صبر و هوش و تاب و طاقت، هر نه وار آلدې،
بیرین خطین، بیرین خالین، بیرین زۆلفۆن، بیرین گؤزلر.
گؤزۆندن گؤز گؤرتۆمم، بیر خدنگ نازا موشتاقام،
نه‌دن ویرماز کمان ابرو مگر قاشیندا چین گؤزلر.

۱۰ دئدیم:«ـ **صرّافی** گؤزله سالما گؤزدن، ای گؤزۆم نورو!»،
دئدی:«ـ غم ائیله‌مه! معشوقه، عشق اهلین یقین گؤزلر!».

- ۱۳ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
— — — . — — — . — — — . — — — .

پریشان ائیله‌ین احوالیمی آشفته گیسودور،
قیلان خم قدّیمی محراب تک پیوسته، ابرودور.
اۏلور هر بیر مریضه شربت لعل لبین شافی،
عجب صفرا شکندی یۏخسا جانا! آب لیمودور؟
اۆزۆنده اگله‌نیب خال سیاهین یا اوزاق یۏلدان،
طواف کعبه عزمیلن گلیب سولطان هندودور.
گۆزۆن اطرافینا مژگان دۆزۆلمۆش یا لب جودا،
نظام ایلن اکیلمیش هر بیری بیر سرو دلجودور.
۵ آلیب کؤنلۆم آپاردی گۆزلرین، ای گۆزلریم نورو!
شکار شیر ائدر آهوی چشمین عین جادودور.
نه تقصیر ائتمیشم آخر ایچرسن قانیمی سو تک؟
مگر ظالیم سنین رأیینده قانیم قان دگیل، سودور؟
کمند زۆلفلن خاقانِ چینی دستگیر ائتسن،
یاراشیر ساعد سیمینه چۏخ پُر زور و بازودور.
باشیمدان اوچسا عقلیم، عئیبی یوخ دیوانه‌ی عشقم،
من ایلن عقل ایشی تمثال سرما و پرستودور.
دئدیم **صرّاف** ـه:«ـ کیمدیر سئودیگین محبوبه؟» عرض ائتدی:
«ـ آدی هم اسم احمد، مسکن و مأواسی ویجودور.»

- ۱۴ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — . . — — . . — — . . — —

ای دل! دئمه دلدارا دهانېن سرِ مودور،
آغزېن سېنا کشف ائتمه اۏ بیر سرِّ مگودور.
انصافا باخېن، رحمه باخېن، قانېمې سو تک ـ
ایچدی دئدی:«ـ بەبە! نه گؤزه‌ل ایچمه‌لی سودور!».
«کیمدیر» ـ دئدیم ـ «عشّاقېن ائده‌ن بختینی قارا؟»،
سالدې اۆزه اۏ زۆلف سیاهېن دئدی:«ـ بو دور!».
ای سرو روان، گل قدمین قۏی گؤزۆم اۆسته،
چۆن سروه مناسب هامې یئردن لبِ جودور.
۵ غمزه‌ن اۏخو باغرېم باشېنې اۆیله یارېب کیم،
نه قابل مرهمدی، نه محتاج رُفودور.
ناصح سنی تاري، یئری افسانه دانېشما،
من ترک محبّت، مثل سنگ [و] سبودور.
قۏرخوتما بو یۏلدان منی، یۏلسوز یۏلا گل گئت،
بو یۏلدا منه خار مغیلان پَرِ قودور.
عاشقلېق اگر کُفردی یا عشق غلطدیر،
هر ذرّه وجودوندا بو نه های و نه هودور.
گئت مسئله‌ی عشقی سۏروش پیر مغاندان،
گؤر هانسې عملدیر اۏنا قان آب وضودور.
چۆن اسم بلاواسطه‌دیر مطلع عشقه،
صرّافېن اۏدور کیم سؤزۆنۆن مقطعی "هو"دور.

- ۱۵ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
— — — ٠ — — — ٠ — — — ٠ — — — ٠

صبادان گۆل اۆزۆنده سۆنبۆل زۆلفۆن اسه‌ر تیتره‌ر،
منیم صبریم تئلین خط باشې تک، ظالېم کسه‌ر تیتره‌ر.
گۆره‌نده پنجه‌ی مۆژگانېوې لرزان اولور کۆنلۆم،
بئله کیم چنگل شهبازا بیر تیهو دۆشر تیتره‌ر.
نئجه خنجر دمینده مُرغ بسمل اضطراب ائیله‌ر،
منیم کۆنلۆم قوشو سندن اۆتۆر اوندان بتر تیتره‌ر.
نگارا! محفل وصل ایچره تمکین ایسته‌سن مندن،
مگر سن بیلمیسن معشوقونا عاشق یئته‌ر تیتره‌ر؟
۵ سنی گۆرجک نولور تۆپراغا دۆشسم، بی‌قرار اۆلسام،
یئتنده شمع آیاغېنا، سالار پروانه پَر تیتره‌ر.
اوجالسا آه سردیم، سېندېرار لعل لبین پۆسته،
اسنده رسمدیر، باد سحر، گۆلبرگ تر تیتره‌ر.
تنیم اینجَلدی مو تک بیر سر مویوندا بند اۆلدو،
تۆکۆن ترپنسه ای جانا! وجودوم سربه‌سر تیتره‌ر.
گره‌ک من تیتره‌یم **صرّاف** تک تبدار عشق اۆلدوم،
نئچۆن منبرده واعظ متصّل سرسم دئیه‌ر، تیتره‌ر؟

- ۱۶ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — ٠ — — — ٠ — — — ٠ — — — ٠

بو باغ ای باغبان! گۆلزارِ کویِ یارا چوْخ بنزەر،
بو سروین راستی، سرو قد دلدارا چوْخ بنزەر.
دوتوب گۆل دامنیندن، مهد ناز ایچره کسیب یانیر،
بو خار بی‌مروّت خوار اوْلان اغیارا چوْخ بنزەر.
اگرچی سۆنبۆلِ تر زۆلف جانان تک پریشاندیر،
اوْ بنزەر زۆلفه اما زۆلف اؤزۆ شاهمارا چوْخ بنزەر.
ایچیب جام صبوحی، بس خمارآلوده‌دی نرگس،
سۆزۆمده واردیِ صحّت، نرگس بیمارا چوْخ بنزەر.
۵ دوتوم گۆلبرگ ترده لعل جانان تک لطافت وار،
نه وجهیلن دئییم اوْل لعل شکربارا چوْخ بنزەر.
خط جانانا بنزەر سبزه امّا نامناسبدیر،
بنفشه خط سبز یار گۆل رخسارا چوْخ بنزەر.
غم عشقیله هرگز داغ بر دل اوْلمایان بیلمز،
شقایق آبرنگی عارض گۆلنارا چوْخ بنزەر.
منیم بو قان اوْلان کؤنلۆمه هم پیمانه‌دیر گویا،
دوْلوب قان ایله لاله ساغر سرشارا چوْخ بنزەر.
شکوفه گرمی مجلسدن اؤز نقدین نثار ائتمیش،
اوْلان **صرّاف** الینده درهم و دینارا چوْخ بنزەر.

- ۱۷ -

بـحر مـضارع مـثـمن اخرب مـکفـوف مـحذوف (مـفـعـول فـاعلات مـفـاعیـل فـاعـلن)

— . — . — — . . — . — . — —

نقاش نقش قامت سروین روان چکەر،
امّا یئتر دؤداغېوا، چکدیکجه جان چکەر.
ظاهرده گرچی قاش ایله مژگان چکەر ولی،
باطنده قتل عاشقه تیر و کمان چکەر.
نرگس گؤزؤن، بنفشه خطین، لاله عارضین،
عکسین سالېر خیاله گلیر گؤلؤستان چکەر.
لعل لبین لبینده خطاکار عاشقه،
خط خط شکسته خطّیله خط امان چکەر.
۵ چکسه اگر دهانېوې موهوم، عبث دگیل،
قۏرخار اۏلا دهن زده، ائلدن نهان چکەر.
تصویریمی منیم قۏجا چکدی جوان ایکن،
امّا سنی بو گؤنده دؤنندن جوان چکەر.
گؤز حلقەسینده گؤردؤ خدنگین، دئدی کؤنؤل،
قانلېنې قان آیاغېنا آخېردا قان چکەر.
چرخ برینه شعلەی آهېمدې خطّ سالېب،
امّا آدېن قۏیوبلا: فلک کهکشان چکەر.
خنجر چکەر دئییلله گؤزؤن گؤز امیری تک،
گؤز یۏلدا قالمېشام، گؤرەسن بس هاچان چکەر؟
۱۰ آلدېم سۏراغ زۏلفؤنؤ وئردیم صبایا دل،
گؤردؤم بلددی چینه طرف کاروان چکەر.
سودون ائدیب ملاحظه سؤودای عشقده،
صرّاف هر تجارته باخسا زیان چکەر.

- ۱۸ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠

پریوشلر همیشه رسمدیر عشّاقه ناز ائیله‌ر،
منیم یارېمدا انصاف و مروّت چۆخدور، آز ائیله‌ر.
گۆره‌نده ناوک غمزه‌ن گلیر جانه، چېخار جانېم،
آتار پیکانه جیسمی، آشناسېن پیشواز ائیله‌ر.
یئته‌ر بزم تقرّبده مقام قَاب قُوسَین ــه،
مقوّس قاشلارېن محرابېنا هر کیم نماز ائیله‌ر.
خیال کاکلِ مشکینه کۆنلۆم اۆلدو پیچیده،
بو عُمرِ کوته ایلن صحبت زۆلف دراز ائیله‌ر.
۵ دهانېن سیررینی بیلمزدی عقلیم، عشقیم اۆرگتدی،
عجب دیوانه‌دیر، بیگانه‌یه افشای راز ائیله‌ر.
مخالف رغمینه بزم طربده مطرب مجلس،
بیر اۆزگه شور ایلن باشلار نوا، ترک حجاز ائیله‌ر.
کۆنۆل، چینِ سر زۆلفۆنده ائتمز ناله بیهوده،
قارانلېق گئجه‌ده محبوب ایلن راز [و] نیاز ائیله‌ر.
حدیث عشق محمودی سۆروشما هر ترش‌رودان،
اونو شیرین حکایت ائیله‌سه، حۆسن ایاز ایئله‌ر.
امیدیم وار یئته **صرّاف** الی آخېردا بیر یانا،
محبت بوته‌سینده بس کی جان نقدین گداز ائیله‌ر.

- ۱۹ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

— — — • — • — — • • — • — •

اگرچی رسمدی گؤل عندلیبه ناز ائیلەر،
منیم گؤلۆم منه امّا غریبه ناز ائیلەر.
یاخېبدې اللرینه قانېمې حنا یئرینه،
خضاب اوْلان الی کَفّ الْخَضیب ـه ناز ائیلەر.
دۆشر قدملرینه گؤز یاشېم نه چم‌خم ایلن،
به سان طفل مؤدّب ادیبه ناز ائیلەر.
دئدیم نگارېما:«ـ گل ناز ائدنده نازیمی چک،
مریض اوْلاندا مرضدیر طبیبه ناز ائیلەر.»
۵ من ائیله‌دیکجه تملّق، سن ائیله عشوه و ناز،
محبت اهلی حبیبیم! حبیبه ناز ائیلەر.
رقیبیلن اوْتوروب دورما، غصّه‌دن اؤللم،
اگر دگیلسه نگاریم رقیبه ناز ائیلەر.
حدیث حۆسنۆوه عالمدی دل، ولی دیل ایلن،
بیانه گلمیری خطبه، خطیبه ناز ائیلەر.
قاشېن، گؤزۆن کیمی بیلمزدی ناز و غمزه یوْلون،
اوْ قدر مشق ائدیب ایمدی عجیبه ناز ائیلەر.
بو درد عشقه دئدیم:«ـ صبر ایلن علاج ائده‌رم»،
نه فایده دَلی کؤنلۆم شکیبه ناز ائیلەر.
۱۰ نه قدر ناز اوْلا **صرّاف** ـا قېل نه اغیارا،
نجیب‌زاده هاچان نانجیبه ناز ائیلەر؟

- ۲۰ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)
— — . . — — . . — — . . — —

هئی گوشه‌ی چشمیلن او شهلا گؤز، ال ائیله‌ر.
شهلا گؤز، ال ائتسه گؤزه‌لیم چوٚخ گؤزه‌ل ائیله‌ر.

گؤز اوٚسته قاشېن بیر گؤز ایلن دوٚز یوٚلا گئتمز.
کج قاشېوا امّا گؤز، ال ائیله‌ر، دوٚز ال ائیله‌ر.

بئیله توٚخونوب خال و خطین بیر ـ بیره گویا،
دین اوٚسته ایکی طایفه جنگ و جدل ائیله‌ر.

مین دفعه دئسه‌م غمزه‌وه رحم ائت! منه ائتمز،
بیر دفعه دئسه‌م عکسین ائله، ال به ال ائیله‌ر.

۵ ای زوٚلف شکن در کشن اجریندی چک آخر،
مین دفعه دئدیم:«ـ خاله یاخېن گئتمه شل ائیله‌ر.»

توفانا وئریر عالمی بو اشک روانیم،
از بس کی داشېب موجه گلیب، گل ها گل ائیله‌ر.

دلدارا دئدیم:«ـ دردیمه قېل چاره» بویوردو:
«ـ یوخ چاره بو درده، اگر ائتسه اجل ائیله‌ر».

ایتمز آدېم عالمده یقینیمدی من اؤلسم،
ذؤوق اهلی بو اشعارېمې ضرب‌المثل ائیله‌ر.

معشوقه لبین چشمه‌ی کوثر بیلیب امدی،
تقصیری نه‌دیر علمینه **صرّاف** عمل ائیله‌ر.

- ۲۱ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — ٠ — — — ٠ — — — ٠ — — — ٠

دئیه‌ردیم قامت سروین، قیامتدن علامتدیر،
بئله بیلمز ایدیم قامت دگیل، مطلق قیامتدیر!
دؤلار، سن نُطقه گلسن، صحبت شیرین ایلن عالم،
مگر شکّر لبین لبریز حلوای حلاوتدیر.
گؤز اؤستؤنده قاش اؤیناتماق نه لازیم؟ گل آپار اؤلدؤر،
اگر ای نازنین! فیکر و خیالین قتل و غارتدیر.
تمام اؤلماز حدیث سرگذشت کاکیلین آخر،
پریشان قصّه، طولانی قضیّه، خوش حکایتدیر.
۵ دهانین قُوت جاندیر خلق اؤلوب امّا قناعتدن،
بیلیر بو نکته‌نی هر کیمسه کیم اهل قناعتدیر.
کؤنؤل اسفندیارین بیر خدنگِ ناز ایلن ییخدین،
او ضرب شستیوه روحوم فدا، بو نه رشادتدیر.
طبیبیم! قوی منی اؤز حالیما درمانیم آختارما،
بو درد عشق ایلن اؤلمک منه عین سعادتدیر.
دی گل، بیر بوسه وئر، آل جانیمي، سن راضی من راضی،
مگر حلیّت بیع و شرا غیر از رضایتدیر.
دئیه‌ردیم غیر ممکن سن اگر اؤلسایدي امکانی،
تَعَالَی‌الله بو نه حؤسن و وجاهت، نه ملاحتدیر؟
۱۰ منه ترجیح وئرمه عشقده مجنونو، ای عاقل!
منیم عشقیم درایت، سن دئیه‌ن نقل و روایتدیر.
اگر دؤشسم آیاقدان چکمه‌رم ال، عشق صحراسین،
گئده‌رم باشیم ایلن هر قده‌ر باشیم سلامتدیر.

کلام عشقده صغرا و کبرا احتیاج اۏلماز،
اۏنا برهان همین حۆسن رخ دلبر کفایتدیر.
خۏشا! جانان ایلن مشغول صحبت اۏلدوغوم ساعت،
اگر عُمرۆمده بیر ساعت حساب اۏلسا، اۏ ساعتدیر.
کؤنۆل اوّلده یۆز مین یۏل دئدیم گل ترک عشق ائیله،
اۏۆز اجریندیر، چک! آخر سن دئییردین بس ظرافتدیر؟
۱۵ دئدیم **صرّاف** ـه:«ـ هاردان بیلمیسن ایستر سنی یارېن؟»،
دئدی:«ـ گۏرجک منی دلدن گۆلر، بو بیر علامتدیر!».

- ۲۲ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)
ـ ـ . . ـ ـ . . ـ ـ . . ـ ـ

جمعیّت دل زۆلفده چۏخ عزّت ایلن‌دیر،
دیوانه‌لیغین عزّتی جمعیّت ایلن‌دیر.
تاب ائیله کؤنۆل! کش‌مکش عشقه بو یۏلدا،
هر نیک و بد و نفع [و] ضرر قیمت ایلن‌دیر.
قوی نیّتیوه عشقده باشدان گئده‌جک باش،
چۆن رسمدی پاداش، عملِ نیّت ایلن‌دیر.
فرهاد آدینی دفتر عشّاقدا یازمین،
وار شؤهرتی عالمده، ولی صنعت ایلن‌دیر.
۵ مجنونا دئیین اۏلما دد و دام ایله مأنوس،
انسان آدی انساندا اُنسیّت ایلن‌دیر.
بو ایشده زۆلیخا کیمی بیر شیرزن ایستر،
عشق عالمینی طیّ ائده هر زحمت ایلن‌دیر.
بیر دایره‌ی عشقده صنعانی بگه‌ندیم،
صد حئیف اۏنون عشقی ده بیر عورت ایلن‌دیر.
هر کیمسه اۏلا رابطه‌ی شعرده ربطی،
آنلار بو غزل قاعده‌ی حکمت ایلن‌دیر.
جانانی گذرگاهدا گؤردۆم دئدیم اَلْحَقْ،
عُمرۆمدۆ کئچیر، حئیف کی چۏخ سرعت ایلن‌دیر.
۱۰ ممنونام اگر جانیما منّت قۏیوب آلسا،
چۆن قهری عنایتدی، اۏدور منّت ایلن‌دیر.
صرّاف ـه اگر بزم وصال اۏلمایا قسمت،
یۏخ همّتی چۆن قیمت اۏزۆ همّت ایلن‌دیر.

- ۲۳ -

بحر مضارع مثمن اخرب محذوف (مفعول فاعلاتن مفعول فاعلن)
— . — . — — — — . — . — —

هر کیم خیال زۆلفله زنجیره بسته‌دیر،
همواره قید عقلدن عالمده رسته‌دیر.
بزم وصاله یئتمه‌سه یئتمز فراغته،
هر کیمسه دردِ هیجریله پیوسته خسته‌دیر.
باشدا خیال موی میانېن گؤره‌ن دئدی:
«ـ صد حئیف کیم بو کاسه‌ی چینی شکسته‌دیر.»
جانېم چېخېنجا دوررام آیاغا اۏتورمارام،
جانانې صدر بزمده گؤرسم نشسته‌دیر.
۵ هر گۆنده گۆن جمالېنې گؤرسم، او مهوشین،
نوروزدور او گۆن منه، عید خجسته‌دیر.
مطلق مقیّد ائیله‌ین آشفته کؤنلۆمۆ،
زۆلف سیاه خم به خم و دسته دسته‌دیر.
گۆلدن چېخېبدې تازه، زنخدان یارا باخ،
لیموی آب‌دار کیمی خیلی رسته‌دیر.
بیر بوسه‌یه دانېشدې، منیم آلدې دینیمی،
ایمدی نگار ایلن سؤزۆمۆز بوسه اۆسته‌دیر.
صرّاف ـه وئردیگین قورو جان نقدین، ای گؤزه‌ل!
گل آل، صباحا قویما قالا، ورشکسته‌دیر.

- ۲۴ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

ـ ـ ـ . ـ . ـ ـ . . ـ . ـ .

تؤکؤب عذارا بو مه‌پاره زؤلفِ قاره گلیر،

باخان هلالینا کج، راست ذوالفقاره گلیر.

چکیبدی قتلیمه خنجر ولیک اؤلدؤرمز،

بو امر خیره یقین ائیله‌ر استخاره گلیر.

پیاده وادی محنتده مات اؤلوب قاللام،

اؤ شاهزاده‌نی گؤرسم اگر سواره گلیر.

شکسته کؤنلؤمؤ بیر گلدی ائیله‌دی ویران،

خرابه مُلکو خراب ائتمه‌گه دوباره گلیر.

۵ گلیر بو آهوی وحشی، کؤنؤل! خبردار اؤل،

خیالی اؤزگه‌دی، معلوم اؤلان شکاره گلیر.

سالیبدی زؤلف سیاهین قارا خط اؤزره، مگر ـ

اؤلؤب عزیزی، سالیب قارا اؤسته قارا گلیر؟

بهار اؤلاندا بئله رسمدیر اوخور بؤلبؤل،

اؤزؤن گؤره‌نده اؤدور کؤنلؤم آه [و] زاره گلیر.

اؤ نازنین کیمی معشوقه، من کیمی عاشق،

بئله گمان ائدیسیز بیرده روزگاره گلیر؟

انیسیم آه و فغان اؤلدو، مونسیم ناله،

بو غم گؤنؤنده عجب آه و ناله کاره گلیر.

۱۰ رقیبی قویمارام عالمده راحت اگلنسین،

اؤ قدر آه و فغان ائیله‌رم کی زاره گلیر.

یؤلوندا مایه‌ی نقدی تؤکندی **صرّاف**ین،

گمانی ایمدی بو اشعار آبداره گلیر.

- ۲۵ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — ∪ — — — ∪ — — — ∪ — — — ∪

او تارِ طرّه کیم جمعیّتِ عُمر درازېمدېر،
اونو هر گۆنده مین يۆل تار [و] مار ائتمک نه لازېمدېر؟
مقوّس قاشلارېن بیر طاقدېر يوخ جفتی عالمده،
نئجه اۆز دؤندەریم اوندان؟ او محراب نمازېمدېر.
شکفته لبلرین جان گۆلشنینده قونچه‌ی تردیر،
کشیده قامتین باغِ وفادا سرو نازېمدېر.
یانار کانون دلده عشق اودو امّا دگیل ظاهر،
مؤیّد بو سؤزه گرمیّت ایلن سوز و سازېمدېر.
۵ اگر ناز ائتمه‌یه معشوقه، عاشیقده نیاز اولماز،
سنین نازېن منیم سرمایه‌ی عجز [و] نیازېمدېر.
آغارتدېم مویه ایلن مو به مو مژگانلارېم رنگین،
او مشکین مویه چون گؤردۆم صدفدن شانه لازېمدېر.
طبیب بی‌مروّت، ال گؤتۆر نبضیمدن اینجیتمه،
دوای دردِ دل، وصل نگار دل‌نوازېمدېر.
اگر من عاقبت محمودام ای بیگانه! بخل ائتمه،
دگیل اؤز طالعیمدن، بلکه اقبال ایازېمدېر.
دئیین **صرّاف** ـه گل بو بزمه ائیله صحبت شیرین،
دوروب چۆن ال ال اۆسته خسرو خوبان ملازېمدېر.

- ۲۶ -

بـحر هزج مـثـمن سالـم (مـفـاعیـلن مـفـاعیـلن مـفـاعیـلن مـفـاعیـلن)

ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠

اگرچی ناز غمزه اۏل بتِ طنّازه لازیمدیر،
ولی ناز ائتمه‌گه بیر حد و بیر اندازه لازیمدیر.
گؤتۆر مرهم طبیبیم، دوتما زخم سینه سوراخین،
بو دَارُالمُلکِ عشقه بیر آچیق دروازه لازیمدیر.
کؤنۆل، مشّاطه قانین شیشه گر دوتسا، قۏیون دوتسون،
رخ جانانا چۆن زینت زمانی، غازه لازیمدیر.
اگر سلطانِ مُلک عشقسن، وئر ساخلاما باشین،
خیال منصب سردارلیق سربازه لازیمدیر.
۵ منی صبّاغ درد [و] غم بۏیار هر گۆنده بیر رنگه،
یقین معشوقه‌ی عشقه لباس تازه لازیمدیر.
چیخیب ترتیبدن، اۏراق اۏلوب مجموعه‌ی جیسمیم،
محبت رشته‌سیندن جیلدیمه شیرازه لازیمدیر.
نهفته رازدیر آغزین اۏنو اغیارا بیلدیرمه،
اۏ گیزلین سیرره هم‌راز اۏلماق، اهل رازه لازیمدیر.
دگیل لازیم کؤنۆل گنجشکینی پابند زۆلف ائتمک،
اۏ محکم پاچه‌بند، ای نازنین! شهبازه لازیمدیر.
چمنده باغبان شمشاد و سروین ریشه‌دن کسدی،
گؤرۆب چۆن شانه‌ی شمشاد اۏ سروِ نازه لازیمدیر.
۱۰ دئیین **صرّاف**ـه چۏخ لاف محبّت ویرما، آرام اۏل،
بساط عشقه گیرمک صاحب اعجازه لازیمدیر.

- ۲۷ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

— — — . — . — — . . — . — .

بی‌جا دگیل چمنده گؤزۆم بۆلبۆل آختارېر،
درد دلین دئمکلیگه اهل دل آختارېر.

از بس کی وار شباهتی آشفته کاکیله،
وجهی اۇدور، بو شیفته دل سۆنبۆل آختارېر.

چۆن برگ گۆلده وار لب جانانه بنزەریش،
بو قان اۇلان کؤنۆل اۇدو برگ گۆل آختارېر.

یوخ حاصلی گؤرۆر دؤشه‌نیر سرو آیاغېنا،
حاصل بو سرودن دل بی‌حاصل آختارېر.

۵ قۆیدوم طریق عشقه قدم قیس ایلن بئله،
تاپدېم نگاری من، اۆ هله محمل آختارېر.

گللم گؤزۆن دالېنجا، گؤزۆم! گؤز گؤتۆرمرم،
مقتوله باخ اۇلۆبدۆ، گئنه قاتل آختارېر.

غمزەن گهی گؤزه گؤز ائدر، گاه دل دیلر،
گویا قاچاخدې، قان ائله‌ییب منزل آختارېر.

تیر نگاه آتاندا گؤزۆن، گؤز دۆلاندېرېر،
صیّاد تک شکارین ائدر بسمل آختارېر.

اۇلموش اگرچی هر دیله دل آشنا، ولی،
دلداره دیل دئمکلیگه بیر خوش دیل آختارېر.

۱۰ هر کیم خیال یار ایله بیر ساعت اگلشه،
حسرت چکەر، اۆ ساعتی یۆز مین ایل آختارېر.

صرّاف اۇلوب ز بس اۆزۆ اۆز قانېنا سوسوز،
بیر آدم اۇغلو قان ائله‌ین قابیل آختارېر.

- ۲۸ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— • — • — — • • — • — • — —

گؤز مردمی ز بس اؤزه اشک روان سالیر،
قورتولسا اشک، دیده یقینیمدی قان سالیر.
ای دل! غم نگار ایله خوشدور گؤنؤن، خوش اول،
اصلا غم ائتمه، گئتمه‌گه یوخ مئیلی، یان سالیر.
هر شیوه ایله دردیمی گیزلتدیم اؤلمادي،
ایمدی منی خیاله بو درد نهان سالیر.
گؤرسن یاتیب نگاریمي قوی یاتسین، ای رقیب!
دورسا، جهانه فتنه‌ی آخر زمان سالیر.
۵ کؤنلؤم او چین زؤلفده سئودا خیالي وار،
بیر عُمردؤر خطا یولونا کاروان سالیر.
چوخ تشنه‌ام گتیر او شکرلب‌لرین امیم،
آخر دئییلله تشنه‌نی شکّر سودان سالیر.
مژگانیوي گؤره‌نده عطارد اوخون آتار،
قاشین گؤره‌نده قوس، الیندن کمان سالیر.
عشق اهلی آستانیوا باش قویسا عئیبی یوخ،
قوزخار یادیندا قالمیا باشدان نیشان سالیر.
یوخ باغباندا شرم و حیا، هئچ اوتانمیري،
قدّدین یانیندا صحبت سرو روان سالیر.
۱۰ بو لال اولان دیلیمده یقینیمدی تؤک بیته‌ر،
هر یئرده چؤن حکایت موی میان سالیر.
صرّاف شاه طاسینا بیر شاهی سالماییب،
ایمدی گؤره‌نده یاریـن الیندن قِران سالیر.

- ۲۹ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — . . — — . . — — . . — —

معشوقه‌ده چۆن عشوه و ناز اوْلماسا اوْلماز،
عاشقده اوْدور عجز و نیاز اوْلماسا اوْلماز.

گر منّت ایلن عقده‌ی خاطیر اوْلو مکشوف،
گۆل قوْنچاسېنې آچماغا یاز اوْلماسا اوْلماز.

درویشینم ای شه! منه بیر مرحمت ائیله،
شاهنشه اوْلان بنده‌نواز اوْلماسا اوْلماز.

محمود کیمی ایسته‌سه هر کیم اوْلا زنده،
قوربان کف پای ایاز اوْلماسا اوْلماز.

۵ زۆلفۆن قوجارام لعل لب یارې امنده،
عیش خوْش ایلن عُمر دراز اوْلماسا اوْلماز.

پروانه یوْلون قوْیما کسه پرده‌ی فانوس،
وصل عالمیدیر، سوز و گذار اوْلماسا اوْلماز.

ای سرو روان! وئرمه نمازه بو قدەر طول،
کیم امر ائله‌ییب سروه نماز اوْلماسا اوْلماز.

دردین منه دۀ، اوْلسم اگر، ائیله‌مرم فاش،
اهل دل اوْلان محرم راز اوْلماسا، اوْلماز.

زاهد! دئمه آخر نه‌دی بو عشق مجازی،
بیچاره، حقیقتده مجاز اوْلماسا اوْلماز.

۱۰ صرّاف ــه دئدیم:«ـ قافیه ساز ائتمه» بویوردو:
«ـ شاعیر دئدیگین قافیه‌ساز اوْلماسا اوْلماز.»

- ۳۰ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

ــ ــ ــ ٠ ــ ــ ــ ٠ ــ ــ ــ ٠ ــ ــ ــ ٠

تَعَالَی‌الله نه عارضدیر بئله حؤسن و جمال اؤلماز،
بئله قاش و گؤز و رنگ و رخ اؤلماز، خط و خال اؤلماز.
باخا هر گؤز خمیده قاشیوا، هرگز او کوْر اؤلماز،
دئیه هر دل گؤزؤن تعریفینی، هرگز او لال اؤلماز.
دوتوب قیقاجی باخماق، تیر ناز آتماق، قاش اؤیناتماق،
گؤزؤن حققینده شامل‌دیر بئله رعنا غزال اؤلماز.
گل اؤلدؤر، قانیمی تؤک، سو کیمی ایچ، احتیاط ائتمه،
کی هئچ بیر شربت آخر خون عاشیق تک حلال اؤلماز.
۵ دئییردین:«ـ بی‌خیال اؤل!»، من خیال ائتدیم، باخیب گؤردؤم،
بو عالمده سنه عاشیق اؤلان کس بی‌خیال اؤلماز.
دئدیم:«ـ حکمت نه‌دیر آتدین منی، اغیارا یار اؤلدون؟»،
دئدین:«ـ بو نکته‌یه ال ویرما، حکمتدن سئوال اؤلماز!».
سنی جان تک آلام آغوشوما فرضاً نه‌دیر عئیبی،
دئییلله:«ـ رسمدیر فرض محال آخر محال اؤلماز.»
سنین خوش حالتیندن متّصل خوش‌وقت [و] خوش‌حالم،
یقین مستقبل [و] ماضیده سن تک اهل حال اؤلماز.
اوشاقلار دسته ـ دسته دؤشمؤش آردیمجان، جلال ایلن،
داخی دیوانه‌یه بوندان گؤزه‌ل عزّ و جلال اؤلماز.
۱۰ آدین قویدوم غزل اؤز حالتیمدن شرح حال ائتدیم،
باخیب گؤردؤم سنه عرض ائتمه‌گه بیر ـ بیر مجال اؤلماز.
سنین دردین بو **صرّاف**ی قوجالدیب، قامتین بؤکدؤ،
جوان واختیندا هئچ کیم بؤیله پیر ماه و سال اؤلماز.

- ۳۱ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

ـ ـ . . ـ ـ . . ـ ـ . . ـ ـ

بیر رمز ایله یاریم ائدر اهل دله قاش گؤز،
تانری بیلی خلق ائیله‌یه بیلمز ائله قاش گؤز.
تاپشیردې صبایا دئدی:«ـ سال زؤلفؤ اؤز اؤسته»،
ایمانیمې وئردی منیم آخر یئله قاش گؤز.
بیر اگری قاش اؤیناتماغا وئردیم گؤزه مین جان،
بونلان بئله ائیله‌ر گئنه مندن گیله قاش گؤز.
هرگز بو خطا دیده کیمی قاش گؤز ائده‌نمز،
گر عین خطادان گله مین قافله قاش گؤز.
۵ بیر یایدا مین اوخ آتا بیر تیری یاییلماز،
قؤیموبدو آتیب ویرماق اؤچؤن فاصله قاش گؤز.
انسان دئمک اؤلماز سنه، سن حور و پری‌سن،
اؤلماز ـ بو مشخّص‌دی ـ بشرده بئله قاش گؤز.
گؤز مردمکی نقطه، قاشین سینِ کشیده،
سرلوح جمالیندا اؤلوب بسمله قاش گؤز.
«گؤز اؤسته» ـ دئدین ـ «قاش ائله‌ییب جانیوې آللام!»
قوربانین اؤلوم، دؤنمه سؤزؤندن، ائله قاش گؤز!
ائیله‌ر بو قدەر عالمه قاش و گؤزؤ تعریف،
وئرمز نییه **صرّاف**ـیوا یاریم صله قاش گؤز.

- ۳۲ -

بـحر مـضارع مـثـمن اخـرب مـکـفـوف مـحذوف (مـفـعـول فـاعلات مـفـاعـیـل فـاعـلـن)

— · — · — — · · — · — · — —

گل بیرجه وئر بو بستر غمده سسیمه سس،
آخر نفسده هارداسان ای عیسوی نفس!
ائیله‌ر بلای عشقه وجودیم دوام، اگر ـ
داشقین سئلین قاباغینی سدّ ائتسه خار و خس.
عُمرۆم یئتیبدی باشا، دیلیم یوْخسا، عئیبی یوْخ ـ
سرمنزله یئتنده دۆشر ناله‌دن جرس.
ممکن دگیل بوعرصه‌ده بال و پر آچماغیم،
بیر بۆلبۆلم کی عالم اوْلوبدور منه قفس.
۵ بیزار اوْلوب بو ناله‌ی زاریمدان اینجیمه،
ای میر شب! حراست بازار ائدر عسس.
آلدین آپاردین ایمدی کی، سالما آیاقلارا،
یا یاخشي ساخلا، یا بو کۆنۆلدن علاقه کس.
بیداد هیجردن قاپیوا داده گلمیشم.
یئت بیرجه دادیما منم ای شوخ دادرس!
شیریندی بس حکایت شهد [و] شکرلبین،
هر یئرده صحبتین ائده‌م، آزار ائدر مگس!
صرّاف نقد عُمرۆوی سن هیجره صرف قیل،
قوْی بزم وصله ائیله‌یه هر بُوالهَوَس هوس.

- ۳۳ -

بـحر مـضارع مـثـمن اخـرب مـکفـوف مـحذوف (مـفـعـول فـاعلات مـفـاعیـل فـاعلـن)
— • —   • — — •   • — • —   • — —

شاد اوْل رقیب امر ائله وورسونلا طبل [و] کوس،
من ائیله‌دیم نگاریله ترک کنار [و] بوس.
بوندان سوْرا نه نوْعیله من راحت اگلنیم،
بو عُمرۆموْن اَواخری، بو اوّل جلوس.
مُهر لب نگار ایله آغزیم مؤهۆرله‌نیب،
یوْخ طاقتیم بیانینا صد آه [و] صد فسوس.
آتش‌پرست ائدیب منی سوز درون دل،
زردشتیان بشاره کی اسلام اوْلوب مجوس.
۵ ایمان و دین و مذهب و ناموس [و] ننگیمی،
وئردیم بو یوْلدا باد فنایه عَلَی‌الرّؤسْ.
باخ بیرجه رنگیمه نئجه گؤر سیلِ جفا،
رخساریم سندروسا وئریب رنگ آبنوس.
مین تیر طعنه دگدی منه، زنده‌ام هنوز،
بیی تیر ایله اوتانمادی جان وئردی اشکبوس.
دیللن دیلین فداسی گئجه کئچدی یاریدان،
امداد وقتیدیر سسیمه سس وئر، ای خروس!
صرّاف نقد شعر داخی خرجه گئتمیری،
مین بئیتدن مقدم اوْلوب ایمدی بیر فلوس.

- ۳۴ -

بـحر مـضارع مـثـمن اخـرب مـکفـوف مـحذوف (مـفـعـول فـاعلات مفـاعیـل فـاعلـن)
— • — • — — • • — • — • — —

بو عشقه پرده چکمه‌گه چۆخ ائیله‌دیم تلاش،
اؤرتدۆکجه من، تؤکۆلدۆ گؤزۆم یاشې، ائتدی فاش.
یوْخ ساحل نجات به غیر از کنار دوست،
ای سیل اشک! وېرسان اگر هانسې داشا باش.
فرهاد قوْیدو جانېنې بیر بی‌ستوندا،
من گۆنده مین ستون ائده‌رم سینه‌ده تراش.
ای کاش اوْلمویایدې کؤنۆل پای‌بند عشق،
یا درد عشقی چکمه‌گه تابېم اوْلایدې کاش.
۵ بی‌آبرو گؤرۆب منی گؤز تئز سالېب اۆزه،
عُمرۆنده هر نه خون دل ائتمیشدی داش باش.
ای چئشمه‌ی حیات! دئسه‌م سنگدل سنه،
اصلا مکدّر اوْلما، اوْلور چئشمه باغرې داش.
قوربان اوْلوم قلم قاشېوا ائتمه، ائتمه گؤز،
حیران اوْلوم قارا گؤزۆوه آتما، آتما قاش.
صرّاف! ساخلا توسن طبعین لجامېنې،
سن مست، عرصه تنگ، اۏ سرکشدی، وئرمه باش!

- ۳۵ -

بـحر مـضارع مـثمن اخـرب مـکفـوف مـحذوف (مـفـعـول فـاعلات مـفـاعیـل فـاعلـن)

— . — . — — . . — . — . — —

من جرعه‌نوشِ بزم بلا، سن پیاله‌نوش،

من تلخ کام زهر جفا، سن شکرفروش.

سن گۆلشن ملاحته بیر گۆل، من عندلیب،

لایقدی من نوایا گله‌م، سن اوتور خموش!

سن راحِ روح‌بخش کیمی خالیِ از ملال،

من مثل نئی ضعیف و پر از ناله و خروش.

سن ماه‌پاره، صبح صفا تک سمن‌لقا،

من بخت قارا، ظۆلمت شب تک سیاه‌پوش.

۵ سن حۆسن صورت ایله گرفتار کبر و ناز،

من درد محنت ایله تۆکنمز بلایا توش!

سن مُلک عزّ و نازدا سولطان مقتدر،

من گوشه‌ی نیازدا محتاج عقل و هوش.

گرداب بحر هیجرده من مبتلای غم،

سن محفل سروردا مشغول عیش و نوش.

گلسه نولورمو اشک تریمدن گۆلاب ایگیی،

چۆن گۆل اۆزۆن اوذ ایله وېرار دیگِ سینه جوش.

صرّاف عشق کافری، صنعان طریقه‌لی،

سن زۆلف کجله مغبچه‌ی طیلسان به دوش.

- ۳۶ -

بحر مجتث مثمن مخبون محذوف (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

— · · — · — · — — · · — · — ·

آلیب قراریمی اوْل نازنین عشوه‌فروش،
منی ائدیب اوْزوْنه بیر قولام حلقه به گوش.
سپاه غمزه و سردار عشوه، لشکر ناز،
دوروبلا خدمت اوْچوْن خدمتینده دوش به دوش.
اوْزوْن گوْره‌نده نئجه آه [و] ناله ائیلمه‌ییم؟
بهار فصلی هاچان عندلیب اوْلور خاموش.
دوْلاندیریر گوْزوْنوْ چوْن پیاله پی‌درپی،
ائدر مین عاقیلی اوْز چشم مستی تک مدهوش.
۵ دئییر دیلینده مسلسل سبیل: یا عطشان!
بو دوْورده اوجالیر عرشه بانگ نوشانوش.
یاتیبدی خال سیه گوْل اوْزوْنده خار کیمی،
اوْ بختی یاتمیشی یا عطر گوْل ائدیب بی‌هوش؟
رقیب لال اوْلاسان، سن دئین گُنه قالدیم،
نه دلده صبر و تحمّل قالیب، نه باشدا هوش.
بو یوْلدا بختیمی گوْردوْم یاتیب، قوْیوب کئچدیم،
دئدیم:«ـ گئدیب نه عجب خواب غفلته خرگوش.»
زلال عیشی ازل گوْنده ائتدیلر قسمت،
یئتیشدی خضره بقا چئشمه‌سی، منه لب نوش.
۱۰ الین عبث یئره **صرّاف** قوْینونا قوْیموب،
عروس درد دل ایلن اوْلوبدو هم‌آغوش.

- ۳۷ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

— — — . — . — — . . — . — .

اسیر ائدیب منی بیر نکته‌بینِ دوراندیش،
فرنگ‌زاده‌ی صنعان فریبِ ترسا کیش.
اونون جمالیدیر عشق اهلینه ائدر جیلوه،
وگرنه شاهی نئجه دستگیر ائدر درویش.
جمال بیردی اگر گؤزده اولمویا پرده،
باخار گؤره‌ر هامي يئرده نگاری پیشاپیش.
بو نیک و بد گؤرؤسن اعوجاج مظهردیر،
دۆز اولسا گؤستریر آئینه عکس، بی‌کم و بیش.
۵ بصیرت اهلی گؤره‌ر یاري اؤزگه بیر گؤز ایلن،
بو گؤز اونو گؤره بیلمز نه قده‌ر ائده تفتیش.
هلاک عاشیق اؤچۆن قهری عین رحمتدیر،
کم اهل نوشا اولور نوش جان، مشقت بیش.
سؤروشما مسئله‌ی عشق [و] حۆسنۆ زاهددن،
گئنه بو نکته‌نی پیر مغان بیلیر نه کشیش.
یئتیشدی کعبه‌ی مقصوده یول گئده‌ن، **صرّاف**،
امید وار یئته‌سن سن‌ده، ائیله‌مه تشویش!

- ۳۸ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)
— ، — — — ، — — — ، — — — ، —

ناز ایلن یاریم گئنه عزم گۆلۆستان ائیله‌میش،
گۆل اۆزۆنه سۆنبۆل زۆلفۆن پریشان ائیله‌میش.
باغبان ییخمیش یئره شمشادی گؤرجک قدّینی،
قؤنچه آغزین حسرتیندن باغرینی قان ائیله‌میش.
نرگس مستین گؤرۆب نرگس خمار آلوده‌دیر،
اؤز لبالب جامین الده بذل جانان ائیله‌میش.
کلک قدرت صفحه‌ی حۆسنۆنده خطّ سبز ایلن،
آیه ـ آیه گوئیا تفسیر قرآن ائیله‌میش.
۵ صورت گۆل عارض جانانه اۆلموش آینه،
یا کی تصویرین مصوّر الده عنوان ائیله‌میش.
داغ دلده گۆل ـ گۆل آچمیش زخم پیکانین گؤرۆب،
لاله یۆز مین داغ حسرت دیلده پنهان ائیله‌میش.
معجرین آتمیش باشیندان نوعروسان چمن،
باش آچیقلیق قیدینی بِالْمَرَّه باشدان ائیله‌میش
آلدی بیر اۆغرو نگاه ایلن الیمدن دینیمی،
ایمدی گلمیش بی‌مروّت قصد ایمان ائیله‌میش.
ای دئیه‌ن:«ـ یۆخدور قیامت!»، قامت دلداری گؤر،
هر قیامیندان قیامتلر نمایان ائیله‌میش.
۱۰ قانیمی ناحق یئره تؤکمکلیگه مسرور اۆلوب،
ظالیم اۆغلو بس دئیه‌رسن قانینا قان ائیله‌میش.
دود آهیمدان چراغ مهر و مه خاموش اۆلور،
یارا باخ! بیگانه‌لر بزمین چراغان ائیله‌میش.
زۆلف زنجیرین سئون ـ عاشیق دئمین ـ بیگانه‌دیر،

بو مسلسل طرّه مین کافر مسلمان ائیله‌میش.
پاره ـ پاره کؤنلؤمؤ قیلمیش، بوراخمیش ایتلره،
اؤز الیلن کسدیگی قوربانې احسان ائیله‌میش.
آز منی آغلاتگیلن گل اشک چشمیمدن ساقین،
بو مخرّب سئیل، چؤخ معموره ویران ائیله‌میش.
۱۵ یؤخ دئیه‌ن **صرّاف** ـه:«ـ ای بیچاره! بسدیر، آغلاما!
بی‌خبرسن،گؤز یاشین عالمده توفان ائیله‌میش.»

- ۳۹ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — • • — — • • — — • • — —

باش وئردی بناگوشده چۆن سبزه‌ی تر خط،
تا جیلوه‌ی حۆسنۆن گۆرۆب اۏلسون اۏنا سرخط.
بو صفحه‌ده اۏلمازدې نه شیرازه، نه ترتیب،
مجموعه‌ی حۆسنۆ اۆزه سالمازدې اگر خط.
سرمایه‌ی معشوقه‌دی تۆک باشدا، نه هر تۆک!
پیرایه‌ی محبوبه‌دی خط اۆزده، نه هر خط.
نه شایبه‌دیر جوهر حۆسن روخ یارا،
دۆشمۆش اۆزه جوهردن ائدر رفع کدر خط.
۵ محتاج مفسّر دگیل آیات جمالی،
صورتده وئریر عاشیقه معنانی خبر خط.
طاووس روخون گۆردۆ آچېب چتر ملمّع،
آرتېردې اۏ رنگ اۆستۆنه بیر رنگ دگر خط.
ریحان کیمی سرسبز [و] خوش و تازه و تردیر،
یوخ یوخ یانار اۏد اۆزره، سمندردی مگر خط.
نی نی غلط ائتدیم نه سمندردی نه ریحان،
ابراهیم آزردی اۏد اۆستۆنده گزه‌ر خط.
چۆن گۆردۆ الف طالب کثرتدی بس ائتدی،
بو مختلف اشکال ایله تشکیل صور خط.
۱۰ بی‌حرف تاپېلمازدې حروفاتده معنا،
هر حرفده قۏیمازدې اگر زیر و زبر خط.
صرّاف دل و دینوی قۏیدون بو خط اۆزره،
ال چک داخې ایمانېوا آخرده چکه‌ر خط.

- ۴۰ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)
— — . . — — . . — — . . — —

یاریم چیخادیب خط چؤن ائدیب شام [و] سحر مشق،
سالمیش اؤزه ایمدی اؤلا نوخطلره سرمشق.
تا دؤشدؤ اؤزه، خالدان آیریلمادي خطین،
چؤن نقطه ایلن گؤردؤ کی زیبا اؤلو هر مشق.
هر آی باشي وار وجهی بزه‌ر طاق هلالی،
پیوسته قاشین طرحین ائدر گؤیده قمر، مشق.
فوج مژه اؤز باشینا دؤنیاني داغیتدي،
ای وای، اؤنا سرکرده‌ی غمزه‌ن وئره گر مشق!
۵ هر بندی بو امّید ایله بند قلم اؤلموش،
تا شهد لبین وصفین ائده تُنگِ شکر، مشق.
ای زؤلف، تؤقوشما کمر یارا، قیرارسان،
سن باخما کمربنده اؤ چؤخداندیر ائدر مشق!
بو سئیل سرشکیمله نمیم خارجه چیخماز،
خشک ائتمه‌گه گؤز یاشین ائدیب دامن تر مشق.
هر آندا دل ایستر دئیه اوصاف جمالین،
اوّلده ائدر بیر نئچه گؤن وصف گُهر مشق.
چؤن مطلع ایجاد همین خطدی **صرّاف**،
سن اؤل خطه پیچیده وئریر یاخشي ثمر مشق.

- ۴۱ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
— — — ٠ — — — ٠ — — — ٠ — — — ٠

منی سئودای زۆلفۆن ائیله‌ییب آشفته، مجنون تک،
آخار سئیل سرشکیم هر طرف سرگشته جیحون تک.
گدای مُلک عشقم، لیک اؤز شهریمده سولطانام،
تۆکنمز نقد اشکیم وار الیمده، گنج قارون تک.
بو فیکر ایلن کؤنۆل بیر بوسه آلسین خاک پایینداان،
گله‌ر گؤزدن دۆشر توپراغا دایم اشک گۆلگۆن تک.
دئسه‌م سرو [و] صنوبر قدّیوه بنزه‌ر، مَعَاذَالله!
دگیل شمشاد [و] عرعر دلنشین بو قدّ موزون تک.
۵ گۆل رویون ائدنده داغ دلدن لاله‌یه نسبت،
دۆلار کؤنلۆم فضاسی داغ ایلن پیوسته هامون تک.
منی بیر تلخ گفتار ایله دیندیر آرزومندم،
سنین زهرین گلیر شیرین مذاق جانا معجون تک.
کؤنۆل قانیله دۆلموش بزم غمده کاسه‌ی چشمیم،
اۆلوب چۆن جام عیشیم سرنگون بو طاس وارون تک.
دئمه پیکان غمزه‌ن خون دلدن قانه غرق اۆلدو،
درونِ سینه‌ده یاتمیش صدفده درّ مکنون تک.
قۆپاررام تیشه‌ی حسرتله هر بیر گۆنده مین داغی،
منی شیرین لبین شورو ائدیب فرهاد، مجنون تک.
۱۰ نهال درد [و] غم اۆلسام نولور آخر دۆنۆب حالیم،
اۆلوبدور بارِ محنتدن خمیده قامتیم نون تک.
منم **صرّاف**،لاکن نقد طاعتدن تهی‌دستم،
دۆلوبدور دامنیم گَرد گُنهدن فُلک مشحون تک.

- ۴۲ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — . — — — . — — — . — — — .

صبا! سالما اؤزه گل طرّه‌ی جانانه‌دن ال چک،
قوی اؤز درد ایلن اؤلسۆن، بو دل دیوانه‌دن ال چک.
قارا اؤلسون اؤزۆن ای زۆلف کج، شمشادا باش وئرمه،
شل اؤلسون اللرین مشّاطه، دۆز دور شانه‌دن ال چک.
گل ای گؤز مردمی، هشیار ایکن بدمستلیک ائتمه،
خطا دیده، خطالی جیلوه‌ی مستانه‌دن ال چک!
دور ای خال سیه! گؤز گوشه‌سینده ائیله‌مه مسکن،
اوتان یۆلسوز، یۆلا گل، گوشه‌ی میخانه‌دن ال چک!
۵ عذارِ یار گندم‌گون‌ده گؤر دانه‌ی خالی،
واربندیر آدمیّت زاهدا، صد دانه‌دن ال چک.
دئدیم یارا:«ـ دئییرلر یوخ دهانین، اصلی وار یا یوخ؟»
یوخو وار ائتمه‌گه گۆلدۆ دئدی:«ـ افسانه‌دن ال چک.»
خراب ایستردین، اؤلدو مُلک دل، ایمدی نه ایسترسن؟
عدالت ائیله سولطانیم، ساقین ویرانه‌دن ال چک.
دئدیم **صرّاف** ـه:«ـ گل ترک محبت قیل!» جوابیمدا ـ
دئدی:«ـ هرگز دئمز عاقل صدف دۆردانه‌دن ال چک».

- ۴۳ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— · — · — — · · — · — · — —

الدن آلېب قرارېمې بیر دلبر قشنگ،
بیر ناز غمزه صاحبی عیّار شوخ [و] شنگ.
رنگ روخونده سو کیمی بیر اؤزگه لؤطف وار،
هئچ بیر بشرده یوْخ بو لطافت، بو آبرنگ.
لال اوْل دیلیم اگر وئرەسن اؤزگه یارا دل،
شل اوْل الیم اگر وېراسان آیرې زؤلفه چنگ.
بدنام ائدیبدی هر بیری بیر رنگیله منی،
آق سینه، قارا زؤلف، آلا گؤز، حؤسن نیم‌رنگ.
۵ صنعان کیمی طریقه‌ی اسلامی ترک ائدیب،
ایمان گتیرمیشم سنه ای لعبت فرنگ.
کج قاشلارېن سؤزؤن دوزو چاچې نسب کمان،
دؤز کیپریگین کج، اوْلماسا سؤزجان ستان خدنگ.
آهو باخېشلې گؤزلرین آلدې قرارېمې،
صیّادا بیرجه باخ قالېب آهو الینده چنگ.
دؤشمن جفاسېنا دئیه‌سن دؤز، نئجه دؤزؤم،
گؤر هانسې دینده سازش ائدر شیشه ایله سنگ.
اؤز دردیم ایله قوْی اؤلؤم ای مدّعی! اوتان،
بیر بؤیله گل بو عرصه‌نی **صرّاف** ـه دوتما تنگ.

- ۴۴ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— • — • — — • • — • — • — —

بسدیر هلاک عاشیقا ابروی تیر چنگ،

گل فوج حۆسنه غمزه‌نی قېلما امیر جنگ.

سس‌سیز وېرار، یېخار، داغېدار، قلب عالمی،

غمزه‌ندن اختراع اۏلونوب بی‌صدا تۆفنگ.

باخ بیرجه شیشه کؤنلۆمه، ای شوخ سنگدل!

گل حُقّه‌ی محبتی قېلما نیشان سنگ.

وئرمز اۏ قدر امان منه اغیار تنگ چشم،

بیر جان کیمی آلام سنی آغوشه تنگ، تنگ.

۵ ترک ائیله‌دیم بو یۏلدا من اؤز ننگ و نامېمې،

عشق اهلی کُفردور اۏلا پابند نام و ننگ.

عئیبیم آچېلدې ایمدی کی اۏلدوم گۆنۆ قارا،

دور گل قوجاقلاشاق قارادان اؤزگه یۏخدو رنگ.

تعجیل ایلن دئدین گله‌سن باشېم اۆستۆنه،

قوربان اۏلوم قدملریوه، ائیله‌مه درنگ!

کوی نگارا من نه امید ایله یۏل سالېم؟

صرّاف گئتدی، اوّل منزلده اۏلدو لنگ!

- ۴۵ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— • — • — — • • — • — • — —

بیر عۆمردۆر سالیبدی منی آه [و] زاره دل،
ای کاش اۏلا الهی! گۆزۆم پاره پاره دل.
چیخماز کناره دایره‌ی خط [و] خالدن،
اۏلموش ندیمِ خاص اۏ شه زنگباره دل.
منصور تک یقین ائله‌دیم دارا تابی وار،
وئردیم شکنج سلسله‌ی تابداره دل.
گؤز مردمیله چۆنکۆ بیلیب وار رفاقتی،
قۏیماز اۏدور خدنگیوی گۆزدن کناره دل.
۵ آچما کمند زۆلف، نه لازم، اشاره قیل،
گر ایسته‌سن دالینجا دۆزۆلسۆن قطاره دل.
سالما آیاغا، وئرسن اگر، آلمارام گیرو،
سندن آلیم وئریم دئییرم هانسی یاره دل.
آردیمجا دسته ـ دسته دۆشۆب اهل مملکت،
مجنونی خلقه ظاهر ائدیبدی دوباره دل.
غمزه‌ن خیالی جان‌دیر، امّا چه فایده،
جان اۏز اۏزۆن اۏغورلادی، گلدی شکاره دل.
گۆزدن دۆشر خزان گۆلۆ تک پایمال اۏلار،
هر کیمسه وئرسه من کیمی بیر گۆلعذاره دل.
۱۰ عُمرۆمده بیرجه آنلامادیم صُبحۆ شامدان،
از بس ائدیب قارا گۆنۆمۆ بختی قاره دل.
رخسار یاری گۆردۆ یانار چۆن درخت طور،
موسی کیمی اۏ ناردان آلدی شراره دل.

آغلار، گۆلر گؤره‌نده منی دوست، دۆشمنیم،
قۆیدو منی عجب گُنه، خۆش روزگاره دل.
صرّاف یۆخسا ائیلیه‌جک غم ضیافتی،
شامه، جگر کباب ائله‌ییبدیر، نهاره دل.

- ۴۶ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)
ـ ـ . ـ . ـ ـ . . ـ . ـ ـ .

چۆن وئردی دل اۏ دلبر نامهربانه دل،
قۏیدو یانار اۏد ایچره منی یانه ـ یانه دل.
دوتماز دلیم شکایت ائدیم درد هیجردن،
شرحین بو نکته‌نین گتیریر خوش بیانه دل.
ایستردی بیر علاقه قېلا زۆلف یار ایلن،
دیوانه‌لیک طریقه‌سین ائتدی بهانه دل.
قۏیموش محبّت عالمی‌نین گؤز بناسېنې،
امّا خدنگ محنته اۏلموش نیشانه دل.
۵ اۏینار ز بس کی مُهره‌ی مهر نگار ایلن،
اۏلموش بساط نرد کیمی خانه ـ خانه دل.
خال و خطین خیالې ایلن گلدی جانه جان،
لعل لبین هواسې ایلن دؤندۆ قانه دل.
تاپشېر صبایا خانه خراب ائتمه‌سین منی،
زۆلفۆن تئلینده چۆنکۆ دۆزۆب آشیانه دل.
زۆلفۆنده بی‌جهت غم ایلن الفت ائتمه‌ییب،
یۏل قۏرخولوقدو چۆن قۏشولوب کاروانه دل.
کؤنلۆم نئجه خیال لب یاردان کئچر،
اۏلموش صدف اۏ گوهر راز نهانه دل.
صرّاف! طعنه وېرما دله، اهل دل بیلیر،
بیهوده سن فغان ائده‌سن، عاشقانه دل.

- ۴۷ -

بـحر مـجتث مـثمن مـخبـون مـحذوف (مـفـا عـلـن فـعلاتـن مـفـا عـلـن فـعـلـن)

ـــ . . ـــ . ـــ . ـــ ـــ . . ـــ . ـــ .

خیال دانه‌ی خالېنلا دۆلدو خانه‌ی دل،
بیر آشیانه‌ی مور اۆلدو آشیانه‌ی دل.
بیلیر بو مطلبی دل:«دلبریله دل بیردیر،
اۆلا هر عاشیق بی‌دلده گر نیشانه‌ی دل.»
وصال کویونا یۏخدور کۆنۆلدن اۆزگه قاپی،
کی باب عرش معلّادېر آستانه‌ی دل.
حکایت لب یار و حدیث دانه‌ی خال،
یئته‌ر تمامه تمام اۆلسا آب [و] دانه‌ی دل.
۵ اۆزۆنده فیکری بودور اۆز حقیقتین گۆرسۆن،
دیلینده کلمه‌ی أرنی اۆلوب ترانه‌ی دل.
خیال زۆلفله زنجیره واردې عاقل ایکن،
اۆلوب بو سلسله سررشته‌ی بهانه‌ی دل.
ادب سرای محبّتده آدلانېب ممشوق،
ائدر ادب‌سیزه تأدیب تازیانه‌ی دل.
اۆره‌ک دۇیۆنمه‌سی فریاد و ناله زمزمه‌سی،
اۆلوبدو غم گۆنۆ چنگ و نئی [و] چغانه‌ی دل.
بو قده‌ر وئرمه دیلیم، قصّه‌ی دله تفصیل،
کی قۏخارام دۆشه دیلدن دیله فسانه‌ی دل.
۱۰ سرشک آلېوې **صرّاف** لعل تک اۆزه سال،
نه وقته ساخلېیاجاقسان دۏلوب خزانه‌ی دل.

- ۴۸ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— • — • — — • • — • — • — —

فصل بهاری ایستمه‌رم بۆلبۆل اۆلماسام،
دلداری نئیله‌رم اگر اهل دل اۆلماسام.
حسرت گؤزیله طرف گۆلۆستانه باخمارام،
مشتاق رنگ [و] بوی گۆل و سۆنبۆل اۆلماسام.
عُمرۆمده گئتمه‌رم گۆل [و] گۆلزار سئیرینه،
بۆلبۆل مثالی، طالب حۆسن گۆل اۆلماسام.
عنقای قاف عزّت ایدیم، سېندیِ پرلریم،
ایمدی گئنه اوچوب قاچارام، بسمل اۆلماسام.
۵ ایجاد صفحه‌سینده، غلط نقطه‌یم اگر،
پابند زۆلف و خال و خط وکاکیل اۆلماسام.
بیر کیمسه‌یه دئمه‌م الیمی دوت کناره چِک،
گرداب بحر هیجرده پا در گل اۆلماسام.
زنجیرده گؤرۆب دئمه دیوانه آدېما،
قۆیمام بساط عشقه قدم، عاقل اۆلماسام.
صرّافلېق آدیِ غلط محضدیر منه،
صرّاف اۆلان نگار ایله گر یکدل اۆلماسام.

- ۴۹ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — . — — — . — — — . — — — .

بدن بۏرجوندا چۏن منزل دوتوب ماه شب افروزوم،
گئجه‌م ایام بیض اۏلموش، منیم بیردیر شب [و] روزوم.
منیم فصل بهار و لاله‌زارا احتیاجیم یوخ،
خط سبزین بهاریمدیر، جمالین عید نوروزوم.
کۏنۏل مُلکون تیکیب ییخماغدا گویا هم قسم اۏلموش،
سنین پیکان دل‌دوزون، منیم آه جگر سوزوم.
آچیب سینه‌مده گۏل ـ گۏل، قۏنچه گۏل تک زخم پیکانین،
لباس عافیتدن عاری‌ام، وار رخت گۏلدۏزۏم.
۵ خیال شکّر تنگ دهانین قوت جانیمدیر،
ریاضت اهلی‌یم، تنگ اۏلسا چۏخ یئیدیر منیم روزوم.
گۏره‌ن گۏندن گۏل رخسارین، آرتیب گۏزلریم نورو،
باخار هر گۏل گۏره‌نده، وجهی وار چشم بدآموزوم.
یانار پروانه سوز شمعه رشک سوز و سازیمدان،
سنه واضح دگیل آیا بو ساز عشق ایله سوزوم؟
دئدین:«ـ صرّافی اۏلدۏررم!» اگر فرزند صادق‌سن ـ
سۏزۏندن دۏنمه، قۏی اۏلسون مساعد بخت فیروزوم!

- ۵۰ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
— — — ˘ — — — ˘ — — — ˘ — — — ˘

گؤزۆم یاشېن کؤنۆل قانیله مرجان ائتمه‌ییم نئیلیم،
بو آغ دُرّی شبیه لعل جانان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
قوروموش نئی کیمی هر بند ـ بندیمدن چېخار ناله،
اسیر بند عشقم، آه [و] افغان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
چکیبدیر سینه‌مه دود سیه تک آیرېلېق داغې،
بناسېن تیشه‌ی آهیله ویران ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
انیسیم درد [و] محنت، مونسیم غم، همدمیم ناله،
بو جمعیّتله دۆنیانې پریشان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
۵ دوتولموش خاطیریم، گؤر، اهلِ شهرین ازدحامېندان،
بویور مجنون کیمی عزم بیابان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
گؤزۆم یاشې آخار هیجرینده مروارید غلطان تک،
اونو خونِ جگرلن قانه غلطان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
دئییرلر شربت لعل لبین هر درده درماندېر،
بیلیرسن اهل دردم، مئیل درمان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
منِ بیچاره‌یه ائیله‌ر مذمّت زاهد بی‌دین،
گؤره‌نده کفر زۆلفۆن، ترک ایمان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
ائدیبدیر باغرېمې قان لبلرین، قوی بیر ایچیم قانېن،
بو باش‌سېز مملکتده قانېما قان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
۱۰ یقینیمدیر اۆره‌کدن چېخسا پیکانېن، چېخار جانېم،
گؤزه‌ل جان تک اونو سینه‌مده پنهان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟
منی یالقېز گؤره‌نده تۆرک مستین قصد جان ائیله‌ر،
خط و خالېن خیالېن مونس جان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟

بو بازار محبت ایچره **صرّاف** تهی‌دستم،
یتیم دُرّ اشکی زیب دکّان ائتمه‌ییم، نئیلیم؟

- ۵۱ -

بـحر هزج مـثـمن سـالـم (مـفـا عـیـلـن مـفـا عـیـلـن مـفـا عـیـلـن مـفـا عـیـلـن)
— — — ٠ — — — ٠ — — — ٠ — — — ٠

من آختاردیم، آراشدیم، بیر نگار نازنین تاپدیم،
گلین ایمانه لامذهبلر، آخر تازه دین تاپدیم!
بو محنت‌خانه‌ده اؤلدۆم، دیریلدیم چۏخ مشقّت‌لن،
لب معجزنماسیِ بیر مسیحا آفرین تاپدیم.
خیال زۆلفۆ چین ـ چین، دسته ـ دسته، تل به تل گزدیم،
دلِ دیوانه پابند ائتمه‌گه حَبْلُ‌المَتینْ تاپدیم.
لب لعلینده بی‌شک لذّت آب بقا بولدوم،
سر کویوندا مطلق نکهت خلد برین تاپدیم.
۵ حدیث خطینه پیچیده اۏلدوم، خط به خط باخدیم،
خطاسیز هر سر مویوندان آیات مبین تاپدیم.
خدنگ جان ستانین جان تک آلدیم باغریما باسدیم،
حقیقتده اۏنو چۏخ راست گؤردۆم، دلنشین تاپدیم.
جوان عُمرۆم تۆکندی بیر جوان اۆسته بَحَمْدِالله،
ایتیریدیم بی‌بها خرمهره، بیر دُرِّ ثمین تاپدیم.
رُخِ آلیندا بیر دۆنیا عجایب سئیرلر قیلدیم،
خط و خالیندا بیر عالم نگارستان چین تاپدیم.
کؤنۆل بسدیر گؤزه‌للردن گؤتۆر گؤز، هرزه‌گرد اۏلما،
سنی، هر یئرده خرمن گؤردۆم اۏردا خوشه‌چین تاپدیم.
۱۰ دئدیم یارا:«ـ هلاک نازیوام، رحم ائیله، ناز ائتمه،»
دئدی:«ـ به به! هله ناز ائتمه‌گین ایمدی چمین تاپدیم.»
الیمده هر نه نقدیم وار ایدی **صرّاف** ـه تاپشیردیم،
اۏنو اَلْحَقْ امانت ساخلاماقدا چۏخ امین تاپدیم.

- ۵۲ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — . — — — . — — — . — — — .

سمند نازه گل باش وئرمه، ای من باشېوا قوربان!

گؤز اۆستۆنده قاش اۆیناتما، قارا گؤز قاشېوا قوربان.

بلورین سینه‌ی صاف ایچره وار بیر داش کیمی قلبین،

حیاتېم چئشمه‌سی، باغرېندا سنگین داشېوا قوربان.

خطین رشک نگارستان چین‌دېر، ای خطا دیده!

بئله نقش [و] نگار اۆلماز اۆلوم نقّاشېوا قوربان.

من ابر تیره بختم، سن بهار تازه و ترسن،

گره‌ک من آغلېیام، سن آغلاما، گؤز یاشېوا قوربان.

۵ باشېندان کاکیل مشکین نثار مشک ائدیر دائم،

هانې جاندا لیاقت عرض ائدیم شاباشېوا قوربان؟!

دوروب فرّاش تک غمزه‌ن برابرده دئییر گلمه،

کؤنۆل مُلکونده شاهنشاه اۆلان فرّاشېوا قوربان.

بلای عشق ایلن چۆن یار [و] یۆلداش اۆلموسان یارېم،

هامې یۆلداش [و] یارېم، یارېوا ـ یۆلداشېوا قوربان.

اگر **صرّاف** ـه بیر خشخاش قدرینجه اۆلا لۆطفۆن،

کفایتدیر هامې نقدیم اۆ بیر خشخاشېوا قوربان.

- ۵۳ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

– – – ٠ – – – ٠ – – – ٠ – – – ٠

هانيِ بیر اهل درد آگاه اوْلا راز نهانېمدان،
وئره دوْغرو نیشان معشوق بی‌نام [و] نیشانېمدان؟
دل و دلبردن اؤترۆ اهل دل آردېنجا چوْخ دۆشدۆم،
نه بیر دلدن سوْراغ آلدېم، نه یار دلستانېمدان.
منیم دۆوریمده یاتماز بیر نفر، اما تعجّبدۆر ـ
یاتان بختیم اوْیانماز بیرجه فریاد و فغانېمدان.
زیان و سود و خیر و شرّیمی بیلمزدیم اوّلدن،
دۆشۆب سئودای عشقه، آنلادېم سودی، زیانېمدان.
۵ طریقِ عشقده بیر همرهیم یوْخ سایه‌دن غیری،
گئده‌ر اوْل بی‌وفادا، ظۆلمت شب گلسه یانېمدان.
گؤزۆم یاشيِ تۆکندی احتیاطېم یوْخ بِحَمْدِالله،
آخار خون جگر پیوسته چشم خون‌فشانېمدان.
پیاپی داغِ دلدن کوهکن تک داغلار ساللام،
اگر آلسام اجازه خسرو شیرین زبانېمدان.
ملامت داشېنا، ای مدّعی! باشېم نیشان ائتمه،
حذر قېل تیر آه قامت همچۆن کمانېمدان.
دئمه ای باغبان! سرو قد جانانه بی‌حاصل،
تُرنجِ غبغبه باخ، آسلانېب سرو روانېمدان.
۱۰ شهید خنجر ناز اوْلماغا چوْخداندي موشتاقام،
البِن قوربانيِ لۆطف ائیله، کرم قېل، کئچمه قانېمدان.
سنه قوربان، به غیر از نقد جان بیر برگ سبزیم یوْخ،
سعادتدیر، اوْدا گر چېخسا جیسمِ ناتوانېمدان.

اوچار روحوم اگر تیر نگاهېن کئچسه جیسمیمدن،
چېخار جانېم اگر پیکان غمزه‌ن چېخسا جانېمدان.
دئدیم جانانه:«ـ منظورون عیار قلبی بیلمکدیر،
گلیب **صرّاف** ـه شاگرد اوْل آیاق چکمه دۆکانېمدان».

- ۵۴ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
— — — . — — — . — — — . — — — .

نه بیر یالقوز منم سن آفت صبر و قرارېمسان،
کؤنۆل مُلکونده شاهنشاه کلاً اختیارېمسان.
سنین دؤرۆنده هرگز اؤزگه بیر گۆن آروز ائتمه‌م،
گؤزۆم نورو، منیم سن خوش گۆنۆم، خوش روزگارېمسان.
بو قدّ و قامت و رخسار و زۆلف و خط و خال ایلن،
گۆلۆستانېم، گۆلۆم، باغېم، بهارېم، لاله‌زارېمسان.
غلط سؤزدۆر دئیه هر کیمسه عُمره اعتبار اۏلماز،
منیم عُمرۆم، گۆنۆم‌سن، عزّتیم‌سن، اعتبارېمسان.
۵ ایکی دۆنیایا وئرمه‌م بیر سرِ مویون سنین آخر،
قارا گؤزلۆ، گۆن اۆزلۆ، دادلې دوزلو بیر نگارېمسان.
خطا اۏلماز دئسه‌م هر گه سنه:«ـ ای جان آلان اۏوچو!»
اگرچی گؤزده بیر مستانه آهوسان شکارېمسان.
دوتوب دامانِ وصلین خلق عالمدن کنار اۏلدوم،
بِحَمْدالله بو گۆنده زینت [و] زیب کنارېمسان.
ائدر حۆسنِ روخون هر دم بیر اؤزگه رنگ ایلن جیلوه،
بو جان باغېندا چۆن طاووس پُرنقش [و] نگارېمسان.
اۆزۆن مهوش، بۏیون دلکش، جمالېن شعله‌ی آتش،
ای آتش پاره، به به! خرمن عُمره شرارېمسان.
۱۰ وجوه نقددن **صرّاف**ېن اۏلموش کیسه‌سی خالی،
قالان موجود الینده بیرجه نقد خوش عیارېمسان.

- ۵۵ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)
— — . . — — . . — — . . — —

شیرین سو منه زهردی سن‌سیز ماتان اوْغلان،
ایچدیرمه بو زهری منه، شکّر ساتان اوْغلان!
جۆرمۆم نه‌دیر آتدین منی، بیگانه‌نی دوتدون؟
اؤز یارینی، ای اؤزگه سؤز ایلن آتان اوْغلان!
هر گۆن آی ایلن همسر اوْلا مادر گیتی،
گلمز، آتام ارواحی! سنه بیر چاتان اوْغلان.
حسرت چکه‌رم سن یاتاسان، من باشین اوْسته ـ
آهسته گلیب عرض ائله‌ییم:«ـ دور، یاتان اوْغلان!».
۵ نامردم اگر اوْخلویاسان بیر دئیه‌م:«ـ اوخ! اوخ!»
امّا دئیه‌رم:«ـ اؤلمییه‌سن اوخ آتان اوْغلان!»
ای گۆنلر اوْلوب تیره سنین چاتما قاشیندان!
ای باش باشا بیر جفت هلالی چاتان اوْغلان!
چوخ قان ائله‌مه قورخارام آخر قالا آدین،
عاشقلری‌نین قانینا ناحق باتان اوْغلان.
صرّاف صفا اهلی اوْلوب صاف ائله قلبین،
ای بیر ـ بیرینه قلب ایله صافی قاتان اوْغلان.

- ۵۶ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— • — • — — • • — • — • — —

هرچند درد عشقه دۆشن چۆخدو هیجردن،
لیکن گؤرۆنمۆرۆ بیری مفتون، همچو من.
بۆلبۆل صفت گۆلۆمۆ کناره آلېبدې خار،
قُمری یئرینه سروده مسکن دوتوب زغن.
ائیلرله ناصحا، منی بو آغلاماقدا منع،
من تک گؤرۆم کی عشق بلاسېنا دۆشه‌سن.
جور رقیب طعنه‌ی ایامدان باخېن،
مجنون شکلی تک آیاغ اۆسته قالېب بدن.
۵ بو درده دۆشمه‌میش نئجه مرطوب جمده‌گیم،
ایندی ز بس آرېقلامېشام بۆشدو پیرهن.
بسدیر **رضا!** قضایا رضا وئر، دایان گیلن،
تاب‌لاشماق آپارېر بورادا، ای عزیز من!

- ۵۷ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠ ـ ـ ـ ٠

دگیلسن باخبر، ای نازنین یاریم! اگر مندن،
وئریر هر بیر سر مویون نه‌دندیر بس خبر مندن؟
محبّت مجلیسین گل قیش گؤنؤنده ائیله‌یک گؤلشن،
گؤل و گؤل قؤنچا سندن، آهِ چؤن باد سحر مندن.
خطین دؤورؤنده بیر جمع پریشان‌مو پریشاندیر،
اؤ جمعیّتده یؤخدور بیر نفر شوریده‌سر، مندن.
زمانه آیریلیق طرحین آرایا سالسا، قؤی سالسین،
بیر آه ایلن بناسین ائیله‌مک زیر و زبر مندن.
۵ بو شمع قامت ایلن سرکش اؤلماق شمع تک سندن،
اؤ شمعه وئرمه‌گه پروانه آسا بال و پر مندن.
طبیبیم، دردیمه غم بسترینده گل مداوا قیل،
دوا عنّاب لب سندن، قضا خون جگر مندن.
باش ایسترسن بو باش، گل، آل، بو امر خیری سال باشدان،
گؤرؤم باش گئتسه، آخر ال چکه‌ر بو دردسر مندن؟
رشادت خرجه وئرمکدی خیالین، گل ائده‌ک دعوا،
ولی سندن اوخ آتماق، سینه‌نی ائتمک سپر مندن.
گل، آل ـ وئر ائیله‌یک، یا این که منظورون تجارتدیر،
مکرّر بوسه سندن، نقد جان بیر مختصر مندن.
۱۰ تماشاما دوروب هر بیر طرفدن مملکت اهلی،
دگیل مؤمکؤن تردّد، باغلانیب راه گذر مندن.
منی شیرین غمینده، مدّعی! فرهاده بنزه‌تمه،
اونون آثارې واردیر، قالماییب امّا اثر مندن.

منِ مجذوبی تکفیر ائیله‌مه، گؤر جذبه‌ی عشقی،
مداین مُلکونه شیرینی چکدی مُلک ارمن‌دن.
یقین آیینه‌ده اؤز عکسینه یاریم اولوب عاشیق،
سالیب تیمار عشقه اؤز اؤزۆن قطع نظر مندن.
خیالیم وار آچام جانان ایلن **صرّاف** دۆکّانی،
گۆمۆش تک آغ بدن اوندان، قیزیل تک رنگِ زر مندن.

- ۵۸ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ .

اله بیر تار مو سالمېش دل دیوانه زۆلفۆندن،
اۆ تار ایلن دئیەر بیر عُمردۆر افسانه زۆلفۆندن.
دئدیم:«ـ قېللام سر زۆلف کجین مژگان ایلن شانه»،
سؤزۆم دۆزدۆر، نئدیم؟ ال چکمز آخر شانه زۆلفۆندن.
خیال چئشمەی حیوان ایلن ظۆلماته یۏل سالدېم،
بِحَمْدالله وَ المِنَّه یئتیشدیم جانه زۆلفۆندن.
دوتوم دام بلادیر دام زۆلفۆن، دانەدیر خالین،
نه خالېندان کئچر کؤنلۆم قوشو، جانا! نه زۆلفۆندن.
۵ صبا شیرازەبندی تئل به تئل اۆزدن چکیب یانه،
عجب شیرازەی محکم وئریب قرآنه زۆلفۆندن.
عرقچین نافەی مشکین کیمی هر گۆنده مین دفعه،
سالېر خرمن به خرمن مشک تر هر یانه زۆلفۆندن.
سر زۆلفۆن دوتان گۆندن منی تکفیر ائدر زاهد،
مگر بیلمزمی مین کافر یئتیب ایمانه زۆلفۆندن.
گؤرۆم سېنسېن، داغېلسېن، بوندان آرتېق تار [و] مار اۆلسون،
منیم معمورەی عیشیم اۆلوب ویرانه زۆلفۆندن.
قیامت آشکار اۆلموش، نەدندیر قبردن دورماز،
مگر وئرمز خبر باد سحر صنعانه زۆلفۆندن؟
۱۰ اۆلوبدور حقّدن غافل مگر مشّاطەی حۆسنۆن؟
سالېبدېر فتنەلر چنگیز تک ایرانه زۆلفۆندن.
اگر **صرّافی** بوندان چۏخ پریشان روزگار ائتسن،
شکایت ائیلەرم شاهنشه ایرانه زۆلفۆندن.

- ۵۹ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

— . — — | — . — — | — . — — | — . —

گؤستریر خال سیاهین طایر ایمانه، دن،
دین سنیندیر، بیلمیرم قاشین ائدیر ایما، نه‌دن؟
تیر مژگانین گئده‌ر دوز عاشیق ایلن کج یؤلا،
بؤیله‌دیر، بدمست اؤلار هر کیم دورار میخانه‌دن.
ایسته‌سن عاشیق سنین دؤورؤنده بیر دؤور ائیله‌یه،
ای مسلسل طرّه! زنجیری گؤتؤر دیوانه‌دن.
من سنین راهیندا جان وئرمکلیگه آماده‌یم،
تؤرک مستین قتلیمه خنجر چکیب آیا نه‌دن؟
۵ دئمه غمزه‌ن کؤنلؤمه رحم ائیله‌ر ایچمز قانینی،
تانیرام، کبریندن ایچمز سو سینیق پیمانه‌دن.
تار زؤلفؤن حسرتیندن بئیله اینجه‌لدیم گؤزه‌ل،
کئچه‌رم هر گؤنده یؤز مین یؤل شکاف شانه‌دن.
دردیمی بیر نفسه سندن غیری اظهار ائتمه‌رم،
آشنایام سنله، منّت چکمه‌رم بیگانه‌دن.
آلماسان ویرانه کؤنلؤمدن قرار و صبریمی،
هانسی شاه بی‌مروّت باج آلیر ویرانه‌دن؟
آتش عشقه گرفتار اؤلمایان بیلمز نه‌دیر۔
سوز شمع محفل وصلی، سؤروش پروانه‌دن.
۱۰ آشیان چین زؤلفؤندن کنار اؤلماز کؤنؤل،
شام اؤلاندا رسمدیر چیخماز کبوتر لانه‌دن.
شعله‌ی آهیم باشیمدا بیر مرصّع تاجدیر،
باش گئدینجه کئچمه‌رم بو افسر شاهانه‌دن.
جام وصلیندن رقیب بی‌حیا سرمست اؤلوب،

شحنه‌ی هیجرین دوتار **صرّافی** ای جانا! نه‌دن.

- ۶۰ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

. ـ . ـ . . ـ ـ . ـ . ـ ـ ـ

بو آب [و] رنگ ایله جانا، مگر گؤلِ ترسن،
و یا سپهر ملاحتده ماه انورسن.
قاشین خمیده کمان، کیپریگین کشیده سنان،
نه، بلکه کشور جان آلماغا سکندر سن.
خطین شکسته، بوْیون بسته، لبلرین پۆسته،
نه پۆسته، پۆسته [و] بادام سان، مقشّرسن.
بو حۆسن صورت و خال و خط و ملاحت ایلن،
سنه بشر دئمک اوْلماز، اگرچی بنزەرسن.
۵ پریوشان و قمرطلعتان و سبزخطان،
سنه تمام رعیت‌دی، سن پیمبرسن.
نه یوسف و نه زۆلیخا، نه خسرو [و] شیرین،
بیر اؤزگه ماەلقاسان، بیر اؤزگه دلبرسن.
گؤرەن وجودون ائدر سئیر عالم اکبر،
اگرچی ظاهر صورتده جرم اصغرسن.
دالینجا مین دل دیوانه دسته ـ دسته گزەر،
بو فوج عشقه مگر سن امیرلشکر سن؟!
سفیدیِ رُخِ صُبحِ وصال ایلن هم‌شیر،
بیاض طلعت بیضا ایلن برادرسن.
۱۰ بو سوزِ عشق ایله **صرّاف** ـه بیر دئیەن یوْخدور،
یانار اوْد ایچره یانارسان، مگر سمندرسن؟

- ۶۱ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

_ _ _ ∙ _ _ _ ∙ _ _ _ ∙ _ _ _ ∙

منیم ای مُغبچه، سن کعبه و دیر و کنشتیمسن،
بهار و لاله‌زار و گؤلشن و باغ و بهشتیمسن.
اگر باشیم گئده، سئودای عشقین باشدان چیخماز،
نئچؤن، باشدان یازیلمیش بیر قضای سرنوشتیمسن.
قدین بیر سرو نو رسته، جمالین طؤرفه گؤلدسته،
قبول ائتسن اگر، من باغبان، سن باغ گشتیمسن.
معنبر کاکیلین پرچین، اۇ کاکیلدن خطین مشکین،
خطاسیز بیر خطالی آهوی عنبر سرشتیمسن.
۵ اؤزؤن گؤل، عارضین گؤل، هم لب لعلین گؤل اندر گؤل،
دی گل، گؤل ای گؤلؤم! آخر مه اردیبهشتیمسن.
سنی گؤررم اگر میخانه‌یه یا مسجده گئتسن،
بو عالمده منیم سن مدّعای خوب و زشتیمسن.
دئدیم **صرّاف** ـه:«ـ گر من مؤمنم، قبله‌م بو گؤن سنسن،
و یا خود بت‌پرستم، سن منیم آخر کنشتیمسن».

- ۶۲ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — · · — — · · — — · · — —

ای تۆرک خطا دیده! مگر لعبت چین‌سن؟
یا لعبت چینی کیمی غارتگر دین‌سن؟
کوثر لب لعلیندی، بۆیون نخله‌ی طوبی،
سۆز یوخ اۇزۆن آراسته بیر خلدبرین‌سن.
شیرینلیک عبارتدی سنین شهد لبیندن،
یوخ یوخ سن اۏ شکّرده اۏلان نقطه‌لی شین‌سن.
سن جانیمې آل، من‌ده آلیم بوسه لبیندن،
بو شرط ایلن ای شوخ! بیرین بنده، بیرین سن.
۵ برهم‌زن جمعیّت دل‌های پریشان،
پیرایه‌ده [سن] انجمن اهل یقین‌سن.
بیردیر هامې عضووندە سنین ظاهر و باطن،
ای گوهر رخشنده، مگر دُرّ ثمین‌سن؟
گۆل اۆزده گۆرۆب سبزه‌ی خطین، دئدیم:«ـ ای خط،
اثبات حیات ائتمه‌گه آیات مبین‌سن!».
گۆز گوشه‌سینی ائیله‌میسن اۆزده گۆز آلتې،
ای خال خیال ایلن عجب گوشه‌نشین‌سن.
وجهی نه‌دی **صرّاف**ی سالیبسان نظریندن،
ظالم نییه ظۆلم ائتمه‌گه بیر بۆیله برین‌سن.

- ۶۳ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)
— · — — — · — — — · — — — · —

ای پیمبرزاده! آیا سن مسیحاسان نه‌سن؟
بیر نفسده ائیله‌ین مین مرده احیاسان نه‌سن؟
گردنین مینا، اۆزۆن زیبا، گۆزۆن شهلا، سؤزۆن ـ
خیلی شیریندیر مگر شهد مصفّاسان نه‌سن؟
ای پری پیکر، ملک منظر، جفا گستر، مگر،
سنده انصاف و مرّوت یوٌخدو؟ ترساسان نه‌سن؟
شعله‌ی رخسار یله نورانی قیلدین عالمی،
ای گۆن اۆزلۆم! آفتابِ عالم‌آراسان نه‌سن؟
۵ عارض گۆلگۆنۆن ائیله‌ر خودپرستی بت‌پرست،
نار آزر یا درخت طور سیناسان، نه‌سن؟
گرم صحبت اوٌلدون اغیار ایله یاندیردین منی،
بو نه دیندیر سنده؟ ای ظالیم! نصاراسان نه‌سن؟
دلبرا! بو قدّ موزون [و] لب میگون ایلن،
آفت دین و دل و عقل شکیباسان نه‌سن؟
ای بتِ یوسف‌لقا! وی دلبر مجنون فریب!
نه زۆلیخاسان، نه لیلا؟ طۆرفه زیباسان، نه‌سن؟
بینوا **صرّافی** گؤردۆم شور ایلن آغلار، دئدیم:
«ـ سن‌ده من تک اوٌلمویا عالمده رسواسان نه‌سن؟!»

- ۶۴ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)
— . — . — — . . — . —   . — —

یاریم اگر دانیشسا لب نیم خند ایلن،
تنگ دهانی، دۆلدورور آفاقی قند ایلن.
زردشته یوخ دئیه‌ن روخ جانانه باخ اوتان،
بوش ادّعالار ائیلمه پازند و زند ایلن.
زرد و ضعیف اۏلوب بدنیم نئی تک آغلارام،
خوشدور نوا گر اۏلسا نئی بند بند ایلن.
کؤنلۆم یانارسا مجمره‌ی حۆسن یاردا،
یانسین قویون، مناسبتی وار سپند ایلن.
۵ زۆلف ایچره خالِ گوشه‌ی چشمین گؤره‌ن دئدی:
«ـ دوتموش حبش امیرینی آهو، کمند ایلن!».
خالین گؤره‌نده طایر روحوم قاناد آچار،
دورماز اگرچی باغلانا هر بندی بند ایلن.
بیر نوجوان غمینده قوجالدیم جوان ایکن،
دوتماز، نئدیم الیمدن او قدّ بلند ایلن؟
جانیم چیخار، چیخا غم جانانه سینه‌دن،
چۆن اۏلفت ائیله‌ییب بو دل مستمند ایلن.
جان پرده‌سین لباس ائله اۏلسا پسند طبع،
اینجیتمه جیسمی پیرهن شه‌پسند ایلن.
۱۰ ناصح هاچان گؤره‌نده نصیحت دیلین آچار،
بیهوده دردسر وئری **صرّاف** ـه پند ایلن.

- ۶۵ -

بحر کامل مثمن سالم (متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن)

— • — • • — • — • • — • — • • — • — • •

تؤکرم ز بس اؤزه گؤز یاشېن، گئجه گۆندۆز آه و فغان ایلن،
یویارام بو صفحه‌دن عاقبت، آدېمې بو اشک روان ایلن.
بو طریق عشقده درد دل، منیلن همیشه هاماش‌دېر،
دؤزه‌رم قویوب گئچه بیلمه‌رم، وار اونون رفاقتی جان ایلن.
نه دیزیمده تاب و توان قالېب، نه بلایا دؤزمه‌گه جان قالېب،
نه اجل گلیر منی قورتارېر، نه گۆنۆم کئچر گذران ایلن.
نه گؤزۆمده وار یوخو یاتماغا، نه دؤزۆم نگاری اؤیاتماغا،
گئجه صُبحه دک دئییب آغلارام، یانارام بو سوز نهان ایلن.
۵ هانې جان آلان کسه یانېمې،گله رحم ائده آلا جانېمې،
یازېغام نئجه نگران قالېم، بئله دیده‌ی نگران ایلن.
بو کمند عشقه اگر دۆشه، قوجالار دئییلله جوان اؤلور،
نییه من جوان ایکن اؤلموشام، قوجا بس بو عشق جوان ایلن.
من اگر بو یولدا اؤلم، منی سر کوی یاردا دفن ائدین،
بیری قبریم اۆسته اگر گله، تانېسېن منی او نیشان ایلن.
بو امید ایلن بۆکۆلۆب قدیم، کیم اؤلام نگار ایله هم‌نشین،
اوخ آتان بو نکته‌نی تئز بیلیر، دۆز اوخو آتاللا کمان ایلن.
باشېمې کسه‌نده او نازنین، منی قویمایېن ال آیاق چالېم،
بو خجالته دؤزه بیلمیرم، بویانا اگر الی قان ایلن.
۱۰ نه قده‌ر **رضا**یه دئدیم:«ـ **رضا**، بو نگاره باغلاما بئل!» دئدی:
«ـ بئله رسمدیر سود ایلن گله‌ن، گره‌ک عاقبت چېخا جان ایلن».

- ۶۶ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

ـ ـ ـ . ـ . ـ ـ . . ـ . ـ .

خدنگ نازیله کؤنلۆم قوشون شکار ائله‌دین،
کؤنۆلده گیزلین اوْلان سیرری آشکار ائله‌دین.
منیم اۏ سۆنبۆل مشکین امیدگاهېمدې،
وئریب صبا یئلینه یاخشې تار [و] مار ائله‌دین.
کناردان باخارام، گل منی کنارېوا آل،
بو خلقدن منی عالمده سن کنار ائله‌دین.
دئییردیم آغزېوا یوْخ، ای گۆلۆم! بِحَمْدِالله،
منیم یوْخ عقلیمه گۆلدۆن، یوْخومو وار ائله‌دین.
۵ ایچیردیم اۏز جیگریم قانېنې، ووروب تۆکدۆن،
اۏ قانېدا منه دۆنیادا زهر مار ائله‌دین.
دئییلله قاعده‌دیر مهر، نور ماهه وئریر،
بو ماهروی ایله سن مهری شرمسار ائله‌دین.
نه قدر سن یوْخودون، بیلمزیدیم عشق نه‌دیر،
بلای عشقه منی، سن گؤزه‌ل، دوچار ائله‌دین.
امید ائتمز ایدیم وصلیوه جَزاکَ الله،
منی بو مرحمتینله امیدوار ائله‌دین.
فدا اۏ لبلریوه، قوْنچا گۆل کیمی گۆلدۆن،
بو بزم عیشیمی بیر طۆرفه لاله‌زار ائله‌دین.
۱۰ اگرچی قلبی قاراسان، گؤرۆم آغ اوْلسون اۆزۆن،
نگار آیاغېنا اشکین عجب نثار ائله‌دین.
ردیف و قافیه و سجع و بحری بیلمزدی،
فنون شعری بو **صرّاف**ـه سن شعار ائله‌دین.

- ۶۷ -

بـحر رمـل مـثـمن مـحذوف (فـا علاتـن فـا علاتـن فـا علاتـن فـا علـن)

— • — — — • — — — • — — — • —

ای جوان، پیر اوْلاسان یاخشې منی پیر ائله‌دین.
قوْجالار تک بو جوانلېقدا زمین‌گیر ائله‌دین.
بو سېنېق سینه‌مه ووردون نه گؤزه‌ل سنگ جفا،
ائوین آباد اوْلا، ویرانه‌نی تعمیر ائله‌دین.
هر نه حکم ائیلیه‌سن حکم سنین حُکموندور،
حَاشَالله دئیه‌ن اوْلماز سنه:«ـ تقصیر ائله‌دین!»
فوج حؤسنه باج آلان غمزه‌نی سرکرده قېلېب،
بو کؤنۆل مُلکونو تدبیرایله تسخیر ائله‌دین.
۵ وعده وئردین آلاسان جانېمې جان و دل ایلن،
نه‌دی سیرری؟ نییه بو بارده تأخیر ائله‌دین؟
دل دیوانه‌می شایسته‌ی زنجیر گؤرۆب،
آفرین! یاخشې دوتوب زۆلفله زنجیر ائله‌دین.
سو کیمی قانېمې تؤکمک دگی منظورون اگر،
اوْ قلم قاشېوې اگِدین نییه شمشیر ائله‌دین؟
الیمی قوْیدوم اۆره‌ک باشېنا، سن بیر اوخ ایلن،
ایکیسین بیر ـ بیره تیکدین، ایکینی بیر ائله‌دین!
شیر آهونو دوتار، سن گؤزه‌ل، آهو گؤز ایلن ،
شیر ـ شیرانه کؤنۆل شیرینی نخجیر ائله‌دین.
۱۰ کافر اوْغلو! نییه **صرّاف** ـه دئدین کافردیر،
بو مسلمانې نه تقصیر ایله تکفیر ائله‌دین؟

- ۶۸ -

بـحر مـجتث مـثمن مـخبـون مـحذوف (مـفـاعـلـن فـعلاتـن مـفـاعـلـن فـعـلـن)

— . . — . — . — — . . — . — .

بلای عشقه دوتوم ای کؤنؤل! دوام ائله‌دین،
نه فایده؟ منی روسوای خاص [و] عام ائله‌دین.

محبت عالمینی پایه پایه سئیر ائتدین،
سلوک [و] سئیریوی هر بارده تمام ائله‌دین.

گؤن اؤزلؤ یارا وئریلدین هر آی [و] ایللر ایلن،
صباح عیشیمی بیر گؤندن اؤترؤ شام ائله‌دین.

خیال شیشه‌سینه عکس قامتین سالدېن،
منیم باشېمدا قیامتلری قیام ائله‌دین.

۵ نه قدر سن یوخ ایدین اهل شهر راحت ایدی،
بو قدر بیل، یوخونو خلقه سن حرام ائله‌دین.

شراب وصل ایله سرخوش اؤلوب اؤلان گؤندن،
اؤزؤنؤده، منی ده بؤیله تلخ کام ائله‌دین.

دئدیم سنه:«ـ سر زؤلف نگارا باغلاما بئل»،
منیم عنادېما مسکن دوتوب مُقام ائله‌دین.

بو کش‌مکشده اؤزؤن اؤلدون عاقبت محمود،
منی ایازېما بیر کمترین قولام ائله‌دین.

رقیب طعنه‌سینه بیر دقیقه دؤزمزدین،
دوام، بس نئجه ایمدی عَلَی‌الدَّوَامْ ائله‌دین.

۱۰ گؤره‌نده یاري دئدین خاکپایینه دؤشه‌رم،
لیاقتین یوخ ایمیش آرزوی خام ائله‌دین.

بو شعرِ نغزده، **صرّاف!** طؤرفه جاذبه وار،
غزل دئیه ـ دئیه وحشی غزالی رام ائله‌دین.

- ۶۹ -

بـحر هزج مـثـمن سالـم (مـفـاعیـلن مـفـاعیـلن مـفـاعیـلن مـفـاعیـلن)

— — — ‌. — — — ‌. — — — ‌. — — — ‌.

اۆلوب از بس اوخ آتماق رسیمنه، جانا! بلد قاشېن،
اگر مین اوخ آتا، کئچمز یقین بیر تیری ردّ قاشېن.
گؤرۆب فوج مۆژەن یأجوج تک خونریز [و] سرکشدیر،
سکندر تک قویوب ظۆلمات [و] نوره حدّ و سدّ قاشېن.
گؤز اۆسته اگیله‌نیب تیغ دو پیکر الده، گؤز یۏلدا،
وېرار جلّاد تک هر کیم سنه کج باخسا حدّ قاشېن.
اگر دین اۆلسا اۏندا من یقین عالمده بی‌دینم،
مکرّر طاق ایمانا وېرېبدېر دست ردّ قاشېن.
۵ اگیبدیر باشېنې گؤز گوشه‌سیلن باش باشا چاتمېش،
یقین جان آلماغا ایستر گؤزۆندن بیر مدد قاشېن.
گؤزۆن مرّیخ، عطارد کیپرگین، خورشید [و] مه رویین،
دل عشّاقې تسخیر ائتمه‌گه باغلېب رصد قاشېن.
الف‌دیر کیپریگین، ها حلقه چشمین، لام کج زۆلفۆن،
بیله اللَه، بیر الله اۆچۆن، لازېمدې مدّ قاشېن.
نه بیر یالقېز منم، آخر محلّ اعتمادېمدېر ـ
عدالت خانه‌ی حۆسنۆنده اۆلموش معتمد قاشېن.
قاشېن گؤرجک آخار سئیل سرشکیم ساقدان، سۏلدان،
وئریر ـ تأثیره باخ ـ بحر محیطه جزر [و] مد قاشېن.
۱۰ کمان سست الینده تیره‌ر اما سخت بازودور،
بیر آز مشق ائیله‌سه قۏیماز سلامت بیر احد قاشېن.
خیاطه زۆلف، خال اسپند، ابرو نعل، روخ آتش،
بئله تعویذ ایلن گؤرمز یقین‌دیر چشم بد قاشېن!

اۆلوبدور مدّعی **صرّاف**دن مین نقد جان ایستر،
ائدیب ثابت الینده واردې خطّیندن سند قاشېن.

- ۷۰ -

بـحر هـزج مـثمن سالـم (مـفـا عیـلن مـفـا عیـلن مـفـا عیـلن مـفـا عیـلن)
— — — · — — — · — — — · — — — ·

نه یالقیز قدّیمی خم قیلمیش آخر خم به خم زۆلفۆن،
منی بدنام ائده‌ن عالمده هم خالیندي، هم زۆلفۆن.
صفات فِعله هر نازک تئلی بیر محکم آیت‌دیر،
اۆلوب صورتده حادث ائیله‌ر اثبات قدم زۆلفۆن.
گؤرۆب حُسنِ رُخون تفسیری بیر تاریک مطلبدیر،
اۆلوب تۆک ـ تۆک اونو شرح ائتمه‌گه تۆکدن قلم زۆلفۆن.
آچیب پرچم، بلالي باشیمي سئوادالارا سالدي،
گؤرۆم بدناملیقدا من کیمی اۆلسون علم زۆلفۆن.
۵ یئتیبدیر حققه امّا کُفر ایلن مشهور عالمدیر،
یقین مظلوملار نفرینی ائیلیب متّهم زۆلفۆن.
دییللر تۆکده روح اۆلماز، نه‌دندیر چۆن دم عیسی،
وئریر هر نفخه‌ده مین قالب بی‌روحه دم زۆلفۆن.
گتیرمیش تختینه سرتیب ناز و غمزه سرداریِن،
بودور فیکری کؤنۆللر مُلکونه آچسین علم زۆلفۆن.
خطین فیکری حدیثِ کاکیلین تک بهجت افزادیر،
او تاراج ملال ائتسه، ائدر یغمای غم زۆلفۆن.
گؤزۆن جان آلماغا پیکان اله آلمیش، قاشین خنجر،
ایکی بدمست آراسیندا نه‌دن اۆلماز حَکَم زۆلفۆن.
۱۰ نه یالقیز وار اونون محبوبه‌لر بؤینوندا بیر حققی،
آلیبدیر بؤینونا **صرّاف** ایلن وئرسین قدم زۆلفۆن.

- ۷۱ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — . . — — . . — — . . — —

باشدان چېخېب، ایستیب دورا قارشې گؤزه، زۆلفۆن،
قاشدان گئچه بیلمیب دۆشۆب آخر اۆزه زۆلفۆن.
ائیلیبدی پس و پیش بناگوشی احاطه،
پیرایه قېلېبدېر گئجه‌نی گۆندۆزه زۆلفۆن.
قۆی زیر عرقچینده قالا سالما جبینه،
دۆنیانې آلېر تَحتینه چېخسا دۆزه زۆلفۆن.
مشّاطه‌ی حۆسن ایستیری خطّین اۆزه چکسین،
مشکل گؤرۆرم بیر بئله ظۆلمه دؤزه زۆلفۆن.
۵ دعوا صفی آراسته‌دیر هر ایکی یاندان،
گویا خط و خالېنلا گلیبدیر سؤزه زۆلفۆن.
تا زۆلف خیالیله وارام، گؤز یوموب آچمام،
قۆرخوم بودو نوک مژه دگسه اۆزه زۆلفۆن.
پُرپیچ‌دی چۆخ، یۆخسا یانېب گۆن قاباغېندا،
یا مجمره‌ی حۆسنۆنده وارمېش گؤزه زۆلفۆن؟
بو نکته‌ی باریک، بو منزلگه تاریک،
صرّاف تمام ائیله‌دی، گلمیر سؤزه زۆلفۆن.

- ۷۲ -

بـحر هزج مـثـمن سالـم (مـفـاعیلـن مفـاعیلـن مفـاعیلـن مفـاعیلـن)

ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ .

خیال چشم مست یاریلن دل مئی‌پرست اؤلدو،

وئرین طفلان مکتب مژده، کیم دیوانه مست اؤلدو.

بساط عشقه چؤن قؤیدوم قدم اوّلکی منزلده،

الیمدن شیشه‌ی ایمان [و] دین دؤشدؤ شکست اؤلدو.

نه‌دندیر بیلمیرم آهېم اؤدو یارا نشست ائتمز،

و حال آن‌که نئجه داش قلب اؤلا یئتدی، نشست اؤلدو؟

دئیه‌ردیم وصله یئتسم، ائیله‌رم اؤز دردیمه درمان،

یئتیب پروانه تک یاندېم، شکستیم یاخشې بست اؤلدو.

۵ کمند آهی چؤخ آهو دالېنجان آتدېم آخرده،

بِحَمْدِاللهِ شکاریم بیر غزال شیر مست اؤلدو.

وئریب سربست‌لیک فرمانی کلاً اختیار ائتدیم،

او گؤندن کیم کؤنؤل زنجیر عشقه پای‌بست اؤلدو.

گؤزؤم، افتاده اؤل، گر چشمه‌سار فیضه طالبسن،

نئچؤن قالماز سوسوز عالمده هر بیر یئر کی پست اؤلدو.

او **صرّافی** کیم ائتمیشدی مسخّر عالمی دیلده،

گئدیب دل بیلمه‌ین دلدارا ایمدی زیردست اؤلدو.

- ۷۳ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)
— — . . — — . . — — . . — —

من ترک شراب لب یار ائیله‌دیم اوْلدو،
زهر غم هیجریله مدار ائیله‌دیم اوْلدو.
ای شیخ! بهشتی، دئمه ترک ائیله‌ین اوْلماز،
من ترک سر کویِ نگار ائیله‌دیم اوْلدو.
اوْز جانىنى ترک ائیله‌ین اوْلماز، من اوْزوْمدن ـ
روحوم کیمی جانانى کنار ائیله‌دیم اوْلدو.
موْمکوْن دگیی بیر محنته مین جان دوْزه، امّا،
من جانىمى مین درده دوْچار ائیله‌دیم اوْلدو.
۵ دانسته و فهمیده خط و خاله وىرىلدىم،
اوْز، اوْز گوْنوْموْ تیره و تار ائیله‌دیم اوْلدو.
هئچ کیمسه اوْزوْن خوار و ذلیل ایسته‌مز امّا،
من اوْز اوْزوْموْ دهرده خار ائیله‌دیم اوْلدو.
عرفان [و] نظربازی و رندی و ظریفی،
عالمده خلاصه نه کی وار، ائیله‌دیم اوْلدو.
صرّاف ـه دئدیم:«ـ حکمت ایلن یوْخ وار اوْلانماز»،
گوْلدوْ دئدی:«ـ باخ گوْر یوْخو وار، ائیله‌دیم اوْلدو».

- ۷۴ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)
— ‧ — ‧ — — ‧ ‧ — ‧ — ‧ — —

وئردیم شکنج زۆلف پریشانه کؤنلۆمۆ،
چارەم نەدیر داغېتسا پری! شانه کؤنلۆمۆ؟
گؤردۆم خمیده قاشېن اگیلمیش کمان کیمی،
قېلدېم نیشانه ناوک مژگانه کۆنلۆمۆ.
الدن خیال خال و خطین آلدې عقلیمی،
دؤندەردی فیکر لعل لبین قانه کؤنلۆمۆ.
کؤنلۆم گؤرەنده خالین اوچوب، قۆندو زۆلفۆنه،
دام بلایا سالدې اۆ بیر دانه کؤنلۆمۆ.
۵ مین ناز ایلن بو مملکتین ماەرولری،
آلدې، آپاردې هر بیری بیر یانه کؤنلۆمۆ.
انصافا باخ، مرّوته باخ، وصله یئتمەمیش،
یاندېردې شمع هیجریله پروانه کؤنلۆمۆ.
گؤردۆم ز بس کی بنزیری یاقوتا لبلرین،
ائتدی شبیه، لعل بدخشانه کؤنلۆمۆ.
بیلدی مریض عشقه داخې اۆزگه چاره یوخ،
زنجیر زۆلفه باغلادې دیوانه کؤنلۆمۆ.
دائم یارالې سینەمه سنگ جفا دَرَر،
معموره ایستیر ائیلەیه ویرانه کؤنلۆمۆ.
۱۰ **صرّاف**[ین] آه [و] نالەسی، بیگانه طعنەسی،
آخرده یاخشې ائیلەدی غمخانه کؤنلۆمۆ.

- ۷۵ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)

— — — ٠ — — — ٠ — — — ٠ — — — ٠

دیلیم یانسېن اگر دلدن دئیه‌م گل ترک ناز ائیله،

ولی دلده تحمّل قالمایېب، بیر قدر آز ائیله.

خدنگ ناز ایلن وېردېن منی یېخدېن، قۆیوب کئچمه،

مسلمانام، منه اسلام رسمیلن نماز ائیله.

کرم قېل، باشېمې تۆپراقدان آل، قۆی دیزین اۆسته،

منی گل آخرِ عُمرۆمده، عُمرۆم! سرفراز ائیله.

خراب ائتمکلیگه دۆنیانې بیر ایماء کفایتدیر،

نه فیکر قتل [و] غارت قېل، نه قصد تۆرک تاز ائیله.

۵ سنه کج باخسا هر گۆز، قۆیما گۆزدن ای کمان ابرو،

اونو دوت ال به ال قوربان مژگان دراز ائیله.

بلاگردانېوام، رحم ائت منه، آل جانېمې، قورتار،

آلېم دردین، منی گل دردسردن بی‌نیاز ائیله.

تمام ائیله محدّث، شرح وئرمه حال محمودی،

دانېشماق حالتین وار صحبت حۆسن ایاز ائیله.

خدنگ جانستانِ غمزه‌ی جانان گلیر، ای جان!

اوتورما جیسمده، اۆز روحونو چېخ پیشواز ائیله.

تۆکندی نقد عُمرۆن، گئتدی ای **صرّاف** بی‌مایه!

قۆجالدېن، چاره‌سیز اۆز دردیوه بیر چاره ساز ائیله.

- ۷۶ -

بـحر هزج مـثـمن سالـم (مفـاعیـلن مفـاعیـلن مفـاعیـلن مفـاعیـلن)
— — — . — — — . — — — . — — — .

حقیقتده اگر عاشېقدې سوزِ شمعه، پروانه،
قۆیون یانسېن بو یاناقلېقدان اهل عشقه پروا نه؟
دوتوب تسبیحی زاهد! اۆلما فیکر خالدان خالی،
گر آدمسن، کفایتدیر سنین حققینده بیر دانه.
وجودوم عشق اۆدیلن اۆد دوتوب اۆدلاندې ای روحوم،
یانارسان، جانېوا رحم ائیله چېخ بیر جیسمدن یانه.
دئدیم:«ـ دررم خدنگین سینه‌مه»، ایمدی پشیمانام،
منیم سینه‌م جهنّم، حئیفدیر باتسا اۆخون قانه.
۵ اوشاق دیوانه آردېنجان گئده‌ر، امّا منیم کؤنلۆم،
دۆشۆب ایمدی اوشاق آردېنجان اۆلموش بؤیله دیوانه.
چېخېب طرف بناگوشوندا خط، اما پریشاندېر،
یقین پیچیده‌دیر سئودای گیسوی پریشانه.
دئدیم:«ـ وار بیر چۆرۆک جانېم اگر، قۆی خنجرین آلسېن،
خیال ائتمه گؤره‌نده تیر غمزه‌ن قېیمادېم جانه.
قۆپاردېب داش کیمی از بس آتېب هر بی‌سر و پایا،
ائدیب جسمیم حصارېن بو دل دیوانه ویرانه.
چېخارام گؤزده سندن اوزگه بیر گؤز مردمی اۆلسا،
گؤزۆم نورو! سنه زیبنده‌دیر بو قصر شاهانه.
گؤرۆب امر تجارتده اوشاقلار ایمدی ماهردیر،
قۆیوب طفل یتیمین اشکینی **صرّاف** دکّانه.

- ۷۷ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— — . — . — — . — . — — — . — . —

پروانه تک بو مُلکده یوْخ آشیان منه،
هر یئرده شمع یانسا، اوْ یئردیر مکان منه.
گلدیم بو طرف باغدا سئیر گۆل ائتمه‌گه،
آچماز نه فایده قاپېني باغبان منه.
تیر بلا ایچیبدی مگر آب زندگی،
جانا یئتەن زماندا وئریر تازه جان منه.
بس تیر آه چکدیم اوْلوب قامتیم کمان،
اوْلموش عصای پیر بو تیرکمان منه.
۵ باشېمدا تاج فقر ایله واردېر خیال دوست،
سولطان عشقدن یئتیشیب بو نیشان منه.
خار و خس وجودومو یئردن گؤتۆرمه‌گه،
بیر طۆرفه دستگیر اوْلوب اشک روان منه.
اوْلدوم غم وصال ایله بیر پیر ماه و سال،
هرگز مساعد اوْلمادې بخت جوان منه.
عهد ائیله‌دیم قوْیام اۆزۆمۆ خاکِ پاییوه،
وئرمز بو قانلې گؤز یاشې نئیلیم امان منه.
سندن نیشانه یوْخدو بو خلق ایچره بیلمیرم،
یا خلق بی‌خبردی وئره‌نمیر نیشان منه.
۱۰ کیمدن شکایت ائیلییم آخر بلا گۆنۆ،
قسمت اوْلوبدو ناله و آه و فغان منه.
کشف ائیلییم نه نوع ایلن اغیارا سیرریمی،
تعویذ جیسم [و] جاندې بو راز نهان منه.

بیلمز نه‌دیر کؤنؤلده‌کی منظور و مطلبیم،
هر فرقه ظنِّ بدلن ائدر بیر گمان منه.
نه جبری‌یم، نه صوفی، نه قشری، نه وحدتی،
ای مدّعی! اوتان دئمه فاحش یالان منه.
صرّاف نقد عُمرؤوی صرف ائت بو نحو ایلن،
قؤی وارسا منفعت سنه گلسین، زیان منه.

- ۷۸ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— — . — . — . — — — . — — . —

سرلوح حۆسندن خطین ائندی لب اۆستۆنه،
دیباچه ختم اۆلوبدو، کئچیر مطلب اۆستۆنه.

مژگان و خط و خالېن اۆلوب یاغې زۆلفۆوه،
شبگردلر قۆیوب اۆز امیر شب اۆستۆنه.

غبغب دگیل، حباب معلّقدی، محو اۆلور،
دۆشسه خیال سایه‌سی بو غبغب اۆستۆنه.

قرص قمرده لکّه دگیل داغ باطله،
وېرمېش منیم مَهیم اۆ مه نخشب اۆستۆنه.

۵ سرچشمه‌ی حیات سنین، نوش لب منیم،
ای خضر! گئت، دۆشنمه بو خۆش مشرب اۆستۆنه.

چۆن شمع پا پیاده‌دی، دۆنیانې یاندېرار،
ای وای! اگر بو شعله چېخا مرکب اۆستۆنه.

اۆلموش سنین یانېندا گۆزه‌للر فنای محض،
گویا شعاع شمس اۆتوروب کوکب اۆستۆنه.

صرّاف، عشق کافریدیر، چۆخ تعجّبم،
اسلام آدېن قۆیوبلا بو لامذهب اۆستۆنه!

- ۷۹ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)
— ∪ — — ∪ — — — ∪ — — — ∪ —

طایرِ دل قونْدو زۆلفِ عنبرافشان اۆستۆنه،
تؤكدۆ بیر عالم پریشانی پریشان اۆستۆنه.
کج نگاهین ای کمان ابرو! نه تیراندازدیر،
سینه‌مه هر دم ویرار پیکانی پیکان اۆستۆنه.
کاکیلیندیر باشدا یا کیم قارا بختیم‌دیر منیم؟
یا قونوب زاغ سیه سرو خرامان اۆستۆنه.
لاله‌گون ساغر آلیب لعل لبیندن کام دل،
گردش پیمانه آخر قان تؤکۆب قان اۆستۆنه.
۵ دلبرا، خطین چیخیب یا فتنه برپا ائتمه‌گه،
لشکر چنگیز اۆلوب آماده ایران اۆستۆنه.
گوشه‌ی لعل لبینده اگله‌نیب خال سیه،
یا اۆلوب هندو موکّل آب حیوان اۆستۆنه.
بستر غمده نوازش قیل سوروش احوالیني،
عاشق بیچاره‌ین ای جانا! یئتیب جان اۆستۆنه.
بیلمیرم یۆلسوز پریوشلر الینده نئیله‌یم،
اۆز قویوب مین نامسلمان بیر مسلمان اۆستۆنه.
بی‌خبرسن ای دل دیوانه! آیا گۆرمۆسن؟
زۆلف زنجیرین آچیب چاه زنخدان اۆستۆنه؟
۱۰ شکرلله مردم چشمیم عجب **صرّاف** اۆلوب،
گوهر اشکین تؤکر پیوسته دامان اۆستۆنه.

- ۸۰ -

بحر رمل مثمن مخبون محذوف (فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن)

ـ ـ . . ـ ـ . . ـ ـ . . ـ . .

ای بالا! ای قوزو! ای شوخ ممه! قوربان گؤزۆنه،
اؤلۆرم بیر بئله قۆیما نمه، قوربان گؤزۆنه.
خم زۆلفۆن چمن عارضه چم تک دۆشمۆش،
مایل اۆلما بو قدەر چم خمه، قوربان گؤزۆنه.
گؤرۆرم خلق دئییر:«ـ قاشیوا قوربان کسیلیم!»
دئییرم من گئنه:«ـ با اینهمه، قوربان گؤزۆنه!»
هر سر مویِ کجینده دۆزۆ مین عالم وار،
نئجه وئررم سنی بیر عالمه، قوربان گؤزۆنه!
۵ وار گؤزەل، چۆن دم عیسی دم جان بخشینده،
گل اۆتور بیرجه وئراخ دم دمه قوربان گؤزۆنه.
دینی یوخ، کافر سرگشتەدی، بدنام اۆلوسان،
وئرمه اۆز زۆلف خم اندر خمه، قوربان گؤزۆنه!
نئجه کیم یوسفه دئدیلر بو مَلَکدیر نه بشر،
سنده وار ایمدی همان همهمه، قوربان گؤزۆنه.
قۆیموسان ایمدی کی **صرّاف** آدینی عاشیق امن،
وئر اجازه لب لعلین امه، قوربان گؤزۆنه.

- ۸۱ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

— — — • — • — — • • — • — •

اؤز اختیارېمې من وئرمیشم نگار الینه،
یئتیبدی فاعل مختارېن اختیار الینه.
کؤنۆل، گر ایستییه‌سن مست جام عشق اؤلاسان،
عنان هوشونو وئر یار هوشیار الینه.
او گۆن کی قسمت ائدیبلر وجودو جزء به جزء،
وئریبله رشته‌ی صبر و قرارې یار الینه.
هوای دار ایله منصور عقل شهبازی،
اوچوب، قۆنوب سرگیسوی تابدار الینه.
۵ نۆلوردو بیرجه گئده‌یدی خزان، گله‌یدی بهار،
دۆشه‌یدی دامن گۆل عندلیبِ زار الینه.
حنایا باخ نئجه گۆر بی‌حیادې قانه دۆنۆب،
اوتانمایېب، قېزارېب، ال وئریب نگار الینه.
چکیبدی کامېنا کؤنلۆم قوشون اۆ زۆلفِ سیه،
اودار بلی دۆشه گنجشک بچّه مار الینه.
الینده اؤز ممه‌سین اؤینادېردې یار، دئدیم:
«ـ انارِ تازه دۆشۆب سروِ گۆلعذار الینه!»
دئمه بو عاشیقه:«ـ گل تار زۆلفۆمه وېر چنگ!»
وجودو چنگ اؤلو، گر دۆشسه بیرجه تار الینه.
۱۰ بو نوعیلن کی یانار اؤدلارا یانار **صرّاف**،
خلاص اؤلونجا سالار نقد خوش عیار الینه.

- ۸۲ -

بـحر مـجتث مـثمن مـخبـون اصلم (مفـاعلـن فـعلاتـن مفـاعلـن فـع‌لـن)

ـــ ـــ ـــ . ـــ . ـــ ـــ . . ـــ . ـــ .

سالپب خیال خطین رَخنه دین عیسییه،
وئریب شکست لبین معجز مسیحایه.
خطین هواسې ایلن نافه‌ی غزال ختا،
اۋلۋبدۋ، قان قورویوبدور، دۋشۋبدۋ صحرایه.
بیاض صفحه‌ی رویینده خط سبزدی یا،
سواد طُرّه‌ی شبرنگ‌دیر سالپب سایه؟
گۋزۋنده عینک خورشید حضرت عیسی،
چپخپبدې خطّیوه سئیر ائتمه‌گه تماشایه.
۵ نه خط، جمیع خطوطه بو خطّدیر ناسخ،
قلم وئریبدی بو خطّ ایله لوحه پیرایه.
اۋزۋن حقیقت وَالشَّمْس‌دیر، خطین وَاللَّیْل،
نه بلکه بیر سر مویوندا واردې مین آیه.
سواد مردمک دیده‌ن مرکّب‌دیر،
اۆلوبدو صورته جوهر باخاندا معنایه.
غبار خط دگی حۋسنۋنده کاتب قُدرت،
خط غبار ایله معنا یازپبدې طاهایه.
شکسته خط ایله جان نقدین ائیله‌مرم سودا،
وار ایمدی رشته‌ی زۋلفۋندن الده سرمایه.
۱۰ دئدیم:«ـ خطین وئری **صرّافا** خطّ آزادی،
وگرنه دۋشمز ایدیم بو خطالې سئودایه.

- ۸۳ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)

ـ ـ ـ • ـ • ـ ـ • • ـ • ـ •

قسم اۆ کعبه‌ی رویینده، طاق ابرویه،
قولامِ حلقه به گوشم بو خال هندویه.
آلیب قراریمی الدن بوراخما اؤز باشیما،
اسیری‌یم، منی باغلا کمند گیسویه.
گؤرن وجودومو سئیلاب اشک خون ایچره،
دئیه‌ر دۆشۆبدۆ خزان یاپراغی آخار سویه.
اۆلوب نسیم سحر مشک ریزِ عنبر بیز،
دگیب اسه‌نده مگر زۆلف عنبرین مویه؟
۵ گلیر نوایه تنیم تار [و] پودی، تار کیمی،
ویراندا شانه چۆ مضراب تار گیسویه.
گؤزۆن دالینجا گؤزۆم نورو، عالمین گؤزۆ وار،
حریص اۆلور بلی صیّاد صید آهویه.
کؤنۆل حصارینی بیر کج نگاه ایلن ییخدین،
فدا اۆ شستیوه، قوربان، اۆ زورِ بازویه.
آتاردی یوسفی الدن دوتاردی دامنیوی،
اگر دۆشه‌یدی زۆلیخا گذاری ویجویه.
آلیبدی مردمک دیده قامتین عکسین،
مکان اۆلوبدو لب جوی سرو دلجویه.
۱۰ بیری بیرینه دئیه‌ر اهل شهر:«ـ آی دوتولوب!»
سالاندا طرّه‌ی شبرنگ سایه مه‌رویه.
گر ایسته‌سن اۆلا زۆلفۆن کیمی اوزون، عُمرۆن،
محبت ائیله بو **صرّاف** تک دوعاگویه.

- ۸۴ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)
— — ⋅ ⋅ — — ⋅ ⋅ — — ⋅ ⋅ — —

هر کیمسه بلا ناوَکینی جانه یئتیردی،
گویا اؤزۆنۆ چئشمه‌ی حیوانه یئتیردی.
کاکیل کیمی هر کیمسه سرافکنده‌لیک ائتدی،
آخرده باشېن دامن جانانه یئتیردی.
عشق آتشینه یانماغې پروانه‌دن اؤرگن،
یاندې، اؤزۆنۆ شمع شبستانه یئتیردی.
سېنسېن الی مشّاطه گۆزه‌ل، کۆنلۆمۆ یاردې،
تا شانه سر زۆلف پریشانه یئتیردی.
۵ آسیب غم و غصّه، منی سالدې آیاقدان،
بیگانه الین سیب زنخدانه یئتیردی.
یاقوت لبین فیکری منه قوت دل اۏلدو،
کُفر خم زۆلفۆن منی ایمانه یئتیردی.
یۏخ منده گُنه سئوسم اگر دانه‌ی خالین،
بو کش‌مکشه آدمی بیر دانه یئتیردی.
هیجرینده گۆزۆم یاشېنې بو مردم چشمیم،
گۆزدن بوراخېب لجّه‌ی عمّانه یئتیردی.
چین سر زۆلفۆنده کۆنۆل ائیله‌دی مسکن،
زنجیره اؤزۆن یاخشې بو دیوانه یئیتردی.
۱۰ **صرّاف** الینه یئتمه‌دی بیر گُوهر وصلین،
عُمرۆن شبحِ هیجریله پایانه یئتیردی.

- ۸۵ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

— • — — — • — — — • — — • —

قدیمی پیوسته قاشىن اگدی چوگان ائیله‌دی،
کؤنلؤمؤ همواره زؤلفؤن یىخدى ویران ائیله‌دی.
ایسته‌دی چکسین فلک هر آی باشىندا ماه نو،
قاشلارىن طرحین گؤتؤردؤ، الده عنوان ائیله‌دی.
خضردن سرمشق آلىبدىر یوخسا بو گؤز مردمی،
بی‌گُنه بو طفل اشکی قانه غلطان ائیله‌دی.
گؤردؤ چؤن کؤنلؤم خدنگین همدم جانسوزدور،
جان کیمی باغرىنا باسدى مونس جان ائیله‌دی.
۵ جانىمى آلماقدا عشوه‌ن قانىما قىلدى کرم،
قانىمى تؤکمکده غمزه‌ن جانا احسان ائیله‌دی.
قانلى‌دىر خالین دئمکده، قانىمى بیلدی حلال،
نطفه‌ی قابلدیر آخر قانىنا قان ائیله‌دی.
تیر عشقین سینه‌دن چىخماز مگر جانىم چىخا،
جان ایلن اوّلده بؤیله عهد و پیمان ائیله‌دی.
چکمه زحمت دردیمین درمانی یوخدور، ای طبیب!
کیم مریض عشقه بو عالمده درمان ائیله‌دی؟
بیلمه‌دیم یارىن ایکی صورتله بیر تک خالی وار،
اؤینادىم خالیله یاندىم من، اؤ تالان ائیله‌دی.
۱۰ چىخمامىش جانىم دئیین **صرّاف** ـه تئز گلسین، منی ـ
بیر کمان ابرو نیشانِ تیر مژگان ائیله‌دی.

- ۸۶ -

بحر مجتث مثمن مخبون اصلم (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلن)
— — — · — · — — · · — · — ·

گؤزۆم یاشې یودو تۆپراقدان خس و خاری،
آچېلدې یۆل، گلین ای کوی عشق زوّاری!
چتین بو دایره‌ی عشقدن کناره چېخام،
آلېب کناریمی طفلان اشک، ائلجاری.
کؤنۆل، اگر سنه مهمان گله غم جانان،
غم ائیله‌مه اؤزۆم اۆللام اونون پرستاری.
قارانلېق ائوده باشېم غم دیزینده، گؤز یۆلدا،
اؤزۆن بو حالدا جانانېمې یئتیر تاری.
۵ علیل اۆلوبدو دئییرلر مزاج یار، مگر ـ
ائدیب وجودونا تأثیر چشم بیماری.
دئیین گۆن اۆزلۆ زۆلیخایا دورماسېن گلسین،
دوباره بیر مه کنعان اۆلوبدو بازاری.
گئییبدی اگنینه تازه قبای زنگاری،
بو رنگ ایلن بیره مین آرتېرېب خریداری.
ائدنده صحبت شیرین اۆ یار لب شکریم،
کساد اۆلور شکر و قند مصر بازاری،
اۆلوبدو گوشه‌ی چشمینده خال چۆن زنگی،
کمین ائدیبدی یقین آهوی کمانداری.
۱۰ اۆزۆنده زۆلفۆنۆ گؤرجک تعجّب ایله دئدیم:
«ـ آلېب کنارېنا تیهویا باخ سیه ماری».
قېزېل گۆمۆش داخی **صرّاف** ـه منفعت وئرمز،
دوتوبدو یارې، آتېب درهم ایله دیناری.

- ۸۷ -

بـحر هـزج مـثـمن اخـرب (مـفـعـول مـفـاعـیـلـن مـفـعـول مـفـاعـیـلـن)
— — — .   . — —   — — — .   . — —

بیر ساغر ایلن ساقی! مست ائیله بو مخموری،
ای قلبیمین آرامی، وی گؤزلریمین نوری!
نی نی منه بیر ساغر نئیلەر، دؤلو دؤلدور وئر،
یا بیر قدح چینی یا کاسەی فغفوری.
بو سینه مشبّکدیر تیر غم ایلن گویا،
اوستاد قضا تیکمیش بیر پردەی زنبوری.
سنده بو هوا ایله، مطرب نئی و نای ایله،
گل شوره، نوا ائیله، چال نغمەی ماهوری.
۵ معمورەی جان و دل آز قالدې خراب اؤلسون،
جان [و] دل ایلن ساز ائت، ساز و دف و طنبوری.
ساقی! مئی و معشوقه لازېمدې بو مخلوقه،
بو مسئله ده اؤلموش چؤخ سلسله جمهوری.
تسبیح کیمی زاهد اؤرادا مقیّددیر،
ایستر آلا محشرده هر وِردینه مین حوری!
بو فیکر [و] خیال ایلن فردوسه طمع ائیلەر،
هر مجلسه قؤیمازلار بیلمز، ائله یعفوری.
ایستر اؤ ریا اهلین، من اهل خراباتی،
آیا گؤرؤن عالمده مُشرکدی کیمین جوری.
۱۰ امر ائتدی شراب ایچمه، من ایچمەگه آند ایچدیم،
اؤندان سؤروشون:«ـ آیا ایمدی نەدی منظوری؟»
هر شهرده بیر عاشق مشهور جهان اؤلموش،
بو مملکتین ایمدی **صرّاف**دی مشهوری.

- ۸۸ -

بحر کامل مثمن سالم (متفاعلن متفاعلن متفاعلن متفاعلن)

— ・ — ・ ・ — ・ — ・ ・ — ・ — ・ ・ — ・ — ・ ・

نۆلو بیر دقیقه بو حالیلن، گؤره سئیل اشک روانیمی،
ره انتظاردان اۆل پری، کسه دیده‌ی نگرانیمی؟
اۏ نگار مهوشه ای صبا! دۀ منیم دیلیمجه دایانماسېن،
اؤلۆرم بو بستر هیجرده گله بیر زامان کسه یانېمې.
نه علاج ائدیم؟ کیمه یالوارېم؟ داغېدېب، ییخېب، آپارېب، گئدیب،
گؤزۆ کؤنلۆمۆ، اۆزۆ عقلیمی، اؤزۆ جیسمیمی، سؤزۆ جانېمې.
نه روادې ناز ایله قاشلارېن قورا یایېنې، بۆکه قدّیمی،
نه روادې ظۆلم ایله کیپریگین دله باغرېمې، تؤکه قانېمې.
۵ دئمه‌رم رقیبه، دئدیم سنه منی قانلې گؤز یاشې قویمادې،
نئجه ایمدی دردیمی گیزله‌دیم؟ هامې بیلدی راز نهانېمې.
بۆیانېبدې قان ایله گؤز یاشېم، تؤکۆلۆبدۆ هر سر راهده،
بو نیشان ایلن منی تئز تاپار، بیلن اۏلسا نام [و] نیشانېمې.
گۆنۆزۆم قارادې گۆن اۆزلۆلر سر زۆلفۆ تک، خط و خالی تک،
گئجه‌لر بو محنت [و] غم منیم، یئتیریر مسیحه فغانېمې.
تۆکه‌نیب قېزېل ـ گۆمۆشۆم **رضا**، گره‌ک اشک چشمی سالام اۆزه،
بیلیرم بو لؤلؤ تر منیم، وئره‌جک فنایا دۆکانېمې.

- ۸۹ -

بـحر هزج مـثمن سالـم (مـفـاعيـلن مـفـاعيـلن مـفـاعيـلن مـفـاعيـلن)

ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ .

ائدیبدیر خم، قاشېن فیکری، خمیده طاق ایمانی،
اوجالدېب کُفر زۆلفۆن بیدق دین مسیحانی.
اۆزۆم اهل کتابام، گۆرۆرم ریحانی خطّ ایلن،
اۆزۆنده کاتب قُدرت یازېب انجیل عیسینی.
مقوّس قاشلارېن بنزەر دئسەم طاق کلیسایا،
اوجالېر کۆنلۆمۆن ناقوس تک فریاد [و] افغانی.
منی زنّار زۆلفۆن چکدی آخر کنج مسجددن،
گهی دِیری منه مسکن وئریر، گاهی کلیسانی.
۵ یانار نار غمیندن سینەلر آتشکده آسا،
عجب سئودای عشقین کافرستان ائتدی ایرانی.
خط و خالېن گۆرۆب ترسابچه! تسبیحیمی آتدېم،
سنین عشقینده من دوتدوم طریق شیخ صنعانی.
نصارا دگیلم، رحم ائت منه، کافر! مسلمانام،
بو ذلّتلن مگر جایزدیر اۆلدۆرمک مسلمانی؟
بئله فیکر ائیلەمه هیجرینده بیر من مو پریشانم،
پریشان ائیلەییبدیر کاکیلین مجموع دۆنیانې.
گۆزۆن یاشې آخار قدّین گۆرەنده رود نیل آسا،
دئیەرسن حضرت موسی(ع)عصاسې یاردې دریانې.
۱۰ ائدر شیرین کلامین هر نفس، مین مردەدل، زنده،
لب لعلین آپارمېش آبروی آب حیوانی.
علاجېمدا اطبّا بیلمز، ائیلەر سعی بیهوده،
مریض درد عشقم دردیمین وار سنده درمانی.

خیال گُوهر وصلیله من پیوسته عریانام،
دۆلوب دُرِّ یتیم اشک ایلن **صرّاف** دامانی.

- ۹۰ -

بحر رمل مثمن محذوف (فاعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن)
— • • — — • • — — •• — — • —

قېلسا آزاد اۏ سر زۆلفِ دل‌آویز منی،
بیلیرم اۇلدۆره‌جک غمزه‌ی خونریز منی.
بیر اوزون عُمردۆر عُمرۆم! یوخو گلمز گۆزۆمه،
کاکیلین فیکری ائدیب عاشقِ شبخیز منی.
ورق حۆسنده، تک خالېوې گۇردۆم یاندېم،
اۏ دغل‌بازِ دو دل، ائیله‌دی بی‌چیز منی.
بو هوا ایله منیم نخله‌ی عُمرۆم قورودو،
چکه آغوشونا بیر گلبُن نوخیز منی.
۵ لوح قسمتده یازېب کاتب دیوان قضا،
صدر مجلیسده سنی، قابل دهلیز منی.
نرگس مستین اۏلان بزمده پیمانه نه‌دیر،
یاخشې مست ائیله‌ر ایکی ساغر لب‌ریز منی.
من محبت چۆلۆنۆن عاشقِ سرگشته‌سی‌یم،
بیلسه دیوانه، نۆلور، مردم تبریز منی!
جام وصلیندن اطبّا منه پرهیز وئریب،
قۏرخورام اۇلدۆره آخرده بو پرهیز منی.
آفرین گوهر اشعاریوه **صرّاف** سخن،
گتیریر وجده بو شعر طرب‌انگیز منی.

- ۹۱ -

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)
— ‌• — • — — • • — • — • — —

قېلدې سنین مفارقتین باغرې قان منی،
سالدې غم نهانه بو درد نهان منی.
هر کیم متاع محنته آختاردې مشتری،
بو شهرده فلک اۏنا وئردی نیشان منی.
دۆشمن سؤزۆ، فلک غمی، بیگانه طعنه‌سی،
خار زمانه ائیله‌دی آخر زمان منی.
من محفل وصاله یئتینجه دایانمارام،
درد [و] غم فراقېن ائدیب نیمه جان منی.
۵ نه دیزده اختیار، نه دلده قرار وار،
بار گرانِ محنت ائدیب ناتوان منی.
پیکانلارېن یئریندن آخار چشمه ـ چشمه قان،
گل، قۏیما، یازېغام، آپارېر ایمدی قان منی.
بیلدیردی خلق عالمه راز نهانېمې،
روسوای عالم ائیله‌دی اشک روان منی.
داغ دل ایله قبرده فرهادی اۏدلارام،
گؤزدن سالا اۏ دلبر شیرین زبان منی.
بیر یاندان ائل شماتتی، بیر یاندان آیرېلېق،
ائتدی انیس ناله و آه و فغان منی.
۱۰ آهېم شرارې خرمن افلاکی یاندېرېر،
گل سن‌ده گؤر بو حالت ایلن، بیرجه یان، منی.
صرّاف ـه باخ ز بس اۏزۆنۆن قلبی قلبدیر،
سنگ ملامت ایلن ائدر امتحان منی.

- ۹۲ -

بـحر هزج مـثـمن سالـم (مفـاعیـلن مفـاعیـلن مفـاعیـلن مفـاعیـلن)

— — — . — — — . — — — . — — — .

شرار شمع آهېمدان منیم، پروانه‌لر یاندې،
اؤزۆم یاندېم، کۆل اۏلدوم، سهلدیر، بیگانه‌لر یاندې.
تجلاّی جمال جام غملن اؤیله سرگرمم،
دوتوب اوٛد، یاندې جانېم، بیلمه‌دیم امّا نه‌لر یاندې.
اۆزۆم سویون اۆزۆم سویوندان اؤترۆ سو کیمی تؤکدۆم،
خجالتدن سویا دؤندۆ مئی و میخانه‌لر یاندې.
دئیین مجنونا بیل بی‌خانمان اۏلماقلېغېن قدرین،
شعاع حۆسن لیلادان سراسر خانه‌لر یاندې.
۵ یانارسان، ای کؤنۆل! گل طرّه‌ی جانانه چنگ اورما،
نئچۆن مشّاطه‌لر چنگینده گؤردۆم شانه‌لر یاندې.
بلا صحراسې اۏلجاق مسکنیم، بیر آه چکدیم کیم،
دوتوب صحرالار اوٛد، صحرانشین دیوانه‌لر یاندې.
بو غم کۆنجۆنده سنسیز، ای منیم شمع شب‌افروزوم!
پیاپی آهېم ایلن مشعل شاهانه‌لر یاندې.
محبّت بوته‌سینده یانمادې بیر نقدی **صرّاف**ېن،
بو سوز عشق ایلن چۏخ عاقل [و] فرزانه‌لر یاندې.

- ۹۳ -

بحر مجتث مثمن مخبون (مفاعلن فعلاتن مفاعلن فعلاتن /فعلن/)
— — • •   — • — •   — — • •   — • — •

نۆلوردو مجلیسیمیز بیر دقیقه خلوت اۏلایدې،
دئییب، دانېشماغا جانان ایلن فراغت اۏلایدې.
برابریمده نگاریم یانایدې شمع کیمی،
من آه سرد چکه‌یدیم، او گرم صحبت اۏلایدې.
گهی دورایدې قاباغېمدا سرو قامت ایلن،
گؤزۆم گؤره ـ گؤره بو نشئه‌ده قیامت اۏلایدې.
دئییب، گۆلۆب، اوتورایدېق کمال عشرت ایلن،
بسان آینه، دل خالی از کدورت اۏلایدې.
۵ او قدر صحبت ائده‌یدیک اۏلایدې نِصْفُ‌اللَّیْل،
یاتایدې یار دیزیم اۆسته، باشې راحت اۏلایدې.
کناره جان تک آلایدېم او طفل معصومی،
بو شرط ایلن آرامېزدا حجاب عصمت اۏلایدې.
تحمّل ائتمه‌گه بار گران مِحنته کاش،
اؤزۆمده صبر [و] تحمّل، دیزیمده طاقت اۏلایدې.
گۆن اۆزلۆ یاردا یا اۏلمویایدې عشوه و ناز،
او نازی چکمه‌گه یا این کی منده حالت اۏلایدې.
شرار شمع ایله گؤردۆم یاناردې پروانه،
دئدیم:«ـ بو شیوه نۆلور اهل عشقه عادت اۏلایدې؟»
۱۰ یئتیبدی تنگه داخې تنگنای عالمدن،
اجل گله‌یدی، بو **صرّاف** اؤله‌یدی، راحت اۏلایدې.

۳. ترجیع بند

- ۱ -

بحر هزج مثمن سالم (مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن)
ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ . ـ ـ ـ .

منی چرخ فلک آواره قیلدې خانمانیمدان،
کنار ائتدی کنار خسرو شیرین زبانیمدان.
الیم چیخدې گؤلؤمدن، گؤلشنیمدن، گؤلستانیمدان،
طریق عشقده، من چکمیشم ال باش و جانیمدان.
اؤلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانیم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانیم وای!

۲ خوشا! جانان ایلن هم‌درد و هم‌راز اؤلدوغوم گؤنلر،
سر کویوندا ایتلرلن هم‌آواز اؤلدوغوم گؤنلر.
الیمده، تار زؤلفؤ قصّه‌پرداز اؤلدوغوم گؤنلر،
کؤنؤلده، نار عشقی سوز ایلن ساز اؤلدوغوم گؤنلر.
اؤلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانیم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانیم وای!

۳ دئیین جانانه:«ـ ای خورشید مه‌رخساریوه بنده!
کؤنؤل جمعیّتی چؤن ذرّه نوروندان پراکنده،

فراقېن طاقت و صبر و تحمل قۏیمایېب منده،
علیلم، دردمندم، دردیمین درمانې وار سنده،
اۏلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانېم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانېم وای!

۴ سنه شایسته‌دیر گۆلمک، نئچۆن بیر قۏنچا لب گۆلسن،
حرام اۏلسون اگر اغیار ایلن منسیز دئییب، گۆلسن.
ائدیبسن سینه‌می پیکان غمیلن، بۆیله گۆل ـ گۆل سن،
یانار قلبین منیم احوالېما، گر حالېمې بیلسن.
اۏلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانېم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانېم وای!

۵ اگر منسیز گۆلۆم! گئتسن تماشای گۆلۆستانه،
گۆرۆم دۏنسۆن ـ الهی ـ لاله تک باغرېن قېزېل قانه.
گۆزۆن بیمارېیام، نرگس الیندن آلما پیمانه،
لبین قوربانېیام، سالما نظر گۆلبرگ خندانه.
اۏلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانېم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانېم وای!

۶ گۆرۆم مندن سۏرا شمع روخون پروانه‌سیز قالسېن،
ایراق گۆزدن، گۆزۆن بی‌سورمه، زۆلفۆن شانه‌سیز قالسېن.
ائده‌ن قان کۆنلۆمۆ مئیگون لبین، پیمانه‌سیز قالسېن،
اۏ ایکی نرگس مستین مئی و میخانه‌سیز قالسېن.
اۏلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانېم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانېم وای!

۷ اگر آلسان اله ساغر، الینده باده قان اۏلسون،

صُراحی باشا چکسن حاش لله، نوش جان اؤلسون.
دؤنؤب پیمانه‌یه باخسان، اؤزه اشکین روان اؤلسون،
اؤزؤن مخمور، چشمین مست، غمزین سرگران اؤلسون.
اؤلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانیم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانیم وای!

۸ منی ترک ائیله‌ییب گر اؤلسا یاریم اؤزگه‌لر یاری،
گؤرؤم عالمده اؤلسون من کیمی غملر گرفتاری.
داغیلسین رونق بازاری، اسکیلسین خریداری،
گئجه ـ گؤندؤز اؤزه اشک ندامت ائیله‌سین جاری.
اؤلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانیم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانیم وای!

۹ گزیب من گؤرمه‌دیم دؤنیانی محنت خانه‌دن غیری،
تاپیلماز کُنج راحت، گوشه‌ی میخانه‌دن غیری.
انیس بزم خلوت یوخ، غم جانانه‌دن غیری،
دئمه **صرّاف**، سن ده یازدیغین افسانه‌دن غیری.
اؤلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانیم وای!
وطن آواره‌سی، غربت اسیری، خسته جانیم وای!

- ۱ -

بحر رمل مثمن مخبون محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

— ◡ — — — ◡ — — — ◡ — — — ◡ —

قبر پاکین یا حسین! مدّتدی وار ایستر کؤنؤل،
زاره گلمیش، بیر مقام آه و زار ایستر کؤنؤل.

۲ معصیت کارم، منه توفیقین هر گه یار اؤلور،
نقطه‌ی مجرم گئده‌ر، دل محرم اسرار اؤلور.
قبر اکبر عاشق منصوره پای دار اؤلور،
پای دار اؤلمکلیگه، بیر پایدار ایستر کؤنؤل.

۳ کُنج غمده بیر نفر یوْخ منله هم‌آواز اؤلا،
آز قالیبدیر مرغِ روحوم جیسمدن پرواز اؤلا.
ایسته بو جانیم سر کویوندا پای‌انداز اؤلا،
دوت الیمدن، غم گؤنؤنده غمگسار ایستر کؤنؤل.

۴ هر طرف اسکندرِ دل آب حیوان آختاریر،
ظؤلمت غمده گزه‌ر، لعل بدخشان آختاریر.
جان وئره‌ن عاشیق همیشه کوی جانان آختاریر،

جان، نثار ائتمکلیگه بیر جان‌نثار ایستر کؤنؤل.

۵ ائیله‌ییب شؤوق وصالېن واله [و] حیران منی،
وادی حیرتده قویما بؤیله سرگردان منی.
قورخارام سالسېن آیاقدان محنت هیجران منی،
هیجر الیندن جانه گلمیش وصل یار ایستر کؤنؤل.

۶ پرتو نورِ خیالېنلا دؤلوب صحرای دل،
گؤز یاشېم تک موجه گلمیش جوش ائدر دریای دل.
طور عشقینده مناجات ائتمه‌گه موسیی دل،
طاقت و تاب آختاریر، صبر و قرار ایستر کؤنؤل.

۷ حجله‌گاه قاسمی هر لحظه کیم یاد ائیله‌رم،
نئی کیمی گلله‌م نوایا، داد و فریاد ائیله‌رم.
عیش [و] عشرت مُلکونو، آه ایله بر باد ائیله‌رم،
چؤن تن تبدار [و] چشم اشکبار ایستر کؤنؤل.

۸ خاطریم اؤلموش پریشان سؤنبؤل سوسن کیمی،
خلقدن کسمیش علایق رشته‌سین سوزن کیمی،
چوخ سئور قبرین چکه آغوشه پیراهن کیمی،
جان وئریب وصله یئنه پروانه‌وار ایستر کؤنؤل.

۹ تندباد هیجر ایله سؤلموش گؤلؤستانېم منیم،
غصّه‌دن اؤلموش خزان، گؤلبرگ خندانېم منیم.
نطق یوخ، دیلدن دؤشؤب مرغ خوش الحانېم منیم،
بؤلبؤل شوریده تک فصل بهار ایستر کؤنؤل.

۱۰ سیل غمدن آز قالب بنیاد جیسم اۆلسون خراب،
زورق جیسمیم او سیل ایچره قالب مثل حباب.
محفل وصلین خیالیله اۆلوب باغریم کباب،
اختیاریم یوخ، نئدیم، بی‌اختیار ایستر کؤنۆل.

۱۱ شور عشقین شؤهرتی از بس کی عالمگیر اۆلوب،
بینوا **صرّاف** اۆدور مجنون بی‌زنجیر اۆلوب.
آب [و] خاک غمله گویا طینتیم تخمیر اۆلوب،
محنت [و] درد [و] مصیبت، هر نه وار ایستر کؤنۆل.

- ۲ -

بحر رمل مثمن مخبون محذوف (فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن)

— ٠ — — — ٠ — — — ٠ — — — ٠ —

گؤزلریم سنسیز تؤکر قان یاش، علی خوش گلمیسن!

گل باجین قوربان سنه، قارداش علی خوش گلمیسن!

۲ بس کی اؤلموشدوم علی! اؤز طالعیمدن ناامید،

خاطره گلمزدی اصلاً نه بو ساعت، نه بو دید.

کوکب بختیم منی ائتدی بو گؤنده روسفید،

وئردی برج مرحمتدن باش، علی خوش گلمیسن!

۳ گرچی بزم وصلدیر، نه مجلسِ اندوه [و] غم،

چکه‌رم بونلان بئله آه پیاپی، دم به دم.

بلکه آهیم ائیله‌سین تأثیر سیندیرسین قلم،

آیریلیق طرحین چکه‌ن نقاش، علی خوش گلمیسن!

۴ اشک ایلن اؤلموش لبالب کاسه‌ی چشمیم چؤ مشک،

چشمه‌ی خورشید ائدر بو کاسه‌یه پیوسته رشک.

چؤن چیخار دریای دلدن بو دُرِّ شهوار اشک،

قؤی ائدیم تا باشیوا شاباش، علی خوش گلمیسن!

۵ نور وصلیندن بولوب آئینه‌ی قلبیم صفا،

گئتدی ناخؤشلوق وجودومدان، علی! تاپدیم شفا.

سربلند ائتدین منی ای یوسف مصر وفا،

لُطف حق اؤلسون سنه یؤلداش، علی خوش گلمیسن!

۶
نه آنام وار بستر غمده پرستاریم اؤلا،
نه باجیم وار غم گؤنؤنده یار و غمخواریم اؤلا.
سندن اؤزگه بیر نفر یؤخدور هواداریم اؤلا،
جان وئریب دردین آلایدیم کاش، علی خوش گلمیسن!

۷
بو امید ایلن آپاردیم من تبِ عشقه پناه،
ناخوش اؤلسام اکبریم ائیله‌ر عیادت گاه‌گاه.
سن ده ایندی حالیما بیر نوع ایلن ائیله نگاه،
اؤلماسین راز نهانیم فاش، علی خوش گلمیسن!

۸
رسمدیر هر کیم یتیم اؤلسا، اؤلور عالمده خوار،
من کیمی اؤلماز ولیکن قوم و قارداشدان کنار.
یالقیز ائوده بیر انیسیم یوخ، اؤزؤم درده دچار،
آغلامیم نئیله‌ییم منِ کؤل باش، علی خوش گلمیسن!

۹
نطقه گل ماه محرم گلدی، **صرّاف!** اؤلما لال،
ائیله‌مه هرگز بو باطل عُمر ایلن باطل خیال،
حضرت صغرا دیلینجه ائیله بؤیله عرض حال،
گل باجین قوربان سنه قارداش، علی خوش گلمیسن!

- ۱ -

بحر رمل مثمن مخبون محذوف (فعلاتن فعلاتن فعلاتن فعلن)

. — — . . — — . . — — . . — . . —

دئمیشم بیر گۆنۆم اۇلسون سنه، ای میرزه جواد!
کیم بیلیردی، نه‌دی مشروطه، نه‌دیر بیر بئله زاد.
آیاغېن منبره قویجاق ائله دون حُکم جهاد،
اۇ قدر داد ائله‌دین، خلقی چېخارتدېن باشېما،
تۆکدۆ حریت ایران عجب کۆل باشېما.

۲ میرزه حسین واعظی گتدیز ائله‌دیز دسته باشې،
نه اۇنون مسجدی وار، منبری، نه مُلک و ماشې.
شیخ سلیمین نه ائوی، پالتارې، نه اۆستۆ باشې،
گۆر نئجه قاتدې سۆیوق سو، گئده ایستی آشېما.
تۆکدۆ حریت ایران عجب کۆل باشېما.

- ۲ -

بـحر رمـل مـثـمن مـخبـون مـحذوف (فـا علاتـن فـا علاتـن فـا علاتـن فـا علـن)

— ـ — — — ـ — — — ـ — — ـ —

بو نه‌دیر؟ نه عدلدیر، هر لحظه مین بیداد اوْلور؟
بو نئجه مشروطه‌دیر؟ گئتدیکجه استبداد اوْلور؟

۲ مستبدلر ائیله‌ییبلر، گؤر نئجه اشغالِ میز،
پاکی بو ناپاکلار، ناپاکدان وئرمیر تمیز.
باغلانیب هر بیر طرفدن میلّته راه گریز،
گئت به گئت جؤور و جفا و ظؤلملر مزداد اوْلور،
بو نئجه مشروطه‌دیر؟ گئتدیکجه استبداد اوْلور؟

۳ بیز دئدیک:«ـ مشروطه، خلقی سؤق ائدر آمالینا،
مستبدلر حاکیم اوْلدو، باخ بو شوم اقبالینا.
وای بئله آزادلیغا، وای میلّتین احوالینا!
جانی بو جرثومه‌لردن، بس هاچان آزاد اوْلور؟
بو نئجه مشروطه‌دیر؟ گئتدیکجه استبداد اوْلور؟

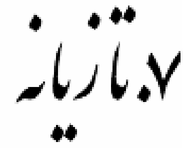

بحر مضارع مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن)

— — • — • — • • — — • — • —

قۏیدون منی رباب عجب خورد و خوابدان،
سالدېن کنارا محفلِ چنگ و ربابدان.
قالدېم عذاب هیجر ایله من، سن اۏزۏن گئدیب،
اۏلدون بهشت عدنده راحت عذابدان.
باغرېم باشې کبابدی، قان گۏز یاشېم شراب،
ال چکمیرم بو طۏرفه کباب و شرابدان.
ای نور دیده! وجهی نه‌دیر بو شتاب ایلن،
کسدین علاقه مردم چشم پُر آبدان.
۵ ای تازه قۏنچا! سیرری نه‌دیر بس آچېلمامېش،
دۏشدۏن بئله خزان گۏلۏ تک آب و تابدان.
گۏلدن گۏلاب آلېرلار، سنین عطرین آختارېب،
بوندان سۏرا گره‌ک من آلام گۏل گلابدان.
کۏنلۏم یانار، گۏزۏمدن آخار قانلې گۏز یاشې،
اۏد اۏلماسا مگر سو چېخارمې کبابدان؟
صبر ائتمه‌ییم نه چاره قېلېم؟ سنده یۏخ گُنه،
بیر کیمسه باخبر دگیل اُمُّ الْکِتَابدان.

نئیلیم ازل گؤنۆنده سنی مرحمت قیلان،
ایمدی آلیب آپاردی جهان خرابدان.
۱۰ تاریخ ایسته‌دیم سنه صرّافدان، دئدی:
«ـ *قدر رضا* مشخّص اۆلور بو حسابدان.»

- ۱ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — · · — — ·   · — — ·   · — —

مدّتدی کی ایرانېن ایشی اۆددور، آلاودور،

ایران دئمه، کاشانه‌ی اندوه و خېنودور.

بیر انجمنی ائیله‌میسیز شهرده برپا،

قالخېبدې گۆیه غلغله، حمامِ گِرودور.

گاو و خر و خرس ایله قابان صدر نشیندی،

بو مجلس شورادې و یا کی حسنودور؟

اۆچ زات سیزی قۏیماز اۏلا مشروطه‌نی شرعی،

صدری دۆگۆسۆ، سارې یاغ و چای پپودور.

۵ چېخ منبره، احکام شریعت سؤله واعیظ!

منبر سؤزۆ، الله آدې یا کی یک و دودور.

مشروطه چېخارتدې، هامېنې ائودن، ائشیکدن،

تالانه گئدن گئتدی قالانلاردا، گیرودور.

- ۱ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — • • — — • • — — — • • — —

ای ملّت اسلام! اویان وقت سحردی، گؤر بیر نه خبردی.
بسدیر بو قدەر یاتما، چۆرۆرسن، نه خبردی، دور وقت سحردی!

غافیل دۆشۆبن دینیوی دۆنیایا ساتیبسان، یۆز ایلدی یاتیبسان.
بسدیر گۆزۆن آچ، سنده کسالت نه قدەردی، دور وقت سحردی!

مین یئردن آیېلدیر سنی بیچاره احبّا، ترپنمیسن اصلا.
یاتماق بئله اولماز، بو اؤلۆمدن ده بتردی، دور وقت سحردی!

تاپدیر سنی همسایەلرین، دورما! دئییر یات! کئچمیش اؤلا هیهات!
بو دؤرده هر کیمسه یاتا قانې هدەردی، دور وقت سحردی!

گۆن اولدو، گۆن اورتا هامې یاتمیشلار اویاندې، اؤز عئیبینه قاندې.
سن یات، قوی اولار دورسون، اولار چۆنکۆ بشردی، دور وقت سحردی!

چوخ ترلەمیسن، هئچ خبرین یوخدو پیشیرسن، ترپنمه اۆشۆرسن.
چک یورقانې باشا بدنین شیب ـ شیپا تردی، دور وقت سحردی!

بی‌دردلیگی بۆشلاما، آختارما حمیّت، لازیم دگی غیرت!

غیرت دئدیگین باشا بلا، جانا خطردی! دور وقت سحردی!

هر کیمسه دئسه ملّت و دین گئتدی اینانما، هئچ بیر سؤزۆ قانما.
قانمازلېغېوېن قدرینی بیل، یاخشې ثمردی! دور وقت سحردی!

- ۱ -

بحر هزج مثمن اخرب مکفوف محذوف (مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن)

— — . . — — . . — — . . — —

چۆن سالدۑ منی گۇزدن او گۆل چهره پری‌زاد،

گلمیب گۇزۆنه ائیله‌ییب اۇز بنده‌سین آزاد.

صرّافی حریف، اوّلِ مازادده ساتدۑ،

با این کی گۇرۆب مفته اۇلور اوّلِ مازاد.

اوچونجو بۆلوم:

علاوه‌لر

۱. ادبی بزه‌کلر

۱- ۱. قصیده‌لر:

۱/۱_۱: **موازنه.**

۱/۲_۱: **موازنه.**

۱/۳_۱: **موصوف و صفت مقلوب**: پاکْ ذاتی.

۱/۴_۱: **موازنه و تجنیس**: علم و حلم؛ کرامت و سخاوت.

۱/۵_۱: **موازنه.**

۱/۶_۱: **موازنه و اضافه‌ی تشبیهی**: گۆلشن حقیقت.

۱/۷_۱: **موازنه و جناس اشتقاق**: نایب و مناب؛ قایم و مقام.

۱/۸_۱: **جناس زاید**: محرم و حرم.

۱/۱۱_۱: **موازنه.**

۱/۱۲_۱: **موازنه.**

۱/۱۳_۱: **تشبیه**: ولایت/گوهر، علی(ع)/ صدف.

۱/۱۶_۱: **تضاد:** کج و راست.

۱/۱۷_۱: **تضاد:** ابتدا و انتها.

۱/۱۸_۱: **نغمه**: (ش) حرفینده.

۱/۱۹_۱: **نغمه:** (س) حرفینده.

۱/۲۱_۱: **اضافه‌ی استعاری**: گنجِ معرفت. **تضاد:** شاه و گدا.

۲/۲_۱: **تکرار**: وجود.

۲/۳_۱: **اضافه‌ی تشبیهی**: آئینه‌ی ذات.

۲/۵_۱: **اشاره:**« أنا مدینهٔ العلم و علیٌّ بابُهُ.»

۲/۶_۱: **ردّ الصدر إلی العجز**: الف کلمه‌سینده.

۲/۹_۱: **قافیه تکراری**: (هویدا.)

۲/۱۱_۱: **اضافه‌ی تشبیهی**: نارِ قهر؛ نورِ مهر.

۲/۲۳_۱: **تضاد**: آب و آتش. **تناسب**: آب، آتش و خاک.

۲/۲۴_۱: **تلمیح**: حضرت ابراهیمی اوْدا آتما ناغېلی. **جناس**: آزر و آذر.

۲/۲۵_۱: **تلمیح**: نوح گمیسی.

۲/۲۷_۱: **تلمیح**: حضرت موسی‌یا طور داغېندا نور تجلاّسی.

۲/۲۸_۱: **تلمیح**: حضرت عیسی معجزه‌سینه.

۲/۲۹_۱: **اشاره:** وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى.(بقره/ ۵۷)

۲/۲۹_۱: **سنجش و مقابله**: حضرت موسی / فرعون.

۲/۳۴_۱: **اشاره**: حضرت سلیمان حاکمیّتی.

۲/۳۵_۱: **اشاره**: حضرت یوسف و حضرت یعقوب ناغېلی.

۲/۳۶_۱: **اشاره**: حضرت یوسف گؤزه‌للیگی. **سنجش و مقابله**: حضرت علی(ع) / حضرت یوسف.
۲/۳۶_۱: پای ملخ، **اشاره:** حضرت سلیمان ناغیلی.
۳/۲_۱: **اضافه‌ی تشبیهی**: مرغ دل.

۲- ۱. غزللر:

۱/۱ _ ۲: **نغمه**: (س) حرفینده. **اضافه‌ی تشبیهی**: سیمین ساق.

۱/۲ _ ۲: **تضاد**: تریاک و تریاق. **اضافه‌ی تشبیهی**: معجون لب.

۱/۴ _ ۲: **ارسال المثل.**

۱/۵ _ ۲: **ارسال المثل. اضافه‌ی تشبیهی**: پیکان/ غمزه.

۱/۶ _ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: پنجه‌ی مژگان. **تلمیح** حضرت عیسی(ع) ناغیلی.

۱/۹ _ ۲: **تلمیح**: شیرین و فرهاد ناغیلی. **ایهام**: شیرین: ۱ ـ شیرین دادی ۲ ـ شیرین، خسرو و شیرین ناغیلیندا.

۲/۱ _ ۲: **جانلی سایما(جاندارانگاری.)**

۲/۲ _ ۲: **تضاد**: کفر و ایمان.

۲/۳ _ ۲: **جناس**: خال و خیال.

۲/۵ _ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سیب زنخدان.

۲/۹ _ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: ناوک مژگان.

۳/۱ _ ۲: **ارسال المثل و لف و نشر مرتب**: شاعر اؤزؤ، کسسک و یاری داش.

۳/۵ _ ۲: **استخدام**: (ضعیف) هم شاعیر باره‌سینده و هم یار زؤلفؤ باره‌سینده.

۳/۹ _ ۲: **تقابل**: بیر و مین.

۴/۱ _ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: آتش آه. **حسن تعلیل** گؤیؤن اولدوزلو اؤلماغی.

۴/۸ _ ۲: **استعاره‌ی تشبیهی**: خدنگ غمزه.

۵/۱ _ ۲: **تکرار**: پریشان.

۵/۴ _ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سیب زنخدان.

۵/۶ _ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: یاقوت لب. **مقایسه و سنجش**: یاقوت لب/ لعل بدخشان.

۵/۷ _ ۲: **تلمیح**: شیخ صنعان ناغیلی.

۵/۸ _ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: ناوک غمزه و قاشی کمان.

۵/۱۰ _ ۲: **تضاد**: کافر و مسلمان.

۶/۷ _ ۲: **ارسال المثل.**

۶/۸ _ ۲: **تشبیه**: ناز/ خنجر. **ارسال المثل.**

۷/۱ _ ۲: **کنایه**: قصد جان.

۷/۲ _ ۲: **تکرار**: قاش و گؤز. **ارسال المثل.**

۷/۴ _ ۲: **جانلی سایما(جاندارانگاری)**: مژگان‌دا. **تکرار**: اوْخ و سینه.

۷/۸ _ ۲: **سنجش و مقایسه**: عشق مجازی / عشق حقیقی.

۷/۱۱ ـ ۲: **جناس تام**: حال و حال.

۷/۱۲ ـ ۲: **سنجش و تقابل**: مین و بیر.

۹/۲ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گۆلۆستان وجود، شبنم غم، ابر رحمت.

۹/۴ ـ ۲: **تضاد**: محنت و راحت.

۹/۵ ـ ۲: **تضاد**: دیوانه و عاقل.

۹/۶ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: پیکان غم. **جانلې سایما(جاندارانگاری)**: غم‌ده.

۹/۷ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سیخ محنت و کؤنۆل مرغو.

۹/۹ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: در امید. **تلمیح**: خیبر ماجراسېنا. **جناس اشتقاق**: فتح و فاتح.

۱۰/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: تیر غمزه.

۱۰/۲ ـ ۲: **تناسب**: سرکرده و قېلېج و سرباز و صف.

۱۰/۳ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۱۰/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سیخ مژگان.

۱۰/۶ ـ ۲: **جناس تام**: حیوان و حیوان.

۱۰/۷ ـ ۲: **کنایه**: نقد جان.

۱۰/۸ ـ ۲: **تلمیح**: شیخ صنعان ناغېلې.

۱۰/۹ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: چاه زنخدان.

۱۰/۱۱ ـ ۲: **ارسال المثل. اضافه‌ی تشبیهی**: سیم اشک.

۱۱/۳ ـ ۲: **استخدام**: (پریشان) کی هم زۆلفه‌دیر هم‌ده روزگارا.

۱۱/۶ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گۆن‌اۆزلۆ.

۱۱/۷ ـ ۲: **لف و نشر مرتب.**

۱۱/۹ ـ ۲: **تشبیه**: شمشیر تیز ناز. **کنایه**: اۆلایدی دل جرئت‌دن کنایه‌دیر.

۱۱/۱۰ ـ ۲: **تلمیح**: منصور حلاج ناغېلې.

۱۲/۶ ـ ۲: **تلمیح.**

۱۲/۹ ـ ۲: **تشبیه**: یار قاشې / کمان.

۱۳/۱ـ ۲: **استخدام**: (پریشان و آشفته) احوال و گیسویه؛ و (خم)، عاشق بۏیونا و یار قاشېنا ایشله‌نیبدیر. **جانلې سایما(جاندارانگاری)**: یار قاشېندا. **تشبیه**: قد عاشق / محراب. **حسن تعلیل**: عاشق آشفته‌دیر چۆن معشوقون گیسوسو آشفته‌دیر و عاشق بۏیو اگری‌دیر چۆن یارېن قاشې اگری‌دیر.

۱۳/۳ ـ ۲: **تشبیه**: خال سیاه / سلطان هندو.

۱۳/۴ ـ ۲: **تشبیه**: ایکی ردیف مژه/ ایکی ردیف سرو.

۱۳/۵ ـ ۲: **تشبیه**: یار گؤزۆ/ آهو گؤزۆ.

۱۳/۶ ـ ۲: **اغراق**: معشوق گۆجۆ.

۱۳/۷ ـ ۲: **ارسال التمثیل.**

۱۴/۶ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۱۵/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گـۆل اۆز و سـۆنبۆل زۆلف.

۱۵/۲ ـ ۲: **اضـافه‌ی تـشبیهی**: چنگـال مژگـان. **ارسال المثل.**

۱۵/۳ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: کۆنلۆم قوشو. **ارسال المثل.**

۱۵/۶ ـ ۲: **اضـافه‌ی تـشبیهی**: لعـل لـب. **ارسـال المثل.**

۱۷/۳ ـ ۲: **تناسـب و تقابـل**: نـرگس و بنفـشه و لاله. **اضـافه‌ی تـشبیهی**: نـرگس گـۆزۆن، بنفـشه خطین، لاله عارضین.

۱۷/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: لعـل لبـین. **تکـرار**: خط.

۱۸/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: ناوک غمـزه. **تـضاد**: بیگانه و آشنا.

۱۸/۳ ـ ۲: **تشبیه**: ابرو/ محراب.

۱۸/۴ ـ ۲: **اضـافه‌ی تـشبیهی**: کاکـل مـشکین. **تضاد**: کوته و دراز.

۱۸/۸ ـ ۲: **تلمیح**: به داستان عشق محمود و ایاز.

۱۹/۴ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۱۹/۵ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۱۹/۱۰ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۲۱/۱ ـ ۲: **تشبیه مضمر مفضل**: یـار سـرو قـامتی قیامتدن علامتدیر، بلکه اۆزۆ قیامتدیر.

۲۱/۴ ـ ۲: **استخدام**: (پریشان) هم قصّه‌یه و هـم یار کاکیلینه.

۲۱/۶ ـ ۲: **تلمیح**: اسفندیار ناغېلې.

۲۱/۱۰ ـ ۲: **تلمیح**: لیلی و مجنون ناغېلې.

۲۰/۳ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۲۰/۴ ـ ۲: **موازنه و تضاد**: مین و بیر.

۲۲/۳ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۲۲/۴ ـ ۲: **تلمیح**: شیرین و فرهاد ناغېلې.

۲۲/۵ ـ ۲: **تلمیح**: مجنون ناغېلې.

۲۲/۶ ـ ۲: **تلمیح**: یوسف و زلیخا ناغېلې.

۲۲/۷ ـ ۲: **تلمیح**: شیخ صنعان ناغېلې.

۴/ ۲۳ ـ ۲: **تضاد**: دوررام و اۆتورمارام.

۵/ ۲۳ ـ ۲: **تشبیه**: یار جمالې / آی و گۆنه.

۶/ ۲۳ ـ ۲: **تنسیق الـصفات و تنـاقض**: مطلـق و آشفته.

۲۳/۹ ـ ۲: **کنایه** : جـان نقـدی. **تناسـب**: نقـد و ورشکسته.

۲۴/۱ ـ ۲: **اسـتعاره**: مـه‌پـاره یـاردان اسـتعاره، و هلال یار قاشـېندان اسـتعاره‌دیـر. **تـضاد**: کـج و راست.

۲۴/۴ ـ ۲: **جناس زاید**: خراب و خرابه.

۲۴/۷ ـ ۲: **حسن تعلیل.**

۲۴/۸ ـ ۲: **سنجش و مقابله**: عاشق / معشوق.

۲۴/۹ ـ ۲: **لف و نشر مرتب**: آه، انیس و ناله مونس‌دیر.

۲۵/۸ ـ ۲: **تلمیح**.

۲۵/۹ ـ ۲: **تلمیح**: خسرو و شیرین ناغیلی. **ایهام**: شیرین: ۱ ـ شیرین دادی ۲ ـ شیرین، خسرو و شیرین ناغیلیندا.

۲۶/۶ ـ ۲: **تشبیه**: جسم/ دفتره. **تشبیه** محبت / شیرازه‌یه کی عاشیق جیلدینه لازیمدیر.

۲۷/۲ ـ ۲: **حسن تعلیل**. **تشبیه و قرابت**: کاکل یار/ سنبل.

۲۷/۳ ـ ۲: **حسن تعلیل**. **تشبیه و قرابت**: لب جانان / برگ گل.

۲۷/۴ ـ ۲: **استعاره**: سرو یاردان استعاره. **تضاد** حاصل و بی‌حاصل.

۲۷/۶ ـ ۲: **تکرار**: گؤز. **جناس اشتقاق**: قاتل و مقتول.

۲۷/۸ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: تیر نگاه.

۲۷/۹ ـ ۲: **تکرار**: دل.

۲۸/۱ ـ ۲: **اغراق**: گؤزۆن یاش تؤکمه‌گینده.

۲۸/۵ ـ ۲: **ایهام**: خطا: ۱ ـ یئر آدي. ۲ـ سهو معناسیندا.

۲۸/۷ ـ ۲: **اغراق**: معشوق گؤزه‌للیگی. **جانلي سایما(جاندارانگاری)**: عطارد و قوس‌قزحده. **تشبیه مضمر و مفضل**.

۲۹/۱ ـ ۲: **موازنه**.

۲۹/۲ ـ ۲: **ارسال المثل**.

۲۹/۳ ـ ۲: **ارسال المثل**.

۲۹/۴ ـ ۲: **تلمیح**: محمود و ایاز ناغیلي.

۲۹/۵ ـ ۲: **تشبیه**: لعل لب.

۲۹/۸ ـ ۲: **اشاره**: المَجَاز قَنْطرهُ الحَقیقَهْ.

۳۰/۱ ـ ۲: **تناسب و تقابل**: قاش و گؤز، رنگ و رخ، خط و خال.

۳۰/۳ ـ ۲: **تشبیه**: تیرِ ناز.

۳۲/۱ ـ ۲: **ارسال المثل**.

۳۲/۴ ـ ۲: **تشبیه**: شاعیر/ بؤلبؤل.

۳۲/۷ ـ ۲: **تضاد**: بیداد و داد.

۳۳/۵ ـ ۲: **کنایه**: وئردیم باد فنایا.

۳۳/۷ ـ ۲: **تشبیه**: مین تیر طعنه.

۳۴/۳ ـ ۲: **تلمیح**: شیرین و فرهاد ناغیلي.

۳۴/۴ ـ ۲: **رد الصدر الی العجز**.

۳۵/۳ ـ ۲: **تجنیس**: راح روح. **تناقض و تضاد**: خالی و پر.

۳۵/۹ ـ ۲: **تلمیح**: شیخ صنعان ناغیلي.

۳۶/۲ ـ ۲: **تناسب و تقابل**: سپاه و سردار و لشکر. **اضافه‌ی تشبیهی و جانلي سایما (جاندار انگاری)**: سپاه غمزه، سردار عشوه، لشکر نار.

۳۶/۹ ـ ۲: **تلمیح**: خضر و آب حیات ناغیلي.

۳۷/۱ ـ ۲: **تلمیح**: شیخ صنعان ناغیلی.

۳۷/۲ ـ ۲: **تضاد**: شاه و درویش.

۳۸/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گؤل اؤز، و سؤنبؤل زؤلف.

۳۸/۳ ـ ۲: **استعاره**: نرگس مست کی یارین گؤزؤندن استعاره‌دیر.

۳۸/۱۱ ـ ۲: **اغراق**.

۳۹/۸ ـ ۲: **تشبیه مفضّل. تلمیح**: حضرت ابراهیمین اؤدا آتما ناغیلی.

۳۹/۱۱ ـ ۲: **کنایه**: خط ایمانیوا آخرده چکه‌ر. خط ایمان الدن گئتمکدن کنایه‌دیر.

۴۱/۱ ـ ۲: **استخدام:** (آشفته) کی هم زؤلف باره‌سینده‌دیر هم مجنون. **اغراق**: سیل سرشک. **تلمیح**: لیلی و جنون ناغیلی.

۴۱/۲ ـ ۲: **تلمیح**: گنج قارونا.

۴۱/۴ ـ ۲: **تناسب:** سرو، صنوبر، شمشاد و عرعر. **حشو:** مَعَاذالله. **تشبیه مضمر مفضّل**: یارین بویو سرو و صنوبره اؤخشاییر اما اؤنلاردان افضلدیر.

۴۱/۶ ـ ۲: **تضاد**: زهر و شیرین.

۴۱/۷ ـ ۲: **اغراق**: آغلاماغدا. **استعاره**: طاس وارون گؤی‌دن استعاره‌دیر.

۴۱/۸ ـ ۲: **تشبیه**: غمزه/ پیکان.

۴۱/۹ ـ ۲: **تلیمح**: شیرین و فرهاد ناغیلی. **ایهام** شیرین: ۱ ـ شیرین، خسرو و شیرین ناغیلیندا ۲ ـ شیرین دادلی. مجنون: ۱ ـ دیوانه و سرگشته ۲ ـ مجنون، لیلی و مجنون ناغیلیندا.

۴۱/۱۱ ـ ۲: **تشبیه**: گناه / گرد.

۴۲/۳ ـ ۲: **تضاد**: هوشیار و مست. **ایهام:** خطا: ۱ ـ خطا و اشتباه ۲ ـ تؤرکستاندا یئر آدی.

۴۳/۵ ـ ۲: **تلمیح**: شیخ صنعان ناغیلی.

۴۳/۶ ـ ۲: **تضاد** میان کج و دؤز.

۴۳/۷ ـ ۲: **تشبیه**: چشم یار / چشم آهو.

۴۳/۸ ـ ۲: **ارسال المثل**.

۴۵/۳ ـ ۲: **تلمیح**: منصور حلاج ناغیلی.

۴۵/۷ ـ ۲: **تلمیح**: لیلی و مجنون ناغیلی.

۴۵/۱۱ ـ ۲: **تلمیح**: موسی(ع) ناغیلی.

۴۵/۱۲ ـ ۲: **تضاد**: آغلار و گؤلر؛ دوست و دؤشمن. **لف و نشر مرتب**: آغلار دوست و گؤلر دؤشمن.

۴۶/۵ ـ ۲: **تشبیه**: دل / نرد.

۴۸/۱ ـ ۲: **قافیه**: بو غزلده اقواء وار کی قافیه عیبی ساییلیر.

۴۸/۷ ـ ۲: **تضاد**: عاقل و دیوانه.

۴۹/۳ ـ ۲: **لف و نشر مرتب**: سنین پیکان دلدوزین کؤنؤل مُلکون تیکمه‌گه و منیم آه جگرسوزیم اؤنو ییخماغا هم قسم اؤلوبلار. **تشبیه**: کؤنؤل/ مُلک.

۴۹/۴ ـ ۲: **تشبیه**: زخم پیکان/ گؤل غنچه.

۵۰/۱ ـ ۲: **استعاره**: آغ دُر،گؤز یاشدان استعاره و لعل یارین لبیندن استعاره‌دیر.

۵۰/۳ ـ ۲: **استخدام**: (داغ) آیریلیق کلمه‌سی اۆچۆن ایستی معناسی وئریر و هم تیشه باره‌سینده داغ.

۵۰/۴ ـ ۲: **تضاد**: جمعیت و پریشان.

۵۰/۵ ـ ۲: **تلمیح**: لیلی و مجنون ناغیلی.

۵۰/۶ ـ ۲: **تشبیه**: اشک/ مروارید غلطان.

۵۱/۴ ـ ۲: **تشبیه**: لب یار/ لعل.

۵۲/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سمند نار.

۵۲/۲ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: بلورین سینه. **تشبیه**: لب / سنگ. **استعاره**: حیاتیم چئشمه‌سی یاردان استعاره‌دیر.

۵۲/۴ ـ ۲: **سنجش و مقایسه**: شاعیر اۆزۆ/ معشوق.

۵۲/۶ ـ ۲: **ردّ الصدر الی العجز**: فرّاش.

۵۲/۷ ـ ۲: **تکرار**: یار و یولداش.

۵۳/۲ ـ ۲: **تکرار**: دل. **لف و نشر مرتب.**

۵۳/۳ ـ ۲: **تکرار و تضاد**: سود و زیان؛ خیر و شر.

۵۳/۶ ـ ۲: **حسن تعلیل.**

۵۳/۷ ـ ۲: **تلمیح**: شیرین و فرهاد؛ و خسرو و شیرین ناغیلی. **جناس تام**: داغ. **ایهام**: شیرین: ۱ ـ شیرین، خسرو و شیرین ناغیلیندا ۲ ـ شیرین دادلی.

۵۳/۸ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: ملامت داشی و تیر آه. **تشبیه**: قامت/ کمان.

۵۳/۹ ـ ۲: **اضافه‌ی استعاری**: سرو روان معشوقدان استعاره‌دیر. **اضافه‌ی تشبیهی**: ترنج غبغبه.

۵۳/۱۰ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: خنجر ناز.

۵۳/۱۱ ـ ۲: **نغمه و تکرار**: (س) حرفینده.

۵۳/۱۲ ـ ۲: **موازنه.**

۵۴/۳ ـ ۲: **تنسیق الصّفات و لف و نشر مرتب.**

۵۴/۵ ـ ۲: **تضاد**: ایکی و بیر. **تنسیق الصفات.**

۵۴/۶ ـ ۲: **استخدام**: (خطا) ۱ـ آهو اۆچۆن یئر آدیدیر. ۲. اۆلماز فعلی اۆچۆن، سهو و اشتباه معناسیندادیر. **تشبیه**: چشم یار/ چشم آهو.

۵۴/۹ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: اۆزۆن مهوش، جمالین شعله‌ی آتش. **استعاره**: آتش پاره یاردان استعاره‌دیر.

۵۵/۶ ـ ۲: **تناقض**: گۆن و تیره. **اضافه‌ی استعاری**: جفت هلالی یارین قاشیندان استعاره‌دیر.

۵۵/۷ ـ ۲: **کنایه**: قان ائیلمه، اۆلدۆرمکدن کنایه‌دیر.

۵۵/۸ ـ ۲: **تکرار** صاف. **تضاد** قلب و صاف. **نغمه** (ص) حرفینده.

۵۷/۳ ـ ۲: **استخدام**: (پریشان و جمع) کی هم گیسو اۆچۆن و هم تۆپلانمېش انسانلار اۆچۆندۆر. **تکرار**: جمع و پریشان.

۵۷/۴ ـ ۲: **جانلې سایما(جاندارانگاری)**: زمانه‌ده.

۵۷/۵ ـ ۲: **تکرار**: شمع. **تشبیه**: قامت یار/ شمع.

۵۷/۳ ـ ۲: **لف و نشر مرتب و اضافه‌ی تشبیهی**: عنّاب لب.

۵۷/۹ ـ ۲: **کنایه**: نقد جان.

۵۷/۱۱ ـ ۲: **تلمیح**: شیرین و فرهاد ناغېلې. **مقایسه:** شاعیر اؤزۆ/ فرهاد.

۵۷/۱۲ ـ ۲: **ارسال المثل و تلمیح**: خسرو و شیرین ناغېلې.

۵۸/۲ ـ ۲: **تضاد**: سر و آخر؛ کج و دۆز.

۵۸/۳ ـ ۲: **اشاره**: آب حیات ظلماتدادېر.

۵۸/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: کؤنلۆم قوشو. **تشبیه**: زلف/ دام بلا؛ یار خالې/ دانه.

۵۸/۹ ـ ۲: **تلمیح**: شیخ صنعان ناغېلې.

۵۸/۱۰ ـ ۲: **اشاره**: چنگیزین ایرانا یۆرۆش ائتدیگی.

۵۸/۱۱ ـ ۲: **استخدام**: (پریشان) کی هم شاعیرین روزگارې اۆچۆن و هم یارېن زۆلفۆ اۆچۆندۆر.

۵۹/۲ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: تیر مژگانېن. **تضاد**: دۆز و کج.

۵۹/۳ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: طرّه‌ی زنجیر.

۵۹/۷ ـ ۲: **تضاد**: آشنا و بیگانه.

۵۹/۱۰ ـ ۲: **ارسال المثل**.

۵۹/۱۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: شعله‌ی آه. **اغراق**: آه‌دا.

۶۰/۲ ـ ۲: **تشبیه**: قاش/ خمیده کمان؛ کیپریک/ کشیده سنان.

۶۰/۳ ـ ۲: **تجنیس**: شکسته و بسته و پۆسته. **تشبیه**: لبلرین پۆسته. **تفریق و رجوع**: شاعیر یارېن لبین پۆسته‌یه بنزه‌دیر سونرا او بزه‌کدن دؤنۆر.

۶۰/۴ ـ ۲: **تناسب**: صورت و خط و خال.

۶۰/۵ ـ ۲: **استعاره**: پریوشان و قمرطلعتان و سبزخطان، معشوقون گؤزه‌للیگیندن استعاره‌دیر.

۶۰/۷ ـ ۲: **تضاد و تناقض**: اکبر و اصغر.

۶۱/۱ ـ ۲: **تناسب**: کعبه و دیر و کنشت؛ بهار و لاله‌زار و گلشن و باغ و بهشت.

۶۱/۲ ـ ۲: **کنایه**: باشېم گئده، اؤلمکدن کنایه‌دیر. **تکرار**: باش. **جناس تام**: باش و باش.

۶۱/۳ ـ ۲: **تشبیه**: قد یار/ سرو؛ اونون جمالې/ گلدسته.

۶۱/۴ ـ ۲: **جناس تام**: خطا و خطا.

۶۱/۵ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: **اۆزۆن گۆل**، عارضین گۆل، لب لعل.

۶۱/۶ ـ ۲: **تضاد و تقابل**: مسجد و میخانه. **تضاد**: خوب و زشت.

۶۱/۷ ـ ۲: **حسن مقطع.**

۶۲/۱ ـ ۲: **تکرار**: چین.

۶۲/۲ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: لب لعل. **تشبیه**: کوثر/ یارین لب لعلینه؛ اؤنون قدی/ طوبایا؛ اؤنون آراسته‌لیگی/ خلدبرینه. **تناسب**: کوثر و طوبی و خلدبرین.

۶۲/۳ ـ ۲: **تفریق و رجوع.**

۶۲/۵ ـ ۲: **تضاد**: جمعیت و پریشان.

۶۲/۶ ـ ۲: **تجاهل عارف و تضاد**: ظاهر و باطن. **تناسب**: میان گوهر و دُر.

۶۲/۷ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گؤل اؤز.

۶۲/۸ ـ ۲: **ردّ الصدر الی العجز**: گوشه.

۶۳/۱ ـ ۲: **تلمیح**: حضرت عیسی معجزه‌سینه.

۶۳/۱ ـ ۲: **تنسیق الصّفات.**

۶۳/۳ ـ ۲: **تنسیق الصّفات.**

۶۳/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: شعله‌ی رخسار و گؤن اؤزلؤ. **اغراق**: معشوق او قدەر نورلودور که اونا آفتاب عالم آرا دئمک اؤلار.

۶۳/۵ ـ ۲: **تلمیح**: حضرت ابراهیمین اوْدا آتما و موسی(ع)نین طوردا پیغمبر اؤلماغې ناغېلې.

۶۳/۸ ـ ۲: **تلمیح**: یوسف و زلیخا و لیلی و مجنون ناغېلې.

۶۴/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: مجمر حسن یار.

۶۴/۵ ـ ۲: **تشبیه مرکب**: ایکی تابلو بیر بیرینه بنزه‌ییب.

۶۴/۶ ـ ۲: **تشبیه**: روح / طایر.

۶۴/۷ ـ ۲: **تضاد**: قؤجا و نوجوان و جوان.

۶۴/۹ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: جان پرده‌سی.

۶۴/۳ ـ ۲: **تشبیه**: شاعیر اؤزؤ/ نی.

۶۵/۱ ـ ۲: **اغراق. تضاد**: گئجه و گؤندؤز.

۶۵/۴ ـ ۲: **تضاد**: گئجه و صُبح.

۶۵/۶ ـ ۲: **تکرار و تضاد**: جوان و قؤجا.

۶۵/۸ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۶۶/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: خدنگ ناز و کؤنؤل قوشو.

۶۶/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی استعاری**: سؤنبؤل مشکین یارېن زؤلفؤندن استعاره‌دیر.

۶۶/۳ ـ ۲: **جناس تام**: کنار.

۶۶/۴ ـ ۲: **تضاد**: یوخ و وار.

۶۶/۵ ـ ۲: **کنایه**: ایچیردیم اؤز قانېمې، غصّه یئمکدن کنایه‌دیر.

۶۶/۶ ـ ۲: **تکرار**: ماه و مهر. **تشبیه**: معشوقون اؤزؤ/ آی. **تفریق و رجوع**: بئله کی اولّ یارې گؤزه‌للیک بابتدن آی و گؤنشه اوْخشادېب سونرا یارې اؤلارا افضل ائدیب.

۶۶/۸ ـ ۲: **حشو ملیح**: جَزاَک الله.

۶۶/۱۰ ـ ۲: **تضاد**: قارا و آق.

۶۶/۱۱ ـ ۲: **تقابل و تناسب**: ردیف و قافیه و سجع و بحر.

۶۷/۱ ـ ۲: **تکرار و تضاد**: پیر و جوان.

۶۷/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سنگ جفا. **تضاد**: آباد و ویرانه.

۶۷/۶ ـ ۲: **تشبیه**: زلف/ زنجیر.

۶۷/۸ ـ ۲: **تکرار**: بیر و ایکی.

۶۷/۹ ـ ۲: **تکرار**: شیر و آهو. **اضافه‌ی تشبیهی** کؤنۆل شیری.

۶۷/۱۰ ـ ۲: **تضاد**: کافر و مسلمان.

۶۸/۳ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گۆن اۆزلۆ. **تضاد**: صباح و شام.

۶۸/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: خیال شیشه‌سی.

۶۸/۸ ـ ۲: **تلمیح**: محمود و ایاز ناغېلې.

۶۸/۱۱ ـ ۲: **تجنیس**: غزل و غزال. **تضاد**: رام و وحشی.

۶۹/۱ ـ ۲: **تضاد**: مین و بیر.

۶۹/۳ ـ ۲: **استعاره**: تیغ دو پیکر، یارېن قاشېندان استعاره‌دیر.

۶۹/۴ ـ ۲: **سنجش و مقایسه**: معشوق / شاعیر اۆزۆ.

۶۹/۵ ـ ۲: **تکرار**: باش و گۆز.

۶۹/۶ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گۆزۆن مریخ و عطارد کیپریگین. **تناسب**: مریخ و عطارد و خورشید و مه.

۶۹/۷ ـ ۲: **لف و نشر مرتب و تشبیه**: الف کیپریک، لام زۆلف و ها حلقه‌ی چشم؛ مدّ قاشېن. **تناسب**: کیپریک و زۆلف و حلقه‌ی چشم و قاش.

۶۹/۸ ـ ۲: **جناس اشتقاق**: اعتماد و معتمد.

۶۹/۹ ـ ۲: **تشبیه مرکب**: ایکی تابلو بیر بیرینه بنزه‌ییب.

۶۹/۱۰ ـ ۲: **تضاد و تناقض**: سست و سخت.

۶۹/۱۲ ـ ۲: **کنایه**: نقدجان.

۷۰/۱ ـ ۲: **حسن مطلع**.

۷۰/۲ ـ ۲: **تناقض**: نازک تئل و محکم آیت.

۷۰/۴ ـ ۲: **تناسب**: پرچم و علم.

۷۰/۶ ـ ۲: **تلمیح**: حضرت عیسی معجزه‌سینه.

۷۰/۹ ـ ۲: **جانلې سایما(جاندارانگاری)**: یارېن گۆز و قاشې.

۷۰/۱۰ ـ ۲: **حسن مقطع**.

۷۱/۱ ـ ۲: **موازنه و تناسب**: قاش و باش و گۆز و اۆز.

۷۰/۲ ـ ۲: **تضاد**: پس و پیش؛ گئجه و گۆندۆز.

۷۱/۵ ـ ۲: **جانلې سایما(جاندارانگاری) و تشبیه**: یاربن زۆلفۆ/ لشکره.

۷۱/۷ ـ ۲: **تشبیه**: حسن/ مجمر.

۷۱/۸ ـ ۲: **جناس**: تاریک و باریک.

۷۲/۵ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: کمند آه.

۷۲/۷ ـ ۲: **ارسال المثل.**

۷۳/۴ ـ ۲: **تقابل**: مین و بیر.

۷۴/۲ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: ناوک مژگان. **تشبیه**: یاربن قاشې/ کمان.

۷۴/۳ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: لعل لب.

۷۴/۴ ـ ۲: **رد الصدر الی العجز**: کؤنۆل.

۷۵/۲ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: خدنگ ناز.

۷۵/۵ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: کمان ابرو.

۷۵/۷ ـ ۲: **تلمیح.**

۷۶/۵ ـ ۲: **ردّ الصدر الی العجز.**

۷۶/۶ ـ ۲: **حسن تعلیل.**

۷۷/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: تیر آه. **تشبیه**: قامت خمیده / قوجالېق زمانی و عصا.

۷۷/۵ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: تاج فقر.

۷۷/۶ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: خار و خسِ وجود. **حسن تعلیل**: گؤز یاشې تؤکمکده.

۷۸/۲ ـ ۲: **تشبیه**: مژگان و خط و خال/ یاغی.

۷۸/۳ ـ ۲: **ردّ الصدر الی العجز**: غبغب.

۷۸/۵ ـ ۲: **تلمیح**: خضر و آب حیات ناغېلې.

۷۹/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: طایر دل. **تکرار**: پریشان. **استخدام**: (پریشانی) کی هم زۆلف باره‌سینده‌دیر و هم شاعیرین احوالی.

۷۹/۲ ـ ۲: **جانلې سایما(جاندارانگاری) و اضافه‌ی تشبیهی**: کمان ابرو. **تکرار**: پیکان. **تناسب**: کمان و تیرانداز و پیکان.

۷۹/۳ ـ ۲: **تشبیه مرکب.**

۷۹/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: لعل لب. **تشبیه**: ساغر/ لاله. **تکرار**: قان.

۷۹/۵ ـ ۲: **تشبیه مرکب و تلمیح**: مغوللاربن ایرانا یۆرۆش گتیرمه‌گی.

۷۹/۶ ـ ۲: **تشبیه مرکب و اضافه‌ی تشبیهی**: لعل لب.

۷۹/۸ ـ ۲: **تضاد و سنجش**: مین نامسلمان و بیر مسلمان.

۷۹/۹ ـ ۲: **تشبیه**: زلف/ زنجیر. **اضافه‌ی تشبیهی**: چاه زنخدان.

۷۹/۱۰ ـ ۲: **جانلې سایما(جاندارانگاری)**: مردم چشم‌ده. **اضافه‌ی تشبیهی**: گوهر اشک.

۸۰/۲ ـ ۲: **تکرار**: چم و خم.

۸۰/۴ ـ ۲: **تقابل**: بیر و مین.

۸۱/۲ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: عنان هوش.

۸۱/۵ ـ ۲: **تضاد**: گئدەیدی خزان و گلەیدی بهار.

۸۱/۷ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: کؤنۆل قوشو. **ارسال المثل**. **تشبیه**: دل/ گنجشک؛ زلف یار/ مار.

۸۱/۹ ـ ۲: **ایهام و تکرار**: تار و چنگ: ۱ ـ آلات موسیقی ۲ ـ تار مو و چنگال دست.

۷۲/۳ ـ ۲: **تجاهل عارف و اضافەی تشبیهی**: صفحەی رو.

۸۲/۵ ـ ۲: **جناس اشتقاق**: خط و خطوط. **تکرار**: خط.

۸۲/۹ ـ ۲: **رجوع و تقابل**: مین و بیر.

۸۲/۹ ـ ۲: **کنایه**: نقد جان. **تناسب**: نقد و سودا و سرمایه.

۸۳/۱ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: کعبەی رو و طاق ابرو. **کنایه**: غلام حلقه به گوش.

۸۳/۳ ـ ۲: **تشبیه مرکب.**

۸۳/۴ ـ ۲: **تجاهل عارف. تجنیس**: ریز و بیز.

۸۳/۵ ـ ۲: **تشبیه مرکب.**

۸۳/۶ ـ ۲: **ارسال المثل و تکرار**: گؤز. **جناس اشتقاق**: صید و صیاد.

۸۳/۷ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: کؤنۆل حصارې.

۸۳/۸ ـ ۲: **تلمیح**: یوسف و زلیخا ناغېلې.

۸۴/۱ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: بلا ناوکی.

۸۴/۵ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: سیب زنخدان.

۸۴/۶ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: یاقوت لب. **تضاد** کفر و ایمان.

۸۴/۷ ـ ۲: **تلمیح**: حضرت آدم و بهشتدن هبوط ائتمەسی.

۸۴/۹ ـ ۲: **ایهام** در چین: ۱ ـ چین اؤلکەسی ۲ ـ چین زلف.

۸۵/۶ ـ ۲: **تکرار** قان.

۸۵/۱۰ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: کمان ابرو و تیر مژگان.

۸۶/۶ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: گۆن اۆزلۆ. **تلمیح**: یوسف و زلیخا ناغېلې.

۸۶/۷ ـ ۲: **تقابل**: بیر و مین.

۸۶/۹ ـ ۲: **اضافەی تشبیهی**: خال زنگی. آهوی کماندار. **استعاره** آهوی کماندار یارېن گؤز و قاشېندان استعارەدیر.

۸۶/۱۰ ـ ۲: **تشبیه مرکب.**

۸۷/۴ ـ ۲: **تناسب**: نی و نای و مطرب و نوا و ماهور.

۸۸/۳ ـ ۲: **لف و نشر مرتب.**

۸۹/۱ ـ ۲: **تضاد**: ائدیبدیر خم و اوجالدېب.

۸۹/۸ ـ ۲: **ردّ العجز الی الصدر**: (پریشان.)

۸۹/۹ ـ ۲: **تلمیح**: حضرت موسی(ع) معجزەسینه. **اغراق**: گؤز یاشې تؤکمک.

۸۹/۱۲ ـ ۲: **استعاره**: دُر، گؤز یاشپندان استعاره‌دیر.

۹۰/۳ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: ورق حؤسن.

۹۰/۶ ـ ۲: **استعاره**: نرگس و ساغر یارین گؤزؤندن استعاره‌دیر. **تناسب**: مست و پیمانه و ساغر.

۹۰/۹ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: گوهر اشعار.

۹۱/۱ ـ ۲: **تکرار**: نهان.

۹۱/۸ ـ ۲: **ایهام**: شیرین: ۱ ـ شیرین، خسرو و شیرین ناغیلی ۲ ـ شیرین دادیٖ.

۹۱/۱۰ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: خرمن افلاک.

۹۱/۱۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سنگ ملامت.

۹۲/۱ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: شمع آه.

۹۳/۳ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: سرو قامت.

۹۳/۴ ـ ۲: **اضافه‌ی تشبیهی**: آئینه‌ی دل.

۲. آدلار و جدوللر

۱-۲. آیه‌لر و عربجه عباره‌لر

أرْنی, ۱۲۱, ۱۷۴
اَلْحَقْ, ۱۳۴, ۱۴۷, ۱۷۹
الحَمْدُلله, ۱۲۱
اللهُ نُورٌ, ۱۱۷
الله, ۱۲۰, ۲۴۰
أُمُّ الْكِتَاب, ۱۱۸, ۲۳۸
إنَّا فَتَحْنَا, ۹۷, ۱۱۷
إنَّمَا, ۹۷, ۱۱۶, ۱۱۸
بِالْمَرَّه, ۱۶۳
بِحَمْدِالله وَ المِنَّه, ۱۸۸
بِحَمْدِالله, ۱۷۹, ۱۸۱, ۱۸۳, ۱۹۷, ۲۰۴
بَدْرُالدُّجَا, ۱۱۵
بَلَغْ, ۱۱۶
بِيْتُ الأحزَان, ۱۱۹
تَعَالَیالله, ۱۴۵, ۱۵۵
جَزَاکَ الله, ۱۹۷
حاش لله, ۲۳۰
حاشا و کلاّ, ۱۱۹
حَاشَالله, ۱۹۸
حَبْلُالمَتينْ, ۱۱۵, ۱۷۹
حُجَّة الله, ۱۱۸
خَيْرُ البَشَر, ۱۱۸
دارالملک, ۱۵۱
ذوالجلال, ۱۱۴
ذوالفقار, ۱۴۹
سَلُونی, ۱۱۸
شکرلله, ۲۱۲
طه, ۹۷, ۱۱۸، ۲۱۵
عُرْوَةُالوُثْقَی, ۹۷, ۱۱۸
عَلَیالدَّوَامْ, ۱۹۹
عَلَیالرّؤسْ, ۱۵۸
فَدَيْنَا, ۱۱۹
قَاب قُوسَين, ۱۴۲
قَاسِمُ الأرْزَاق, ۱۱۹
کَشْفُ غِطَا, ۱۱۶
کَفّ الخَضيب, ۱۴۳
کَلامَ الله نَاطِقْ, ۱۱۸
کُنْتُ کِنْزٍ, ۱۱۶, ۱۱۸
کُنْفَکَان, ۱۱۵
کَهْفُ الوَری, ۱۱۵
لافَتَی, ۱۱۵
لو کُشف, ۱۱۴
لَيْلِ أسْرَا, ۱۱۸
مَا هَذَا البَشَر, ۱۱۹

مَعَاذَالله, ۱۶۷
مَنّ و سَلوا, ۱۱۹
نَجّی اللهُ, ۹۷, ۱۱۹
نِصْفاللّیْل, ۲۲۷
والشّمْسِ وَ الضُحَی،, ۱۱۵
وَالشّمْس, ۲۱۵
وَاللّیْل, ۲۱۵
وَلیَّ اللهِ أعْظَمْ, ۱۱۸
وَلیٍّ حَیّ, ۱۱۸
هَلْ أتَی, ۹۷, ۱۱۸
هیهات, ۲۴۱

۲- ۲. شخص آدلارې

آزر, ۱۱۹, ۱۹۴
ابراهیم آزر, ۱۶۵
احمد, ۱۳۷
اسفندیار, ۱۴۵
اسکندر, ۱۲۱, ۲۳۱
اشکبوس, ۱۵۸
امیرالمؤمنین, ۱۱۸
ایاز, ۱۴۲, ۱۵۰, ۱۵۴, ۱۹۹, ۲۰۷
جمشید, ۱۳۴
چنگیز, ۱۸۸, ۲۱۲
حسین, ۱۲۱, ۲۳۱
خسرو, ۱۵۰, ۱۸۱, ۱۹۱, ۲۲۸
خضر, ۱۶۱, ۲۱۱, ۲۱۸
خلیل, ۱۱۹
خواجه‌ی قنبر, ۱۱۸
ذبیح الله, ۱۱۹
روح الامین, ۱۲۱
روح الله, ۱۱۹
زردشت, ۱۹۵
زهرا (س), ۱۱۸
زینب, ۱۲۲
زۆلیخا, ۷۱, ۱۴۷, ۱۹۱, ۱۹۴, ۲۱۶, ۲۱۹
سکندر, ۱۹۱, ۲۰۰
سکینه, ۱۲۲
سلیمان, ۱۱۹, ۱۳۴
شُبَر, ۱۱۸
شُبَّیر, ۱۱۸
شمر, ۱۲۲
شیخ صنعان, ۲۲۲
شیرین, ۱۲۰, ۱۲۴, ۱۴۲, ۱۵۰, ۱۶۷, ۱۸۱, ۱۸۶, ۱۸۷, ۱۹۱, ۲۲۵, ۲۲۸
صغرا, ۲۳۵
علیّ اصغر(ع), ۱۲۲
علی اکبر(ع), ۱۲۲
علی (ع) ۱۱۷, ۱۱۹, ۱۲۰, ۱۱۴, ۱۱۵, ۱۱۶, ۱۳۳, ۲۳۴
عیسی, ۱۱۹, ۱۵۷, ۲۰۲, ۲۱۳, ۲۱۵, ۲۲۲
فرعون, ۱۱۹
فرهاد, ۱۲۰, ۱۲۴, ۱۴۷, ۱۵۹, ۱۶۷, ۱۸۶, ۲۲۵
قابیل, ۱۵۲
قارون, ۱۶۷
قاسم, ۲۳۲
قیس, ۱۲۰, ۱۵۲
کوهکن= فرهاد, ۱۸۱
لیلا, ۱۲۰, ۱۹۴, ۲۲۶
لیلی, ۱۳۲
ماریه, ۱۲۱
مجنون, ۳۴, ۱۳۲, ۱۴۵, ۱۴۷, ۱۶۷, ۱۷۱, ۱۷۷, ۱۸۵, ۱۹۴, ۲۲۶, ۲۲۸, ۲۲۹, ۲۳۳
محمود, ۱۴۲, ۱۵۰, ۱۵۴, ۱۹۹, ۲۰۷
مرتضی علی, ۱۱۵, ۱۱۶

مسیح, ۲۲۱
مسیحا, ۱۱۹, ۱۷۹, ۱۹۴, ۲۱۵, ۲۲۲
مُشگر, ۲۱
مصطفی (ص), ۱۱۴, ۱۱۸
منصور, ۱۳۵, ۱۷۱, ۲۱۴, ۲۳۱
موسی, ۱۱۹, ۱۲۱, ۱۷۱, ۲۲۲, ۲۳۲
میرزه جواد, ۲۳۶
میرزه حسین واعظ, ۲۳۶
نمرود, ۱۱۹
نوح, ۹۷, ۱۱۹
هاجر, ۱۲۱
هاروت, ۱۳۶
هامون, ۱۶۷
یأجوج, ۲۰۰
یعفور, ۲۲۰
یعقوب, ۱۱۹
یوسف, ۷۰, ۱۱۹, ۱۹۱, ۱۹۴, ۲۱۳, ۲۱۶, ۲۳۴

۳- ۲. حیوان و قوشلار آدلارې

آهو, ۱۲۶, ۱۲۹, ۱۳۷, ۱۴۹, ۱۶۹, ۱۸۳, ۱۹۲,
۱۹۵, ۱۹۸, ۲۱۶, ۲۱۹
ایت, ۱۶۴، ۲۲۸
بۆلبۆل, ۱۴۹, ۱۵۲, ۱۵۷, ۱۷۵, ۱۸۵, ۲۳۲
پازند, ۱۹۵
پرستو, ۱۳۷
پروانـــــه, ۱۲۱, ۱۲۵, ۱۲۸, ۱۳۹, ۱۵۴, ۱۷۶,
۱۸۶, ۱۸۹, ۲۰۴, ۲۰۶, ۲۰۹, ۲۱۷, ۲۲۶,
۲۲۷, ۲۲۹, ۲۳۲
تیهو, ۱۳۹, ۲۱۹
خر, ۲۴۰
خرس, ۲۴۰
خرگوش, ۱۶۱
خروس, ۱۵۸
زاغ, ۲۱۲
زغن, ۱۸۵
سمند, ۱۸۰
سمندر, ۱۶۵, ۱۹۱
شاهمار, ۱۴۰
شهباز, ۱۳۹, ۱۵۱, ۲۱۴
شیر, ۱۳۷, ۱۹۸, ۲۰۴
طاووس, ۱۶۵, ۱۸۳
طوطی, ۱۳۴
عندلیب, ۱۴۳, ۱۶۰, ۱۶۱, ۲۱۴
عنقا, ۱۷۵
غزال, ۱۵۵, ۱۹۹, ۲۰۴, ۲۱۵
قابان, ۲۴۰
قمری, ۱۸۵
قو, ۱۳۸
کبوتر, ۱۸۹
گاو, ۲۴۰
گنجشک, ۱۵۱, ۲۱۴
مار, ۲۱۴, ۲۱۹
مگس, ۱۵۷
ملخ, ۱۲۰
مور, ۱۲۰, ۱۲۳, ۱۳۴, ۱۷۴

۴- ۲. یئر آدلارې

ارمن, ۱۸۷
ایران, ۱۸۸, ۲۱۲, ۲۲۲, ۲۳۶, ۲۴۰
بدخشان, ۱۲۸, ۲۰۶, ۲۳۱
بطحا, ۱۱۸
تبریز, ۲۱, ۲۲۴
جیحون, ۱۶۷
چین, ۱۳۷, ۱۴۱, ۱۴۸, ۱۹۳, ۲۱۷, ۲۲۰
حبش, ۱۹۵
ختا← خطا, ۲۱۵
خطا, ۱۲۵, ۱۲۹, ۱۵۳, ۱۵۶, ۱۶۸, ۱۸۰, ۱۹۲, ۱۹۳, ۲۱۵
خیبر, ۱۱۸, ۱۳۳
صـــنعان, ۱۲۸, ۱۳۴, ۱۴۷, ۱۶۰, ۱۶۲, ۱۶۹, ۱۸۸
طور سینا, ۱۹۴
عمّان, ۲۱۷
فرات, ۱۲۱
فرنگ, ۱۶۹
قاف, ۱۷۵
کنعان, ۱۳۴, ۲۱۹
مداین, ۱۸۷
مصر, ۲۱۹, ۲۳۴
مِنا, ۱۲۱
نجف, ۱۱۸
نگارستان چین, ۱۷۹, ۱۸۰
نیل, ۲۲۲
ویجو, ۷۱, ۱۳۷, ۲۱۶

۵- ۲. بیتگی و گۆل آدلارې

بنفشه, ۱۴۰, ۱۴۱
ترنج, ۱۸۱
خار مغیلان, ۱۳۸
خشخاش, ۱۸۰
ریحان, ۱۲۵, ۱۶۵, ۲۲۲
سرو, ۱۳۷, ۱۳۸, ۱۴۰, ۱۴۱, ۱۴۵, ۱۵۰, ۱۵۱, ۱۵۲, ۱۵۳, ۱۵۴, ۱۶۷, ۱۸۱, ۱۸۵, ۱۹۲, ۲۱۲, ۲۱۴, ۲۱۶, ۲۲۷
سمن, ۱۶۰
سوسن, ۲۳۲
سیب, ۱۲۵, ۱۲۸, ۲۱۷
سۆنبۆل, ۱۳۹, ۱۴۰, ۱۵۲, ۱۶۳, ۱۷۵, ۲۳۲
شقایق, ۱۴۰
شمشاد, ۱۵۱, ۱۶۳, ۱۶۷, ۱۶۸
صنوبر, ۱۶۷
عرعر, ۱۶۷
لاله, ۱۴۰, ۱۴۱, ۱۶۳, ۱۶۷, ۱۷۶, ۱۸۳, ۱۹۲, ۱۹۷, ۲۱۲, ۲۲۹
لیمو, ۱۳۷, ۱۴۸
نخل, ۲۲۴
نخله‌ی طوبی, ۱۹۳
نرگس, ۱۴۰, ۱۴۱, ۱۶۳, ۲۲۴, ۲۲۹

۶- ۲. موسیقی اصطلاحلارې

بم و زیر, ۱۲۹
تار, ۲۱۶
چغانه, ۱۷۴
چنگ, ۷۲, ۱۷۴, ۲۳۸
حجاز موسیقی, ۱۴۲
دستگاه, ۱۲۹
دف, ۲۲۰
رباب, ۷۲, ۲۳۸
زیر, ۱۲۹
طبل, ۱۵۸
طنبوری, ۲۲۰
کوس, ۱۵۸
ماهوری, ۲۲۰
مضراب, ۲۱۶
مطرب, ۲۲۰
نئی, ۱۶۰, ۱۷۴, ۱۷۷, ۱۹۵, ۲۲۰, ۲۳۲
نای, ۲۲۰

۷- ۲. فلسفی و عرفانی اصطلاحلار

اثبات, ۱۱۷, ۱۹۳, ۲۰۲
أسْمَاء حُسْنَی, ۹۷, ۱۱۹
اکبر, ۲۳۱
اَلفِ إلاّ, ۱۱۷
اوهام, ۱۱۷
برهان, ۱۴۶
پیر مغان, ۱۳۸, ۱۶۲
ترسابچه, ۱۲۸, ۲۲۲
تفسیر, ۲۰۲
توحید, ۱۱۵, ۱۱۷
جبری, ۲۱۰
جدل, ۱۴۴
حادث, ۲۰۲
حقیقت, ۱۱۴
حیرت, ۲۳۲
درویش, ۱۵۴
دیر, ۱۹۲
رضا, ۱۸۵, ۱۹۶, ۲۲۱
رند, ۲۰۵
ریاضت, ۱۳۱, ۱۳۵, ۱۷۶
سالک, ۱۱۵
سلوک, ۱۹۹
شیخ سلیم, ۲۳۶
صفات فعل, ۲۰۲
صوفی, ۲۱۰
طور, ۱۷۱, ۲۳۲
طیلسان, ۱۶۰
عالم لاهوت, ۱۱۵
عرفان, ۲۰۵
عقل کلّ, ۱۱۵
عقول, ۱۱۷
علّت غایی, ۱۱۴, ۱۱۷
عنایت, ۱۴۷
عین حق, ۱۱۶
فردوس, ۱۱۷
قاب قوس, ۱۴۲
قشری, ۲۱۰
قیل و قال, ۱۲۶
قهر, ۱۴۷, ۱۶۲
کثرت, ۱۶۵
کشیش, ۱۶۲
کعبه, ۱۱۵, ۱۳۷, ۱۶۲, ۱۹۲
کنشت, ۱۹۲
کوثر, ۱۲۱, ۱۳۴, ۱۴۴, ۱۹۳
کَوْن [و] امکان, ۱۱۸
لاء نفی, ۱۱۷
لامَکَانْ, ۱۱۵
مرکّب, ۱۱۷
مِشْکَوة, ۱۱۷
معرفت, ۱۱۶
مغبچه, ۱۶۰, ۱۹۲
ممکن, ۱۱۷، ۱۴۵

نصارا, ۱۹۴
هو, ۱۳۸
واجب, ۱۱۷
وادی محنت, ۱۴۹
وحدتی, ۲۱۰
ولایت, ۱۱۵

۸- ۲. داشلار

خرمهره, ۱۷۹
دُرّ, ۸۷, ۱۱۴, ۱۱۸, ۱۶۷, ۱۷۷, ۱۷۸,
۱۷۹, ۱۹۳, ۲۲۳, ۲۳۴
صدف, ۱۱۵, ۱۵۰, ۱۶۷, ۱۷۳
گوهر, ۱۷۳, ۲۱۲
گُهر, ۱۶۶
لؤلؤ, ۲۲۱
لعل, ۸۷, ۱۲۵, ۱۲۸, ۱۳۷, ۱۳۹, ۱۴۰, ۱۴۱,
۱۵۴, ۱۷۳, ۱۷۴, ۱۷۷, ۱۷۹, ۱۹۲, ۱۹۳,
۲۰۶, ۲۱۲, ۲۱۳, ۲۲۲, ۲۳۱
مرجان, ۸۷, ۱۷۷
مروارید غلطان, ۱۷۷
یاقوت, ۱۲۸, ۲۰۶, ۲۱۷

۹- ۲. قبیله‌لر و طایفالار

ترسا, ۱۶۲, ۱۹۴
تۆرک, ۱۲۵, ۱۲۸, ۱۸۹, ۱۹۳, ۲۰۷
جمعیّت, ۱۳۵, ۱۴۷, ۱۵۰, ۱۷۷, ۱۸۶, ۲۲۸
جمهوری, ۲۲۰
زردشتیان, ۱۵۸
زنگی, ۲۱۹
قوم اسرائیل, ۱۱۹
محمّدی (ص), ۱۱۵
مسیحی, ۱۲۳
هندو, ۱۳۷, ۲۱۲, ۲۱۶
هندوبچه, ۱۲۵

۱۰- ۲. کتاب آدلارې

انجیل, ۲۲۲
زند, ۱۹۵
قرآن, ۱۶۳, ۱۸۸

۳. لغت- معنی

ائلجـــاری [تـــر.] (صـــــ.) هامېسې.
آبنوس (صــ.) (مجــ.) قـارا، قاپقارا.
اتقیا [عر. جـ. تقی] گناهدان پرهیز ائده‌نلر.
احیـا [عـر.] (اِمـصـ.) اؤلـۆ دیریلتمک.
اخفــا [عـــر.] (امـــصـ.) گیزلتمک.
اســفل [عـــر.] (صـــــ.) آشاغې‌راق.
اعلـــی [عـــر.] (صـــــ.) یوخارې‌راق.
اعوجــاج [عــر.] (اِمـصـ.) اگریلیک.
آفاق [عـر. جــ. افـق] (اِ.) افقلر و دنیالار.
انفس [عر. جـ. نفـس] (اِ.) نفسلر و جانلار.
اوصیا [عر. جــ. وصـی](اِ.) خلیفه‌لر، وصیلر.
اولیـا [عـر. جــ. ولـی] (اِ.) آللاه آداملارې، ولیلر.
اوهام [عر. جــ. وهـم] (اِ.) خیاللار و تصوّرلر.
آیات کبری [عر.] (تر. وصـ.) بؤیۆک نشانه‌لر.
بدرالدجا [عر.] (تـر. وصــ.) قارانلېقدا پارلایان بۆتۆن آی.
بـسمل ائتمـک [عـر. تـر.] (مصـ. مر.) ذبح ائتمک، باش کسمک.
بطحا [عـر.] (اِ.) گـؤرکملی مکه‌نین وادېسې.
بهجــت [عــر.] (اِمــصـ.) سئوینمک.
بیــاض [عـر.] (اِمـصـ.، اِ.) آغلېق، تمیز یازما.
بیدق (اِ.) درفش.
بیــضا [عـــر.] (صـــــ.) آغ، پارلاق.
ترســاکیش (تـــر. اضـــــ.) مسیحی، نصرانی.
تعوید [عر.] (اِ.) یـازېلمېش دعا یا قرآن آیه‌سی، انـسانې گـؤز ده‌گمـه‌دن، خطـردن و مریضلیکدن ساخلایان دعا.
ثمین Səmin [عـر.] (صــ.) قیمتلی، ده‌گرلی.
جرم اصـغر Cerme əsğər [عر.] (تـر. وصــ.) کیچیـک جسم.
جوهر [معر. گوهر] اینجی.
حادث [عر.] (صـ.) اسکی‌ده اؤلمویـانېن و سـونرا وجـودا گلمیشین اؤزه‌للیگیی.
حبـل المتــین [عــر.] (تــر. وصـ.) ساغلام ایپ.
حَکـم [عــر.] (صــ.، اِ.) آرا بولوجو.
حمرا [عر.] (صـ.) قېرمېزې.
خرمهره (اِ.) دؤرد آیاغلې‌نېن بؤینونـا باغلانـان باهاسـېز و بؤیۆک بیر زنگلی مُهره.
خلد بــرین [عـر. فـا.] (تـر. وصـ.) اۆستۆن بهشت.

ذوالجـــلال [عــر.] (صــــ.) بؤيۆكلۆک صاحبی.
راح [عر.] (اِ.) چاخیر.
روح‌الامــــین [عـــر.] (اِ.) جبرئیلین صفتی.
ســخا [عـر. سـخی] (صـــ.) باغیشلایان.
سمندر [یـو.] (اِ.) کَرتَنکلـه کیمی بیر حیوان، افسانه‌لـره گؤره اود ایچره یاشایر.
سندروس [معر. از یو.] (اِ.) داغ سـروی. اسـکی طـب‌ده اونـــدان بیـــر ســارێ مـــاده توتاردیلار.
شــایبه [عـر.] (اِ.) شـک و گمان.
شــحنه [عـر.] (اِ.) ضـابطه مأمورو، گئجه محافظی.
صباغ [عر.] (اِ.) بویاچی.
طائف [عر.] (صـ. اِ.) طواف ائله‌ین.
طلعت [عر. طلعـة] (اِ.) اوز، صورت.
طیلسان [عر.] (اِ.) قاضـیلار و خطیبلـــرین گئیـــدیکلری اوزون، قولسوز و گئنیش بیـر لباس.
عاکف [عر.] (صـ، اِ.) عبادت اۆچـۆن مقـدس بیـر یئـرده همیشه‌لیک اقامـت ائیلـه‌یـن کیمسه.
عالم اکبر [عر.] (تر. وصـــ.) بؤيۆک دۆنیا.
عقول [عر. جـــ. عقـل] (اِ.) عقللر.
علت غایی [عر.] (تر. وصـ.) صانعین اؤز صنعتیندن قـصد و غرضی.
عین حق [عر.] (تـر. اضـــ.) اصـــل و محـــض حـــق و حقیقت.
غـــازی [عــر.] (صـــ.) حــق یولوندا ساواشان.
فاعــل مختــار [عــر.] (تــر. وصـــــ.) اؤز ایـــشینی اؤز اراده‌سـی ایلـه باشـا یئتیـرن کیمسه.
فُلک مــشحون [عـر.] (تـر. وصـ.) دولو گمی.
فلوس [عر. جـ. فَلـس] (اِ.) ده‌یه‌رسیز پوللار.
فـــیض عظمـــا [عــر.] (تــر. وصـ.) بؤيۆک باغیش.
قِدَم [عر.] (اِمصـ.) اسکی‌ده و زاماندان آیری اولان شئی. حادث اولمایان.
کشف غطا [عر.] (فعـ. مـر.) پرده‌نی کنارا وورماق؛ و غیبی حقـایق معنـوی‌نـین سـالک اۆره‌گینه ظاهر اولماسی.
کن فکــان [عـر.] اول! پـس اولدو.
کهف الوری [عر.] (تر. اضـ.) انسانلارین سیغیناجاغی.
لاء نفی [عر.] جنس آدی‌نین اۆسـتۆنه گلـر و اؤز آدینــی نفی ائیلر.
لامکان [عر.] (صـ.) یئرسیز، عالم ملکوت، عالم قدس.
لو کشف [عر.] (جمـ. شـر.) آشکار اولسایدی.
لوا [عر.] (اِ.) عَلَم، بیرق.
ماسوا [عر.] (اِ.) مخلوقلار.
مبرّا [عر.] (صـ.) تمیز، سوچ و گناهدان اوزاق.
مجـــوس [عــر.] (صــــ، اِ.) زردشت دینینی ایزله‌ین.
مرآت تجلّـا [عـر.] الوهیـت ذاتـی و صـفاتی‌نـین سـالک اۆره‌گینه آشکار اولماغی.
مرتــــد [عــــر.] (صــــ. اِ.) اسلامدان دؤنن مسلمان.
مرصع [عر.] (صـــ.) جـواهر ایله مزیّن اولموش شئی.
مشکوة [عر.] (اِ.) چراغ.
مصباح [عر.] (اِ.) چراغ.
مصدر [عر.] (اِ.) بیـر ایـش یا بیر شئیین منشأیی.

مـصطبه [عـر.] (اِ.) سـکّو کیمـی‌دیـر کـی ائـولرده یـا دکـانلاردا اوْنـون اوْسـتۆنده اوْتورارلار.
معجز [عر.] (اِ.) معجزه.
مغبچـه (اِ.) مـغ اوشـاغې، جـوان اوْغـلان کـی ائـولرده خدمت ائیلـه‌رمـیش، عرفـان ساحه‌سینده گـؤزه‌ل سـالکین رمزی‌دیر.
مقتبس [عر.] (صـ.) اېـشېق آلمېش، اخذ اوْلموش.
مقشّر [عـر.] (صـ.) آچېـق، آیدېن، آغزې آچېق.
ملمّع [عر.] (صـ.) رنگارنگ.
منیر [عـر.] (صـ.) اوْزۆنـدن نورو اوْلان شئیین صفتی.
نار [عر.] (اِ.) اوْد، جهنم.
نایب منـاب [عـر.] (صـ.) قائم‌مقام، وصی.
نکهـت [عـر.] (اِ.) خـوْش قوْخو.
نور هدا [عـر.] (تـر. اضـ.) هدایت اېشېغې.
هاماش [تر.] (اِ.) یوْلـداش، همراه.
هویدا (صـ.) اېشېق، آشکار.
یعسوب [عر.] (اِ.) رئـیس و باشقان.
یعفـور [عـر.] (اِ.) آهـو، جیران.

۴. قایناقلار

۱. قرآن کریم.

۲. انوری، حسن. **فرهنگ فشرده‌ی سخن**، تهران: امیرکبیر،۱۳۸۲.

۳. تبریزی، اسرار. **بهجةالشعرا**، نسخه‌ی خطی کتابخانه‌ی مرکزی تبریز.

۴. تربیت، محمد علی. **دانشمندان آذربایجان**، به کوشش غلامرضا طباطبایی مجد، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ، ۱۳۷۸.

۵. تهرانی، شیخ آقابزرگ. **الذریعه الی تصانیف الشّعیه**، تهران.

۶. حافظ، خواجه شمس‌الدین محمد. **دیوان حافظ**، تصحیح و توضیح پرویز ناتل خانلری، تهران: انتشارات خوارزمی،۱۳۷۵.

۷. دهخدا، علی‌اکبر. **لغت‌نامه‌ی دهخدا**، تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه‌ی چاپ و انتشارات، ۱۳۷۷.

۸. دولت‌آبادی، عزیز. **سخنوران آذربایجان**، تبریز، دانشگاه تبریز.

۹. دیهیم، محمد. **تذکره‌ی شعرای آذربایجان**، تبریز، آذرآبادگان، ۱۳۶۷ (۵ جلد). تهران: تالار کتاب، ۱۳۶۷.

۱۰. **دیوان شهریار**، انتشارات زرین، تهران، ۱۳۷۱.

۱۱. شیروانی، سید عظیم بن محمد. **دیوان اشعار ترکی سید عظیم شیروانی**، تدوین: حسین محمدزاده صدیق، تبریز، ندای شمس، ۱۳۸۵.

۱۲. **صراف سخن** (مجموعه‌ی مقالات همایش بزرگداشت یکصدمین سال وفات حاج رضا صراف تبریزی)، حوزه‌ی هنری سازمان تبلیغات اسلامی آذربایجان شرقی، تبریز، ۱۳۸۳.

۱۳. صفوت، محمدعلی. **داستان دوستان**، تبریز.

۱۴. فضولی بیاتلی، محمد بن سلیمان. **دیوان اشعار ترکی**، تصحیح، تدوین و مقدمه: دکتر حسین محمدزاده صدیق، تبریز: اختر، ۱۳۸۴.

۱۵. قوسی تبریزی، علیجان. **دیوان قوسی**، سهمانلیان سیده حمیده رئیس‌زاده، ناشر مصحح، تهران، ۱۳۷۶.

۱۶. کسروی، احمد. **زبان ترکی در ایران** (اللغة الترکیة فی ایران)، ترجمه: احمد امیرفرهنگی/ پرفسور دکتر محمدعلی شهابی، به کوشش رضا همراز تبریزی، تبریز، ۱۳۸۴.

۱۷. مجتهدی، مهدی. **رجال آذربایجان در عصر مشروطیت**، تهران.

۱۸. **مجله‌ی ارمغان آذربایجان**، سال سوم، ش ۶۰ ، ۱۶ آذر ۱۳۸۳.

۱۹. مسعود، جبران. **الرائد: فرهنگ الفبایی عربی ـ فارسی**، ترجمه‌ی رضا انزابی‌نژاد، تهران: شرکت به‌نشر،۱۳۸۰.

۲۰. مشار، خان بابا. **فهرست کتاب‌های چاپی فارسی**، تهران، ناشر مؤلف، ۱۳۵۰.

۲۱. معین، محمد. **فرهنگ فارسی**، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۲.

۲۲. منافی، میرعلی. **جنوب آذربایجان ادبیاتي آنتولوگیاسي**، علمی نشریاتي، باکی، ۱۹۸۱.

۲۳. نصیری، محمدرضا(زیر نظر). **اثر آفرینان**، زندگینامه‌ی نام‌آوران فرهنگی ایران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، تهران، ۱۳۸۴.

۲۴. هیئت، جواد. **آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخېش**، تهران، نشر وارلیق، ۱۳۵۸.

۲۵. هیده‌جی، حکیم ملامحمد. **دیوان اشعار ترکی**، مقدمه، تصحیح و تحشیه: حسین محمدزاده صدیق. زنجان: پینار، ۱۳۸۷.

۲۶. Nursel Özensel. **TEBRİZLİ RİZA SARRAFIN ĞAZELLERİ**, Yonetmen:Istanbul Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakultesi, Türl Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Filolojisi Kürsü Başkanı prof. Dr, Muharrem Ergin, Ist., 1970. (Meznniyet Tezi).

۵. کشف الابیات

آب اؤلور آتش سر کویون هواسېندان سنین،۱۱۸
آتاردې یوسفی الدن دوتاردې دامنیوی،۲۱۶
آتش عشقه گرفتار اؤلمایان بیلمز نه‌دیر_ ۱۸۹
آتش‌پرست ائدیب منی سوز درون دل،۱۵۸
آچما کمند زۆلف، نه لازم، اشاره قېل،۱۷۱
آچېب پرچم، بلالې باشېمې سئودالارا سالدې،۲۰۲
آچېب سینه‌مده گۆل ـ گۆل، قۏنچه گۆل تک ...،۱۷۶
آدېن قۏیدوم غزل اؤز حالتیمدن شرح حال ائتدیم،۱۵۵
آردېمجا دسته ـ دسته دۆشۆب اهل مملکت،۱۷۱
آز منی آغلاتگیلن گل اشک چشمیمدن ساقېن،۱۶۴
آستان درگه پاکین چراغان ائتمه‌گه،۱۱۸
آسیب غم و غصّه، منی سالدې آیاقدان،۲۱۷
آشیان اؤلموش خیال خالیوه خاکی بدن،۱۲۳
آشیان چین زۆلفۆندن کنار اؤلماز کؤنۆل،۱۸۹
آغارتدېم مویه ایلن مو به مو مژگانلارېم رنگین،۱۵۰
آغلار، گۆلر گؤره‌نده منی دوست، دۆشمنیم،۱۷۲
آفرین گوهر اشعاریوه صرّاف سخن،۲۲۴
آلدې بیر اوغرو نگاه ایلن الیمدن دینیمی،۱۶۳
آلدېم سۏراغ زۆلفۆنۆ وئردیم صبایا دل،۱۴۱
آلدېن آپاردېن ایمدی کی، سالما آیاقلارا،۱۵۷
آلماسان ویرانه کؤنلۆمدن قرار و صبریمی،۱۸۹
آلمېسان یانېوا گؤردۆم گئجه رؤیادا، منی،۱۲۸
آلېب ایمانېمې ای نازنینیم! نازنین گؤزلر،۱۳۶
آلېب قرارېمې الدن بوراخما اؤز باشېما، ۲۱۶
آلېب قرارېمې اول نازنین عشوه‌فروش،۱۶۱
آلېب کؤنلۆم آپاردې گؤزلرین، ای گؤزلریم نورو! ۱۳۷
آلېبدې مردمک دیده قامتین عکسین،۲۱۶
آنلار بیاض حۆسن رخ یاردا نه وار،۱۳۲
آهو باخېشلې گؤزلرین آلدې قرارېمې،۱۶۹
آهېم شرارې خرمن افلاکی یاندېرېر،۲۲۵
آیینه‌ده اؤز عکسینه یارېم اؤلوب عاشیق،۱۲۹
ائتدیم حسین(ع) مزارېنې چۏخ ایللر آرزو،۱۲۱
ائدر حۆسنِ روخون هر دم بیر اؤزگه رنگ ایلن جیلوه،۱۸۳
ائدر شیرین کلامین هر نفس، مین مرده‌دل، زنده،۲۲۲
ائدنده صحبت شیرین اۏ یار لب شکریم،۲۱۹
ائده‌ن قان کؤنلۆمۆ مئیگون لبین، پیمانه‌سیز قالسېن،۲۲۹
ائدیبدیر باغرېمې قان لبلرین، قۏی بیر ایچیم قانېن،۱۷۷
ائدیبدیر خم، قاشېن فیکری، خمیده طاق ایمانی،۲۲۲
ائدیبسن سینه‌می پیکان غمیلن، بؤیله گۆل ـ ...،۲۲۹
اؤز اختیارېمې من وئرمیشم نگار الینه،۲۱۴
اؤز جانېنې ترک ائیله‌ین اؤلماز، من اؤزۆمدن ـ ۲۰۵
اؤز دردیم ایله قۏی اؤلۆم ای مدّعی! اوتان،۱۶۹
اؤزۆ بیر مور محقیر و دفتری پای ملخ،۱۲۰
اؤزۆم اهل کتابام، گؤرۆرم ریحانی خطّ ایلن،۲۲۲
اؤزۆنده فیکری بودور اؤز حقیقتین گؤرسۆن،۱۷۴
ائیلرله ناصحا، منی بو آغلاماقدا منع،۱۸۵
ائیله ممکن سن کی واجبدیر وجودون عالمه،۱۱۷
ائیله‌ر بلای عشقه وجودیم دوام، اگر ـ۱۵۷
ائیله‌ر بو قده‌ر عالمه قاش و گؤزۆ تعریف،۱۵۶
ائیله‌ییب شؤوق وصالېن واله [و] حیران منی،۲۳۲

ائیلیبدی پس و پیش بناگوشی احاطه،۲۰۳
ادب سرای محبّتده آدلانیب ممشوق،۱۷۴
از بس کی وار شباهتی آشفته کاکیله،۱۵۲
اسلامین ائتدی کج قیلیجین، راست قدّینی،۱۱۵
اسیر ائدیب منی بیر نکته‌بینِ دوراندیش،۱۶۲
اشک ایلن اؤلموش لبالب کاسه‌ی چشمیم چؤ مشک،۲۳۴
اگر آلسان اله ساغر، الینده باده قان اؤلسون،۲۲۹
اگر باشیم گئده، سئودای عشقین باشدان چیخماز،۱۹۲
اگر دین اؤلسا اوندا من یقین عالمده بی‌دینم،۲۰۰
اگر دؤز عاشق ایلن اؤلمویا رفتاری یوخ عئیبی،۱۳۶
اگر دؤشسم آیاقدان چکمه‌رم ال، عشق صحراسین،۱۴۵
اگر سلطانِ مُلک عشقسن، وئر ساخلاما باشین،۱۵۱
اگر صرّاف ـه بیر خشخاش قدرینجه اؤلا لؤطفؤن،۱۸۰
اگر صرّافی بوندان چوخ پریشان روزگار ائتسن،۱۸۸
اگر من عاقبت محمودام ای بیگانه! بخل ائتمه،۱۵۰
اگر منسیز گؤلؤم! گئتسن تماشای گؤلؤستانه،۲۲۹
اگر مین گؤز اؤلا عاشیق، گؤره‌ر معشوقو بیر گؤزده،۱۳۶
اگر ناز ائتمه‌یه معشوقه، عاشیقده نیاز اؤلماز،۱۵۰
اگرچی رسمدی گؤل عندلیبه ناز ائیله‌ر،۱۴۳
اگرچی سؤنبؤلِ تر زؤلف جانان تک پریشاندیر،۱۴۰
اگرچی قلبی قاراسان، گؤرؤم آغ اؤلسون اؤزؤن،۱۹۷
اگرچی ناز غمزه اؤل بتِ طنّازه لازیمدیر،۱۵۱
ال چکدی مُلک و مالدان، اهل و عیالدان،۱۲۲
ال گؤتؤرمم تار زؤلفؤندن کی بیر نازک تئلی،۱۲۶
الدن آلیب قراریمی بیر دلبر قشنگ،۱۶۹
الدن خیال خال و خطین آلدی عقلیمی،۲۰۶
الف قدین خلقه لاء نفی اثبات ائیله‌دی،۱۱۷
الف‌دیر کیپریگین، ها حلقه چشمین، لام کج زؤلفؤن،۲۰۰
اله بیر تار مو سالمیش دل دیوانه زؤلفؤندن،۱۸۸
الیم چیخدی گؤلؤمدن، گؤلشنیمدن، گؤلستانیمدان،۲۲۸
الیمده صبر و هوش و تاب و طاقت، هر نه وار آلدی،۱۳۶
الیمده هر نه نقدیم وار ایدی صرّاف ـه تاپشیردیم،۱۷۹
الیمده، تار زؤلفؤ قصّه‌پرداز اؤلدوغوم گؤنلر،۲۲۸
الیمی قویدوم اؤره‌ک باشینا، سن بیر اوخ ایلن،۱۹۸
الین عبث یئره صرّاف قوینونا قویموب،۱۶۱
الینده اؤز ممه‌سین اوینادیردی یار، دئدیم: ۲۱۴
امر ائتدی شراب ایچمه، من ایچمه‌گه آند ایچدیم،۲۲۰
امرینده‌دیر زمان و مکان امر کُنْفَکَان،۱۱۵
امید ائتمز ایدیم وصلیوه جَزَاکَ الله،۱۹۷
امید عقل [و] هوش و دین و دانش ائتمه‌یین مندن،۱۳۵
امیدیم وار یئته صرّاف الی آخیردا بیر یانا،۱۴۲
انسان دئمک اؤلماز سنه، سن حور و پری‌سن،۱۵۶
انصافا باخ، مرّوته باخ، وصله یئتمه‌میش،۲۰۶
انصافا باخین، رحمه باخین، قانیمی سو تک ـ ۱۳۸
انیس بزم خلوت یوخ، غم جانانه‌دن غیری،۲۳۰
انیسیم آه و فغان اؤلدو، مونسیم ناله،۱۴۹
انیسیم درد [و] محنت، مونسیم غم، همدمیم ناله،۱۷۷
اوجالسا آه سردیم، سیندیرار لعل لبین پؤسته،۱۳۹
اوچار روحوم اگر تیر نگاهین کئچسه جیسمیمدن،۱۸۲
اوشاق دیوانه آردینجان گئده‌ر، امّا منیم کؤنلؤم،۲۰۸
اوشاقلار دسته ـ دسته دؤشمؤش آردیمجان ... ،۱۵۵
ای بالا! ای قوزو! ای شوخ ممه! قوربان گؤزؤنه،۲۱۳
ای بتِ یوسف‌لقا! وی دلبر مجنون فریب! ۱۹۴
ای پادشاه مُلک قضا، کشور قدر، ۱۱۵
ای پری پیکر، ملک منظر، جفا گستر، مگر،۱۹۴
ای پیمبرزاده! آیا سن مسیحاسان نه‌سن؟۱۹۴
ای تازه قؤنچا! سیرری نه‌دیر بس آچیلمامیش،۲۳۸
ای تؤرک خطا دیده! مگر لعبت چین‌سن؟۱۹۳
ای جمال الله! جمالین اؤلسا ظاهیر پرده‌دن،۱۲۰
ای جمالی مظهر آیات کبرا، یا علی(ع)! ۱۱۷
ای جوان، پیر اؤلاسان یاخشی منی پیر ائله‌دین.۱۹۸
ای چئشمه‌ی حیات! دئسه‌م سنگدل سنه،۱۵۹
ای خال، خیالِ لبِ جانانه‌دن ال چک،۱۲۵
ای خانه زاد خانه‌ی حق، وی شهِ بحق،۱۱۴
ای خط، دئمه وار سرخط آزادی الیمده،۱۲۵
ای دئیه‌ن:«ـ یوخدور قیامت!»، قامت دلداری گؤر،۱۶۳

ای دُرِ بحر شرف، شاهنشه مُلکِ نجف،۱۱۸
ای دُرّ دؤرجِ عزّ و شرف، شاه لو کُشف،۱۱۴
ای دل! دئمه دلدارا دهانین سرِ مودور،۱۳۸
ای دل! غم نگار ایله خوْشدور گؤنۆن، خوْش اوْل،۱۵۳
ای ذاتِ پاکی، علّتِ غاییِ کاینات،۱۱۴
ای زۆلفِ سیه، دایره‌ی خالدا دورما،۱۲۵
ای زۆلف شکن در کشن اجرینده‌ی چک آخر،۱۴۴
ای زۆلف، توْقوشما کمر یارا، قیرارسان،۱۶۶
ای ساکنان عالم لاهوته مقتدا،۱۱۵
ای سرو روان! وئرمه نمازه بو قده‌ر طول،۱۵۴
ای سرو روان، گل قدمین قوْی گؤزۆم اۆسته،۱۳۸
ای سیب زنخ! ایستییه‌سن یئتمه‌سین آسیب،۱۲۵
ای شانه، بو گیسوی پریشانه دوْلاشما،۱۲۵
ای شه والا مکان، پیوسته ائیله‌ر آروز،۱۱۸
ای شهریارِ مملکتِ اولیا، علی(ع)!۱۱۴
ای شیخ! بهشتی، دئمه ترک ائیله‌یین اوْلماز،۲۰۵
ای عاکفانِ گوشه‌ی توحیده میزبان،۱۱۵
ای قوْنچه‌ی نشکفته‌ی لعلِ لبِ جانان،۱۲۵
ای کاش اوْلمویایدیِ کؤنۆل پای‌بند عشق،۱۵۹
ای کَلامَ الله نَاطِقْ، وی کلید کُنْتُ کنْزٍ،۱۱۸
ای گوهرِ ولایته بیر پربها صدف،۱۱۵
ای گۆلشنِ حقیقته بیر طوْرفه باغبان،۱۱۴
ای گؤنلر اوْلوب تیره سنین چاتما قاشیندان! ۱۸۴
ای مصدرِ جلالِ خداوندِ ذوالجلال،۱۱۴
ای مصوّر! صورت جانانیِ چکسن پرده چک،۱۲۶
ای ملّت اسلام! اوْیان وقت سحردی،۲۴۱
ای منبع کرامت و دریای علم و حلم،۱۱۴
ای ناخدایِ کشتیِ دریای لامَکَانْ،۱۱۵
ای ناوک مژگان، حذر ائت سینه‌مه دگمه،۱۲۵
ای نور دیده! وجهی نه‌دیر بو شتاب ایلن،۲۳۸
ای وَلیَّ اللهِ أعْظَمْ! عالم و آدم سنه ـ ۱۱۸
ایتمز آدیم عالمده یقینیمدی من اوْلسم،۱۴۴
ایجاد صفحه‌سینده، غلط نقطه‌یم اگر،۱۷۵
ایچمه‌سه پیکانِ غمزه‌ن قانیمی، یانماز کؤنۆل،۱۲۳
ایچیب جام صبوحی، بس خمارآلوده‌دی نرگس،۱۴۰
ایچیردیم اؤز جیگریم قانینی، وووروب تؤکدۆن،۱۹۷
ایستر اوْ ریا اهلین، من اهل خراباتی،۲۲۰
ایستردی بیر علاقه قیلا زۆلف یار ایلن،۱۷۳
ایسته‌دی چکسین فلک هر آی باشیندا ماه نو،۲۱۸
ایسته‌سن عاشیق سنین دؤورۆنده بیر دؤور ائیله‌یه،۱۸۹
ایکی دۆنیایا وئرمه‌م بیر سرِ مویون سنین آخر،۱۸۳
ایمان و دین و مذهب و ناموس [و] ننگیمی،۱۵۸
اگیبدیر باشینیِ گؤز گوشه‌سیلن باش باشا چاتمیش،۲۰۰
اوْچ زات سیزی قوْیماز اوْلا مشروطه‌نی شرعی،۲۴۰
اوْره‌ک دؤیۆنمه‌سی فریاد و ناله زمزمه‌سی،۱۷۴
اؤزۆم سویون اؤزۆم سویوندان اؤترۆ سو ...،۲۲۶
اؤزۆن حقیقت وَالشَّمْس‌دیر، خطین وَاللَّیْل،۲۱۵
اؤزۆن گؤره‌نده نئجه آه [و] ناله ائیلمه‌ییم؟۱۶۱
اؤزۆن گۆل، عارضین گۆل، هم لب لعلین گۆل ...،۱۹۲
اؤزۆن مهوش، بوْیون دلکش، جمالین شعله‌ی آتش،۱۸۳
اؤزۆنده اگله‌نیب خال سیاهین یا اوزاق یوْلدان،۱۳۷
اؤزۆنده زۆلفۆنۆ گؤرجک تعجّب ایله دئدیم: ۲۱۹
اوْ تارِ طرّه کیم جمعیّتِ عُمر درازیمدیر،۱۵۰
اوْ خنجرین، بو باشیم؛ کس، آپار، منی قورتار،۱۳۰
اوْ سر زۆلفۆوه مشّاطه پری شانه ویرار،۱۲۸
اوْ صرّافی کیم ائتمیشدی مسخّر عالمی دیلده،۲۰۴
اوْ قدر صحبت ائده‌یدیک اوْلایدیِ نِصْفُ‌اللَّیْل،۲۲۷
اوْ گؤن کی قسمت ائدیبلر وجودو جزء به جزء،۲۱۴
اوْ گؤندن کیم اوْلوب قسمت ریاضت خانه عالمده،۱۳۵
اوْ نازنین کیمی معشوقه، من کیمی عاشق،۱۴۹
اوْ نگار مهوشه ای صبا! دهٔ منیم دیلیمجه دایانماسین،۲۲۱
اوْتوروموشدم یوْل اوْسته منتظر، یاریم گلیب کئچدی،۱۳۵
اوْد دوتوب یاندیِ، کباب اوْلدو، تؤکندی خونِ دل،۱۳۴
اوْلان مجنون کیمی زنجیر عشقه بسته جانیم وای! ۲۲۸
اوْلدوم غم وصال ایله بیر پیر ماه و سال،۲۰۹
اوْلدون محبت اهلینه مصباح کُنْتُ کنْزٍ،۱۱۶

اۏلماسایدې حضرت عیسی ایله همدم دمین،۱۱۹
اۏلموش اگرچی هر دیله دل آشنا، ولی،۱۵۲
اۏلموش سنین یانېندا گۏزه‌للر فنای محض،۲۱۱
اۏلوب از بس اۏخ آتماق رسیمنه، جانا! بلد قاشېن،۲۰۰
اۏلوب نسیم سحر مشک ریزِ عنبر بیز،۲۱۶
اۏلوبدو گوشه‌ی چشمینده خال چۏن زنگی،۲۱۹
اۏلوبدور حقّدن غافل مگر مشّاطه‌ی حۏسنۏن؟۱۸۸
اۏلوبدور مدّعی صرّافدن مین نقد جان ایستر،۲۰۱
اۏلور بزم محبتده شراب وصل ایلن سرخوش،۱۳۳
اۏلور هر بیر مریضه شربت لعل لبین شافی،۱۳۷
اۏنون جمالېدېر عشق اهلینه ائدر جیلوه،۱۶۲
اۏیناتما قاش، ای تۏرک خطا دیده و بدمست! ۱۲۵
اۏیناتماغا یوخ زۏلفۏن اگر، اۏلما مکدّر،۱۲۹
اۏینار تب عشق ایله وجودوم گئجه ـ گۏندۏز،۱۲۹
اۏینار ز بس کی مُهره‌ی مهر نگار ایلن،۱۷۳
بئله فیکر ائیله‌مه هیجرینده بیر من مو پریشانم،۲۲۲
بئیله تۏخونوب خال و خطین بیر ـ بیره گویا،۱۴۴
باب شُبَّیر و شُبَر، ابن عمِ خَیْرُ البَشَر،۱۱۸
باخ بیرجه رنگیمه نئجه گۏر سیلِ جفا،۱۵۸
باخ بیرجه شیشه کۏنلۏمه، ای شوخ سنگدل! ۱۷۰
باخا هر گۏز خمیده قاشېوا، هرگز اۏ کۏر اۏلماز،۱۵۵
باش ایسترسن بو باش، گل، آل، بو امر خیری ...،۱۸۶
باش وئردی بناگوشده چۏن سبزه‌ی تر خط،۱۶۵
باشدا خیال موی میانېن گۏره‌ن دئدی: ۱۴۸
باشدان چېخېب، ایستیب دورا قارشې گۏزه، زۏلفۏن،۲۰۳
باشېمدا تاج فقر ایله واردېر خیال دوست،۲۰۹
باشېمدان اوچسا عقلیم، عئیبی یوخ دیوانه‌ی عشقم،۱۳۷
باشېمې کسه‌نده اۏ نازنین، منی قۏیمایین ال ...،۱۹۶
باشېندان کاکیل مشکین نثار مشک ائدیر دائم،۱۸۰
باغبان یېخمېش یئره شمشادی گۏرجک قدّینی،۱۶۳
باغرېم باشې کبابدی، قان گۏز یاشېم شراب،۲۳۸
بانگِ نوشانوش کیم میخانه سمتیندن گلیر،۱۲۶
بَدْرُالدُّجَا، ولیِ خدا، شاه لافَتَی،۱۱۵
بدن بۏرجوندا چۏن منزل دوتوب ماه شب افروزوم،۱۷۶
بدنام ائدیبدی هر بیری بیر رنگیله منی،۱۶۹
برابریمده نگاریم یانایدې شمع کیمی،۲۲۷
برهم‌زن جمعیّت دل‌های پریشان،۱۹۳
بزم وصاله یئتمه‌سه یئتمز فراغته،۱۴۸
بس تیر آه چکدیم اۏلوب قامتیم کمان،۲۰۹
بس کی اۏلموشدوم علی! اۏز طالعیمدن ناامید،۲۳۴
بساط عشقه چۏن قۏیدوم قدم اوّلکی منزلده،۲۰۴
بستر غمده نوازش قېل سۏروش احوالېنې،۲۱۲
بسدیر رضا! قضایا رضا وئر، دایان گیلن،۱۸۵
بسدیر هلاک عاشیقا ابروی تیر چنگ،۱۷۰
بصیرت اهلی گۏره‌ر یارې اۏزگه بیر گۏز ایلن،۱۶۲
بلا صحراسې اۏلجاق مسکنیم، بیر آه چکدیم کیم،۲۲۶
بلاگردانېوام، رحم ائت منه، آل جانېمې، قورتار،۲۰۷
بلای عشق ایلن چۏن یار [و] یۏلداش ...،۱۸۰
بلای عشقه دوتوم ای کۏنۏل! دوام ائله‌دین،۱۹۹
بلورین سینه‌ی صاف ایچره وار بیر داش ...،۱۸۰
بو آب [و] رنگ ایله جانا، مگر گۏلِ ترسن،۱۹۱
بو امید ایلن آپاردېم من تبِ عشقه پناه،۲۳۵
بو امید ایلن بۏکۏلۏب قدیم، کیم اۏلام نگار ...،۱۹۶
بو ایشده زۏلیخا کیمی بیر شیرزن ایستر،۱۴۷
بو بازار محبت ایچره صرّاف تهی‌دستم،۱۷۸
بو باغ ای باغبان! گۏلزارِ کویِ یارا چۏخ بنزه‌ر،۱۴۰
بو تربت حسینه نئجه مشکِ تر دئییم؟۱۲۱
بو حۏسن صورت و خال و خط و ملاحت ایلن،۱۹۱
بو درد عشقه دئدیم:«ـ صبر ایلن علاج ائده‌رم»،۱۴۳
بو درد هیجر ایلن اۏلمک اگرچی خۏشدو منه،۱۳۰
بو درده دۏشمه‌میش نئجه مرطوب جمده‌گیم،۱۸۵
بو سئیل سرشکیمله نمیم خارجه چېخماز،۱۶۶
بو سرزمین ماریه رشک بهشتدیر،۱۲۱
بو سوزِ عشق ایله صرّاف ـه بیر دئیه‌ن یۏخدور،۱۹۱
بو سینه مشبّکدیر تیر غم ایلن گویا،۲۲۰
بو سېنېق سینه‌مه ووردون نه گۏزه‌ل سنگ جفا،۱۹۸

بو شعرِ نغزده، صرّاف! طۆرفه جاذبه وار،۱۹۹
بو شمع قامت ایلن سرکش اۏلماق شمع تک سندن،۱۸۶
بو صفحه‌ده اۏلمازدې نه شیرازه، نه ترتیب،۱۶۵
بو طریق عشقده درد دل، منیلن همیشه هاماش‌دېر،۱۹۶
بو عشقه پرده چکمه‌گه چۏخ ائیله‌دیم تلاش،۱۵۹
بو غم کۆنجۆنده سنسیز، ای منیم شمع شب‌افروزوم! ۲۲۶
بو فیکر [و] خیال ایلن فردوسه طمع ائیلر،۲۲۰
بو فیکر ایلن کۆنۆل بیر بوسه آلسېن خاک پایېندان،۱۶۷
بو قان اۏلموش کۆنۆل پیکانلارېن قانلې ...،۱۳۵
بو قدّ و قامت و رخسار و زۆلف و خط و خال ایلن،۱۸۳
بو قدەر وئرمه دیلیم، قصّه‌ی دله تفصیل،۱۷۴
بو کش‌مکشده اۆزۆن اۏلدون عاقبت محمود،۱۹۹
بو کمند عشقه اگر دۆشه، قۏجالار دئییلله جوان اۏلور،۱۹۶
بو لال اۏلان دیلیمده یقینیمدی تۆک بیته‌ر،۱۵۳
بو محنت‌خانه‌ده اۏلدۆم، دیریلدیم چۏخ مشقّتلن،۱۷۹
بو نکته‌ی باریک، بو منزلگه تاریک،۲۰۳
بو نوعیلن کی یانار اۏدلارا یانار صرّاف،۲۱۴
بو نه‌دیر؟ نه عدلدیر، هر لحظه مین بیداد اۏلور؟۲۳۷
بو نیک و بد گۆرۆسن اعوجاج مظهردیر،۱۶۲
بو هوا ایله منیم نخله‌ی عُمرۆم قورودو،۲۲۴
بو یۏلدا بختیمی گۆردۆم یاتېب، قۏیوب کئچدیم،۱۶۱
بودور فیکریم آلاندا جانېمې اۏغرو نگاهیلن،۱۳۶
بوندان سۏرا نه نۏعیله من راحت اگلنیم،۱۵۸
بهار اۏلاندا بئله رسمدیر اۏخور بۆلبۆل،۱۴۹
بی‌آبرو گۆرۆب منی گۆز تئز سالېب اۆزه،۱۵۹
بیاض صفحه‌ی روییندە خط سبزدی یا،۲۱۵
بِیْتُ الأحزَان ایچره سن یعقوبه اۏلدون هم‌نفس،۱۱۹
بی‌جا دگیل چمنده گۆزۆم بۆلبۆل آختارېر،۱۵۲
بی‌حرف تاپېلمازدې حروفاتده معنا،۱۶۵
بی‌خبردیر حقّدن صنعانې تکفیر ائیله‌ین،۱۳۴
بی‌خبرسن ای دل دیوانه! آیا گۆرمۆسن؟۲۱۲
بیداد هیجردن قاپېوا داده گلمیشم. ۱۵۷
بی‌دردلیگی بۆشلاما، آختارما حمیّت،۲۴۱
بیر انجمنی ائیله‌میسیز شهرده برپا،۲۴۰
بیر اوزون عُمردۆر عُمرۆم! یوخو گلمز گۆزۆمه،۲۲۴
بیر اگری قاش اۏیناتماغا وئردیم گۆزه مین جان،۱۵۶
بیر بوسه‌یه دانېشدې، منیم آلدې دینیمی،۱۴۸
بیر دایره‌ی عشقده صنعانې بگه‌ندیم،۱۴۷
بیر رمز ایله یارېم ائدر اهل دله قاش گۆز،۱۵۶
بیر ساغر ایلن ساقی! مست ائیله بو مخموری،۲۲۰
بیر عۆمردۆر سالېبدې منی آه [و] زاره دل،۱۷۱
بیر کیمسه‌یه دئمه‌م الیمی دوت کناره چک،۱۷۵
بیر نوجوان غمینده قۏجالدېم جوان ایکن،۱۹۵
بیر یاندان ائل شماتتی، بیر یاندان آیرېلېق،۲۲۵
بیر یایدا مین اوخ آتا بیر تیری یایېلماز،۱۵۶
بیردیر هامې عضووندە سنین ظاهر و باطن،۱۹۳
بیری بیرینه دئیه‌ر اهل شهر:«ـ آی دوتولوب!» ۲۱۶
بیز دئدیک:«ـ مشروطه، خلقی سۏق ائدر آمالېنا،۲۳۷
بیزار اۏلوب بو ناله‌ی زارېمدان اینجیمه،۱۵۷
بی‌شک و شبهه خلقت ارواح انس و جان،۱۱۶
بیلدی بو آستاندا عین حیات وار،۱۲۱
بیلدی مریض عشقه داخې اۆزگه چاره یوخ،۲۰۶
بیلدیردی خلق عالمه راز نهانېمې،۲۲۵
بیلمز نه‌دیر کۆنۆلده‌کی منظور و مطلبیم،۲۱۰
بیلمه‌دیم یارېن ایکی صورتله بیر تک خالی وار،۲۱۸
بیلمیرم آیا بشرسن، یا ملک‌سن، یا پری،۱۲۳
بیلمیرم یۏلسوز پریوشلر الینده نئیله‌یم،۲۱۲
بیلیر بو مطلبی دل:«دلبریله دل بیردیر،۱۷۴
بینوا صرّافی گۆردۆم شور ایلن آغلار، دئدیم: ۱۹۴
بۆلبۆل صفت گۆلۆمۆ کناره آلېبدې خار،۱۸۵
بۏیانېبدې قان ایله گۆز یاشېم، تۆکۆلۆبدۆ هر ...،۲۲۱
پادشاه کَوْن [و] امکان، جیسم مخلوقاتا جان،۱۱۸
پاره ـ پاره کۆنلۆمۆ قېلمېش، بوراخمېش ایتلره،۱۶۴
پُرپیچ‌دی چۏخ، یۏخسا یانېب گۆن قاباغېندا،۲۰۳
پرتوِ نورِ جمالِ بی‌مثالېندان سنین، ۱۱۸
پرتو نورِ خیالېنلا دۏلوب صحرای دل،۲۳۲

پروانه تک بو مُلکده یوْخ آشیان منه،۲۰۹
پروانه تک فراق اوْدونا یاندیِ مرغ دل،۱۲۱
پروانه یؤلون قوْیما کسه پرده‌ی فانوس،۱۵۴
پریشان ائیله‌ین احوالیمی آشفته گیسودور،۱۳۷
پریشان خاطیریم بیر طرّه‌ی پُر پیچ [و] تاب ایستر،۱۳۳
پریوشان و قمرطلعتان و سبزخطان،۱۹۱
پریوشلر همیشه رسمدیر عشّاقه ناز ائیله‌ر،۱۴۲
پنجه‌ی مژگانه پابند اوْلسا کؤنلوْم عئیبی یوْخ،۱۲۳
پیاپی داغِ دلدن کوهکن تک داغلار سالالام،۱۸۱
پیاده وادی محنتده مات اوْلوب قالالام،۱۴۹
پیکانلاریِن یئریندن آخار چشمه ـ چشمه قان،۲۲۵
پیوسته بار غم چکه‌رم، چکمه‌رم نفس،۱۳۲
تؤک خنجر ناز ایله قیزیل قانیمیی، دورما،۱۲۹
تؤکرم ز بس اؤزه گؤز یاشین، گئجه گؤندؤز آه ...،۱۹۶
تؤکنده قانیمی شمشیر تیز ناز ایلن، ای کاش! ۱۳۵
تؤکؤب عذارا بو مه‌پاره زؤلفِ قاره گلیر،۱۴۹
تا دؤشدؤ اؤزه، خالدان آیریلمادیِ خطین،۱۶۶
تا زؤلف خیالیله وارام، گؤز یوموب آچمام،۲۰۳
تاب ائیله کؤنؤل! کش‌مکش عشقه بو یوْلدا،۱۴۷
تاپدیر سنی همسایه‌لرین، دورما! دئییر یات! ۲۴۱
تاپشیر صبایا خانه خراب ائتمه‌سین منی،۱۷۳
تاپشیردیِ صبایا دئدی:«ـ سال زؤلفؤ اؤز اؤسته»،۱۵۶
تار زؤلفؤن حسرتیندن بئیله اینجه‌لدیم گؤزه‌ل،۱۸۹
تاریخ ایسته‌دیم سنه صرّافدان، دئدی:۲۳۹
تجلاّی جمال جام غملن اؤیله سرگرمم،۲۲۶
تحمّل ائتمه‌گه بار گران مِحنته کاش،۲۲۷
ترک ائیله‌دیم بو یوْلدا من اؤز ننگ و نامیمی،۱۷۰
تسبیح کیمی زاهد اوْرادا مقیّددیر،۲۲۰
تصویریمی منیم قوْجا چکدی جوان ایکن،۱۴۱
تَعَالَی‌الله نه عارضدیر بئله حؤسن و جمال اوْلماز،۱۵۵
تعجیل ایلن دئدین گله‌سن باشیم اؤستؤنه،۱۷۰
تماشاما دوروب هر بیر طرفدن مملکت اهلی،۱۸۶
تمام ائیله محدّث، شرح وئرمه حال محمودی،۲۰۷
تمام اوْلماز حدیث سرگذشت کاکیلین آخر،۱۴۵
تندباد هیجر ایله سؤلموش گؤلؤستانیم منیم،۲۳۲
تنیم اینجَلدی مو تک بیر سر مویوندا بند اوْلدو،۱۳۹
توفانا وئریر عالمی بو اشک روانیم،۱۴۴
تیر بلا ایچیبدی مگر آب زندگی،۲۰۹
تیر بلا گلنده قیلیب سینه‌سین سپر،۱۲۲
تیر عشقین سینه‌دن چیخماز مگر جانیم چیخا،۲۱۸
تیر غمزه‌ن قانیما باتماز ـ دئدیم ـ یاندان کئچر،۱۳۴
تیر مژگانین گئده‌ر دوز عاشیق ایلن کج یوْلا،۱۸۹
تیر نگاه آتاندا گؤزؤن، گؤز دؤلاندیریر،۱۵۲
تؤکندی نقد عُمرؤن، گئتدی ای صرّاف بی‌مایه! ۲۰۷
تؤکه‌نیب قیزیل ـ گؤمؤشؤم رضا، گره‌ک اشک ...،۲۲۱
جام وصلیندن اطبّا منه پرهیز وئریب،۲۲۴
جام وصلیندن رقیب بی‌حیا سرمست اوْلوب،۱۹۰
جان پرده‌سین لباس ائله اوْلسا پسند طبع،۱۹۵
جانانیِ گذرگاهدا گؤردؤم دئدیم اَلْحَقْ،۱۴۷
جانیم چیخار، چیخا غم جانانه سینه‌دن،۱۹۵
جانیم چیخینجا دوررام آیاغا اوْتورمارام،۱۴۸
جانیمی آلماقدا عشوه‌ن قانیما قیلدیِ کرم،۲۱۸
جمال بیردی اگر گؤزده اوْلمویا پرده،۱۶۲
جمعدن خارجده بیر دیوانه‌دیر بی‌سلسله،۱۳۴
جمعیّت دل زؤلفده چوْخ عزّت ایلن‌دیر،۱۴۷
جنون عشق اوْلان گؤندن سؤروشماز کیمسه احوالیم،۱۳۳
جوان عُمرؤم تؤکندی بیر جوان اؤسته بَحَمْدِالله،۱۷۹
جور رقیب طعنه‌ی ایامدان باخین،۱۸۵
جیفه‌ی دؤنیایا پابند اوْلما گر صرّاف‌سان،۱۲۶
جؤرمؤم نه‌دیر آتدین منی، بیگانه‌نی دوتدون؟۱۸۴
چاه کنعاندا اگرچی ماه کنعان اینجیدی،۱۳۴
چتین بو دایره‌ی عشقدن کناره چیخام،۲۱۹
چرخ برینه شعله‌ی آهیمدیِ خطّ سالیب،۱۴۱
چشمِ سیهِ یار، دل پیر ایلن اوْینار، ۱۲۹
چکسه اگر دهانیویِ موهوم، عبث دگیل،۱۴۱
چکمه زحمت دردیمین درمانی یوْخدور، ای طبیب! ۲۱۸

چکیبدی قتلیمه خنجر ولیک اؤلدؤرمز،۱۴۹
چکیبدی کامېنا کؤنلؤم قوشون اۆ زۆلفِ سیه،۲۱۴
چکیبدیر سینه‌مه دود سیه تک آیرېلېق داغې،۱۷۷
چمنده باغبان شمشاد و سروین ریشه‌دن کسدی،۱۵۱
چین سر زۆلفۆنده کؤنۆل ائیله‌دی مسکن،۲۱۷
چۆن اسم بلاواسطه‌دیر مطلع عشقه،۱۳۸
چۆن برگ گۆلده وار لب جانانه بنزه‌ریش،۱۵۲
چۆن جیلوه‌گاه عشقده موسی کیمی کؤنۆل،۱۲۱
چۆن سالدې منی گؤزدن اۆ گۆل چهره پری‌زاد،۲۴۳
چۆن شمع پا پیاده‌دی، دۆنیانې یاندېرار،۲۱۱
چۆن گؤردۆ الف طالب کثرتدی بس ائتدی،۱۶۵
چۆن مست جام عشقدی، صحرای عشقده،۱۲۱
چۆن مطلع ایجاد همین خطدی صرّاف،۱۶۶
چۆن وئردی دل اۆ دلبر نامهربانه دل،۱۷۳
چۆن هیجره یار طالب اۆلور، وصله اهل عشق،۱۳۲
چۆخ ائیلمه پیچ و خم و دستاریله بازی،۱۲۹
چۆخ ترله‌میسن، هئچ خبرین یوْخدو پیشیرسن،۲۴۱
چۆخ تشنه‌ام گتیر اۆ شکرلب‌لرین امیم،۱۵۳
چۆخ قان ائله‌مه قۆرخارام آخر قالا آدېن،۱۸۴
چېخ منبره، احکام شریعت سؤله واعیظ! ۲۴۰
چېخارام گؤزده سندن اوزگه بیر گؤز مردمی اۆلسا،۲۰۸
چېخماز کناره دایره‌ی خط [و] خالدن،۱۷۱
چېخمامېش جانېم دئیین صرّاف ـه تئز ... ۲۱۸
چېخېب ترتیبدن، اوْراق اۆلوب مجموعه‌ی جیسمیم،۱۵۱
چېخېب طرف بناگوشوندا خط، اما پریشاندېر،۲۰۸
حَبْلُ‌المَتین، امام مبین، پیشوای دین،۱۱۵
حجله‌گاه قاسمی هر لحظه کیم یاد ائیله‌رم،۲۳۲
حدیث حۆسنۆوه عالمدی دل، ولی دیل ایلن،۱۴۳
حدیث خطینه پیچیده اۆلدوم، خط به خط باخدېم،۱۷۹
حدیث عشق محمودی سۆروشما هر ترش‌رودان،۱۴۲
حسرت چکه‌رم سن یاتاسان، من باشېن اۆسته ـ ۱۸۴
حسرت گؤزیله طرف گۆلۆستانه باخارام،۱۷۵
حضرت موسییا مولا! سن تجلاً ائیله‌دین،۱۱۹
حقیقتده اگر عاشېقدې سوزِ شمعه، پروانه،۲۰۸
حکایت لب یار و حدیث دانه‌ی خال،۱۷۴
حلقه‌ی زۆلفِ گره‌گیرده باغلاندې کؤنۆل،۱۲۸
حنایا باخ نئجه گؤر بی‌حیادې قانه دؤنۆب،۲۱۴
خار و خس وجودومو یئردن گؤتۆرمه‌گه،۲۰۹
خاطریم اۆلموش پریشان سۆنبۆل سوسن کیمی،۲۳۲
خاک پایین لذّتین درک ائتسه هر مور ضعیف،۱۳۴
خال و خطین خیالې ایلن گلدی جانه جان،۱۷۳
خالېن گؤره‌نده طایر روحوم قاناد آچار،۱۹۵
خدنگ جان ستانېن جان تک آلدېم باغرېما باسدېم،۱۷۹
خدنگ جانستانِ غمزه‌ی جانان گلیر، ای جان! ۲۰۷
خدنگ غمزه ایله زخمدارېدې صرّاف،۱۲۷
خدنگ ناز ایلن وېردېن منی یېخدېن، قۆیوب کئچمه،۲۰۷
خدنگ نازیله کؤنلۆم قوشون شکار ائله‌دین،۱۹۷
خراب ائتمکلیگه دۆنیانې بیر ایماء کفایتدیر،۲۰۷
خراب ایستردین، اۆلدو مُلک دل، ایمدی نه ... ۱۶۸
خرابه کؤنلۆم اۆلوب عشقِ یار ایله معمور،۱۲۷
خضردن سرمشق آلېبدېر یوْخسا بو گؤز مردمی،۲۱۸
خط جانانا بنزه‌ر سبزه امّا نامناسبدیر،۱۴۰
خط و خالېن گؤرۆب ترسابچه! تسبیحیمی آتدېم،۲۲۲
خطا اۆلماز دئسه‌م هر گه سنه:«ـ ای جان آلان... ۱۸۳
خطین دۆورۆنده بیر جمع پریشان‌مو پریشاندېر،۱۸۶
خطین رشک نگارستان چین‌دېر، ای خطا دیده! ۱۸۰
خطین شکسته، بوْیون بسته، لبلرین پۆسته، ۱۹۱
خطین فیکری حدیثِ کاکیلین تک بهجت افزادېر،۲۰۲
خطین هواسې ایلن نافه‌ی غزال ختا، ۲۱۵
خلق ایچره وصل مجلسی‌نین گرچی آدې وار،۱۳۲
خم زۆلفۆن چمن عارضه چم تک دۆشمۆش،۲۱۳
خنجر چکه‌ر دئییلله گؤزۆن گؤز امیری تک،۱۴۱
خواجه‌ی قنبر، امیرالمؤمنین، یعسوب دین،۱۱۸
خیاطه زۆلف، خال اسپند، ابرو نعل، روخ آتش،۲۰۰
خیال ائتدیم کؤنۆل جمعیّتی زۆلف سیه‌دندیر،۱۳۵
خیال چئشمه‌ی حیوان ایلن ظۆلماته یۆل سالدېم،۱۸۸

خیال چشم مست یاریلن دل مئی‌پرست اۆلدو،۲۰۴
خیال دانه‌ی خالینلا دۆلدو خانه‌ی دل،۱۷۴
خیال زۆلفله زنجیره واردې عاقل ایکن،۱۷۴
خیال زۆلفۆ چین ـ چین، دسته ـ دسته، ... ۱۷۹
خیال شکّر تنگ دهانین قوت جانیمدیر،۱۷۶
خیال شیشه‌سینه عکس قامتین سالدین،۱۹۹
خیال کاکلِ مشکینه کؤنلۆم اۆلدو پیچیده،۱۴۲
خیال گُوهر وصلیله من پیوسته عریانام،۲۲۳
خیال وصلیله بیر لحظه شاد اۆلدوم، خطا قیلدیم،۱۳۳
خیالیم وار آچام جانان ایلن صرّاف دۆکّانی،۱۸۷
خۆشا! جانان ایلن مشغول صحبت اۆلدوغوم ساعت،۱۴۶
خۆشا! جانان ایلن هم‌درد و هم‌راز اۆلدوغوم گۆنلر،۲۲۸
دئدی:«ـ کناره چکیل خلقدن، کناریما گل»،۱۲۷
دئدیم جانانه:«ـ منظورون عیار قلبی بیلمکدیر،۱۸۲
دئدیم سنه:«ـ سر زۆلف نگارا باغلاما بئل»،۱۹۹
دئدیم صرّاف ـه:«ـ کیمدیر سئودیگین محبوبه... ۱۳۷
دئدیم صرّاف ـه:«ـ گر من مؤمنم، قبلهم بو ...،۱۹۲
دئدیم صرّاف ـه:«ـ گل ترک محبت قیل... ۱۶۸
دئدیم صرّاف ـه:«ـ هاردان بیلمیسن ایستر ...،۱۴۶
دئدیم نگارا:«ـ گل آل جانیم احتیاط ائتمه!»، ۱۲۷
دئدیم نگاریما:«ـ گل ناز ائدنده نازیمی چک،۱۴۳
دئدیم یارا:«ـ دئییرلر یوْخ دهانین، اصلی وار یا یوْخ؟»۱۶۸
دئدیم یارا:«ـ هلاک نازیوام، رحم ائیله، ناز ائتمه،»۱۷۹
دئدیم:«ـ حکمت نه‌دیر آتدین منی، اغیارا ... ،۱۵۵
دئدیم:«ـ خطین وئری صرّافا خطّ آزادی،۲۱۵
دئدیم:«ـ دررم خدنگین سینه‌مه»، ایمدی پشیمانام،۲۰۸
دئدیم:«ـ صرّافی گؤزله سالما گؤزدن، ای ... ، ۱۳۶
دئدیم:«ـ قیلَلام سر زۆلف کجین مژگان ایلن شانه»،۱۸۸
دئدیم:«ـ وار بیر چۆرۆک جانیم اگر، قۆی ... ،۲۰۸
دئدین:«ـ صرّافی اۆلدۆررم!» اگر فرزند صادق‌سن ـ۱۷۶
دئسه‌م سرو [و] صنوبر قدّیوه بنزه‌ر، مَعَاذَالله!۱۶۷
دئمه ای باغبان! سرو قد جانانه بی‌حاصل،۱۸۱
دئمه بو عاشیقه:«ـ گل تار زۆلفۆمه ویر چنگ!» ۲۱۴
دئمه پیکان غمزه‌ن خون دلدن قانه غرق اۆلدو،۱۶۷
دئمه غمزه‌ن کؤنلۆمه رحم ائیله‌ر ایچمز قانینی،۱۸۹
دئمه‌رم رقیبه، دئدیم سنه منی قانلی گؤز ... ،۲۲۱
دئمیشم بیر گۆنۆم اۆلسون سنه، ای میرزه جواد!۲۳۶
دۆنۆب پیمانه‌یه باخسان، اۆزه اشکین روان اۆلسون،۲۳۰
دئیه‌ردیم غیر ممکن سن اگر اۆلسایدې امکانی،۱۴۵
دئیه‌ردیم قامت سروین، قیامتدن علامتدیر،۱۴۵
دئیه‌ردیم وصله یئتسم، ائیله‌رم اۆز دردیمه درمان،۲۰۴
دئییب، گۆلۆب، اوتورایدیق کمال عشرت ایلن،۲۲۷
دئییر دیلینده مسلسل سبیل: یا عطشان! ۱۶۱
دئییردیم آغزیوا یوْخ، ای گۆلۆم! بِحَمْدِالله،۱۹۷
دئییردین:«ـ بی‌خیال اوْل!»، من خیال ائتدیم...،۱۵۵
دئییرلر شربت لعل لبین هر دردە درماندیر،۱۷۷
دئییلله قاعده‌دیر مهر، نور ماهه وئریر،۱۹۷
دئیین جانانه:«ـ ای خورشید مه‌رخساریوه بنده! ۲۲۸
دئیین صرّاف ـه چوْخ لاف محبّت ویرما، آرام اوْل،۱۵۱
دئیین صرّاف ـه گل بو بزمه ائیله صحبت شیرین،۱۵۰
دئیین گۆن اۆزلۆ زۆلیخایا دوْرماسین گلسین،۲۱۹
دئیین مجنونا بیل بی‌خانمان اۆلماقلیغین قدرین،۲۲۶
دائم یارالی سینه‌مه سنگ جفا دَرَر،۲۰۶
داغ دل ایله قبرده فرهادی اۆدلارام،۲۲۵
داغ دلده گۆل ـ گۆل آچمیش زخم پیکانین گۆرۆب،۱۶۳
داغیلسین رونق بازاری، اسکیلسین خریداری،۲۳۰
دالینجا مین دل دیوانه دسته ـ دسته گزه‌ر،۱۹۱
دانسته و فهمیده خط و خاله ویریلدیم،۲۰۵
درِ امّید اۆلوب صرّاف ـه هر بیر سمتدن بسته،۱۳۳
درد عشقین بۆیله بو عالمده دشوار اۆلدوغون،۱۲۶
دردیمی بیر نفسه سندن غیری اظهار ائتمه‌رم،۱۸۹
دردین منه دهٔ، اۆلسم اگر، ائیله‌مرم فاش،۱۵۴
درویشینم ای شه! منه بیر مرحمت ائیله،۱۵۴
دعوا صفی آراسته‌دیر هر ایکی یاندان،۲۰۳
دل دیوانه‌می شایسته‌ی زنجیر گۆرۆب،۱۹۸
دل و دلبردن اۆترۆ اهل دل آردینجا چوْخ دۆشدۆم،۱۸۱

دلبرا! بو قدّ موزون [و] لب میگون ایلن،۱۹۴
دلبرا، خطین چہخہب یا فتنه برپا ائتمه‌گه،۲۱۲
دلدارا دئدیم:«ـ دردیمه قہل چاره» بویوردو: ۱۴۴
دوتماز دلیم شکایت ائدیم درد هیجردن،۱۷۳
دوتوب تسبیحی زاهد! اؤلما فیکر خالدان خالی،۲۰۸
دوتوب دامانِ وصلین خلق عالمدن کنار اؤلدوم،۱۸۳
دوتوب قیقاجی باخماق، تیر ناز آتماق... ،۱۵۵
دوتوب گؤل دامنیندن، مهد ناز ایچره کسیب یانہن،۱۴۰
دوتولموش خاطیریم، گؤر، اهلِ شهرین ازدحامہندان،۱۷۷
دوتوم دام بلادیر دام زؤلفؤن، دانه‌دیر خالین،۱۸۸
دوتوم گؤلبرگ ترده لعل جانان تک لطافت وار،۱۴۰
دود آهہمدان چراغ مهر و مه خاموش اؤلور،۱۶۳
دور ای خال سیه! گؤز گوشه‌سینده ائیله‌مه مسکن،۱۶۸
دوروب فرّاش تک غمزه‌ن برابرده دئییر گلمه،۱۸۰
دهانہن ایسته‌دی کلک قضا چکه موهوم،۱۲۷
دهانہن سیررینی بیلمزدی عقلیم، عشقیم اؤرگتدی،۱۴۲
دهانہن قُوت جاندہر خلق اؤلوب امّا قناعتدن،۱۴۵
دی گل، بیر بوسه وئر، آل جانہمی، سن ... ،۱۴۵
دیباچه ختم اؤلوبدو، کئچیر مطلب اؤستؤنه.
دیللن دیلین فداسی گئجه کئچدی یاربدان،۱۵۸
دیلیم یانسہن اگر دلدن دئیه‌م گل ترک ناز ائیله،۲۰۷
دینی یوخ، کافر سرگشته‌دی، بدنام اؤلوسان،۲۱۳
دییللر تؤکده روح اؤلماز، نه‌دندیر چؤن دم عیسی،۲۰۲
دگیل لازہم کؤنؤل گنجشکینی پابند زؤلف ائتمک،۱۵۱
دگیلسن باخبر، ای نازنین یاربہم! اگر مندن،۱۸۶
دؤشر قدملرینه گؤز یاشہم نه چم‌خم ایلن،۱۴۳
دؤشمن جفاسہنا دئیه‌سن دؤز، نئجه دؤزؤم،۱۶۹
دؤشمن سؤزؤ، فلک غمی، بیگانه طعنه‌سی،۲۲۵
دؤلار، سن نُطقه گلسن، صحبت شیرین ایلن عالم،۱۴۵
دؤلاندہرہر گؤزؤنؤ چؤن پیاله پی‌درپی،۱۶۱
دؤلدوروب آفاقا حؤسنؤن صوت مَا هَذَاَ البَشَر،۱۱۹
رُخِ آلہندا بیر دؤنیا عجایب سئیرلر قہلدہم،۱۷۹
رخسار یاری گؤردؤ یانار چؤن درخت طور،۱۷۱
ردیف و قافیه و سجع و بحری بیلمزدی، ۱۹۷
رسمدیر هر کیم یتیم اؤلسا، اؤلور عالمده خوار،۲۳۵
رشادت خرجه وئرمکدی خیالہن، گل ائده‌ک دعوا،۱۸۶
رقیب طعنه‌سینه بیر دقیقه دؤزمزدین،۱۹۹
رقیب کور اؤلو هر گؤزده اؤلمویا نقطه،۱۲۷
رقیب لال اؤلاسان، سن دئین گُنه قالدہم،۱۶۱
رقیبی قؤیمارام عالمده راحت اگلنسین،۱۴۹
رقیبلن اؤتوروب دورما، غصّه‌دن اؤللم،۱۴۳
رنگ روخونده سو کیمی بیر اؤزگه لؤطف وار،۱۶۹
روح الامین بو بقعه‌ی عرش آستاندا،۱۲۱
روحوم اوچار از بس کی سہزہلدار دلِ زارہم،۱۲۹
روز وصال یاردا وار بیم هیجر، لیک،۱۳۲
روی سیاهیله زر ناقص عیار تک،۱۱۶
ریاض حؤسنده سیرِ گؤله اؤلوب قانع،۱۳۱
ریحان کیمی سرسبز [و] خؤش و تازه و تردیر،۱۶۵
ز بس کی آتش آهہم یانہب شراره‌لنیب،۱۲۷
زاهد! دئمه آخر نه‌دی بو عشق مجازی،۱۵۴
زاهدین کُفرؤنه عشقیم وئری فتوای صریح،۱۲۸
زبان‌حال ایله حالہمدان ائتمیشم حالی،۱۳۰
زرد و ضعیف اؤلوب بدنیم نئی تک آغلارام،۱۹۵
زردشته یوخ دئیه‌ن روخ جانانه باخ اوتان،۱۹۵
زلال عیشی ازل گؤنده ائتدیلر قسمت،۱۶۱
زمانه آیرہلہق طرحین آرایا سالسا، قؤی سالسہن،۱۸۶
زنجیرده گؤرؤب دئمه دیوانه آدہما،۱۷۵
زنجیره شمر باغلادی گؤردؤ سکینه‌نی،۱۲۲
زیان و سود و خیر و شرّیمی بیلمزدیم اوّلدن،۱۸۱
زینب گؤرؤب جنازه‌سینی یئرده بی‌کفن،۱۲۲
زؤلف ایچره خالِ گوشه‌ی چشمین گؤره‌ن دئدی: ۱۹۵
زؤلفِ جانان مهر و مَهلن همسر و هم‌دوش اؤلوب،۱۲۶
زؤلف زنجیرین سئون ـ عاشیق دئمین ـ بیگانه‌دیر،۱۶۴
زؤلفؤن قوجارام لعل لب یاری امنده،۱۵۴
زؤلفؤنده بی‌جهت غم ایلن الفت ائتمه‌ییب،۱۷۳
ساخلاییب ساقی بلورین جامی سیمین ساقدا،۱۲۳

ساقی! مئی و معشوقه لازیمدي بو مخلوقه،۲۲۰
سالما آیاغا، وئرسن اگر، آلمارام گیرو،۱۷۱
سالمیش اؤزه تک خالینی یاندیرسین حریفی،۱۲۹
سالیب خیال خطین رَخنه دین عیسیبه،۲۱۵
سالیبدي زؤلف سیاهین قارا خط اؤزره، مگر ـ ۱۴۹
سالیر گیره خطی عشق اهلینی، زؤلفؤ چکیر دارا،۱۳۵
سپاه غمزه و سردار عشوه، لشکر ناز،۱۶۱
سر زؤلفؤن دوتان گؤندن منی تکفیر ائدر زاهد،۱۸۸
سرچشمه‌ی حیات سنین، نوش لب منیم،۲۱۱
سرشک آلیوي صرّاف لعل تک اؤزه سال،۱۷۴
سرلوح حؤسندن خطین ائندی لب اؤستؤنه،۲۱۱
سرمایه‌ی معشوقه‌دی تؤک باشدا، نه هر تؤک! ۱۶۵
سس‌سیز ویرار، ییخار، داغیدار، قلب عالمی،۱۷۰
سفیدیِ رُخِ صُبحِ وصال ایلن هم‌شیر،۱۹۱
سمند نازه گل باش وئرمه، ای من باشیوا قوربان!۱۸۰
سن بو مخلوقاتا باب علمی مفتوح ائیله‌دین،۱۱۷
سن جانیمي آل، من‌ده آلیم بوسه لبیندن،۱۹۳
سن حؤسن صورت ایله گرفتار کبر و ناز،۱۶۰
سن ذبیح اللاها مشق عشقی تعلیم ائیله‌دین،۱۱۹
سن راحِ روح‌بخش کیمی خالي از ملال،۱۶۰
سن صفیّ اللاها وئردین زنگ محنتدن صفا،۱۱۹
سن گؤلشن ملاحته بیر گؤل، من عندلیب،۱۶۰
سن ماه‌پاره، صبح صفا تک سمن‌لقا،۱۶۰
سن مُلک عزّ و نازدا سولطان مقتدر،۱۶۰
سندن نیشانه یؤخدو بو خلق ایچره بیلمیرم،۲۰۹
سنده بو هوا ایله، مطرب نئی و نای ایله،۲۲۰
سنسن حبیبِ حضرتِ معبوده جانشین،۱۱۶
سنسن کلیدِ قفلِ درِ گنجِ معرفت، ۱۱۶
سنسن منیرِ مشعلِ والشّمْسِ وَ الضُحَی،۱۱۵
سنسن وصیّ ختم رُسل، نفس عقل کلّ،۱۱۵
سنلن اوجالدي بیدق دین محمّدی (ص)، ۱۱۵
سنه شایسته‌دیر گؤلمک، نئچؤن بیر قؤنچا ... ،۲۲۹
سنه قوربان، به غیر از نقد جان بیر برگ سبزیم یوخ،۱۸۱
سنه کج باخسا هر گؤز، قؤیما گؤزدن ای کمان ابرو،۲۰۷
سنی جان تک آلام آغوشوما فرضاً نه‌دیر عئیبی،۱۵۵
سنی گؤرجک نولور تؤپراغا دؤشسم، بی‌قرار اؤلسام،۱۳۹
سنی گؤررم اگر میخانه‌یه یا مسجده گئتسن،۱۹۲
سنین خوش حالتیندن متّصل خوش‌وقت ... ،۱۵۵
سنین دؤرؤنده هرگز اؤزگه بیر گؤن آروز ائتمه‌م،۱۸۳
سنین دردین بو صرّافی قؤجالدیب، قامتین بؤکدؤ،۱۵۵
سو کیمی قانیمي تؤکمک دگی منظورون اگر،۱۹۸
سواد مردمک دیده‌ن مرکّب‌دیر،۲۱۵
سودون ائدیب ملاحظه سؤودای عشقده،۱۴۱
سوسامیش قتلیمه پیکان غم، ایستر ایچه قانیم،۱۳۳
سیل غمدن آز قالیب بنیاد جیسم اؤلسون خراب،۲۳۳
سؤروشما مسئله‌ی عشق [و] حؤسنؤ زاهددن،۱۶۲
سینسین الی مشّاطه گؤزه‌ل، کؤنلؤمؤ یاردي،۲۱۷
شاد اؤل رقیب امر ائله وورسونلا طبل [و] کوس،۱۵۸
شأنینده گلدی آیه‌ی بَلّغْ پیمبره،۱۱۶
شراب وصل ایله سرخوش اؤلوب اؤلان گؤندن،۱۹۹
شرار شمع آهیمدان منیم، پروانه‌لر یاندي،۲۲۶
شرار شمع ایله گؤردؤم یاناردي پروانه،۲۲۷
شعله‌ی آهیم باشیمدا بیر مرصّع تاجدیر،۱۸۹
شعله‌ی رخسار یله نورانی قیلدین عالمی،۱۹۴
شکرلله مردم چشمیم عجب صرّاف اؤلوب،۲۱۲
شکسته خط ایله جان نقدین ائیله‌مرم سودا،۲۱۵
شکسته کؤنلؤمؤ بیر گلدی ائیله‌دی ویران،۱۴۹
شکفته لبلرین جان گؤلشنینده قؤنچه‌ی تردیر،۱۵۰
شکنج زؤلفؤوؤ گؤرجک، دئدی نجوم اهلی: ۱۳۰
شکوفه گرمی مجلسدن اؤز نقدین نثار ائتمیش،۱۴۰
شور عشقین شؤهرتی از بس کی عالمگیر اؤلوب،۲۳۳
شهید خنجر ناز اؤلماغا چؤخداندي موشتاقام،۱۸۱
شیخ صنعان کیمی هر کیمسه سنی گؤردؤ دئدی: ۱۲۸
شیر آهونو دوتار، سن گؤزه‌ل، آهو گؤز ایلن ،۱۹۸
شیرین سو منه زهردی سن‌سیز ماتان اؤغلان،۱۸۴
شیرینلی بس حکایت شهد [و] شکرلبین،۱۵۷

شیرینلیک عبارتدی سنین شهد لبیندن،۱۹۳
صبا شیرازەبندی تئل به تئل اۆزدن چکیب یانه،۱۸۸
صبا! سالما اۆزه گل طرّەی جانانەدن ال چک،۱۶۸
صبادان گۆل اۆزۆنده سۆنبۆل زۆلفۆن اسەر تیترەر،۱۳۹
صُبح اۆلانجان یاتمادېم، یاندېم رقیبین حالېنا،۱۲۶
صبر ائتمەییم نه چاره قېلېم؟ سنده یوخ گُنه،۲۳۸
صبریم کسیلیر، عُمر آزالېر، محنتیم آرتار،۱۲۹
صرّاف الینه یئتمەدی بیر گُوهر وصلین،۲۱۷
صرّاف ایله کیم چاک گریبانه یئتیشدین،۱۲۵
صرّاف اۆلوب ز بس اۆزۆ اۆز قانېنا سوسوز،۱۵۲
صرّاف دل و دینوی قۆیدون بو خط اۆزره،۱۶۵
صرّاف شاه طاسېنا بیر شاهی سالمایېب،۱۵۳
صرّاف صفا اهلی اۆلوب صاف ائله قلبین،۱۸۴
صرّاف عشق کافری، صنعان طریقەلی،۱۶۰
صرّاف نقد شعر داخې خرجه گئتمیری،۱۵۸
صرّاف نقدِ عُمرۆن ائدیب صرف معصیت،۱۱۶
صرّاف نقد عُمرۆوی سن هیجره صرف قېل،۱۵۷
صرّاف نقد عُمرۆوی صرف ائت بو نحو ایلن،۲۱۰
صرّاف ـه اگر بزم وصال اۆلمایا قسمت،۱۴۷
صرّاف ـه باخ ز بس اۆزۆنۆن قلبی قلبدیر،۲۲۵
صرّاف ـه دئدیم:«ـ حکمت ایلن یوخ وار اۆلانماز»،۲۰۵
صرّاف ـه دئدیم:«ـ قافیه ساز ائتمه» بویوردو: ۱۵۴
صرّاف ـه وئردیگین قورو جان نقدین، ای گۆزەل! ۱۴۸
صرّاف یۆخسا ائیلیەجک غم ضیافتی،۱۷۲
صرّاف! ساخلا توسن طبعین لجامېنی،۱۵۹
صرّاف! طعنه وېرما دله، اهل دل بیلیر،۱۷۳
صرّاف[ین] آه [و] نالەسی، بیگانه طعنەسی،۲۰۶
صرّاف، عشق کافریدیر، چوْخ تعجّبم،۲۱۱
صرّافلېق آدې غلط محضدیر منه،۱۷۵
صرّافی حریف، اوّلِ مازادده ساتدې،۲۴۳
صفات فِعله هر نازک تئلی بیر محکم آیت‌دیر،۲۰۲
صنعان کیمی طریقەی اسلامی ترک ائدیب،۱۶۹
صورت گۆل عارض جانانه اۆلموش آینه،۱۶۳
طاووس روخون گۆردۆ آچېب چتر ملمّع،۱۶۵
طایرِ دل قۆندو زۆلفِ عنبرافشان اۆستۆنه،۲۱۲
طبیب بی‌مروّت، ال گۆتۆر نبضیمدن اینجیتمه،۱۵۰
طبیبیم! قۆی منی اۆز حالېما درمانېم آختارما،۱۴۵
طبیبیم، دردیمه غم بسترینده گل مداوا قېل،۱۸۶
طریقِ عشقده بیر همرهیم یوخ سایەدن غیری،۱۸۱
ظاهرده گرچی قاش ایله مژگان چکەر ولی،۱۴۱
عئیبیم آچېلدې ایمدی کی اۆلدوم گۆنۆ قارا،۱۷۰
عارض گۆلگۆنۆن ائیلەر خودپرستی بت‌پرست،۱۹۴
عاشقلېق اگر کُفردی یا عشق غلطدیر،۱۳۸
عاقبت شیرین غمین صرّافی فرهاد ائیلەییب،۱۲۴
عالِم علم سَلُونِی، معنی أُمُّ الکِتَاب،۱۱۸
عذارِ یار گندم‌گون‌ده گۆر دانەی خالی،۱۶۸
عرصەی محشرده صرّافېن یئتیش فریادېنا،۱۲۰
عرفان [و] نظربازی و رندی و ظریفی،۲۰۵
عرقچین نافەی مشکین کیمی هر گۆنده مین دفعه،۱۸۸
عُرْوَةُالوُثْقَی‌یه معنا، تاجدار إنّمَا،۱۱۸
عشق آتشینه یانماغې پروانەدن اۆرگن،۲۱۷
عشق اهلی آستانېوا باش قۆیسا عئیبی یوْخ،۱۵۳
علاجېمدا اطبّا بیلمز، ائیلەر سعی بیهوده،۲۲۲
علیل اۆلوبدو دئییرلر مزاج یار، مگر ـ۲۱۹
عمرۆم اسکیلدیکجن آرتار گۆن به گۆن ضعف تنیم،۱۲۶
عُمرۆم یئتیبدی باشا، دیلیم یوْخسا، عئیبی یوخ ـ۱۵۷
عُمرۆمده بیرجه آنلامادېم صُبحۆ شامدان،۱۷۱
عُمرۆمده گئتمەرم گۆل [و] گۆلزار سئیرینه،۱۷۵
عنان اختیارې بیر گۆن‌اۆزلۆ یارا تاپشېردېم،۱۳۵
عنقای قاف عزّت ایدیم، سېندې پرلریم،۱۷۵
عهد ائیلەدیم قۆیام اۆزۆمۆ خاکِ پاییوه،۲۰۹
غافیل دۆشۆبن دینیوی دۆنیایا ساتېبسان،۲۴۱
غبار خط دگَی حۆسنۆنده کاتب قُدرت،۲۱۵
غبغب دگیل، حباب معلّقدی، محو اۆلور،۲۱۱
غلط سۆزدۆر دئیه هر کیمسه عُمره اعتبار اۆلماز،۱۸۳
غم عشقیله هرگز داغ بر دل اۆلمایان بیلمز،۱۴۰

غمزه‌ن اۏخو باغریم باشیني اۏیله یاریب کیم،۱۳۸
غمزه‌ن خیالي جان‌دیر، امّا چه فایده،۱۷۱
غمزه‌ن گهی گؤزه گؤز ائدر، گاه دل دیلر،۱۵۲
فدا اۏ لبلریوه، قوْنچا گۆل کیمی گۆلدۆن،۱۹۷
فراقین طاقت و صبر و تحمل قۏیمایب منده،۲۲۹
فرهاد آدیني دفتر عشّاقدا یازمین،۱۴۷
فرهاد قۏیدو جانیني بیر بی‌ستوندا،۱۵۹
فصل بهاری ایستمه‌رم بۏلبۆل اۏلماسام،۱۷۵
فُلک محنتدن تاپیب نوح نَجّی اللهُ نجات،۱۱۹
فوج حۆسنه باج آلان غمزه‌نی سرکرده قیلیب،۱۹۸
فوج مژه اۏز باشینا دۆنیاني داغیتدي،۱۶۶
فیض جودوندن وجود ماسوا موجود اۏلوب،۱۱۷
فیکر و ذیکری روز و شبده، وردِ «یا محبوب... ،۱۲۰
قارا اۏلسون اۆزۆن ای زۆلف کج، شمشادا ... ،۱۶۸
قارا گؤزۆنده گؤزه‌ل، قصد جان علامتی وار،۱۳۰
قارانلیق ائوده باشیم غم دیزینده، گؤز یۏلدا،۲۱۹
قَاسِمُ الأَرْزَاق سنسن، خوان جودوندان سنین،۱۱۹
قاشلارین سرکرده‌دیر گویا دوتوب عریان قیلیج،۱۳۴
قاشین خمیده کمان، کیپریگین کشیده سنان،۱۹۱
قاشین گؤرجک آخار سئیل سرشکیم ... ،۲۰۰
قاشین، گؤزۆن کیمی بیلمزدی ناز و غمزه یۏلون،۱۴۳
قالدیم عذاب هیجر ایله من، سن اۏزۆن گئدیب،۲۳۸
قان آغلایین بو مرقد شش گوشه صاحبی،۱۲۱
قانلي‌دیر خالین دئمکده، قانیمي بیلدی حلال،۲۱۸
قانیمي ناحق یئره تۆکمکلیگه مسرور اۏلوب، ۱۶۳
قبر پاکین یا حسین! مدّتدی وار ایستر کۆنۆل،۲۳۱
قُدرت الله، حُجَّةِ الله، جانشین مصطفی(ص)، ۱۱۸
قدیمی پیوسته قاشین اگیدی چوگان ائیله‌دی،۲۱۸
قدین بیر سرو نو رسته، جمالین طۆرفه گۆلدسته،۱۹۲
قرص قمرده لکّه دگیل داغ باطله،۲۱۱
قسم اۏ کعبه‌ی رویینده، طاق ابرویه،۲۱۶
قصّه‌ی شهد لبین شیریندیر از بس، کئچمه‌رم،۱۳۴
قوربان اۏلوم قلم قاشیوا ائتمه، ائتمه گؤز،۱۵۹
قوربان گئتیرمه‌گه بو مِنای محبته،۱۲۱
قوروموش نئی کیمی هر بند ـ بندیمدن چیخار ناله،۱۷۷
قوی نیّتیوه عشقده باشدان گئده‌جک باش،۱۴۷
قیامت آشکار اۏلموش، نه‌دندیر قبردن دورماز،۱۸۸
قۏپاردیب داش کیمی از بس آتیب هر بی‌سر و پایا،۲۰۸
قۏپاررام تیشه‌ی حسرتله هر بیر گۆنده مین داغي،۱۶۷
قۏرخوتما بو یۏلدان منی، یۏلسوز یۏلا گل گئت،۱۳۸
قۏی زیر عرقچینده قالا سالما جبینه،۲۰۳
قۏیدوم طریق عشقه قدم قیس ایلن بئله،۱۵۲
قۏیدون منی رباب عجب خورد و خوابدان،۲۳۸
قۏیسون اۆزۆن شبیه پیمبر آیاغینا،۱۲۱
قۏیموسان ایمدی کی صرّاف آدیني عاشیق امن،۲۱۳
قۏیموش محبّت عالمی‌نین گؤز بناسیني،۱۷۳
قیزیل گۆمۆش داخی صرّاف ــه منفعت وئرمز،۲۱۹
قیلدي سنین مفارقتین باغریي قان منی،۲۲۵
قیلسا آزاد اۏ سر زۆلفِ دل‌آویز منی،۲۲۴
کئچدی علیّ اصغر(ع) شیرین زباندان،۱۲۲
کۆنلۆم اۏ چین زۆلفده سئودا خیالي وار،۱۵۳
کۆنلۆم گؤره‌نده خالین اوچوب، قۏندو زۆلفۆنه،۲۰۶
کۆنلۆم نئجه خیال لب یاردان کئچر،۱۷۳
کۆنلۆم یانار، گؤزۆمدن آخار قانلي گؤز یاشي،۲۳۸
کۆنلۆم یانارسا مجمره‌ی حۆسن یاردا،۱۹۵
کۆنۆل اسفندیارین بیر خدنگِ ناز ایلن ییخدین،۱۴۵
کۆنۆل اوّلده یۆز مین یۏل دئدیم گل ترک ... ،۱۴۶
کۆنۆل بسدیر گؤزه‌للردن گۆتۆر گؤز، هرزه‌گرد اۏلما،۱۷۹
کۆنۆل حصاریني بیر کج نگاه ایلن ییخدین،۲۱۶
کۆنۆل قانیله دۏلموش بزم غمده کاسه‌ی چشمیم،۱۶۷
کۆنۆل مُلکون تیکیب ییخماغدا گویا هم ... ،۱۷۶
کۆنۆل، اگر سنه مهمان گله غم جانان،۲۱۹
کۆنۆل، گر ایستییه‌سن مست جام عشق اۏلاسان،۲۱۴
کۆنۆل، مشّاطه قاشین شیشه گر دوتسا، ... ،۱۵۱
کافر اۏغلو! نییه صرّاف ــه دئدین کافردیر،۱۹۸
کاکیل کیمی هر کیمسه سرافکنده‌لیک ائتدی،۲۱۷

کاکیلیندیر باشدا یا کیم قارا بختیم‌دیر منیم؟۲۱۲
کج قاشلارېن سؤزؤن دوزو چاچې نسب کمان،۱۶۹
کج نگاهېن ای کمان ابرو! نه تیراندازدېر،۲۱۲
کرم قېل، باشېمې توپراقدان آل، قوی دیزین اؤسته،۲۰۷
کشف ائیلییم نه نوع ایلن اغیارا سیرریمی،۲۰۹
کلام عشقده صغرا و کبرا احتیاج اولماز،۱۴۶
کلک قدرت صفحه‌ی حؤسنؤنده خطّ سبز ایلن،۱۶۳
کمّ و کیف ذاتېوې درک ائتمز اوهام و عقول،۱۱۷
کمان سست الینده تیره‌ر اما سخت بازودور،۲۰۰
کمند آهی چوخ آهو دالېنجان آتدېم آخرده،۲۰۴
کمند زؤلفلن خاقانِ چینی دستگیر ائتسن،۱۳۷
کناردان باخارام، گل منی کنارېوا آل،۱۹۷
کناره جان تک آلایدېم اؤ طفل معصومی،۲۲۷
کُنج غمده بیر نفر یوخ منله هم‌آواز اولا،۲۳۱
کوثر لب لعلیندی، بؤیون نخله‌ی طوبی،۱۹۳
کوی نگارا من نه امید ایله یؤل سالېم؟۱۷۰
کیمدن شکایت ائیلییم آخر بلا گؤنؤ،۲۰۹
کیمدیر ـ دئدیم ـ «عشّاقېن ائده‌ن بختینی قارا؟»،۱۳۸
کؤنؤل، چینِ سر زؤلفؤنده ائتمز ناله بیهوده،۱۴۲
گئت مسئله‌ی عشقی سؤروش پیر مغاندان،۱۳۸
گؤتؤر مرهم طبیبیم، دوتما زخم سینه سوراخین،۱۵۱
گؤردؤ چؤن کؤنلؤم خدنگین همدم جانسوزدور،۲۱۸
گؤردؤم خمیده قاشېن اگیلمیش کمان کیمی،۲۰۶
گؤردؤم ز بس کی بنزیری یاقوتا لبلرین،۲۰۶
گؤرسن یاتېب نگارېمې قوی یاتسېن، ای رقیب! ۱۵۳
گؤرن وجودومو سئیلاب اشک خون ایچره،۲۱۶
گؤره‌ن گؤندن گؤل رخسارېن، آرتېب گؤزلریم نورو،۱۷۶
گؤره‌ن وجودون ائدر سئیر عالم اکبر،۱۹۱
گؤره‌نده پنجه‌ی مؤژگانېوې لرزان اؤلور کؤنلؤم،۱۳۹
گؤره‌نده ناوک غمزه‌ن گلیر جانه، چېخار جانېم،۱۴۲
گؤره‌نده یارې دئدین خاکپایینه دؤشه‌رم،۱۹۹
گؤرؤب امر تجارتده اوشاقلار ایمدی ماهردیر،۲۰۸
گؤرؤب حُسنِ رُخون تفسیری بیر تاریک مطلبدیر،۲۰۲
گؤرؤب فوج مؤژه‌ن یأجوج تک خونریز ... ،۲۰۰
گؤرؤرم خلق دئییر:«ـ قاشېوا قوربان کسیلیم!» ۲۱۳
گؤرؤرم قتلیمه آماده‌دی جلاّدْ گؤزؤن،۱۲۸
گؤرؤم سېنسېن، داغېلسېن، بوندان آرتېق تار ... ، ۱۸۸
گؤرؤم مندن سؤرا شمع روخون پروانه‌سیز قالسېن،۲۲۹
گؤز اؤسته ـ دئدین ـ «قاش ائله‌ییب جانېوې آللام!» ۱۵۶
گؤز اؤسته اگیله‌نیب تیغ دو پیکر الده، گؤز یؤلدا،۲۰۰
گؤز اؤسته قاشېن بیر گؤز ایلن دؤز یؤلا گئتمز. ۱۴۴
گؤز اؤستؤنده قاش اؤیناتماق نه لازېم؟ گل ... ،۱۴۵
گؤز حلقه‌سینده گؤردؤ خدنگین، دئدی کؤنؤل،۱۴۱
گؤز گوشه‌سینی ائیله‌میسن اؤزده گؤز آلتې،۱۹۳
گؤز مردمکی نقطه، قاشېن سینِ کشیده،۱۵۶
گؤز مردمی ز بس اؤزه اشک روان سالېر،۱۵۳
گؤز مردمیله چؤنکؤ بیلیب وار رفاقتی،۱۷۱
گؤزدن دؤشر خزان گؤلؤ تک پایمال اؤلار،۱۷۱
گؤزلریم سنسیز تؤکر قان یاش، علی خوش گلمیسن!۲۳۴
گؤزلرین هر گؤنده یؤز مین آدم اوغلون اؤلدؤرؤر،۱۲۳
گؤزلریندن غافل اؤلمون، وار ایشین دنباله‌سی،۱۲۶
گؤزؤم یاشې آخار هیجرینده مروارید غلطان تک،۱۷۷
گؤزؤم یاشې تؤکندی احتیاطېم یوخ بِحَمْدِالله،۱۸۱
گؤزؤم یاشې یودو توپراقدان خس و خاری، ۲۱۹
گؤزؤم یاشېن کؤنؤل قانیله مرجان ائتمه‌ییم نئیلیم،۱۷۷
گؤزؤم، افتاده اؤل، گر چشمه‌سار فیضه طالبسن،۲۰۴
گؤزؤن اطرافېنا مژگان دؤزؤلمؤش یا لب جودا،۱۳۷
گؤزؤن بیمارېیام، نرگس الیندن آلما پیمانه،۲۲۹
گؤزؤن جان آلماغا پیکان اله آلمېش، قاشېن خنجر،۲۰۲
گؤزؤن دالېنجا گؤزؤم نورو، عالمین گؤزؤ وار،۲۱۶
گؤزؤن گؤز ائیله‌دی جان آلماغا، قاشېن آلدې،۱۳۰
گؤزؤن مرّیخ، عطارد کیپرگین، خورشید ... ،۲۰۰
گؤزؤن یاشې آخار قدّین گؤره‌نده رود نیل آسا،۲۲۲
گؤزؤندن درسِ سِحر آلمېش سنین هاروت ... ،۱۳۶
گؤزؤندن غافل اؤلما، ای گؤزؤم! گؤر بیر نه عالمدیر،۱۳۶
گؤزؤندن گؤز گؤرتؤمم، بیر خدنگ نازا موشتاقام،۱۳۶

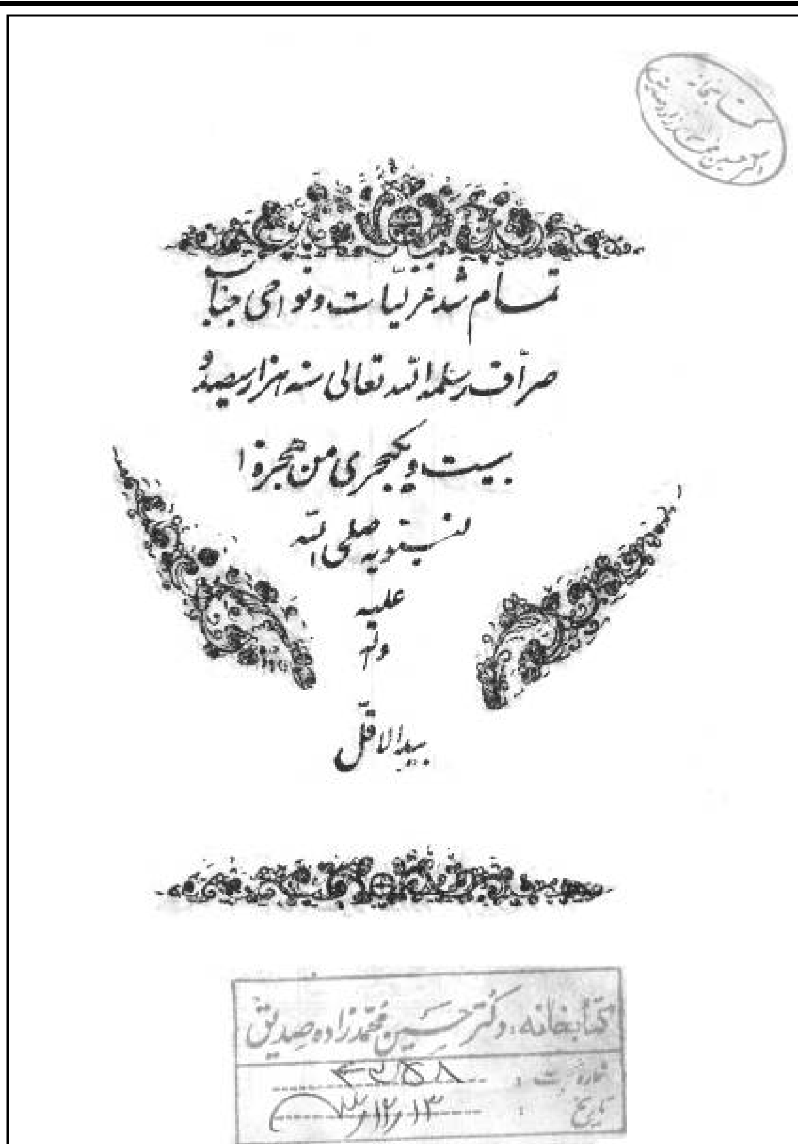
گؤزۆنده عینک خورشید حضرت عیسی،۲۱۵
گؤستریر خال سیاهین طایر ایمانه، دن،۱۸۹
گئیبدی اگینه تازه قبای زنگاری،۲۱۹
گاو و خر و خرس ایله قابان صدر نشیندی،۲۴۰
گتیر قدملریوه باش و جان ائدیم شاباش،۱۳۰
گتیرمیش تختینه سرتیب ناز و غمزه سرداربن،۲۰۲
گدای مُلک عشقم، لیک اؤز شهریمده سولطانام،۱۶۷
گر ایسته‌سن اؤلا زۆلفۆن کیمی اوزون، عُمرۆن،۲۱۶
گر دئسه‌م ممکن سنه، من تک بشر ممکن دگیل،۱۱۷
گر منّت ایلن عقده‌ی خاطیر اؤلو مکشوف،۱۵۴
گرچی بزم وصلدیر، نه مجلسِ اندوه [و] غم،۲۳۴
گرداب بحر هیجرده من مبتلای غم،۱۶۰
گردنین مینا، اۆزۆن زیبا، گؤزۆن شهلا، سؤزۆن ـ ۱۹۴
گرم صحبت اؤلدون اغیار ایله یاندیردین منی،۱۹۴
گره‌ک من تیتره‌یم صرّاف تک تبدار عشق اؤلدوم،۱۳۹
گزیب من گؤرمه‌دیم دۆنیانی محنت خانه‌دن غیری،۲۳۰
گل اؤلدۆر، قانیمی تؤک، سو کیمی ایچ، ... ،۱۵۵
گل ای گؤز مردمی، هشیار ایکن بدمستلیک ائتمه،۱۶۸
گل بیرجه وئر بو بستر غمده سسیمه سس،۱۵۷
گل شعله‌ی شمع دل سوزانیمی گؤر یان،۱۲۵
گل، آل ـ وئر ائیله‌یک، یا این که منظورون ... ،۱۸۶
گلدیم بو طرف باغدا سئیر گۆل ائتمه‌گه،۲۰۹
گلسه نؤلورمو اشک تریمدن گۆلاب ایگیی،۱۶۰
گللم گؤزۆن دالینجا، گؤزۆم! گؤز گؤتۆرمرم،۱۵۲
گلیر بو آهوی وحشی، کؤنۆل! خبردار اؤل،۱۴۹
گلیر نوایه تنیم تار [و] پودی، تار کیمی،۲۱۶
گوشه‌ی لعل لبینده اگله‌نیب خال سیه،۲۱۲
گهی دورایدی قاباغیمدا سرو قامت ایلن،۲۲۷
گیرم یاناسان شمع تک ای گردنی بُلّور! ۱۲۵
گۆل اۆزده گؤرۆب سبزه‌ی خطین، دئدیم:«ـ ای خط،۱۹۳
گۆل رویون ائدنده داغ دلدن لاله‌یه نسبت،۱۶۷
گۆلدن چیخیبدی تازه، زنخدان یارا باخ،۱۴۸
گۆلدن گۆلاب آلیرلار، سنین عطرین آختاریب،۲۳۸
گۆلۆستانِ وجودوم شبنم غم‌لن تاپار رونق،۱۳۳
گۆن اۆزلۆ یارا وئریلدین هر آی [و] ایللر ایلن،۱۹۹
گۆن اۆزلۆ یاردا یا اؤلمویایدی عشوه و ناز،۲۲۷
گۆن اؤلدو، گۆن اؤرتا هامی یاتمیشلار اؤیاندی،۲۴۱
گۆنۆزۆم قارادی گۆن اۆزلۆلر سر زۆلفۆ تک... ،۲۲۱
لال اؤل دیلیم اگر وئره‌سن اؤزگه یارا دل،۱۶۹
لاله‌گون ساغر آلیب لعل لبیندن کام دل،۲۱۲
لب لعلینده بی‌شک لذّت آب بقا بولدوم،۱۷۹
لبلرین فیکری منه قوتِ دل اؤلسا نه عجب،۱۲۸
لبلرین وصفین قۆیوب اوصاف کوثردن دئیه‌ر،۱۳۴
لعل لبین لبینده خطاکار عاشقه،۱۴۱
لوح حۆسنۆنده یازیلمیش آیه‌ی اللهُ نُورُ،۱۱۷
لوحِ رخساریوی دوتموش اۆ خطاکار خطین،۱۲۸
لوح قسمتده یازیب کاتب دیوان قضا،۲۲۴
مجنون کیمی گره‌ک دۆشه صحرایا رسمدیر،۱۳۲
مجنونا دئیین اؤلما دد و دام ایله مأنوس،۱۴۷
محبت اهلی محنت لذّتین راحت بیلیر، جانا! ۱۳۳
محبّت بوته‌سینده یانمادی بیر نقدی صرّافین،۲۲۶
محبت عالمینی پایه پایه سئیر ائتدین،۱۹۹
محبّت مجلیسین گل قیش گۆنۆنده ائیله‌یک گۆلشن،۱۸۶
محتاج مفسّر دگیل آیات جمالی،۱۶۵
محمود کیمی ایسته‌سه هر کیم اؤلا زنده،۱۵۴
مخالف رغمینه بزم طربده مطرب مجلس،۱۴۲
مدّتدی کی ایرانین ایشی اؤددور، آلاودور،۲۴۰
مردم چشمه دئدیم:«ـ گل کئچ بو سیم اشکدن»،۱۳۴
مژگان و خط و خالین اؤلوب یاغی زۆلفۆوه،۲۱۱
مژگانیوی گؤره‌نده عطارد اؤخون آتار،۱۵۳
مستانه گؤزۆن اؤینادا قاش، ائتمه ملامت،۱۲۹
مستبدلر ائیله‌ییبلر، گؤر نئجه اشغالِ میز،۲۳۷
مستحقّم گل منی بیر بوسه ایلن شاد قیل،۱۲۳
مشّاطه‌ی حۆسن ایستیری خطّین اۆزه چکسین،۲۰۳
مشروطه چیخارتدی، هامینی ائودن، ائشیکدن،۲۴۰
مطلب و منظورو شاها، التفاتیندیر سنین،۱۲۰

مطلق مقیّد ائیله‌ین آشفته کؤنلؤمؤ،۱۴۸
معجرین آتمیش باشیندان نوعروسان چمن،۱۶۳
معشوقه جانی ایسته‌سه وئر، معتبردی چؤخ،۱۳۲
معشوقه لبین چشمه‌ی کوثر بیلیب امدی،۱۴۴
معشوقه‌ده چؤن عشوه و ناز اؤلماسا اؤلماز،۱۵۴
معصیت کارم، منه توفیقین هر گه یار اؤلور،۲۳۱
معموره‌ی جان و دل آز قالدی خراب اؤلسون،۲۲۰
معنبر کاکیلین پرچین، اؤ کاکیلدن خطین مشکین،۱۹۲
مقوّس قاشلارین بنزه‌ر دئسه‌م طاق کلیسایا،۲۲۲
مقوّس قاشلارین بیر طاقدیر یوخ جفتی عالمده،۱۵۰
ملامت ائتمه منی مدّعی! اوتان تاریدان،۱۳۰
ملامت داشینا، ای مدّعی! باشیم نیشان ائتمه،۱۸۱
ممکن دگیل بوعرصه‌ده بال و پر آچماغیم،۱۵۷
ممنونام اگر جانیما منّت قؤیوب آلسا،۱۴۷
من آختاردیم، آراشدیم، بیر نگار نازنین تاپدیم،۱۷۹
من ائیله‌دیکجه تملّق، سن ائیله عشوه و ناز،۱۴۳
من ابر تیره بختم، سن بهار تازه و ترسن،۱۸۰
من اگر بو یؤلدا اؤلم، منی سر کوی یاردا دفن ائدین،۱۹۶
منِ بیچاره‌یه ائیله‌ر مذمّت زاهد بی‌دین،۱۷۷
من ترک شراب لب یار ائیله‌دیم اؤلدو،۲۰۵
من جرعه‌نوشِ بزم بلا، سن پیاله‌نوش،۱۶۰
من دردِ عشقی گیزله‌ده بیلمم بو شهرده،۱۳۲
من ده بو آستاندا گؤز یاشی ایسته‌رم،۱۲۲
من سنین راهیندا جان وئرمکلیگه آماده‌یم،۱۸۹
من عین حق دئمه‌م، دئیه‌رم عین حقّسن،۱۱۶
من کیمی تریاکیِ عشق اؤلسا هر عاشق بیلیر،۱۲۳
منِ مجذوبی تکفیر ائیله‌مه، گؤر جذبه‌ی عشقی،۱۸۷
من محبت چؤلؤنؤن عاشقِ سرگشته‌سی‌یم،۲۲۴
من محفل وصاله یئتینجه دایانمارام،۲۲۵
من نئجه وصف ائیله‌ییم، خالق سنه مدّاح اؤلوب،۱۱۷
مندن اؤزؤن دؤلاندیری گر ایسته‌یم باخام،۱۳۲
منصور تک یقین ائله‌دیم دارا تابی وار،۱۷۱
منم صرّاف،لاکن نقد طاعتدن تهی‌دستم،۱۶۷
منه ترجیح وئرمه عشقده مجنونو، ای عاقل! ۱۴۵
منی بیر تلخ گفتار ایله دیندیر آرزومندم،۱۶۷
منی ترک ائیله‌ییب گر اؤلسا یاریم اؤزگه‌لر یاری،۲۳۰
منی چرخ فلک آواره قیلدی خانمانیمدان،۲۲۸
منی زنّار زؤلفؤن چکدی آخر کنج مسجددن،۲۲۲
منی سئودای زؤلفؤن ائیله‌ییب آشفته، مجنون تک،۱۶۷
منی شیرین غمینده، مدّعی! فرهاده بنزه‌تمه،۱۸۶
منی صبّاغ درد [و] غم بؤیار هر گؤنده بیر رنگه،۱۵۱
منی یالقیز گؤره‌نده تؤرک مستین قصد جان ائیله‌ر،۱۷۷
منیم ای مُغبچه، سن کعبه و دیر و کنشتیمسن،۱۹۲
منیم اؤ سؤنبؤل مشکین امیدگاهیمدی،۱۹۷
منیم بو عشقیمه بنزه‌ر نئجه سنین عشقین؟ ۱۳۰
منیم بو قان اؤلان کؤنلؤمه هم پیمانه‌دیر گویا،۱۴۰
منیم دؤوریمده یاتماز بیر نفر، اما تعجّبدؤر ـ۱۸۱
منیم صبریم ائوین ییخدین، داغیتدین، تار ... ،۱۳۵
منیم فصل بهار و لاله‌زارا احتیاجیم یوخ،۱۷۶
منیم نگاریمی عاشق گؤزؤنده گؤرمه‌میسن،۱۳۰
مهر رویون ائتدی موسی‌دان ید بیضا عیان،۱۱۹
مُهر لب نگار ایله آغزیم مؤهؤرله‌نیب،۱۵۸
میرزه حسین واعظی گتدیز ائله‌دیز دسته باشی،۲۳۶
میزبان اؤلدون حبیب آللاها سن معراجدا،۱۱۹
مین تیر طعنه دگدی منه، زنده‌ام هنوز،۱۵۸
مین دفعه دئسه‌م غمزه‌وه رحم ائت! منه ائتمز،۱۴۴
مین ناز ایلن بو مملکتین ماه‌رولری،۲۰۶
مین یئردن آییلدیر سنی بیچاره احبّا،۲۴۱
مؤمکؤن دگی بیر محنته مین جان دؤزه، امّا،۲۰۵
نئجه خنجر دمینده مُرغ بسمل اضطراب ائیله‌ر،۱۳۹
نئجه عبث یئره اؤز دردیمه چکیم پرده؟۱۲۷
نئجه کیم یوسفه دئدیلر بو مَلَک‌دیر نه بشر،۲۱۳
نئیلیم ازل گؤنؤنده سنی مرحمت قیلان،۲۳۹
نار قهریندن، اؤلور نار جهنّم شعله‌ور،۱۱۷
نار نمرودو ائدیب لؤطفؤن خلیله گؤلستان،۱۱۹
ناز ایلن یاریم گئنه عزم گؤلؤستان ائیله‌میش،۱۶۳

نازنین آدېن سلیمان ائیله‌دی نقش نگین،۱۱۹
ناصح سنی تارې، یئری افسانه دانېشما،۱۳۸
ناصح هاچان گؤره‌نده نصیحت دیلین آچار،۱۹۵
نامردم اگر اوْخلویاسان بیر دئیەم:«ـ اوْخ! اوْخ!» ۱۸۴
ناوک غمزه‌ن ایچر قانېمې، ای قاشې کمان! ۱۲۸
نایب مناب محکمه‌ی شرع مصطفی (ص)، ۱۱۴
نرگس گؤزۆن، بنفشه خطین، لاله عارضین،۱۴۱
نرگس مستین اوْلان بزمده پیمانه نه‌دیر،۲۲۴
نرگس مستین گؤرۆب نرگس خمار آلوده‌دیر،۱۶۳
نصارا دگیلم، رحم ائت منه، کافر! مسلمانام،۲۲۲
نطقه گل ماه محرم گلدی، صرّاف! اوْلما لال،۲۳۵
نقاش نقش قامت سروین روان چکه‌ر،۱۴۱
نقد جانه بیرجه بوسه وئرسن آللام نقد به نقد،۱۳۴
نگارا! محفل وصل ایچره تمکین ایسته‌سن مندن،۱۳۹
نور حق آئینه‌ی ذاتېندا اوْلموش جیلوه‌گر،۱۱۷
نور وصلیندن بولوب آئینه‌ی قلبیم صفا،۲۳۴
نه آنام وار بستر غمده پرستارېم اوْلا،۲۳۵
نه بیر یالقوز منم سن آفت صبر و قرارېمسان،۱۸۳
نه بیر یالقېز منم، آخر محلّ اعتمادېمدېرـ۲۰۰
نه تقصیر ائتمیشم آخر ایچرسن قانېمې سو تک؟۱۳۷
نه جبری‌یم، نه صوفی، نه قشری، نه وحدتی،۲۱۰
نه خط، جمیع خطوطه بو خطّدیر ناسخ،۲۱۵
نه دیزده اختیار، نه دلده قرار وار،۲۲۵
نه دیزیمده تاب و توان قالېب، نه بلایا دؤزمه‌گه ... ۱۹۶،
نه روادې ناز ایله قاشلارېن قورا یایېنې، بؤکه قدّیمی،۲۲۱
نه شایبه‌دیر جوهر حؤسن روخ یارا،۱۶۵
نه علاج ائدیم؟ کیمه یالوارېم؟ داغېدېب، ... ۲۲۱،
نه قدر سن یوْخ ایدین اهل شهر راحت ایدی،۱۹۹
نه قدر سن یوْخودون، بیلمزیدیم عشق نه‌دیر،۱۹۷
نه قدر من اوْنو چوْخ ایسته‌رم اؤره‌ک دؤلوسو،۱۳۱
نه قدر ناز اوْلا صرّاف ـ‌ا قېل نه اغیارا،۱۴۳
نه قده‌ر اوْخ آتا مژگانلارېن دوتار سینه‌م،۱۳۰
نه قده‌ر رضایه دئدیم:«ـ رضا، بو نگاره باغلاما... ۱۹۶
نه گؤزۆمده وار یوْخو یاتماغا، نه دؤزۆم ... ۱۹۶،
نه یالقېز قدّیمی خم قېلمېش آخر خم به خم زۆلفۆن،۲۰۲
نه یالقېز وار اوْنون محبوبه‌لر بؤینوندا بیر حققی،۲۰۲
نه یوسف و نه زۆلیخا، نه خسرو [و] شیرین،۱۹۱
نهال درد [و] غم اوْلسام نوْلور آخر دؤنۆب حالېم،۱۶۷
نه‌دندیر بیلمیرم آهېم اوْدو یارا نشست ائتمز،۲۰۴
نهفته رازدېر آغزېن اوْنو اغیارا بیلدیرمه،۱۵۱
نی نی غلط ائتدیم نه سمندردی نه ریحان،۱۶۵
نی نی منه بیر ساغر نئیله‌ر، دؤلو دؤلدور وئر،۲۲۰
نوْلو بیر دقیقه بو حالیلن، گؤره سئیل اشک روانیمی،۲۲۱
نوْلوردو بیرجه گئده‌یدی خزان، گله‌یدی بهار،۲۱۴
نوْلوردو مجلیسیمیز بیر دقیقه خلوت اوْلایدې،۲۲۷
وئردیم شکنج زۆلف پریشانه کؤنلۆمۆ،۲۰۶
وئرمز اوْ قدر امان منه اغیار تنگ چشم،۱۷۰
وئریب سربستلیک فرمانی کلاً اختیار ائتدیم،۲۰۴
وئریب سررشته اهل عشقه بیر سررشته دار آخر،۱۳۵
وار امیدیم سالا صرّاف اله بیر سرمایه،۱۲۸
وار گؤزه‌ل، چۆن دم عیسی دم جان بخشینده،۲۱۳
وجودوم عشق اوْدیلن اوْد دوتوب اوْدلاندې ... ۲۰۸،
وجوه نقددن صرّافېن اوْلموش کیسه‌سی خالی،۱۸۳
وجهی نه‌دی صرّافی سالېبسان نظریندن،۱۹۳
ورق حؤسنده، تک خالېوې گؤردۆم یاندېم،۲۲۴
وصال کویونا یوْخدور کؤنۆلدن اؤزگه قاپی،۱۷۴
وعده وئردین آلاسان جانېمې جان و دل ایلن،۱۹۸
هئچ کیمسه اؤزۆن خوار و ذلیل ایسته‌مز امّا،۲۰۵
هئی گوشه‌ی چشمیلن اوْ شهلا گؤز، ال ائیله‌ر.۱۴۴
هانې بیر اهل درد آگاه اوْلا راز نهانېمدان،۱۸۱
هانې جان آلان کسه یانېمې،گله رحم ائده ... ۱۹۶،
هر آندا دل ایستر دئیه اوصاف جمالېن،۱۶۶
هر آی باشې وار وجهی بزه‌ر طاق هلالی،۱۶۶
هر بندی بو امّید ایله بند قلم اوْلموش،۱۶۶
هر سر مویِ کجینده دؤزۆ مین عالم وار،۲۱۳
هر شهرده بیر عاشق مشهور جهان اوْلموش،۲۲۰

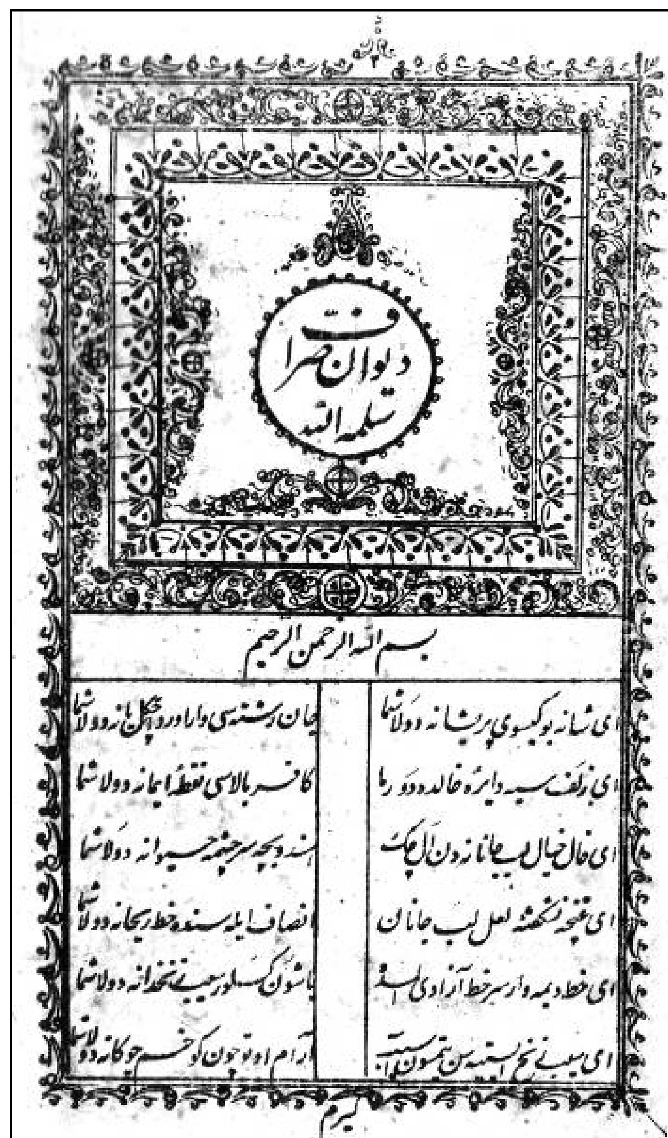
هر شیوه ایله دردیمی گیزلتدیم اؤلمادې،۱۵۳
هر طرف اسکندرِ دل آب حیوان آختارېر،۲۳۱
هر کیم اگر سئوال ائده بو سؤز فسانه‌دیر،۱۳۲
هر کیم خیال زۆلفله زنجیره بسته‌دیر،۱۴۸
هر کیم خیال یار ایله بیر ساعت اگلشه،۱۵۲
هر کیم متاع محنته آختاردې مشتری،۲۲۵
هر کیمده عشق اؤلا ائده‌جک جیلوه، حؤسن دوست،۱۳۲
هر کیمسه اؤلا رابطه‌ی شعرده ربطی،۱۴۷
هر کیمسه بلا ناوَکینی جانه یئتیردی،۲۱۷
هر کیمسه دئسه ملّت و دین گئتدی ایناناما،۲۴۲
هر گؤزه‌ل معشوقه، بیر عاشیق بیابانگرد ائدیب،۱۲۰
هر گۆن آی ایلن همسر اؤلا مادر گیتی،۱۸۴
هر گۆنده گۆن جمالېنې گؤرسم، اؤ مهوشین،۱۴۸
هر نه حکم ائیلیه‌سن حکم سنین حُکموندور،۱۹۸
هرچند درد عشقه دۆشن چؤخدو هیجردن،۱۸۵
هرگز بو خطا دیده کیمی قاش گؤز ائده‌نمز،۱۵۶
هلاک عاشیق اؤچۆن قهری عین رحمتدیر،۱۶۲
هوای دار ایله منصور عقل شهبازی،۲۱۴
هیجرینده گؤزۆم یاشېنې بو مردم چشمیم،۲۱۷
یئته‌ر بزم تقرّبده مقام قَاب قُوسَین ـه،۱۴۲
یئتیبدی تنگه داخې تنگنای عالمدن،۲۲۷
یئتیبدیر حققه امّا کُفر ایلن مشهور عالمدیر،۲۰۲
یئتیشدی کعبه‌ی مقصوده یؤل گئده‌ن، صرّاف،۱۶۲
یاتېبدې خال سیه گۆل اۆزۆنده خار کیمی،۱۶۱
یاخېبدې اللرینه قانېمې حنا یئرینه،۱۴۳
یارېم اگر دانېشسا لب نیم خند ایلن،۱۹۵
یارېم چېخادېب خط چۆن ائدیب شام [و] ... ،۱۶۶
یاقوت لبین فیکری منه قوت دل اؤلدو،۲۱۷
یانار پروانه سوز شمعه رشک سوز و سازېمدان،۱۷۶
یانار کانون دلده عشق اؤدو امّا دگیل ظاهر،۱۵۰
یانار نار غمیندن سینه‌لر آتشکده آسا،۲۲۲
یانارام آتش هیجرانېوا باک ائیلمه‌رم،۱۲۸
یانارسان، ای کؤنۆل! گل طرّه‌ی جانانه چنگ اورما،۲۲۶
یقین آیینه‌ده اؤز عکسینه یارېم اؤلوب عاشیق،۱۸۷
یقینیمدیر اؤره‌کدن چېخسا پیکانېن، چېخار جانېم،۱۷۷
یوخ اؤزگه‌یلن سر و کاریم، یقین بیل عین مقصودوم،۱۳۶
یوخ باغباندا شرم و حیا، هئچ اوتانمېرې،۱۵۳
یوخ حاصلی گؤرۆر دۆشه‌نیر سرو آیاغېنا،۱۵۲
یوخ دئیه‌ن صرّاف ـه:«ـ ای بیچاره! بسدیر، آغلاما! ۱۶۴
یوخ ساحل نجات به غیر از کنار دوست،۱۵۹
یوخ منده گُنه سئوسم اگر دانه‌ی خالین،۲۱۷
یؤخسا گر جیسمیمده جان اؤلموش حساب ... ،۱۲۶
یؤلوندا مایه‌ی نقدی تؤکندی صرّافېن،۱۴۹
یېخېلمېش کؤنلۆمه رحم ائیله ظالېم، ائیله‌مه ویران،۱۳۳

۶. وثیقه‌لر

تمام شد غزلیات و نوامی جناب
صراف رحمه الله تعالی سنه هزار و سیصد و
بیست و یکهجری من هجرة ا
لنبویه صلی الله
علیه
و آله
العبد الاقل

دیوانین ایلک چاپی‌نین سؤن صحیفه‌سی.

دیوان صراف
سلمه الله

بسم الله الرحمن الرحیم

ای شانه بو گیسوی پریشانه دولاشما
جان رشته‌سی وار اوروب چنگل آنه دولاشما

ای زلف سیه دایره خالده دور ما
کافر بالاسی نقطهٔ ایمانه دولاشما

ای خال خیال لب جانانه دن ال چک
هندوبچه سر چشمهٔ حیوانه دولاشما

ای غنچهٔ نشکفته لعل لب جانان
انصاف ایله سنده خط ریحانه دولاشما

ای خط دیمه وار سر خط آزادی الیمده
یاشون گسلور سیب زنخدانه دولاشما

ای سیب زنخ بسته سن تیشون آت
آرام اوتوتون گو خم چوگانه دولاشما

دیوانین ایلک چاپی‌نین باشلانغیجی.

بسم‌الله الرّحمن الرّحیم

غزلیات ترکی

۱

ای شـــانه او گـیسوی پـریشانه دولاشـما
جان رشته‌سی وار اوردا چکیل یانه، دولاشما
ای زلف ســـــیه دایـــرهٔ خـــالده دورمـــا
کـــافر بـــالاسی نـــقطهٔ ایـمانه دولاشـما
ای خـــال، خـــیال لب جـــانانه‌دن ال چک
هـــندوبچه سـرچشـمهٔ حـیوانـه دولاشـما
ای غـــــنچهٔ نشکـــفتهٔ لعـــل لب جـــانان
انصاف ائله سن‌ده خـط ریـحانه دولاشـما
ای خط دئـمه وار سـرخـط آزادی الیـمده
باشین کسـیلر، سـیب زنـخدانـه دولاشـما
ای سیب زنخ ایستیه‌سن یـتمه‌سین آسـیب
آرام ارتو، چون گو خـم چـوگانه دولاشـما
گـیرم یـانیسان شـمع تک ای گـردن بـلّور
چوخ سرکش اولوب چاک گریبانه دولاشما

دیوانین کنگره چاپی‌نین باشلانغیجی.

www.duzgun.ir
http://isamajidi.blogfa.com

پنجه مندور کوکل تیب غم آلوده اولوب
روز روشن دیده‌ده لیلا لیل داج اولوب
باده محنت‌دن چوخ دولدی بوشالدی جام دل
چیشوار ایتمیش منی اکبر کیمی آرام دل

گلشن عیشیم سموم ظلمیلن تاراج اولوب
تازه نخلیم تک سالوب باشدن قرا معجر گلوب
شکر لله عاقبت اولدی میسر کام دل
چون برادر قبرینون پا بوسینه خواهر گلوب

تازه بر رونق ویروب نور حسینی عالمه
ایلیوب صرافی منصور حسینی عالمه

واحسینیلن سالوب شور حسینی عالمه
ایلیوب دیده مبارک آدینی از بر گلوب

نوحه در خصوص اربعین

جذبهٔ حسین آپاردی زینبی دیار شامه
وادی غم بلایه چون تیوب قطار زینب
چکدی ناله دوشدی دیلدن گئتدی اختیار زینب
گوردی تا حسین مزارین دوشدی اقدون چوبتا
سویلدی ویرون خبر بزمان صد اصدا
ال زینب‌دن آچالدی عرشه تا بگ حسینا

شام شوم‌دن دوباره چکدی او ادی سلامه
اولدی شام درد و غم تک تیره روزگار زینب
ویردی بیر غریبه حالت بو زوار اوبانوی کرامه
شوط ایدوب او قبری آلدی ال قتیلن آراه
آغلیاخ دوبو بجه یا بی بو امام تشنه کامه
گویا اولوب چولده شور محشر آشکارا

دیوانین ۱۳۱۷ ـنجی ایل چاپیندان بیر صحیفه.